T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

VERGİ POLİTİKALARININ ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ERKAN UZUN

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

VERGİ POLİTİKALARININ ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ERKAN UZUN

Danışman : YRD.DOÇ.DR. ENGİN CAN

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

MALİYE Anabilim Dalı MALİ İKTİSAT Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ERKAN UZUN nın VERGİ POLİTİKALARININ ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2008 tarih ve 2008-12/16 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği /~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi	: 15./12./2008	
1) Tez Danışmanı :	**YRD. DOÇ.DR. ENGİN CAN**	.....
2) Jüri Üyesi	: **DOÇ. DR. MEHMET ALİ ÖZBUDUN**	.....
3) Jüri Üyesi	: **DOÇ. DR. BARIŞ SİPAHİ**	.....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	vii
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
GRAFİK LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1 Yabancı Sermayenin Tanımı ve Kapsamı	6
1.1 Yabancı Sermayenin Tanımı	7
1.2 Yabancı Sermayenin Türleri	8
1.2.1 Portföy Yabancı Sermaye Yatırımları	8
1.2.2 Resmi Yabancı Sermaye Yatırımları	10
1.2.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	11
1.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri	12
1.3.1 Ortak Girişim (Joint Venture)	12
1.3.2 Şirketler Arası Birleşmeler (Merger'ler ve Acquisition'lar)	14
1.3.3 Stratejik Birleşmeler	15
1.3.4 Tam Sahiplikteki Yatırımlar	16
1.4 Diğer Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri	16
1.4.1 Montaj Sanayi	17
1.4.2 Yap–İşlet–Devret Modeli	18
1.5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Tekelci Avantajları	19
1.6 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı İle Portföy Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki Farklar	20
2 Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Etkileyen Temel Nedenler	23
2.1 Yapısal Nedenler	23
2.2 Genel – Ekonomik Nedenler	24
2.3 Mikro – Ekonomik Nedenler	27
2.4 Sosyal Nedenler	27
2.5 Diğer Nedenler	28
3 Doğrudan Yabancı Sermayeye İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri	29
3.1 Sermaye ve Tasarruf Açığı	30

3.2 Teknoloji Açığı..... 30
3.3 Eğitim Açığı..... 31
3.4 İstihdam Açığı..... 32
3.5 Ödemeler Dengesi Açığı..... 33
3.6 Vergi Açığı..... 34
4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Geliş Nedenleri..... 34
5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Yararları ve Sakıncaları..... 38
5.1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sağladığı Yararlar 39
5.2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sakıncaları 42

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

1 Doğrudan Yabancı SermayeYatırımları Hakkında Genel Bilgiler..... 45
1.1 Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri..... 48
1.1.1 1960-1980 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri..... 48
1.1.2 1980 Yılından Sonra Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri..... 53
1.1.2.1 Gelişmiş Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri..... 54
1.1.2.1.1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Gelişmiş Ülkelere Gitmesinin Nedenleri..... 63
1.1.2.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri..... 64
1.1.2.2.1 Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına İhtiyaçları..... 64
2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Türkiye'ye Gelmesinde Rol Oynayan Hususlar..... 75
2.1 Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar..... 75
2.2 İşgücü Potansiyeli..... 76
2.3 Jeopolitik Konum..... 77
2.4 Altyapı Ağı..... 78
2.5 Hukuk Yapısı..... 78
2.6 Pazar Olma Özelliği..... 79
3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Türkiye'ye Gelmemesinde Rol Oynayan Etkenler..... 80
3.1 Siyasi Yapı..... 80
3.2 Ekonomik Yapı 81
4 Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Gelişimi..... 84

4.1 Cumhuriyet Öncesi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı..... 84
4.2 1923 – 1950 Dönemi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı..... 85
4.3 1950 – 1980 Dönemi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı..... 89
4.4 1980'den Günümüze Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı..... 97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMINA ETKİLERİ

1 Maliye Politikası ve Vergi..... 106
1.1 Maliye Politikası Tanımı..... 106
1.2 Maliye Politikasının Amaçları..... 108
1.2.1 Vergi Politikasının Amaçları..... 109
1.2.1.1 Verginin İşletme Kararları Üzerindeki Etkisi..... 110
1.2.1.1.1 Verginin İşletmelerin Doğuşu Üzerindeki Etkisi..... 111
1.2.1.1.2 İşleyiş Sırasındaki Kararlara Verginin Etkisi..... 111
1.2.1.1.3 İşletmenin Sona Ermesi – Şekil Değiştirmesi Sırasında Verginin Etkisi..... 112
1.2.2 Verginin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi..... 112
1.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Vergi Dışı Faktörler..... 114
1.4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Vergi Unsurları..... 116
1.4.1 Vergi Kapsamı Kriteri..... 117
1.4.2 Amortisman Uygulaması Ve Kuralları..... 118
1.4.3 Faiz Giderlerinin Uygulanma Olanakları..... 119
1.4.4 Stokların Değerlemesi..... 121
1.4.5 Zararların İleriye Geriye Yönelik Mahsubu..... 122
1.4.6 Enflasyon Ayarlaması (Enflasyon Muhasebesi)..... 122
1.4.7 Döviz Kuru Ayarlaması..... 123
1.4.8 Vergi Yükü..... 124
1.4.9 Vergi Reformu..... 126
1.4.10 Kanuni Vergi Oranı..... 127
1.4.11 Vergi Anlaşmaları..... 128
1.4.12 Uluslararası Vergi Koordinasyonu (Vergi Uyumlaştırılması)..... 129
1.4.12.1 Vergilerin Uyumlaştırılma Nedenleri..... 130
1.5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergi Politikaları... 132
1.5.1 Vergisel Teşvik Kavramı..... 133
1.5.2 Vergisel Teşviklerin Kullanım Amaçları..... 134
1.5.3 Uygulanan Vergisel Teşvik Türleri..... 136
1.5.3.1 Düşük Vergi Oranlarının Kullanılması..... 136
1.5.3.2 Zararın Sonraki Dönemlere Aktarılabilmesi..... 136
1.5.3.3 Vergi Tatili..... 137

1.5.3.4 Yatırım İndirimi..... 137
1.5.3.5 Özel Nitelikli Harcamalara Getirilen Vergi İndirimleri..... 137
1.5.3.6 Sıfır veya Düşük Gümrük Vergisi Uygulaması..... 137
1.5.3.7 İşgücü Bazlı İndirimler..... 138
1.5.3.8 Değer Katmak Amaçlı Vergi Kredisi Kullanımı..... 138
1.5.3.9 Döviz Getirisi Amaçlı Vergi İndirimi/Teşvik Primi..... 138
1.5.3.10 İhracata Yönelik Yatırımlar İçin Vergi Teşvikleri..... 138
1.5.4 Vergisel Teşviklerin Maliyetleri ve Maliyetlerin Tahminlenmesi..... 142
1.5.5 Vergisel Teşviklerin ve Vergi Oranlarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri..... 144
1.5.6 Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları..... 151
1.5.6.1 Yatırım Aşamasında Uygulanan Vergisel Teşvikler..... 153
1.5.6.1.1 Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti..... 153
1.5.6.1.2 KDV Desteği..... 154
1.5.6.1.3 Makina ve Teçhizat Alımlarında KDV Desteği..... 154
1.5.6.1.4 Bina İnşaat Harcı İstisnası..... 155
1.5.6.2 İşletme Aşamasında Uygulanan Vergisel Teşvikler..... 156
1.5.6.2.1 Yatırım İndirimi..... 156
1.5.6.2.2 Yatırım Vergi Kredisi (Finansman Fonu)..... 159
1.5.6.2.3 Yatırım Kredilerine Vergi, Resim ve Harç İstisnası.. 160
1.5.6.2.4 Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri..... 161
1.5.6.2.5 Düşük Oranlı GKV Uygulaması..... 161
1.5.7 Vergi Politikalarının DoğrudanYabancı Sermaye Çekmedeki Etkisi... 162

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYENİN VERGİLENDİRİLMESİ NETİCESİNDE ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLER VE ÖNERİLER

1 Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirilmesinde Gözetilen İlkeler..... 163
1.1 Adalet İlkesi..... 163
1.2 Belirlilik (Kesinlik) İlkesi..... 164
1.3 Uygunluk İlkesi..... 164
1.4 İktisadilik İlkesi..... 164
2 Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirme İlkeleri..... 165
2.1 Kaynak İlkesi (Mülkilik İlkesi)..... 165
2.2 İkametgah İlkesi (Şahsilik İlkesi)..... 165
2.3 Tabiyet İlkesi (Uyrukluk İlkesi)..... 168
2.4 Varış ve Çıkış İlkesi..... 169
3 Türkiye' de Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirme İlkeleri..... 169
3.1 Gelir Vergisi Kanunu Açısından..... 169
3.2 Kurumlar Vergisi Kanunu Açısından..... 171

4. Vergilendirme Neticesinde Ortaya Çıkan Problemler..... 173
4.1. Çifte Vergilendirme Problemi..... 173
4.1.1 Çifte Vergilendirme Kavramının Tanımı..... 173
4.1.2. Çifte Vergilendirmenin Türleri..... 174
4.1.3. Çifte Vergilendirmenin Nedenleri..... 174
4.1.4. Çifte Vergilendirmenin Sonuçları..... 176
4.1.5. Çifte Vergilendirmeyi Önleyici Düzenlemeler..... 177
4.1.5.1. Tek Taraflı (Ulusal) Yollar..... 178
4.1.5.1.1. Matrah İndirim Yöntemi..... 178
4.1.5.1.2 Mahsup Yöntemi..... 178
4.1.5.1.3 İstisna Yöntemi..... 180
4.1.5.1.4. Vergi Oranı İndirimi..... 180
4.1.5.2 Çok Taraflı (İki veya Çok Taraflı) Yollar..... 181
4.1.5.2.1 İki Taraflı Vergi Anlaşmaları..... 181
4.1.5.2.2 Çok taraflı Vergi Anlaşmaları..... 185
4.1.5.2.3 Avrupa Birliği'nde Çifte Vergilendirme Önlemi.... 185
4.1.6. Uluslararası Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları..... 186
4.1.6.1. OECD Modeli..... 187
4.1.6.1.1. OECD Modelinin Genel Hatları..... 190
4.1.6.2. Birleşmiş Milletler Modeli..... 191
4.1.6.3 Avurupa Birliği Çalışmaları..... 192
4.1.7 Türkiye'nin Taraf Olduğu Vergi Anlaşmaları..... 192
4.1.7.1 Anlaşmaların Hazırlanması Ve Hukuki Statüsü..... 192
4.1.7.2 Türkiye'nin Taraf Olduğu Vergi Anlaşmaları..... 195
4.2.Transfer Fiyatlandırılması Problemi..... 197
4.2.1 Transfer Fiyatlandırma Kavramı ve Tanımı..... 197
4.2.2. Transfer Fiyatlandırmasının Önemi ve İşleyişi..... 198
4.2.3. Transfer Fiyatlandırılmasının Temel Amaçları..... 201
4.2.4. Transfer Fiyatlandırması Olgusunun Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi..... 203
4.3 Tahkim..... 204
4.4 Örtülü Sermaye..... 205
SONUÇ..... 209
KAYNAKÇA..... 213

ÖNSÖZ

Bu tezin her aşamasında bana çok destek olan, tezin bitmesine büyük katkısı olan danışmanım Sayın Engin Can'a, ayrıca çalışmakta olduğum Güreli Yeminli Mali Müşavirlik ve Bağımsız Denetim A.Ş.'in deki üstadım Sayın Okan Yurdbulan'a, yakın arkadaşlarım Mehmet Tığlı, Mustafa Zekai Sağatcı ve Kerim Kuş'a çalışmalarıma destek olmalarından ve gösterdikleri anlayıştan dolayı teşekkür ederim.

Sadece bu tezde değil her konuda en bilgilerine başvurduğım değerli hocam Sayın Dilek Yılmazcan'a bana destek veren ve bugün olduğum yere gelmemi sağlayan aileme; gösterdiği destek, yardım ve sabırdan dolayı minnetdarım.
Saygılarımla.

ERKAN UZUN

ÖZET

Dünya ekonomisi, özellikle içinde yaşadığımız son çeyrek yüzyıl içerisinde hızla küreselleşme sürecine girmiştir. Küreselleşme olgusu ile birlikte ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında ekonomik işbirliği imkanları hızla ilerlemeye başlamıştır. Bu ekonomik işbirliğinin başında ülkeler arasında yapılan doğrudan yatırımlar gelmektedir. Doğrudan yapılan yatırımlar gittiği ülkede ekonomik ve sosyal etkiler yaratmaktadır.

Bir ülkenin başka bir ülkeye doğrudan yatırım yapma kararı almasında bir çok etkenler vardır. Bunlardan birisi de yatırım yapılacak olan ülkede uygulanan vergi politikalarıdır. Bu tezin amacıda hem ülkemizde hemde dünyada uygulanan vergi politikalarının, gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

Especially in the last quarter of the century that we are living, world economy is in the duration of globalization. With the globalization, economic borders between the countries has started to dissapear. Among developed, developing and underdeveloped countries, opportunities of economic collaboration has started to develop. International direct investments is spearheading in this economical collaboration. Direct investments has social and economical effects in the countries having investments.

There is various reasons in decision of investment of a country to another country. One of these is a tax policy of a country which will have investent. In this thesis, effects of tax policies of our country and that of the world's on the foreign capital investments have been investigated.

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Sermaye Karar Alma Prosedürü..... 26
Tablo 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri..... 36
Tablo 3: Doğrudan Yabancı Sermayenin Tercih Nedenleri..... 38
Tablo 4: Yabancı Sermayenin Gelişindeki Etmenler..... 38
Tablo 5: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (1970 - 1980)..... 51
Tablo 6: 1981-2004 Yılları Gelişmiş Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları..... 55
Tablo 7: Bölgelere ve Ülkelere Göre UDY Akımları (2004-2006)..... 59
Tablo 8: Uluslararası Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinde Sektörel Dağılım..... 61
Tablo 9: En Fazla UDY Çeken On Ülke ve Türkiye (2002 - 2005)..... 62
Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Net Uzun Dönem Uluslararası Finasman Akışları..... 67
Tablo 11: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelerin GSYİH'sı İçindeki Payları..... 68
Tablo 12: Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri /GSYİH Oranı..... 69
Tablo 13: Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (1990-2001)..... 71
Tablo 14: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (1981 - 2002)..... 74
Tablo 15: Türkiye'nin Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı..... 77
Tablo 16: Başlıca Ekonomik Göstergeler..... 79
Tablo 17: Türkiye'de Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu ve Büyüme Hızı..... 82
Tablo 18:1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Anonim Şirketlerin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı..... 87
Tablo 19: Türkiye'de 1954-1979 Döneminde İzin Verilen DYS Yatırımlarının Yıllara Göre Gelişimi..... 91
Tablo 20: Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003)..... 99
Tablo 21: Türkiye'de En Fazla Yatırımı Bulunan 10 Ülke..... 100
Tablo 22: Türkiye'nin Doğrudan Yatırım İhracacında İlk 10 Ülke..... 101
Tablo 23: Türkiye'nin Uluslararası Doğrudan Yatırımlarından Aldığı Pay..... 102
Tablo 24: Türkiye'ye UDY Girişlerinin Sektörel Dağılımı..... 104
Tablo 25: 2006 Yılının Başlıca Sınır-Ötesi B-S Anlaşmaları..... 105
Tablo 26: OECD Ülkelerinde Vergi Yükü Dağılımı..... 125
Tablo 27: Kullanılan Vergisel Teşvikler..... 140
Tablo 28: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Kullanılan Teşvik Türleri..... 141
Tablo 29: Seçilmiş Bazı Teşvik Uygulamalarının Avantaj ve Dezavantajları..... 142
Tablo 30: Teşvik Araçlarının Çeşitleri..... 152
Tablo 31: Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Bilançosu..... 196

Tablo 32: Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması
Müzakereleri Başlayacak Ülkeler..... 196
Tablo 33: Transfer Fiyatlandırmasının İşleyiş Örneği-1..... 200
Tablo 34: Transfer Fiyatlandırmasının İşleyiş Örneği-2..... 200
Tablo 35: ÇUŞ' lar İçin Uluslararası Transfer Fiyatlamanın Temel Amaçları..... 201
Tablo 36: Uluslararası Transfer Fiyatlamanın En Önemli Üç Amacı..... 202

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1: Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermeye Yatırımların Girişi..... 57
Şekil 2: Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Çıkışı..... 57
Şekil 3: Vergi Teşviklerinin Yatırıma Etkisi..... 113
Şekil 4: OECD Ülkelerinde Çeşitli Vergilerin Toplam Vergi Gelirlerinin Dağılımı..... 124
Şekil 5: Vergi Oranındaki Artışın Milli Gelire (Yatırıma) Etkisi..... 149
Şekil 6: Vergi Oranındaki Azalmanın Milli Gelire (Yatırıma) Etkisi..... 150

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No

Grafik:1 Ülke Gruplarına Göre Uluslararası Doğrudan Yatırımların Dağılımı..... 58

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AB : Avrupa Birliği
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT : Avrupa Topluluğu
AR-GE : Araştırma Geliştirme
B&S : Birleşme ve Satınalma
CIF : Malların İhraç İşlemlerinin Satıcı Tarafından Yapılması
ÇUS : Çok Uluslu Şirket
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DP : Demokrat Parti
DTM : Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
DYY : Doğrudan Yabancı Yatırım
DYS : Doğrudan Yabancı Sermaye
GATT : Genel Gümrükler ve Dış Ticaret Anlaşması
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSYH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GVK : Gelir Vergisi Kanunu
GKV : Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunu
HM : Hazine Müsteşarlığı
IMF : Uluslararası Para Fonu
İKV : İktisadi Kalkınma Vakfı
İSO : İstanbul Sanayi Odası
İTO : İstanbul Ticaret Odası
KDV : Katma Değer Vergisi
KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KVK : Kurumlar Vergisi Kanunu
MB : Maliye Bakanlığı
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
S : Sayfa

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UDY : Uluslararası Doğrudan Yatırım
UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Ajansı
VUK : Vergi Usul Kanunu
WHO : Dünya Sağlık Örgütü
WTO : Dünya Ticaret Örgütü
YASED : Yabancı Sermaye Derneği

GİRİŞ

Dünya ekonomisi, özellikle içinde yaşadığımız son çeyrek yüzyıl içerisinde hızla "globalleşme" sürecine girmiştir. Globalleşme ile birlikte gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında işbirliği imkanları genişlemiştir. Ülkeler arasında ticaret sınırlarının önündeki engeller giderek azalmaya ve ortadan kalkmaya başlamış, uluslararası ticaret hacmi genişlemiş, gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yüksek teknoloji transferi artmış, uluslararası finans piyasaları gelişmiş, ülkeler arasında işgücü akımı hızlanmış, yabancı sermaye akışında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İşte bu ilişkiler, "global ekonomik entegrasyon" adı verilen bir olguyu gündeme getirmiştir. Global ekonomik entegrasyon, kısaca, ülkeler arasında mal, emek ve sermeye hareketlerinin artması ve ülkelerin ekonomik işbirliği alanlarının genişlemesi demektir.

Ulusal tasarrufların yetersiz kalması ve gelişmekte olan ekonomilerin büyüme süreçleri önünde bir engel teşkil etmesi bütün dikkatlerin yabancı tasarruflara, özellikle de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmesine neden olmuştur.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası sermaye akımlarının yaygınlaşması ve bu dönemde yabancı yatırımların gittikleri ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine ve performansına yaptıkları olumlu katkılar bu sermaye akımının daha da popüler bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji transferi, ölçek ekonomilerini kullanmaları gibi faktörlerle ulusal ekonomi üzerinde pozitif dışsallıklar yaratmışlardır. Giderek artan küreselleşme süreci ile beraber yabancı yatırımların yaptığı olumlu katkılar, daha önce yabancı yatırımlara kuşkuyla bakan bir çok ulusal ekonomiyi de sınırlarını giderek açmaya ve daha fazla nasıl doğrudan yabancı sermaye yatırımını çekebilirim? sorusu üzerine dikkatle eğilmelerine yol açmıştır.

Yabancı sermaye yatırımlarının özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişi ile başta iç tasarruf açığı ve döviz gelirlerinin yetersizliğinden kaynaklanan döviz kısıtının ortadan kalkacağı görüşü olmak üzere diğer makro ekonomik göstergeler üzerinde oluşturacağı olumlu etkiler gelişmiş,

gelişmekte ve gelişmemekte olan ülkelerin bu konuda yeni politika ve stratejileri benimseyip uygulamasını zorunlu hale getirmiştir.

Yabancı sermayenin bir ülkeye gelişi ve etkileri çok ayrıntılı bir konudur. Ülkeler, önemini yıllar önce kavradıkları yabancı sermayeyi çekebilmek ve daha yüksek refah düzeyine ulaşmak amacıyla kaynakların belirlenen stratejiler doğrultusunda verimli alanlara kanalize olmalarını sağlamak için çeşitli yöntemler uygulamaktadırlar. Bunlar için kullanılan politika araçlarından birisi olan tevşiklerle yatırım ve iş yapmanın maliyetini azaltarak, yatırım sektörlerinin, zamanlamasının, yerlerinin (ülke-bölge) ve büyüklüklerinin belirlenmesinde rol oynanmaktadırlar. Yatırım ortamının elverişli ortama getirilmesine ilişkin yaşanan rekabet, gelişmiş ülkeleri bile yatırım maliyetlerini yeniden düzenlemeye zorlamaktadır. Bu yönde gerekli düzenlemeleri yapmakta direnen veya geç kalan ülkelerin hem uluslararası doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları pay azalmakta, hem de yerli kaynakların diğer ülkelere kaçısı hızlanarak sermaye kaybıyla karşılaşmaktadırlar. Bu gibi nedenlerle, ülkeler bir taraftan yerli kaynakların diğer ülkelere kaçısını durdurmak, diğer taraftan yatırım ve iş ortamını cazip ortama getirerek daha fazla doğrudan yatırım düzeyi elde etmek amacıyla çesitli teşvik programlarını uygulayabilmek amacıyla yasal düzenlemeler yapmakta ve özel projeler geliştirmektedirler.

Bunlardan biride, Küreselleşme sürecinde vergi politası ve boyutlarıdır. Artan küreselleşme sonucu vergileme alanında en belirginleşen kavramların başında "vergi politikası" gelmektedir. Gerek küreselleşmenin getirdiği liberalizasyon, gerekse iletişim ve enformasyon alanındaki gelişmeler ve hızlı teknolojik gelişmelerin sonucu artan "faktör hareketliliği" ülkeler arasında vergi politikasını artırmıştır. Vergi politikası, kaynakların daha etkin kullanımını sağlama ve kamu harcamalarını disipline etme gibi bir takım refah artırıcı etkilere sahiptir. Vergi politikası, ülkelerin bir bölge veya o ülkedeki bireyler ve işletmelere teşvik sağlamak üzere, vergisel ayrıcalıklar veya özendirmeler kullanılarak farklı vergilendirme yetkisine sahip birimler arasında gerçekleştirilen rekabet olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla; Vergi politikası için yapılan bu tanımlara dayanarak vergi politikasının üç unsurunun olduğu söylenebilir:

Birincisi; vergi politikası, birey veya işletmelerin uluslararası rekabet gücünü artırarak yabancı yatırımları ülkeye çekmeye yönelik bir uygulamadır.

İkincisi, vergi politikası uluslararası rekabeti içerir. Uluslararası vergi politikası kavramı, diğer ülkelerin vergi politikalarından etkilenen bir ülkenin daha iyi bir durumda olması veya tersi durum için kullanılır. Vergi politikasında yükümlüler (yatırımcı, şirket veya çalışanlar) kendileri için daha uygun bir vergi sistemine sahip ülkeye gideceklerdir.

Üçüncüsü ise, sağlanacak vergi avantajlarının çeşitli vergisel teşvikler yoluyla gerçekleştirilmesidir. Vergisel teşvikler tarihin hemen her çağında tüm ülkelerin vergi sistemlerinde yer almışlardır.

Yatırımların yerleşim yerlerine ilişkin nihai kararlarda, vergi dışı belirleyici faktörler etkili olmakla birlikte, diğer koşullar aynı kalmak şartıyla özellikle dolaysız vergiler, oldukça büyük önem taşırlar. Özellikle yabancı doğrudan yatırımlar, yüksek efektif vergi oranlarına daha fazla negatif reaksiyonda bulunurlar. Örneğin Meussen yaptığı çalışmasında, bir ülkede şirketlere yönelik efektif vergi oranında % 1'lik bir indirimin, ilave yabancı doğrudan yatırımları yaklaşık olarak % 3,3 oranında artırılabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, geniş vergisel teşviklere sahip dört Avrupa ülkesi, Avrupa'daki GSYİH'nin sadece % 9'una sahip olmalarına rağmen, 1996–2000 yılları arasında Amerikan yabancı doğrudan yatırımların % 38'ini kendi ülkelerine çekebilmişlerdir.

Bu çalışmada esas olarak şu soruya yanıt aranmaya çalışılmıştır. Uygulanan vergi politikalarının doğrudan yabancı sermayenin üzerine etkisinin ne olduğu.

Bu kapsamda dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teorik çerçevesi çizilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin mikro ve makro nedenleri belirtilip açıklandıktan sonra, doğrudan yabancı sermaye hareketlerine ihtiyaç duyulmasının nedenleri ortaya konulmaya çalışılıp, bu nedenler açıklanmıştır.

İkinci bölümde dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmiş ülkelerdeki yabancı sermaye hareketleri ve gelişmekte olan ülkelerdeki yabacı sermaye hareketleri ayrımı yapılarak incelenmiştir.

Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'yi seçmesinde rol oynayan hususlar ve etkenler ortaya konulmaya çalışılmış, daha sonra da Türkiye'de doğrudan yabancı sermayenin gelişimi incelenmiştir. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1980 sonrası hız kazandığından bu dönem üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde vergi politikaları ve doğrudan yabancı sermaye incelenmiş, direk vergi politikalarındaki değişim ve etkileri açıklanmamış olup, önce maliye politikası kısaca irdelenmiş ve maliye politikası araçlarından vergi politikası açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teorik çerçeve çizildikten sonra da uygulunan vergi politikalarının yatırımlar üzerine etkileri, işletmeler üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Ayrıca doğrudan yabancı sermayeyi etkileyen vergi dışı faktörlere ve vergisel unsurlar ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı sermayeye uygulanan vergisel teşvikler ile sağlanan bu teşviklerin maliyetileri üzerinde durularak Türkiye özeline inilmiştir.

Son kısmında ise doğrudan yabancı sermayenin vergilendirilmesi sonunca ortaya çıkan problemler tespit edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye vergilendirmesinin vergilendirilme ilkeleri ile Türkiye uygulmasına değinilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye vergilendirlemesinde ortaya çıkan önemli unsurlardan olan çifte vergilendirme, uluslararası transfer fiyatlandırma, tahkim ve örtülü sermaye gibi önemli hususlar belirtilerek, OECD Modelinde ve Türkiye uygulamasına yer verilmiştir. Özellikle çifte vergilendirme ve uluslararası transfer fiyatlandırması konuları üzerinde ayrıntılı şekilde çalışma yapılmıştır. Çifte vergilendirmenin nasıl oluştuğu ve çifte vergilendirmeyi önleme yöntemleri ile Türkiye özeline değinilmiştir.Uluslararası transfer fiyatlandırması konusunda ise, transfer fiyatlandırmasının işleyişi, temel amaçları, transfer fiyatlandırma olayını belirmele yöntemleri, transfer fiyatlandırması ihtilaflarına yönelik idari yaklaşımlar ile transfer

fiyatlandırmasının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerine etkileri konularında ayrıntılı olarak çalışılarak, konu açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1 Yabancı Sermayenin Tanımı ve Kapsamı

Gelişmekte olan ülkeler, yeterli miktarda ekonomik kalkınmayı sağlayabilmesi için, milli gelirin önemli bir kısmını yatırıma ayırması gerekmektedir**.** Yatırımların ana kaynağı ise tasarruflardır. Kişi başına milli gelirin düşük olan ülkelerde doğal olarak tasarruf oranı da düşük olmaktadır. Çünkü gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kişiler, elde ettiği gelirlerinin büyük bir kısmını birinci derecedeki gereksinimlerine ayırmaktadır. Bu nedenle yurtiçi tasarruf oranı düşük olduğundan, yatırımlar çoğaltılamamakta, ekonomik büyüme sağlanamamakta ve netice itibariyle milli gelir seviyesi düşük fakir bir ülke hali sürmektedir. Bu nedenle özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler bu kısır döngüden kurtulmak için çeşitli iktisadi araçları kullanarak bu durumdan kurtulmak istemektedirler: Bunlardan birincisi dış borçlanma, bağış, hibe, yardım...vb şeklinde; ikincisi, yabancı sermayeyi ülkelerine çekerek ülke için gerekli olan yatırımın ana unsuru sermayeyi temin etmeye çalışmaktadırlar. Dış borçlanma, hibe, bağış şeklinde yardımlarla ülke içindeki tasarruf miktarını attırarak daha fazla yatırım yapılmasına olanak sağlayabilir. Fakat bu yolla uzun vadede sürdürülebilir ve kalıcı bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında güçlük yaşanabilir. Çünkü dışarıdan alınan ve ülke içi tasarruf açığını bu şekilde kapatmanın bir maliyeti vardır o da alınan para ve bunun karşılığında ödenen faizdir. Maliyeti fazla ve geçici olan bu çözüm yolunun yerine kalıcı ve devamlılığı olan yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi daha yararlı olabilir. Ülkeye gelen yabancı sermayenin doğrudan (kalıcı) olması da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle ülkeler yabancı sermayenin portföy yatırımı yapmalarından ziyade kalıcı nitelikte yatırım yapmalarına yol açacak sosyal alanda, hukuki alanda ve iktisadi alanda gerekli önlemleri ve alt yapı hazırlıklarının yapılması ülke menfaatine olacaktır. Doğrudan yabancı sermaye şeklinde gelen yatırımlar ekonomik kalkınmanın sağlanmasında ilk sırada yer alabilir.

1.1 Yabancı Sermayenin Tanımı

Yabancı sermaye; bir ülkenin karşılığını sonradan ödemek üzere dış kaynaklardan sağlayacağı ve ekonomik gücü ile ulusal varlıklarına ekleyebileceği mali, teknolojik, bilgisel (know-how) ve hizmetsel kaynaklara denilmektedir. Başka bir ifadeyle; bir büyük şirketin üretimini kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesinde yapmak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması veya sermayesini artırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesi bir doğrudan yabancı sermaye yatırımıdır[1]. Örneğin, yeni bir üretim işletmesi kurmak ya da bir baraj inşa etmek birer yatırımdır. Bu durumda yapılan bir harcamanın yatırım niteliğine sahip olabilmesi için yeni bir sermaye malının sağlanması ya da mevcut olan üretim kapasitesinin arttırılmış olunması gerekir. Kısaca, gelen yabancı sermaye ile katma değer yaratılmış olunmalıdır. Sermaye stokunda meydana gelen değişikler net yatırımdır. Net yatırım pozitif olabileceği gibi, eksi bir değerde olabilir. Pozitif net yatırıma genişleme yatırımı denir[2].

Yatırım harcamalarının bir bölümü de mevcut sermaye stokundaki aşınma ve eskimeleri (amortisman) ya da teknolojik bakımdan demode olan sermaye mallarının uğradığı değer kaybını gidermeye yöneliktir. Bu türden yatırımlar, yenileme yatırımlarıdır ve bu harcamalar da üretim kapasitesinde net bir atışa yol açar[3]. Yenileme yatırımları ile net yatırımların toplamı brüt (gayri safi) yatırımlar olarak tanımlanır[4].

Yabancı sermaye; konuyu değerlendiren ve adlandıran ülkenin yada yerin sermayesi değildir. Bu sermaye, merkez olarak çıkılan ülkenin ya da yerin dışındaki dünya ülkelerinden herhangi birinden gelmiş olabilir. Yani o ülkenin, o merkezin yada o yerin ulusal varlığı durumunda değildir. Başka bir bölgeden, başka bir ülkeden, başka bireyler, kurumlar, devletler yada yatırımcılar tarafından o yere getirilmiş ve o ülkenin ulusal varlıklarına ödünç olarak, geçici olarak veya sürekli olarak eklenmiş bir dış varlık durumundadır. Bu dış varlık, geldiği yerde sürekli olarak kalabilir, geçici olarak kalabilir. Anılan varlığın çalıştırılması sonucu elde edilen karlar dışarıya transfer

[1] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat,** İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, s.644.
[2] Deniz Arıkan, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları,** İstanbul: Arıkan Yayınları, 2006, s.3.
[3] Arıkan, s.3.
[4] Rıdvan S. Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2002, s.745-746.

edilebilir veya varolan sermayeye eklenerek o ülkedeki yatırımlar artırılabilir[5]. Dünya ekonomisi özellikle son 15-20 yılda hızlı bir şekilde değişmektedir. Küreselleşme olarak tanımlanan bu değişimden çok önemli iktisadi sonuçlar çıkmaktadır. Bu sonuçlar itibariyle, ulus devletinin önemini yitirdiği, ulusal iktisat politikası oluşturmanın anlamlı olmadığı, ülkelerin uluslararası gidişata ayak uydurması ve kalkınması için yabancı sermayeyi çekmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu süre içinde doğrudan yabancı yatırımların, uluslararası ticaret hacminin göstergesi olan toplam ihracat ve dünyada üretilen toplam mal ve hizmetlerin göstergesi olan GSMH'den daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu gelişmeyi gören ve yabancı yatırımın gelmesi için uygun koşulları sağlayan ülkeler, güçlü bir finansman yapısına sahip olmakla birlikte istihdam sorunlarını çözme konusunda da önemli adımların atıldığı görülebilir.

1.2 Yabancı Sermayenin Türleri

Yabancı sermaye yatırımları genel olarak üç ana yapıda meydana geldiği görülmektedir. Bunlar, portföy yabancı sermaye yatırımları, resmi yabancı sermaye yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları şeklinde sıralamak mümkündür.

1.2.1 Portföy Yabancı Sermaye Yatırımları

Portföy yabancı sermaye yatırımları, uluslararası kar ve faiz farklarından dolayı özel yabancı girişimcilerin daha fazla gelir sağlama istekleri sonucunda ortaya çıkan, sermayenin bir ülkeden diğerine hareketini ifade eden yatırımlardır[6]. Mali işlem şeklinde uluslararası ve piyasalar arası gerçekleşen bu portföy yabancı sermaye yatırımları, kısa (1 yıldan az), orta (1-5 yıl arası) ve uzun (5 yıldan çok) vadeli olmak üzere zaman yapılarına gore üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bu tür portföy yabancı sermaye yatırımları tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlerin alım satımı ile gerçekleştiği için aynı zamanda portföy yatırımları olarak adlandırılmaktadır[7]. Bu anlamda bakıldığında mevcut bir fabrikanın el değiştirmesi yatırım değildir. Yatırımın

[5] Ahmet Erol, "Yabancı Sermaye I" , **Mükellefin Dergisi,** Sayı: 93, s. 76.
[6] Sefer Şener, **Yabancı Sermaye,** Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2008, s.7.
[7] Muhsin Kar, M. Akif Kara, " Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler ", **Dış Ticaret Dergisi,** 2003 Yıl:8, Sayı: 29 , s.47.

söz konusu olabilmesi için yeni bir fabrika yapılması gerekir[8]. En açık ifadesiyle yatırım ilerdeki dönemlerde tüketmek üzere yapılan üretimdir[9]. Doğrudan yabancı sermayenin, ülkede yeni bir tesis kurması, katma değer yaratması gereklidir. Var olan bir tesisin satın alması sanıldığının tersine ekonomik açıdan yatırım sayılmaz. Çünkü yapılan işlem mevcut yönetimin ve ortaklık yapısının değişmesinden ibarettir. Yabancı sermayenin borsada işlem gören bir şirketin hisse senetlerini alması ise bir portföy yatırımıdır[10].

Portföy yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmelere karşı çok duyarlı bulunmaktadır. Portföy yabancı sermaye yatırımları daha çok finansal istikrarsızlığın fazla ve piyasaların sığı olduğu gelişmekte olan ülkeleri tercih etmektedir. Bunun en önemli nedeni bu ülkelerdeki yüksek risk oranlarına karşılık yüksek faiz oranlarının portföy yabancı sermaye yatırımlarının getiri oranlarını arttırmasıdır. Yüksek faizlerin çekiciliği ile ülkeye giren fonlar geçici bir rahatlama sağlamaktadır. Sıcak para niteliği taşıyan bu yatırımlar olumsuz beklentiler karşısında kısa sürede ve büyük miktarlarda ülkeyi terk ederek ekonomik dengeleri alt üst etmekte ve ülkenin krize girmesine neden olabilmektedir[11]. 2001 yılının Şubat ayında sıcak para denilen kısa vadeli yabancı sermayenin siyasi istikrarsızlık nedeniyle Türkiye'yi terk etmesi sonucu likidite sıkıntısı nedeniyle içine girilen mali kriz, 1994 yılında Meksika'daki, 1997'de Güney Doğu Asya ülkelerinde ve 1998'de Rusya'daki krizlerden nasibini almıştır[12]. Görüldüğü gibi porföy yatırımlarının ülkeye girişi ve çıkışı kolay olmakta ve ani bir ekonomik olumsuzlukta yabancı sermaye çıkış yaşanmaktadır. Bu nedenle portföy şeklindeki yabancı sermayenin giriş ve çıkışlarını kontrol edici politikalarının uygulanması ülke menfaatine olabilir.

[8] ErkanYetkiner, " Vergi Cennetleri ve Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası,** Yıl:20, Sayı: 235, s.76.
[9] Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori Ve Türkiye Uygulaması,** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.93.
[10] Yetkiner, s.76.
[11] Şener, s. 8.
[12] Arıkan, s.7-8.

1.2.2 Resmi Yabancı Sermaye Yatırımları

Resmi yabancı sermeye yatırımları; gelişmiş ülke ekomilerinin, az gelişmiş ülke ekomilerine yaptıkları bağış ve kredi şeklindeki yatırımlardır[13]. Bunlara dış yardımlarda denilebilir.

Dış yardımlar deyince genel olarak, bir hükümetten ya da uluslararası kuruluştan, (IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Finansman Kurumu, Avrupa Yatırımlar Bankası, Asya Bankası ... vb) bir başka hükümete yapılan borç verme işlemleri (bazen bağış)'ın anlaşılması gerekmektedir.Yardım kavramı üzerinde tam bir görüş birliği sağlanamamış olmasının başta gelen önemli nedeni, gelişmiş ülkelerce geri kalmış ülkelere yapılan yardımların çok değişik şekillerde görülmesidir[14].

Dış yardımların nedenini aşağıdaki gibi sırayabiliriz[15];

- Politik ve Askeri Nedenler
- Ekonomik Nedenler
- Kültürel ve Tarihi Nedenler
- İnsancıl ve Ahlaki Nedenler

Dış yardımların gelişmekte olan bir ülke ekonomisine iki şekilde katkıları olur. Birinci olarak, iç birikimlere eklenen net bir değer niteliği taşır ve yatırım miktarında artış sağlar; ikinci olarak da ülkenin ithalat gücüne ek bir katkı sayılır[16].

Sebebi ne olursa olsun bu tür yabancı yatırımlar özellikle az gelişmiş ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Marshall yardımlarının Avrupa ülkeleri kalkınmasına sağladığı fayda hiç de azımsanamayacak boyutlarda gerçekleşmiştir[17].

---

[13] Muhsin Kar, M.Akif Kara, s. 48.
[14] İnce, s.135.
[15] İnce, s, 142-143.
[16] İnce, s. 138.
[17] Şener, s. 10.

1.2.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Yapılan yatırımın portföy yatırımı mı yoksa doğrudan yabancı sermaye yatırımı mı olduğu karmaşık bir konudur. " Bir miktar yabancı hisse senedi aldığınızda bu satın almanın dolaysız yatırım olarak mı yoksa portföy yatırımı olarak mı sınıflandırılacağı toplam hisse senedi miktarının ne kadarını satın aldığınıza bağlıdır. Yüzde onunu veya daha fazlasını satın alırsanız bu bir doğrudan yabancı sermaye yatırım olarak görülür. Burada yapılan varsayım firmada kontrol sahibi olabileceğinizdir. Toplam hisse senedinin yüzde onundan daha azını elde ederseniz bu sermaye ihracı, portföy yatırımı sayılır."[18]

Başka bir tanıma göre doğrudan yabancı sermaye, bir ülkede bir firmayı satın alma veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlama veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırma yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte "teknoloji", "işletmecilik bilgisi" ve " yatırımcının kontrol yetkisi"ni de beraberinde getiren yatırıma doğrudan yabancı sermaye yatırımı denilmektedir[19]. Bununla birlikte, bazı ülkeler yabancı yatırımların doğrudan yatırım olarak sayılabilmesi için değişik kıstaslar getirmiştir. Aradaki tanım farklarından dolayı değişik kaynaklardan alınan yabancı sermaye verileri farklılık gösterebilmektedir[20]. Genel olarak yapılan tanımlardan yola çıkıldığında ise, doğrudan yabancı sermaye hareketlerinde piyasa işlemleri yer almamaktadır. Yani piyasa işlemleri olmadan ülkeler arasında yapılan bir tür sermaye transferi şeklindedir.

Genellikle doğrudan yatırımlar, sanayi sektöründe yöneliktir. Daha çok A ülkesinden B ülkesine sermaye transferi şeklinde değil, A ülkesinin X sanayi dalından, B ülkesinin X sanayi dalına akış şeklindedir. Bu tip yatırımlar, iki sanayi kesimi arasında bir sermaye akışı özelliği taşır ve yatay ve dikey yatırımlar şeklinde meydana gelir[21].

---

[18] Ted Walter, **Dünya Ekonomisi**, Alfa Yayınları, İstanbul: 2002, s.115, Aktaran: Mahfi Eğilmez, "**Hazine"**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, s.135.
[19] S. Rıdvan Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul: Taştan Matbaası, 1983, s. 14.
[20] Arıkan, s. 9.
[21] S. Rıdvan Karluk, s. 15.

Yatay (horizontal) yatırımlar, bir firmanın yatırım yaptığı ülkelerde, kendi ülkesi ile aynı üretimi gerçekleştirdiği zaman ortaya çıkar. Dikey (vertical) yatırımlar ise, yatırım yapılan ülkede esas ülkedeki ürünlerin işlenmesi ve bu ürünlerin satışı ile ilgili olarak ileriye ve geriye dönük şeklinde yapıldığı zaman görülür. Günümüz dünyasında yatırım yapılan ülkeye yabancı sermayenin gelmediği ve mahalli piyasadan borçlanarak yatırımın gerçekleştirildiği durumlarda söz konusu olabilmektedir. Kambiyo piyasası aracılığıyla her hangi bir kaynak transferi olmadan patent, teknoloji ve üretim araçları karşılığında yabancı ülkelerde elde edilen hisse senetleri ile kambiyo piyasası aracığıyla daha önce gerçekleştirilen yatırımlardan sağlanan kar ile de doğrudan yatırımda bulunulabilinmektedir[22].

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları portföy sermaye yatırımlarının aksine faiz oranları düşük, finansal yapısı güçlü, hammadde kaynakları bol ve ucuz emek işgücüne sahip ülkeleri tercih etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları soğuk para niteliği taşığı için kriz dönemlerinde ülkeyi hemen terk edememektedir. Bu durumda krizin daha fazla derinleşmesine engel olmaktadır. Yine ülke içinde yeterli miktarda olmayan sermaye birikimi, doğrudan yabancı sermaye yoluyla sağlanarak, büyüme ve kalkınma kısa yoldan gerçekleştirilebilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha uzun vadelidir ve üretim kapasitesini arttırmaktadır[23].

1.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri

1.3.1 Ortak Girişim (Joint Venture)

Dünyamızda yaşanan ekonomik gelişmeler ve bunlara dayalı hızla büyüyen küreselleşme rüzgarının, rekabet gücü ve yaşanabilir ekonomik zenginliğe ulaşmayı zorlaştırması işletmelerin, yatırım faaliyetlerinde yerli veya yabancı yatırımcılar ile stratejik ittifak yapmaya iten önemli etken olmuştur. Şirketler bilgi ve sermayesini birleştirmek suretiyle ortak bir ekonomik amaç için bir araya gelmekte ve Joint Venture adı altında bir ortaklık oluşturmaktadırlar. Joint Venture, büyük sermayeli projelerin

[22] S. Rıdvan Karluk, s.15.
[23] Şener, s. 13.

uygulanmasında kullanılan bir yöntem olduğu gibi, yeni pazarlara girmek, rekabet üstünlüğü sağlamak isteyen firmalar tarafından sık kullanılan ortaklık yapısıdır[24].

Joint venture ile başka ülkelerde ortak bulup, o ortak aracılığıyla başka piyasalara girmenin yolları kolaylaşmaktadır. Bu nedenle joint venture sistemini, yabancı bir ülkede yerel bir firmaya ortak olarak katılma, yerel firmanın hisse senetlerinin bir bölümünü satın alma ya da o yerel firmayla yeni bir firma kurma olarak değişik şekillerde de görebiliriz. Joint venture'ın yabancı ve yerel firmalar yönünden kimi avantajları şunlardır[25]:

- Yerli teknolojiye, daha gelişmiş bir yabancı teknolojinin katılımı sağlanmaktadır.

- Yabancı firma için oldukça belirsiz ve yabancı bir piyasa, yerel firmanın katkısı ve ondan gelen bilgilerle öğrenilmekte ve keşfedilmektedir.

- Maliyetlerde azalma, kaynak bulma da kolaylık, teknoloji ve rekabet üstünlüğü sağlamak gibi, hem yerli hem de yabancı firmayı ilgilendiren önemli avantajlar sağlanmaktadır.

- Joint venture sadece yabancı bir firmayla yerli firmanın ortak girişimi olarak ta algılanmamalıdır. Örneğin iki ya da daha fazla yerli firma, yatırım yapmadıkları bir alanda ortak girişim oluşturup, yeni bir firma kurabilirler. Bu firmayla birlikte hem bu yeni alandaki yatırım yükünü ve riskini paylaşırlar hem de güçlerini birleştirdikleri için, piyasadaki diğer rakiplerine göre büyük bir rekabet gücü edinirler.

Joint venture'ın en büyük dezavantajı, ortak girişimin genellikle pek bilinmeyen bir piyasa ya da sektörde yapılması nedeniyle oldukça yüksek bir yatırım riski üstlenilmesidir. Çünkü taraf firmalar kendi uzman oldukları sektörlerde değil, yeni ya da henüz girmedikleri bir piyasada girişime soyunmaktadırlar. Bu durum ekonomik

---

[24] Vahit Menter, **"Joınt Venture (Ortak Girişim) Sözleşmeleri ve Türk Mevzuatındaki Durumu"**, http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/vahit/001, Erişim (24.06.2008).
[25] http://www.kobitek.com/makale.php?id=25, Erişim (12.02.2008).

düzeni tam olarak oturmamış ülkelerde girişilecek joint venture türü girişimleri bekleyen tehlikeli maceralar yaratabilir[26].

1.3.2 Şirketler Arası Birleşmeler (Merger'ler ve Acquisition'lar)

Şirket birleşmeleri kamuoyunda bazen "şirket evlilikleri" diye de adlandırılır. İki veye daha fazla şirketin bir araya gelerek tek bir şirket çatısında birleşmelerini ifade eder. Bu birleşme ile bir veya birden fazla şirketin özerkliğide ortadan kalkar[27]. Şirketler arası birleşmenin nedenleri şu şekilde sıralanabilir[28]:

1- Büyük Ölçekte Faaliyette Bulunmanın Sağladığı Avantajlar (Ölçek Ekonomileri)

2- Finansal Nedenler

3- Vergi Avantajları

4- Çeşitlendirme Yaparak Riski Azaltma Avantajı

5- Yetenekli Yönetime Sahip Olma

6- Diğer Sınai Haklara Sahip Olma

7- Psikolojik Etmenler

8- Diğer Nedenler

Sınır ötesi şirket birleşmelerinin şu gibi yararlarından söz edilebilir[29].

- Yabancı bir ülke veya Avrupa Birliği gibi belirli bir bölgede faaliyete geçmenin oldukça kısa bir yoludur.

- Teknolojiyi içsel olarak geliştirme yerine, çok daha düşük maliyetle mevcut teknolojiye ulaşma olanağı sağlar.

[26] http://www.kobitek.com/makale.php?id=25, Erişim (12.02.2008).
[27] Seyidoğlu, s.671.
[28] http://www.isletme.biz/yonetim-ve-organizasyon/sirket-birlesmesi.html, Erişim (24.06.2008).
[29] Seyidoğlu, s.671.

- Sınır ötesi birleşmelerde iç ekonomilere oranla daha büyük ölçek ekonomileri elde edilebilir.

Sınır ötesi şirket birleşmelerinin bazı olumsuz yönleri de vardır[30]:

- Kültür farklılıkları, çeşitli milliyet, gelenek ve değerlere sahip örgütlerin birleşmelerini güçleştirici bir rol oynamaktadır.

- Ulusal bir şirketin yabancı şirket içinde erimesi, ev sahibi ülkede olumsuz siyasal etkiler doğurur.

- Farklı milliyetlere mensup şirketlerin birleşmesi, işçi ücretleri ve toplu sözleşmeler yönünden de sorunlara yol açabilir.

1.3.3 Stratejik Birleşmeler

Staretejik birleşmeler son yıllarda uluslararası işlemecilikte moda haline gelmiştir. Bu kavram farklı anlamlar taşımaktadır. Sınır ötesi stratejik birleşmelerin en kolay yolu, iki firmanın hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir. Firmalarının amacı, hisse senetlerinin dost ve güvenilir ellere geçmesini sağlamaktır. Ama yanlız bu kadar ile yetinilirse bu bir dolaysız dış yatırım değil, portfolyo yatırım niteliği taşır.

Daha geniş kapsamlı bir stratejik birleşme şeklinde ise taraflar hem hisse senetlerini değiştirir hem de, mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak bir girişim kurarlar. Bu tür birleşmelerinin örnekleri otomobil, telekomünikasyon ve uçak sanayi alanlarında pek çoktur. Stratejik birleşmeler, özellikle araştırma ve geliştirme masraflarının yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önem taşıdığı ileri teknoloji ürünleri için daha uygun bir yaklaşımdır.

Üçüncü bir işbirliği yönetiminde, ortak pazarlama ve hizmet anlaşmaları yapılır ve bir taraftan belirli piyasalarda diğerini temsil eder. Ortak girişim ve pazarlama anlaşmalarını öngören stratejik birleşmeler bir çeşit dolaysız dış yatırım benzeridir. Diğer ortak girişimlerin avantaj ve sakıncalarını taşırlar. Aralarındaki belli başlı fark,

[30] Seyidoğlu, s.671.

stratejik birleşmelerde ana şirketler arasında genellikle bir hisse senedi değişimin yapılmasıdır.

Günümüzde Avrupa Birliği Piyasasında çok sayıda stratejik ve önemli birleşmeler yaşanmaktadır. Bu tip birleşmeler, çok geç kalınmadan Birliğin tüm iç piyasasında pay alma amacına yöneliktir. Bunlar özellikle topluluk piyasasına eskiden beri ihracat, lisans, montaj ve hizmet alanlarında ufak doğrudan yatırım yollarıyla hizmet sunan firmaların ilgisini çeker.

Bu açıdan Avusturya, İsveç, Norveç Finlandiya ve İsviçre'de yerleşik firmalar Topluluk iç piyasasına girebilmek için kendilerini adeta bir baskı altında hissetmektedirler. Topluluk ülkelerinin şikayetleriyle stratejik birleşmeler yapılması Amerikan, Kanada, Japon ve Avustralya firmaları arasında da çok yaygındır. Tek pazar heyecanının geçmesinden sonra bu tür birleşmelerin dağılması ve bunların yerini geleneksel dolaysız dış yatırım türü faaliyetlerin alması yüksek bir olasılıktır[31].

1.3.4 Tam Sahiplikteki Yatırımlar

Tamamen yabancı sahipliğindeki yatırımlarda işletmeler herhangi bir birleşme, satın alma ya da stratejik ortaklık yapmadan doğrudan yatırımın tamamen kendileri gerçekleştirir. Bu durumda işletmelerin yatırım yapacakları ülke ilgili araştırmaları daha derin olarak yapmaları gerekmektedir. Yerli bir partnerin sağlayacağı avantajlardan mahrum kalmalarına rağmen yabancı bir partnere sahip olmanın dezavantajlarından da kurtulmuş olacaklardır[32].

1.4 Diğer Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Türleri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından genel olarak söz ettikten sonra, hem ülkemiz ekonomisi içinde hem de dünya ekonomisi içinde önem taşıyan diğer dolaysız yabancı sermaye türlerinin başlıcalarına değinmekte yarar vardır. Bunlardan bazıları montaj sanayi ve yap-işlet-devret (YİD) modelidir.

---

[31] Seyidoğlu, s.671.

[32] Aliekber Altınışık, "Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Özendirmeleri Önlemleri Karşısındaki Durumu Ve Vergisel Teşviklerin Başarısında Çin", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.14.

1.4.1 Montaj Sanayi

Montaj sanayi (kurgu, takma sanayi) özel doğrudan yabancı sermaye yatırımıdır. Üretimi parçalara ayrılabilir bir teknoloji ürününün, parçaların üretildiği ülke dışında başka bir ülkede bütünleştirilmesi ile piyasaya çıkarılmasını anlatan montaj işleminin, o sanayi sektöründeki üretimi oluşturması anlamında montaj sanayi, 1960'lardan sonra, gelişmiş ülke şirketlerinin azgelişmiş ülkelerdeki ucuz emek gibi avantajlardan yararlanma ve pazara girme avantajları elde etme amacıyla başladıkları yatırım biçimidir. Patent hakları ve teknoloji bilgisini elinde tutan şirket, emek, nakliye maliyetleri ve genel olarak hukuk ve vergi kısıtlamalarını aşmak (ve riskleri paylaşmak amacıyla), kendisi veya anlaşma yaptığı şirket aracılığıyla ülkesinde ürettiği parçaları montaj sanayisini kurduğu ülkede nihai ürün haline getirilip pazarlanmasını sağlar. Üretimin yalnızca son aşamasının ülkede gerçekleştirilmesi nedeniyle yarattığı katma değer oldukça düşük düzeyde kalan montaj sisteminin ülkeye teknoloji getirmek ve istihdam sağlamak gibi kazanımlar sağladığı gerekçesiyle yatırım yapılan ülkede çeşitli yatırım teşviklerinden, dolayısıyla imtiyaz ve ayrıcalıklardan yararlanması da söz konusudur[33]. Örneğin otomobil sanayi, yabancı firmalardan tarafından ana merkezlerinden getirilen otomobil parçaları (motor, şanzıman, diferansiyel vs.) ucuz yerel işçiler kullanılarak yerli kaporta üzerine takılması bu duruma en güzel örnektir. Günümüzde Çin ekonomisinin büyük bir kısmı da montaj sanayisine dönük işlemler yapmaktadır.

Türkiye'de montaj tipi sanayi üretimine 1950'li yıllarda Otomotiv sektöründe başlanmış olup, ilk montaj hattı 1954 yılında orduya cip ve kamyonet üretmek amacıyla kurulmuş, 1955'te kamyon ve 1963'te otobüs montajı ile devam etmiştir. Daha sonraki yıllarda binek otomobili üreten montaj fabrikaları (Tofaş-Fiat, Oyak-Renault, Otosan-Ford) imalata geçmiştir. 1966'da ise otomotiv sanayi kendi modellerini geliştirerek montaja başlamış ve Otosan tarafından fiber-glass dolgusuyla ANADOL marka yerli otomobil üretilmiştir. İlk üretime başlandığı 1966 Aralık ayından 1984'e kadar geçen 18 yılda 87 bin adet ANADOL marka otomobil üretilmiştir. Bu süreci iki büyük otomobil

[33] http://www.e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/436.pdf, Erişim (12.12.2007).

firması olan Tofaş ve Oyak-Renault, İtalyan ve Fransız lisanslarıyla 1971'de otomobil üretmek üzere imalat hatlarını kurarak devam ettirmişlerdir[34].

1.4.2 Yap–İşlet–Devret Modeli

Yap–İşlet–Devret Modeli, bir ülkede temel alt yapı hizmetlerinin yapılmasında özel kesimi hedef alan ve yabancı sermayenin ülkeye girişini amaçlayan dünyada ve Türkiye'de uygulaması çok yaygın olan bir sistemdir.

Geniş anlamda Yap-İşlet-Devret modeli, bir kamu alt yapı yatırım veya hizmetinin finansmanı özel bir şirket tarafından karşılanarak gerçekleştirilmesi ve kamu tarafından belirlenen bir süre için işletilmesi ve yine bu süre içinde ürettiği mal veya hizmeti, tarafların karşılıklı saptadıkları bir tarife uyarınca kamu kuruluşlarına satması ve sürenin sonunda işletmekte olduğu tesisleri bakımı yapılmış, eksiksiz ve işler durumda ilgili kamu kuruluşuna devretmesi diye de tanımlanabilir[35].

Bu yöntemle daha çok büyük elektrik santralleri, barajlar, hava alanları, metrolar ve bazı karayollarının yapımı gerçekleştirilir. Devletin bu gibi projeleri bütçe kaynaklarından karşılaması, büyük bir mali yük doğrur. Yap-işlet-devret modeli buna bir çözüm olarak düşünülmüş bir modeldir. İlgili modelin gerçekleştirilmesi için, uluslararası yatırım bankaları ve öteki kuruluşları kapsayan bir konsorsiyum oluşturulur. Söz konusu yatırım için gerekli fonların sağlanması, inşaat projesinin hazırlanması, inşaatın gerçekleştirilmesi ve yatırımın tamamlanmasından sonra tesisin işletilmesi gibi işler, bu konsorsiyum tarafından yerine getirilir. Ancak projeyi fiilen uygulamak ve işletimini yapmak üzere bir yerli kuruluşla işbirliğine gidilir. Diğer bir deyişle, bu proje bir uluslararası konsorsiyum ile yerli şirketin ortak yatırımı durumundadır. Bir özel veya kamu kuruluşu biçiminde olan yerli şirket de belirli oranda, bu yatırım üzerinde pay sahibidir[36].

Ev sahibi ülkenin yatırımın gerçekleştirilmesi karşılığında bir taahhüdü vardır, tesisin ürettiği mal ve hizmetleri satın almak bunun için ev sahibi ülke konvertibl döviz

---

[34] Bedir Atilla, **" Türkiye Otomotiv Sanayi Gelişme Perspektifi"**, Ankara: İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2002, s.26.
[35] Erol İmre, **"Türkiye'de Yap-İşlet-Devret Modeli; Yasal Çatısı, Uygulaması"**, Yüksek Denetleme Kurulu, 2001, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.htm#t2, Erişim (8 Nisan 2008).
[36] Seyidoğlu, s.676.

cinsinden ödeme yapması öngörülür. Projenin bedeli önceden belli edilir ve 10-15 yıl içerisinde ev sahibi ülkeye bedelsiz olarak verilir. Böylece üretilen mal ve hizmet gelirlerinden dışarıya transfer edilerek toplam dış borç miktarını işletme bakım ve giderleri ile yerli ortağın koyduğu sermayeyi gerekli karlar ve faiz karşıladıktan sonra tesis, ev sahibi ülke hükümetine devredilir[37].

Türkiye'de bu sistem 1980'den sonra büyük ilgi görmüştür. Bu yöntem sayesinde özellikle alt yapı hizmetleri, toplu taşımacılık alanlarında büyük şehir belediyeleri büyük başarılara imza atmışlardır[38].

1.5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Tekelci Avantajları

Bir ülkede doğrudan yatırım yapmak isteyen bir firma bazı tekelci avantajlara sahip bulunmaktadır. Özellikle yabancı sermayeli bu firmaların sahip oldukları tekelci avantajlar, doğrudan yatırım yapılmasını büyük ölçüde teşvik etmektedir. Bu sebeple, bu avantajlara değinmekte fayda vardır. Yabancı sermayeli firmaların yatırım yaptıkları ülkelerde sahip oldukları tekelci avantajları dört başlık altında toplayarak incelemek mümkündür[39]:

I) Doğrudan yatırımın yapıldığı ülkelerde ithalatın miktar kısıtlamaları ve tarifeler ile sınırlandırılması

Bu durumda yabancı firma, kota ve tarifeler ile korunan pazara mal ihraç edemeyeceği için üretimini tarife duvarlarının arkasında yapmak zorunda kalacaktır. Çünkü yabancı firmalar, yerli firmaların üstünde bir avantaja sahip bulunmakta ve korunan pazara mal ihraç edememe durumu ile karşı karşıya bulunmaktadır.

II) Mal piyasalarında ürün farklılaştırılması ve pazarlama üstünlüğü gibi yollarla tam rekabetten uzaklaşma.

[37] Altınışık, s.17.
[38] Altınışık, s.17.
[39] S. Rıdvan Karluk, s.18.

Ürün farklılaştırılmasının dolaysız yatırımlara sebep olabilmesi, ancak malların markalı olması durumunda mümkündür. Yoksa rakip firmalar tarafından üretilmekte olan standartlaşmış mallarda bu durum söz konusu olmamaktadır.

III) Yatay ve dikey birleşme ile içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanma.

Yatay birleşme (tekel), ekonomide içsel tasarruflar (internal economies) yaratmaktadır. İçsel ekonomi (tasarruf) sağlayan bir firma, kendi iç yapısında meydana gelen değişikliklerden o firma veya sanayi dalına fayda sağlıyor demektir. Yabancı firma, başka ülkelerde aynı dalda faaliyet gösteren firmaların satın alınması yoluyla, dolaysız yatırımın sağladığı içsel ekonomilerinden yararlanır. Yatay birleşme, yabancı firmanın fiyatı kontrol edebildiği seviyeye kadar devam eder.

Dikey birleşme ile sağlanan dışsal tasarruflar (external economies) ise, dolaysız yatırım için bir teşvik unsuru olmaktadır. Dolaysız yatırım yabancı ülkeye fiziksel ve finansal sermaye getirmek beraber, ekonomideki diğer üretim birimlerine teknolojik bilgi, pazar istihbaratı, yönetici ve danışıcı personel, organizasyon tecrübesi, ürünlerde üretim teknolojilerinde yenilikler gibi kıtlığı çekilen faktörlerin para ile ölçülemeyen transferlerini de yapmakta, diğer bir deyişle tasarruf sağlamaktadır.

IV) Teknoloji ve know-how yolu ile faktör piyasalarında tekel kurulması.

Yabancı sermayeli dev firmalar, patent ve sanayide teknoloji üretmek yönünden tekelci bir güce sahiptirler. Bu firmalar lisans anlaşmaları ile diğer ülkelerdeki firmalara kendi mallarını üretme izni verirler veya lisans karşılığında aldıkları ücretin teknolojik üstünlüğünün doğurduğu rantı karşılamadığı durumlarda da doğrudan yatırımda bulunurlar.

1.6 Doğrudan Yabancı Sermaye İle Portföy Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki Farklar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarını birbirlerinden ayırt edebilmenin çeşitli yolları vardır[40].

[40] Arıkan, s.11.

Birinci fark; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile portföy yabancı sermaye yatırımları arasındaki en önemli farklılık yabancı ülkede yapılan yatırımın yönetimi konusuyla ilgilidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yurtdışında kurulan firma ana firmanın doğrudan denetimi altındadır. Çoğu zaman bu firmanın üst yönetimi ana firmadan gönderilen kişilerce oluşturulur. Gerçekte doğrudan yabancı sermaye yatırımları denilirken kullanılan doğrudan ifadesi, firma yönetimindeki yabancı etkinliğini ifade etmektedir. Bu durumda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yatırım yapılan ülke üzerinde bazı yaptırımlara imkan sağlayarak stratejik durumlarda ülke güvenliği üzerinde tehlike yaratabileceğini göstermektedir. Portföy yabancı sermaye yatırımlarında ise, menkul değerlerine yatırım yapılan firmaların yönetimine doğrudan müdahale etme amacı yoktur. Hisse senedi satın alındığında genel kurallara uyularak oy kullanmak, firma yönetimine doğrudan katılmak anlamına gelmemektedir[41].

İkinci farklılık; doğrudan yatırımlarda, yatırımcı yabancı fiziksel kaynakların yanı sıra üretim teknolojisi ve yöneticilik bilgisi gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin şiddetle ihtiyaç duyduğu yenilikleri de beraberinde getirir. Uluslararası portföy yatırımları ise sermayeden başka bir katkıda bulunmamaktadır[42].

Üçüncü farklılık; yatırımın ana parasının ve kazançlarının geri ödenmesi konusunda görülür. Portföy yatırımlarında gelir ve amortismanların geri ödeme koşulları önceden belirlidir. Bunlar borç alan ülke bakımından sabit bir döviz borcu niteliğinde olup ekonomik koşullara göre değişmez. Oysa dolaysız yatırımlarda genellikle belirli bir amortisman yoktur. Kar transferleri de işletmenin karlılık durumuna ve ülkenin döviz rezervlerine bağlı olmaktadır[43].

Dördüncü temel farklılık ise, yabancı yatırımcının yatırımını diğer ülkenin hangi sektörüne yaptığı ile ilgilidir. Yabancı yatırımcı diğer ülkenin mali piyasalarına yatırım yapmış ise, portföy yabancı sermaye yatırımı, eğer reel sektörüne yatırım yapmış ise doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak ifade edilir[44].

[41] Şener, s.13-14.
[42] Arıkan, s.12.
[43] Seyidoğlu, s. 664.
[44] Şener, s. 14.

Doğrudan dış yatırımlar aracılığı ile mevcut olan yerli şirketlerin mülkiyetine kısmen veya tamamen sahip olunması ve bu şirketlerin yönetiminde söz sahibi olunması globalleşen dünyada bir anlamda ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle rekabet halinde olmasını sağlamaktadır. Buradan hareketle yabancı bir firmanın farklı bir pazara girebilmesi için önünde üç farklı seçenek bulunmaktadır. Birincisi; malları kendi ülkesinde üretip, yabancı bir ülkeye satmak kaydıyla ihracat faaliyetinde bulunmak, ikincisi; piyasasına girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanmasına izin vererek, lisans anlaşması yapmak ve üçüncüsü; piyasaya yabancı sermaye yatırımı yapmak kaydıyla girmektir.

Yerel bir firmaya oranla, yabancı bir firma her zaman ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların bazıları kültürel sorunlar, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan oluşan sorunlardır. İşte bu gibi nedenlerle de firmalar, ihracat ve lisans yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmak için yabancı sermaye yatırımları yaparlar[45].

Genellikle şu gibi değerler doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak kabul edilir[46]:

- Yabancı para şeklinde getirilen sermaye ve otofinansman yoluyla sermayeye eklenen karlar,
- Makine ve donatım şeklinde getirilen aynı sermaye,
- Lisans, patent teknik bilgi (know-how) gibi fikri haklar ve hizmetler**.**

Yabancı sermaye alan ülke ilk elde kullanabileceği iktisadi kaynakları artırmaktadır. Yani tüketim ve yatırım için kullanabileceği mallar ve hizmetler ilk elde aldığı yabancı sermaye miktarınca artmaktadır. Bu bakımdan, yabancı sermaye girerken

[45] Suna Oksay, "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi,** Ocak 1999, Sayı: 8, s.3. http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf , Erişim (9 Nisan 2008), s.4.
[46] Seyidoğlu, s.665.

ülkeye genişlik ve rahatlık getirir; çünkü bu sayede o ülkenin yurt içi üretiminden daha fazlası tüketim ve yatırım ihtiyaçları için kullanılabilmektedir[47].

2 Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Etkileyen Temel Nedenler

Yabancı sermaye yatırımlarının yapılmasında yatırımcı açısından çok çeşitli nedenleri olabilir. Bu nedenler; iktisadi-mali, jeopolitik konum, demografik yapı olabileceği gibi siyasi nedenler de olabilir. Siyasi nedenlerin söz konusu olduğu durumlar genel olarak iktisadi faydanın ve diğer faktörlerin (jeopolitik konum, demografik yapı...vs) beklenmediği durumlardır. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde, yeterli bir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için, milli gelirin önemli bir kısmını yatırıma ayırmak gerekmektedir. Yatırımların ise ana kaynağı tasarruflardır. Böylesi ülkelerde kişi başına gelir düşük olduğundan tasarruf oranı da düşüktür. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kişiler, gelirlerinin büyük bir kısmını zorunlu olarak geçinmek için harcamaktadır. Dolayısıyla yurt içi tasarruf oranı düşük olduğundan, yatırımlar artırılmamakta, ekonomik büyüme sağlanamamakta ve sonuçta ulusal gelir seviyesi düşük fakir bir ülke hali sürmektedir[48]. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde yeterli miktarda sermaye yoktur buna karşılık emek boldur yani üretimlerinde emek yoğunluğu fazladır. Gelişmiş ülkelerde ise bu durumun tersi görülmektedir. Böyle olunca sermayenin ucuz olduğu ülkeden emeğin ucuz olduğu ülkeye doğru bir akım olmaktadır. İktisadi olarak yabancı sermaye, marjinal faydanın optimal olacağı yöne doğru yönelecektir. Böylelikle sermaye, bol olduğu yerden kıt olan yerlere doğru hareket edecektir.

2.1 Yapısal Nedenler

Devlet politikalarındaki devamlılık ve tutarlılık sonucu ortaya çıkan idari istikrarlılık ve yatırımların yapılırken gereken işlemlerin mümkün olduğunca açık, basit, anlaşılabilir ve adil olmasını sağlayan bürokratik işlerliktir[49]. Daha çok yönetimsel yapıdaki prosedürler ve işlemlerden kaynaklanan bu etkenler portföy sermaye ve

[47] Kenan Bulutoğlu, **100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1970, s.5-6.
[48] Nuri Yavan, Hamdi Kara, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı"**Coğrafi Bilimler Dergisi**, 2003, Sayı:1, s.1-2.
[49] İstanbul Ticaret Odası, **"Türkiye'den Yurtdışına Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: Yayın no:2003-14, 2003, s.34-66.

doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının süresinin uzamasına neden olmaktadır. Örneğin; doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tesis kurmak ve faaliyete geçirmek bürokratik engellerden dolayı Gana ve Uganda'da ortalama 2 yıl, Tanzanya'da 1,5 yıl gibi uzun bir süre alırken, Malezya'da 6 ay içinde sonuçlanmaktadır[50]. Bürokratik işlemlerin fazla olması gelecek olan yabancı sermayeyi ürketecektir.

2.2 Genel - Ekonomik Nedenler

Uluslararası yatırımcılar, bir ülkede yatırım yapma kararı alırken pek çok yönden yatırım yapacağı ülkeyi incelemekte ve nihai kararını vermektedir. Uluslararası yatırımcıların yatırım yaparken dikkat ettiği hususlar şunlardır[51]:

- Bölgesel ticari blokların hızlı gelişimi uluslararası ticareti olumlu etkilemekte ve iç piyasaların daha çok rekabete açılamayan yerli şirketlerin bazı sorunlarla karşı karşıya kalmamak için yabancı joint venture'lara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu da yabancı sermaye yatırımlarına daha açık piyasaların oluşmasına katkıda bulunmaktadır,

- Üretim sürecinde sermaye ve teknoloji yoğun tekniklerin kullanımının artması işçi kullanımını azaltmakta ve dolayısıyla çalışma yerine ilişkin reformlar daha yoğun olarak gündeme gelmektedir,

- Yetişmiş işgücüne ve esnek işgücü piyasalarına olan ihtiyaç bilgiye dayalı teknolojilerin uygulanmasında ve tüketiciye yönelmiş, girişimci ve satış kabiliyetleri olan işgücü talebini arttırmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye bu tür ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere yönelmektedir,

- İşletmelerin daha geniş pazarlara uluşabilmesi amacıyla globalleşmesi sonucunda üretim, hizmetler ve sonraki hizmetlerin hedef pazarda veya yakında olması zorunluluğu da diğer bir etkendir,

---

[50] Hasan Sabır, " Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar", Ankara: **Dış Ticaret Dergisi**, 2002, Yıl:7, Sayı:26, s. 80.

[51] R. Hakan Özyıldız, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü", **Hazine Dergisi,** Sayı:11, s.69-70.

- Bilgiye dayalı endüstrilerin gelişmesi, bu alanda rekabetin oldukça yoğun olması nedeniyle yeniliklerin, bilginin ve enformasyonun bulunduğu yerlere yatırım yapma arzusu gelişmektedir,

- Uzun vadeli karşılaştırmalı üstünlükler sağlayan bölgelerde ana şirketin üretim faaliyetlerini destekleyen diğer üretim faaliyetlerinin yoğunlaştırılması maliyetleri azaltan bir etkendir. Böylelikle ana şirketde, gerekli alt yapısı genişlemeye, destekleme faaliyetlerine, promosyona ve arza açık olan bölgelere yatırım yapma arzusu oluşmaktadır,

- Girdilerin, üretim globalleşmesindeki gelişmelere bağlı olarak artan bir oranda uluslararası bir karakter kazanması sonucunda, yatırım yapacak şirketler için yatırım yapılacak yerin önemi artmaktadır,

- Üretimde otomasyonun ve yeni teknolojilerin kullanımının artması, sanayide geleneksel işgücü becerilerinin üretim sürecindeki önemini azaltmaktadır,

- Emek yoğun üretim yapan şirketlerin ucuz işgücünün bulunduğu bölgelere yatırım yapması daha yüksek kar realizasyonu sağlaması açısından önemli olmaktadır.

Bunların dışında bir firmanın başka bir ülkede yatırım yapması için dikkate aldığı diğer önemli bir faktörler şunlardır[52];

- Uluslararası yatırımcı yatırım kararı verdiği yerel piyasanın büyüklüğünü, demografik yapısını, ekonomik büyüme potansiyelini, yatırım yapılacak ülkenin jeopolitik konumunu da göz önünde bulundurmaktadır.

- Yatırım yapılacak ülkede döviz oranı hareketlerinde yani ev sahibi ülkenin dolaşımdaki parasında geçici bir sapma olursa, firmalar bunun o ülkede yatırım yapmak için uygun olduğu kanısına varabilirler.

- Yatırım yapılacak ülkedeki vergi politikalarında ani ve sık değişiklerin meydana gelmesi yabancı yatırımcıyı olumsuz etkiliyebilmektedir.

[52] Özyıldız, s. 69-70.

Örneğin; Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Polonya'nın serbest bölgelerde uyguladığı vergi muafiyetlerini azaltmak ve ortadan kaldırmak zorunda kalması bu ülkenin serbest bölgelerine yatırım yapan yabancı sermaye yatırımcılarının başka alternatif yerler aramasına neden olmuştur[53].

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Sermaye Karar Alma Prosedürü

1- PROSEDÜRDEKİ AŞAMA	**2- ANA KRİTERLER**	**3- İKİNCİL KRİTERLER**
Ülkelerin Uzun Listesinin Çıkarılması (5/9)*	I. AŞAMA Pazara Giriş, İşOrtamı Anlayışı, Büyümenin istikrarlılığı	Mali Rejim(Vergi, Teşvikler) İşgücü Konuları Komünikasyon Olanakları İdrak Kabiliyeti
Ülkelerin Kısa Listesinin Çıkarılması (2/3)*	II. AŞAMA Yerel İş Ortamı (Vergi, Teşvikler, Maliyet Bazı), Sektördeki Geçmiş Deneyimler, Sorumlu Kuruluşunun Tepkisi, Komünikasyan Olanakları	Komünikasyon Olanakları Sorumlu Kuruluşların Tepkisi yatırım Mekanı / Gayrimenkul (Yetersizlik Ölçüsü)
Ülkelerin Belirlenmesi (2/3)* Bölgelerin Seçimi (her ülke için 2/3)*	III. AŞAMA Yerel İş Ortamı (Vergi, Teşvikler, Maliyet Bazı), Sektördeki Geçmiş Deneyimler, Sorumlu Kuruluşunun Tepkisi, Komünikasyan Olanakları	İşgücü Konuları Yatırım Mekanı / Gayrimenkul (Yetersizlik Ölçüsü)
Ülkenin / Bölgelerin Karşılaştırılması (2 /3)*	IV. AŞAMA *Sorumlu Kuruluşların Tepkisi *Özgül Sorunlar *Yatırım Mekanı / Gayrimenkul *Teşvikler *Destekler *Maliyet Bazı	İşgücünün * Becerileri *Maliyeti * Mevcudiyeti Özgül Lojistik ve Komünikasyon Sorunları
Nihai Yer Seçimi	V. AŞAMA Teşvikler (Direkt Etki) Yatırım Mekanı / Gayrimenkul , Sorunları Sorumlu Kuruluşların Önerileri	Tüm Diğer Kriterlerde Yeterlilik

*Ülke Sayısı

Kaynak: Özyıldız s. 4-5.

Sonuç olarak yukarıda anılan faktörler üretimin belli merkezlerde yapılma zorunluluğunu ortadan kaldırmakta yabancı sermaye, yatırım konusunda gittikçe artan bir oranda daha fazla mobil olabilmektedir. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak,

[53] Lütfü Öztürk, " Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2004, Sayı:7, s. 121.

gelişmekte olan ülkeler arasındaki yabancı teşviki konusunda rekabet kızışmakta ve daha fazla tavizlerin talep edilmesi ve/veya verilmesi söz konusu olabilmektedir.

2.3 Mikro-Ekonomik Nedenler

Gelişen ülkelerde büyük firmalar ağır bir koruma şemsiyesi altında ve istikrarlı bir iş ve sosyal çevrede büyümektedir. Piyasaların serbestleştirilmesi, iç ve dış rekabet, iş alanlarına giriş çıkışın serbest olması, sübvansiyonların ve kotaların kaldırılması, açık sermaye piyasası ve anti-tröst yasaları birçok büyük gelişmekte olan ülkenin büyük şirketlerinin geleceğini farklılaştırabilir. Diğer yandan daha küçük firmalar, yani fırsatlardan yararlanan müteşebbislerce yönlendirilebilir. Özellikle gelişen ülkelerde piyasanın gelecekteki büyümesine katılmak, büyük firmalar yerine henüz büyümekte olan firmalara yapılacak yatırımlarla olanaklı görülmektedir.

İkinci olarak gelişen ülkelerdeki dışa açılmış büyük firmalar, uluslararası entegre olmuş firmalardır. Bunun bir sonucu olarak bu firmaların nakit akımları, entegre oldukları dünya piyasalarında ticaret yapan firmalarla benzer olacaktır. Bundan dolayı gelişen ülkelerde bu tür firmaların risk çeşitlendirme potansiyeli de düşük olacaktır. Böylece beklenen gelir ve risk çeşitlendirmesi temelinde daha küçük ölçekli gelişen ülke firmaları tercih edilmektedir.

Yabancı yatırımcı için yatırım yapılan ülkedeki, şirket ortaklıklarının belirli oranlarla sınırlandırılması ve belirli endüstrilerdeki şirketlere yatırım yapılmasına izin verilmemesi gibi uygulamalar sorun yaratmaktadır. Finansal maliyetlerin yüksekliği, yönetimsel ve kültürel farklılıklar, teknolojinin kontrolünde duyulan endişe ve kalifiye işgücünün bulunmayışı yabancı sermayeyi engelleyen diğer unsurlar olarak sayılabilir[54].

2.4 Sosyal Nedenler

Gerçekleşen insan davranış ve değerleri, ülke ekonomilerinin işleyişi ve performansı üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Sosyo-kültürel yapı içerisinde yer

[54] Rıdvan Karluk, " **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**", Ankara, T.C.M.B. İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü , www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc, Erişim (10 Aralık 2007), s.97-115.

alan yazılı olmayan kurallar ve normlar, iş yaşamına ilişkin davranış, gelenek ve alışkanlıklarını etkilemektedir[55].

Ekonomik ve politik etkenler doğrudan doğruya ülkelerin borç yükümlülüklerini etkilemektedir. Sosyal etkenler ise ülkelerin politik ve ekonomik yapısını, tercihlerini etkiler. Sosyal etkenler sermaye hareketlerinde dolaylı yönden ağırlıklarını hissettirir. Bir ülkenin sosyal istikrarı; nüfus yoğunluğu, demografik denge, eğitim düzeyi, etnik ve dini yapı, işgücü ve sendikalar, gelir dağılımı ve aile yapısı gibi unsurların bileşkesinin sonucunda çıkan tabloya göre belirlenmektedir.

Sosyal yapıdaki uyumsuzluk ve dengesizlikler her an sosyal patlamalara neden olabileceğinden; ekonomik ve politik istikrarı da olumsuz etkileyebileceğinden, yabancı sermaye yatırım kararlarını da ilgili ülke aleyhinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Eğer sosyal yapı uyum ve istikrar içinde ise, sermaye yatırımlarında dikkate alınan ülke riski değerlendirmelerinde ülkenin riski düşük çıkacağından dolayı; bu istikrarın yatırım kararını da pozitif yönde etkileme gücü yüksektir.

Yabancı yatırımcı açısından önemli bir kıstas da; ülkenin hukuk ve adalet sisteminin işleyiş etkinliğidir. Yaptığı yatırımların güvencede olması, sermaye ve kazançlarını transfer etmede veya bir anlaşmazlık durumunda hakkını arama sistemlerinin işlerliği güven ortamı yaratacaktır[56].

2.5 Diğer Nedenler

Öte yandan küreselleşme, liberalleşme, uluslararası sermaye hareketlerine dünyada getirilen serbestlik Devlet İktisadi Teşekkülleri'nin özelleştirilme çabaları, özel şirket birleşme ve satın alımları, bilgi ve teknolojideki yenilikler, sözleşmelerin uluslararası güvenceler altına alınması, bölgesel ve yerel entegrasyonların artması, ülke ekonomik risklerinin daha anlaşılabilir hale gelmesi ve ekonomik zihniyet değişiklikleri yabancı sermaye yatırımlarını arttıran diğer unsurlar olarak görülmektedir. Özellikle ekonomik, teknolojik ve iletişim anlamında küreselleşme yabancı sermaye hareketlerinin artmasının en önemli sebebidir. Küreselleşme süreci ise, 1989'dan sonra

[55] Şener, s.16.
[56] İMKB, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye**, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Araştırma Yayınları, 1994, s. 24-27.

Doğu Bloku'nun dağılması ile birlikte çok önemli bir ivme kazanmıştır. Bu açıdan 1989 sonrasında yabancı sermaye hareketleri çok büyük oranlarda artış göstermiştir[57].

3 Doğrudan Yabancı Sermayeye İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarının finansmanında var olan yapısal darboğazlar ve bunun hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan sermaye birikimi yetersizliği karşısında alternatif dış finans özelliği taşımaktadır.

Dünyada küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen yabancı sermaye, bugün kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte, ekonomi ve ticarette liberalleşme eğilimlerinin hız kazanmasıyla, sermayenin serbest dolaşımı artmış, ticaret serbestleşmiş ve tüketici alışkanlıklarında benzerlikler görülmeye başlamıştır[58].

Tüm bunlara ilaveten, sanayi faaliyetlerinin belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşması süreci kaybolmaya başlamış, sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, sınırlar ötesi ve işletmeler arasındaki işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmıştır[59].

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sadece yabancı sermaye girişine gereksinimi varmış gibi bir değerlendirme çok büyük ölçüde doğru olmasına karşın, tümüyle doğru değildir. Gelişmiş, ileri teknoloji düzeyine ulaşmış ülkelerin de değişik nedenlerle yabancı sermayeye gereksinimi olabilmektedir. Zaten, yabancı sermaye hareketleri incelendiğinde yabancı sermayenin ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelere aktığı görülmektedir. Ama ağırlıklı olarak gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin yabancı sermaye girişine gereksinimleri, gelişmiş ülkelerden çok daha fazladır. Bir ülkenin yabancı sermayeye gereksinim duymasının başlıca nedenleri; sermaye ve tasarruf açığı, teknoloji açığı, eğitim açığı, istihdam açığı, ödemeler dengesi açığı ve vergi açığıdır[60].

---

[57] Şener, s. 17-18.
[58] Oksay, s.4.
[59] Oksay, s.4.
[60] Nahit Töre, " **Dünyada Yabancı Sermaye Akımları**" Ankara, T.C.M.B. İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunyayabsermaye.doc, Erişim (10 Aralık 2007), s. 73-86.

3.1 Sermaye ve Tasarruf Açığı

Ülkelerin kalkınabilmeleri için belirli bir büyüme oranına ulaşması gerekir. Makul bir büyüme oranına ulaşmanın en önemli yolu yatırımları hızlandırmaktır. Bir ülkenin yatırımlarını arttırabilmesi için ise gerekli olan ana unsur, belirli bir yurtiçi tasarrufun oluşturulmasıdır. Bilindiği üzere, gelişmekte olan ekonomilerin en önemli sorunlarından birisi, yurtiçi tasarruf açığı veya yetersizliğidir. Yurtiçi tasarruflar iki yolla arttırılabilir (kapalı ekonomi varsayımı altında). Bunlardan birincisi özel tasarrufların diğeri ise kamu tasarruflarının arttırılmasıdır. Özel tasarruflar hane halkı ve teşebbüs tasarruflarından meydana gelir. Hane halkının gelir düzeyi artmadıkça tasarrufların artması mümkün değildir. Teşebbüs tasarrufları ise yatırım fırsatlarının artırılması ve yatırımlar için özendirici tedbirlerin alınması ile arttırılabilir[61].

Bu iki tasarrufun kısa dönemde artmasının zorluğu, gelişmekte olan ülkeleri kamu tasarrufuna itmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çeşitli politik ve ekonomik nedenler, kamu tasarrufuna da imkan vermemektedir. Kamu açıkları borçlanma ile, o da yüksek faiz ödeyerek, finanse edilmektedir. Zamanla yurtiçi piyasalar borçlanma gereksinimi karşılamada yetersiz kalmakta, gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye arayışına yönelmektedir. Bu durum doğrudan sermaye açığı olarak yatırımlara olumsuz yönde yansımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin hızlı kalkınma çabasını başarıya ulaştırabilmesi için her şeyden önce tasarruflarla yapılacak yatırım miktarının artmasına bağlı olmaktadır[62]. Yatırım yapmak için ya ihracatı kat kat artıracak yada dış borç alacaktır. Ülke kaynaklarının yetersiz, ihracatı kat kat artırmanın imkansız olduğu ve dış borçlarla yatırım yapmanın çok pahalı ve riskli olduğu bir ortamda getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleriyle yabancı sermayenin önemli bir kaynak olduğu ortaya çıkmaktadır[63].

3.2 Teknoloji Açığı

Yabancı sermaye yatırımlarından beklenebilecek en önemli yararlardan birisi teknoloji transferidir. Dünyada sürdürülen araştırma-geliştirme faaliyetlerinin çok

[61] Karluk, s.97-115.
[62] Ahmet Erol, "Yabancı Sermaye I", **Mükellefin Dergisi,** Sayı: 93, s.76.
[63] Faruk Cömert, "İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye", **Hazine Dergisi,** Sayı: 13, s.20.

önemli bir kısmı büyük Amerikan, Japon ya da Avrupalı çokuluslu şirketler tarafından yürütüldüğü için bu şirketler doğal olarak yeni ürünlerin, üretim tekniklerinin, pazarlama yöntemlerinin ve yönetsel yaklaşımların elde edilebilmeleri bakımından da zengin kaynaklar olarak görülmektedirler. Öte yandan daha küçük ölçekli ve çoğunlukla gelişmekte olan ülke kaynaklı çokuluslu şirketler ise başka tür bir teknoloji transferine; gelişmiş ülkelerden elde edilen eski teknolojilerin gelişmekte olan ülke koşullarına nasıl başarıyla uyumlulaştırılabileceğine ve ileri teknolojilerin küçük ölçekte üretimi gerektiren durumlara nasıl aktarılabileceğine ilişkin bilgi ve tecrübe birikiminin transferine imkan sağlamaktadırlar. Örneğin; Endonezya'da yabancı sermayeli bir sigara fabrikasında yapılan incelemenin ortaya koyduğu bulgulara göre, ileri teknoloji ile 3 bin işçi çalıştıran teşebbüs, emek-yoğun halinde 40 bin işçiye istihdam olanağı verecek güçtedir. Bazı çok uluslu şirketler, (örneğin Philips) gelişmekte olan ülkeler için aynı üretimi emek yoğun şekilde yürütecek sistemler geliştirmişlerdir. Fakat yabancı sermaye her ülkede isteğe göre "emek yoğun" veye "sermaye yoğun" alternatifini kabul edebilme durumunda olmayabilir. Bu konuda başka etkenleri de dikkate almak gerekmektedir[64].

Elbette, teknoloji transferini mümkün kılabilmek bakımından, söz konusu teknolojinin niteliğine bağlı olarak yeterli sayıda yetişmiş elemanın ev sahibi ülke bünyesinde bulunması bir gibi bir ön şart mevcuttur. Maalesef, yabancı sermayenin getirebileceği yeni teknolojileri kendilerine mal edebilmek bakımından gelişmekte olan pek çok ülkenin hali hazırda yetişmiş insan gücü varlığı değerlendirildiğinde durumun bu ülkeler lehine hiç de parlak olmadığı bir gerçektir[65].

3.3 Eğitim Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde eğitim ve öğretim sürecindeki kalite ve kaynak eksikliği nedeniyle bilgi yaratma, yaratılmış olan bilgiye ulaşma ve yaratılmış olan bilgiyi kullanma konularında önemli tıkanıklıklar söz konusudur. Ayrıca, kalkınma ve gelişme konusunda sanayileşme ve teknoloji artık anahtar rol oynamaktadır. Sanayileşme ve teknoloji, gelişmiş ülkelerin ve uluslar üstü şirketlerin

[64] T. Güngör Uras, **"Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları"**,İstanbul: Formül Matabaası, 1979, s. 44.
[65] Emin Akçaoğlu, **" Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Bir Not"**, Türk Exımbank Bülteni, Temmuz 2002, http://www.akcaoglu.net/2002/08/19/1/, Erişim (10 Aralık 2007), s.16-18.

tekelindedir. Durum böyle olunca, bu teknolojilere ilişkin bilgiler de bunların tekeline tabidir. Bu bilgilere ulaşmak, bu bilgileri kullanmak ve ortaya yeni bilgiler koyarak bunlardan katma değer yaratmak için sermaye birikimine ve sermaye açığının kapatılmasına gereksinim bulunmaktadır. Bu birikimin oluşturulmasında ve açığın kapatılmasında doğrudan veya dolaylı yabancı sermaye yatırımlarının katkısı büyük olmaktadır. Bilgi yaratmak, yaratılan bilgilere ulaşmak ve ulaşılan bilgileri kullanmak konusunda doğrudan ve dolaylı yabancı sermayenin olumlu katkısı büyüktür.

Yabancı sermayenin getireceği yabancı personel tek başına istenileni ortaya koyamayacaktır. Bir çok durumda, bu konuda yerli personelin eğitimi zorunluluğu vardır. Eğitim, yönetici eğitimi olduğu kadar daha alt seviyede personelin ve hatta en alt kademedeki işçinin eğitimini kapsamaktadır[66].

3.4 İstihdam Açığı

Ekonominin bütünü açısından bakıldığında, iş ve çalışma, kıt bir faktör olan emeğin toplum için gerekli olan mal ve hizmetlerin üretimi için kullanımını temsil eder[67].

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları için ihtiyaç duyulan işgücü, büyük ölçüde yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke tarafından karşılanmaktadır. İşsizlik açısından önemli sorunların yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde bu durum, istihdam bakımından elverişli olanaklar sağlamaktadır. Aslında gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmesinin önemli bir nedeni, düşük ücret düzeyidir. Özellikle üretimin emek yoğun aşamalarının gelişmekte olan ülkelere kaydırılması, bu ülkelere yönelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının istihdam artırıcı etkisinin yükselmesine yol açmaktadır.[68]

Yatırım yapan yabancı sermayeli kuruluşlar, yabancı sermaye ve teknik bilgi ile birlikte çoğunlukla yönetici ve üst seviyede teknisyen niteliğindeki personeli de

---

[66] Graham Jones, **"The Role of Science and Technolongy in Developing Countrles"**, Oxford Univ. P. London, 1971, s. 31-32, Aktaran: T. Güngör Uras, **"Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: Formül Matbaası, s.44.

[67] Ersan Bocutoğlu, **Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikalar,** Trabzon: Derya Kitabevi, 2001, s.25.

[68] Akyan Candemir, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Ve İstihdam Üzerindeki Etkileri", **İşveren Dergisi**, Mayıs 2007, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1721&id=87, Erişim (10 Nisan 2008), s.1-3.

yatırım yapılan ülkeye getirmektedir. Yabancı sermayenin ülkeye girişi ile faaliyet gösterdiği sektördeki diğer yerli firmalara nazaran daha yüksek ücret ödemesidir. Bunun bir çok nedenlerinin olduğu savunulmaktadır. Bunun en büyük nedenleri arasında yabancı sermayenin gittiği ülkede iyi şekilde görünmek istenmesi, yerel piyasadaki rakiplerinin önüne geçmesi engellemek, işten ayrılmaları azaltmak, şeklinde sıralanabilir. Yabancı sermayenin gittiği ülkede ücret artışlarının en fazla kalifiyeli işçilerde yaşanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki girişimciler yapmayı bilmedikleri bazı şeyleri yabancı sermayenin ülkeye gelmesiyle onlarla beraber iş yaparak onlardan öğrenmektedir. Yabancı sermaye bankacılık, ihracat, üretim ve teknoloji konusundaki yönetim ve işletmecilik bilgisini de yaygınlaştırmaktadır[69].

3.5 Ödemeler Dengesi Açığı

Bir ülkenin belirli bir dönem (genellikle bir yıl) içinde diğer ülkelerle olan tüm iktisadi ilişkilerini göstermek için belirli bir sisteme göre tutulan kayıtlara ödemeler bilançosu denilir. Diğer ülkelerle olan iktisadi ilişkiler sonucu ülkeye para girişine neden olacak işlemler ödemeler bilançosunun alacakları, para çıkışını gerektirecek olan işlemler ise borçları gösteren kısmında yer alırlar[70].

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler önemli ödemeler dengesi açıklarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Yabancı sermayenin ödemeler dengesi üzerindeki etkileri konusundaki görüşler çeşitlidir. Bir bölümü yabancı sermayenin ödemeler dengesi açığını arttırıcı etki yaptığını savunurken, bir bölümü de tam tersini savunmaktadır. Örneğin bir fabrika kurmak amacıyla ülkeye yurtdışından sermaye girişi, ödemeler dengesine artı olarak işlenir. Fabrika üretime geçtiğinde ve bağlı şirket ülke içerisindeki faaliyetlerine başladığında, üretimin bir kısmını ihraç ederek ya da ithal ikamesinde kullanarak ödemeler dengesine iyileştirici etki yapmaya devam edebilir. Öte yandan, bağlı şirketin yurtdışından ara malı ya da hammadde ithal etmesi de ödemeler dengesine eksi olarak işlenecektir. Bununla birlikte karların yurtdışına transferi ve yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemeler, ülkeden döviz çıkışını arttırır ve dolayısıyla ödemeler

[69] Candemir, s.1-3.
[70] Atila Kesim, **"Mikro İktisat"**, Trabzon: Akademi Yayınları, 2000, s.38.

dengesini bozar. Yani yabancı yatırımın ödemeler dengesi üzerindeki etkisi, yatırımın amacı ile bağlantılıdır[71].

3.6 Vergi Açığı

Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde kayıtdışılık başta olmak üzere çeşitli nedenlerle vergi gelirlerinde istenen miktarlara ulaşılamamaktadır. Bütçenin gelir kalemi en sağlıklı kaynak olan vergilerle sağlanamayınca, doğan bütçe açığı iç ve dış borçlarla kapatılmaktadır. Ülkeye giren yabancı sermaye yarattığı katma değer ve gelir ile ülkenin vergi gelirlerinde artış sağlamaktadır[72].

4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Geliş Nedenleri

Doğrudan yabancı sermaye bir bölgeden başka bir bölgeye, bir ülkeden başka bir ülkeye çeşitli amaçlarla akar. Bunun temel nedeni ve iktisat bilimin amacı olan "kıt kaynakların en iyi biçimde kullanılması" yatar.

Yabancı sermayeyi veya yabancı yatırımları bir ülkeye çeken temel kriterler ekonomik, siyasi, sosyal ve idari kriterler olmak üzere sınıflandırılabilir. ABD Ticaret Odası'nın (The U.S. Chamber of Comerce), bünyesinde kayıtlı olan şirketlere yaptığı oldukça geniş ve ciddi anket çalışmaları, Amerikalı çok uluslu şirketlerin yatırım yapmak için belirledikleri potansiyel ülkelerde ne gibi özellikler aradıklarının cevabını araştırmıştır. Bu anketlerin sonuçlarına göre çok uluslu şirketler gidecekleri ülkede 12 temel kriter aramaktadırlar. Bunlar[73]:

- Yerel Piyasanın Özellikleri
- Piyasaya Giriş
- İşgücü
- Yerel Para Birimi

[71] Arıkan, s.42.
[72] Erol, s.77-78.
[73] John D. Sullivan, vd., **"Foreign Direct Investment**", Center for International Private Enterprise (CIPE), The Prosperity Papers No: 0402, 2004, s. 8, Aktaran: Deniz Arıkan, **" Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: Arıkan Yayınları, 2006, s.29-30.

- Sermaye ve Kar Transferi
- Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması
- Ticaret Politikaları
- Devlet Düzenlemeleri
- Vergi Oranları ve Teşvikler
- Politik İstikrar
- Makroekonomik Politika Çerçevesi
- Altyapı / Destek Hizmetleri'dir.

Portföy yabancı sermaye ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri, Dünya Yatırım Raporu analizinde tablo 2'deki gibi üç ana başlık altında toplanmıştır. Bu analizde yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Son dönemde dünyadaki yabancı sermaye artışlarını açıklamakta kapsayıcı bir niteliğe sahip gözükmektedir. Tablo 2'deki siyasal, yatırım ortamına ilişkin ve ekonomik faktörleri piyasa yapısında bulunduran ülkeler diğer rakiplerine göre doğrudan yabancı sermaye çekme açısından önemli avantajlar sağlamaktadırlar[74].

[74] Şener, s. 19.

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Faktör Grupları	**Ev Sahibi Ülkelerdeki Belirleyiciler**	
I.Politik Faktörler	• Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı, • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları), • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.	
II.Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	• Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.) • Yatırım teşvikleri • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb) • Yatırım sonrası hizmetler • (Yaşam kalitesi vb.) Sosyal etkenler	
III.Ekonomik Faktörler	**Yatırım Stratejileri**	**Faktörler**
	Pazara yönelme	• Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi. • Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları. • Tüketici tercihleri. • Piyasaların yapısı.
	Kaynağa/stratejik varlığa yönelme	• Hammaddeler • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.)
	Etkinliğe yönelme	• Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 1998-Trends and Determinants,** UN: New York and Cenova, 1998, s.91.

I.Politik Faktörler: Politik faktörlerin temelini ekonomik, politik ve sosyal istikrar, yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, vergi politikası, ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı, özelleştirme politikası, piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları), yabancı iştiraklerin anlaşma standartları oluşturmaktadır. Yabancı sermaye için bu ana etkenlerin en önemlisi politik etkendir. Politik etkenlerin

kapsamına; ulusal gelirin büyüme hızı, dış ticaret ve kambiyo rejimi, enflasyon ve devalüasyon oranları, kalkınma ve büyüme hızı, dış borç yükü, ödemeler dengesi, dışalım ve dışsatım gelirlerinin ve dış ticarete konu ürünlerin kompozizasyonu, uluslar arası finans çevrelerinin o ülkeye ilişkin değerlendirmeleri, o ülke ekonomisinin uluslar arası piyasalarla bütünleşme düzeyi gibi konular girmektedir. Yabancı sermayenin aradığı ilk husus istikrardır. Yukarıda sayılan konularda istikrarın sağlanmış olması yabancı sermayenin yatırım yapmasını kolaylaştıracaktır.

II. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler: Yatırım ortamına ilişikin faktörlerin temelini yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.), yatırım teşvikleri, maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb), yatırım sonrası hizmetler (yaşam kalitesi vb.), sosyal etkenler oluşturmaktadır.

III. Ekonomik Faktörler: Ekonomik faktörlerin temelini yatırım stratejileri, pazara yönelme, kaynağa/stratejik varlığa yönelme, etkinliğe yönelme oluşturmaktadır.

Tüm bu ayrıntılı değerlendirmelere karşın doğrudan yabancı sermayenin yada yabancı yatırımların yönünü ve tutarını belirleyen ana etmen karlılıktır. Yabancı yatırımcılar yüksek karlılığı garanti gördüğü yerlere hiçbir çekince koymadan yatırım yapmakta ve yabancı sermaye aktarmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkeyi yada pazarı tercih etme nedenlerine dönük olarak O. Rauh tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçları aşağıda sunulmaktadır (Tablo:3).

Tablo 3: Doğrudan Yabancı Sermayenin Tercih Nedenleri

TERCİH NEDENLERİ	YÜZDE (%)
Yüksek Karlılık	20,6
Dış Pazar Büyümesi	19,6
Dış Ticarette Korumacılık	14,4
Hammadde Gereksinimi	12,4
Düşük Maliyet	7,2
Pazar Çeşitlendirmesi	5,2
Ev Sahibi Ülkenin Döviz Darlığı	4,1
İş İlişkilerinin Devamı	4,1
Yerel Pazarlama Kanallarının Bozukluğu	3,1
Ürünlerin Yabancı İsteme Uyumu	3,1
Patent Haklarının Korunması	2,1
Diğer Nedenler	4,1
Toplam	**100**

Kaynak: Erol, s.79.

ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, yabancı sermayenin az gelişmiş ülkelerde yatırım yapmasında değişik etmenlerin ağırlığı aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi ilk sırada yeni pazar elde etme oluşturulmasına yöneliktir.

Tablo 4:Yabancı Sermayenin Gelişindeki Etmenler

ETMENLER	AĞIRLIK (%)
Yeni Pazarlar Elde Etme	48
Kar Maksimizasyonu	20
Hammadde ve Yarı Mamul Madde Sağlamak	13
Diğer Firmalarla Rekabet	10
İşçi Ücretlerinin Düşüklüğü	6
Diğer Etmenler	3
Toplam	**100**

Kaynak: Erol, s.80.

5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sakıncaları ve Yararları

Gelişmiş ülke ekonomileri açısından çok fazla önemsenmeyen yabancı sermaye, küreselleşme eğiliminin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomi politikalarındaki liberalleşme, sermayenin serbest dolaşımı, ticarette serbestleşme ve tüketici alışkanlıklarının birbirine yaklaşması gibi faktörlerle birlikte gelişmiş ve

gelişmekte olan tüm ülkeler için çok önemli bir konu haline gelmiştir. Yabancı sermaye akışlarının toplam hacminde ortaya çıkan artış da yabancı sermayenin kalkınmaya olan etkisinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamış ve tüm ülkelerin bu konu üzerinde odaklanmasına neden olmuştur[75]. Bu açıdan bakıldığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bulunduğu ülke sağlayacağı yararların yanı sıra zararlarınında olacağını söyleyebiliriz.

Genellikle gelişmiş ülkeler ucuz işgücü, ucuz hammadde, düşük vergilendirme sistemi ve teşvik tedbirlerinden yararlanarak uluslararası rekabet güçlerini artırmak amacıyla daha çok gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transfer etme yoluna gitmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ise sermaye ve teknoloji yetersizliklerini giderme, satın alma güçlerini artırma ve döviz darboğazından kurtulma gibi yollarla rekabet güçlerini artırmak amacıyla gelişmiş ülkelere yönelik olarak ucuz işgücü, esnek mevzuat ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için cazip bir ortam yaratmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma için ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada geleneksel olarak kullanılan dış borç yerine artık yabancı sermayeyi tercih etmektedirler[76].

5.1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sağladığı Yararlar

Ülkeler yabancı sermaye politikalarını düzenlerken bu yatırımlardan bazı yararlar beklerler. Yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülke bakımından ekonomik yararlarını şöyle özetleyebiliriz:[77]

- *Üretim Kapasitesinde Artış*: Yabancı sermaye, ev sahibi ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine dolaysız bir katkıda bulunur. Zira, gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden birisi sermaye birikimin yetersizliğidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkelerin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine önemli katkı sağlamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sadece gittikleri ülkeye başlangıçta getirmiş oldukları sermaye bakımından değil aynı zamanda

[75] Oksay, s.4.
[76] Fulya Bayraktar, "Türkiyede Ve Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımları", **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar,** Ocak 2003, s.16.
[77] Seyidoğlu, s.676-678.

elde ettiği karların belli bir bölümünü yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle de bulundukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadırlar.

- *Yeni Teknoloji ve Yönetim Bilgisi Getirme:* Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferinin en hakim yollarından biri doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmuştur. Teknoloji transferi sermaye tedariki ile birlikte teknik know-how, teçhizat, yöneticilik bilgisi pazarlama ve diğer becerileri de beraberinde getirmektedir. Esasen gelişmekte olan ülkelerin ileri sanayi ülkeleri ve çok uluslu şirketlerin elinde olan teknolojik avantajları kendi tarafına çekebilmesi iki yolla mümkün olmaktadır: i) Teknik bilginin lisans anlaşmaları, teknik yayınlar, ticaret resmi, teknik yardım programları ve diğer haberleşme araçları ile, ii) Özellikle yabancı sermayeli şirketler tarafından gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar sayesinde yatırım yapılan ülkeye yeniliğin bizzat şirket tarafından getirilmesi ile[78].

- *Döviz Girişi Sağlama:* Yabancı sermayenin getirdiği dövizler, uzun dönemde sağladığı ithalatı ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler, gidilen ülkenin ödemeler dengesinin düzelmesine katkıda bulunur. Fakat daha sonra yurt dışına yapılan kar transferleri de ödemeler dengesini olumsuz etkiler. Bu bakımdan ev sahibi ülkeler çoğunlukla yabancı sermaye şirketlerinin kar transferlerini sınırlandırıcı düzenlemelerde bulunur ve bunlardan karlarını yeniden yatırıma yöneltmelerini isterler.

- *İhracatı Arttırma:* Az gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye politikalarında, ülkeye giriş izni verilebilmesi için bu firmaların ihracata yönelik üretimde bulunmaları göz önüne alınan önemli bir faktördür. Uluslararası nitelikte olan yabancı firmaların dış piyasalar konusunda geniş deneyimleri ve yeryüzüne yayılmış satış ve pazarlama örgütleri vardır. Ev sahibi ülke yabancı şirketin bu olanaklarından yararlanarak ihracatını arttırabilmeyi amaçlar.

- *Rekabet ve Dinamizm:* Yabancı sermaye yerli ekonomiye dinamizm kazandırır ve iç rekabeti artırır. Yerli sanayinin tekelci bir yapıya sahip olması durumunda yeni firmaların piyasaya girişi, tekelciliği kırarak üretimin genişlemesine ve fiyatların düşmesine neden olabilir.

[78] Muhammed Akdiş, **"Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler"**, İstanbul: Yased Yayınları, 1998, s.9-10.

Öte yandan yabancı sermaye yatırımcısı riski dağıtarak yerel çaplı ekonomik hareketlenmelerden en az düzeyde zararla kurtulabilmektedirler. Ayrıca, özellikle doğrudan yabancı sermaye şeklinde yapılan yatırımlar yabancı firmalara önemli avantajlar getirmektedir. Çünkü yerli bir firmaya oranla yabancı firmalar daha çok sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yerel piyasalardaki alışkanlıklar bu sorunların başında gelmektedir. Yabancı firmalar ihracat ve lisans yoluyla elde edemeyeceği hakları doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile elde edebilmektedirler[79].

- *İstihdam Yaratma:* Yabancı sermaye yatırımları, yaratacağı yeni iş olanakları ile ülkenin işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunur. Yabancı sermayeli şirketler teknolojik olarak ana ülkeye bağlı kaldıklarından, temel girdilerin %60 ila %70' ini ana ülkeden getirmektedirler. Bu sebeple yurt dışında gerçekleştirilen yatırım, ana şirketin üretimini arttıracağından, ülke istihdamına da olumlu katkıda bulunabilir. Buna karşılık doğrudan yabancı sermayenin olumsuz bir özelliği ise, ana ülkede yaygın bir işsizlik sorunu varken yatırımın yurt dışına yapılması işsizlik sorununun çözümünü güçleştirebilmektedir.

Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımı resmi sermaye yatırımı şeklinde ise etkileri daha çok ülkenin daha az gelişmiş sektörleri ve yoksul nüfus üzerinde hissedilmektedir. Bu etkiler az gelişmiş sektörlerin gelişiminin hızlanmasına olumlu etki yaparken, ülkedeki adil gelir dağılımının daha adaletli dağılmasına yardımcı olarak yoksul nüfusun şartlarını eskiye göre daha olumlu hale getirmektedir[80].

- *Vergi Geliri Sağlama:* Yabancı sermaye kuruluşları sağladıkları karlar ölçüsünde yerel hükümetler için bir vergi kaynağı oluşturur.

Yabancı sermaye konusunda ülkeler birbirinden farklı politikalar izlemişlerdir. Bazıları oldukça liberal bir tutum benimsemiş, bazıları ise yabancı sermaye üzerine çok çeşitli sınırlamalar koymuşlardır. Bu kayıtlamalar yatırım alanı, getirilen teknolojinin türü, yabancı sermayenin yerli ortaklık içindeki payı, kar transfer oranı, faaliyet süresi ve ihracat zorunluluğu gibi konuları kapsamaktadır. Ancak 1980'lerden sonra hemen

[79] Şener, s.21.
[80] Şener, s. 20.

hemen tüm ülkelerin yabancı sermaye konusunda daha liberal bir tutum içine girdikleri de bir gerçektir.

5.2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Sakıncaları

Yabancı sermaye yatırımları ekonomik olduğu kadar, ülkenin dış dünyadaki prestijini de arttıran avantajlar sağlamasına rağmen bazı önemli dezavantajlara da sahiptir[81]. Yabancı sermayenin sakıncalı yönlerini ise şöyle belirtebiliriz[82].

- *Ekonomi Üzerinde Yabancı Denetiminin Artması:* Yabancı sermaye yatırımlarının temel özelliği işletme yönetimi üzerinde dolaysız bir denetim sağlamaktır. Bu bakımdan, bir plana bağlı olmadan kabul edilen yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetimi altına alabilir. Bu ise ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokar. Bu durumda belirli amaçlara yönelik para, maliye ve dış ticaret politikası uygulamak serbestisi de kalkar, bağımsız bir sanayileşme politikası izlenemez. Siyasal kurumlar da yabancıların etkisi altına girebilirler. Yabancı sermaye yatırımlarının oranı ne kadar artarsa bu sakıncalar o kadar büyür.

- *Ekonomik Bütünlüğün Bozulması:* Az gelişmiş ülkelerde yabancı sermaye yatırımları, ekonominin bütünlüğünü de bozabilir. Yabancı sermayeli işletmelerde ileri üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda geleneksel üretim yapısının sürdürülmesi, ekonomiyi iki bölüme ayrılmış (düal) bir yapı içerisine sokabilir.

Son yıllarda portföy yabancı sermaye yatırımlarının finansal krizlere neden olabilmesidir. Türkiye'de 1994, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde ülkeyi terk eden sıcak para bu duruma örnek teşkil edebilecek boyutlardadır. Aynı şekilde Asya ve Rusya krizleri de bu bağlamda değerlendirilmektedir[83].

- *Dış Ticaret Kısıtlamalarının Aşılması*: Yabancı sermaye yatırımları, gümrük tarifeleri ve ithalat yasakları gibi koruyucu duvarların aşılmasına olanak sağlamaktadır. Dış ticaret kısıtlamaları bazı koruyucu amaçları gerçekleştirmek için konulur. Bunlar tüketimin daraltılması, yerli üretimin artırılması gibi nedenlerle ilgili olabilir. Oysa

[81] Şener, s.22.
[82] Seyidoğlu, s.676-678.
[83] Şener, s.23.

yabancı sermaye yatırımları ile bu mallar, yurt içinde üretileceğinden tüketim kısılamaz. Ayrıca üretim de tümüyle ulusal bir nitelik taşımaz. Çünkü çoğu kez gidilen ülkede üretimin en son aşaması yapılır, hammadde ve yarı işlenmiş ürünler ithalat yoluyla dışarıdaki ana merkezden karşılanır. Bu ise yerli üretimi dışa bağımlı kılmakta ve ülkenin döviz rezervleri üzerinde büyük bir baskı doğurmaktadır.

- *Yerli Şirketler Karşısında Haksız Rekabet Üstünlüğü:* Yabancı sermaye işletmelerinin arkasındaki dev sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi, küçük ölçekli yerli şirketler karşısında bunlara büyük bir haksız rekabet üstünlüğü sağlar. Rekabet olanağı bulunmayan yerli girişimciler endüstriyi terk etmeye zorlanır ve böylece yüksek gümrük duvarlarının arkasında faaliyet gösteren yabancı işletmeler, yerli ekonomide tam bir monopolcü durumuna geçebilirler.

- *Döviz Girdilerini Arttırıcı Etki:* Yabancı şirketler çoğu durumda, beklenen şekilde ihracata yönelmemekte, hammaddeleri yerli kaynaklardan değil, yurt dışındaki ana merkezlerinden sağlamakta ve yaptıkları kar transferleriyle de ödemeler bilançosu üzerindeki baskıyı büsbütün artırmaktadırlar.

- *İhracatı Kısıtlama:* Çok uluslu şirket yabancı ülkede şube açınca bu şubenin ihracat yaparak kendisiyle rekabette bulunmasına da genellikle izin vermez. Bunun için ana ülkenin kendi piyasasına veya onun denetimi altındaki üçüncü ülkelere ihracatını yasaklar. Böylece ev sahibi ülkenin ihracat olanakları yapay biçimde daraltılmış olur.

- *Teknolojik Bağımlılık:* Yabancı işletmeler araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gittikleri ülkelerde değil, ana merkezlerinde toplarlar. Ev sahibi ülkelerin araştırma faaliyetlerine katılmamaları ve yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda bırakılmaları, teknolojik bağımlılığın artması demektir. Ayrıca yabancı sermaye yoluyla ev sahibi ülke belirli teknolojileri kullanmaya zorlanır; bu ise sanayileşmeyi ve ulusal teknolojinin gelişmesini ters yönde etkileyebilir[84].

[84] Seyidoğlu, s.676-678.

Yabancı sermaye yatırımları, yatırımcı ülke bakımından da olumlu ve olumsuz bazı etkiler doğurmaktadır[85].

- İlk olumsuz etki sermaye ihraç eden ülkenin ödemeler bilançosunda görülür. Sermaye çıkışı ülkenin ödemeler bilançosunun açık vermesine ya da mevcut açıkların büyümesine yol açar. Ancak uzun dönemde kar transferlerine geçilmesi ile bu yatırımlar, ödemeler bilançosunu olumlu yönde etkilemeye başlayacaktır.

- Yabancı sermaye dış yatırımcı bakımından daima bir "belirsizlik" taşır. Gidilen ülkedeki ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkla, bu belirsizlikler de artar. Yabancı sermayenin millileştirilmesi (bedeli ödense de ödenmese de) yabancı sermayedar ve bağlı bulunduğu ülke açısından endişe doğurur.

- Yatırımın ana ülke yerine yurt dışında yapılması yatırımcı ülkeyi bir vergi kaybına uğratabilir. Çünkü yabancı ülkelerde ödenen vergiler genellikle ana ülkedeki vergi borcundan düşülür ve eğer ana ülkede ödenmesi gereken vergi, dışarıda ödenen miktardan daha yüksek olmuşsa ancak aradaki fark vergi geliri olarak tahsil edilebilir.

- Ayrıca ana ülkede yaygın bir işsizlik varken yatırımın yurt dışında oluşu ülkenin ekonomik sorunlarının çözümünü güçleştirir.

- Fakat dış yatırımlardan transfer edilen toplam gelirler karşısında, ana ülkenin kayıpları nispeten önemsiz kalabilir. Ayrıca yatırımcı ülke bu sayede yatırım yapılan ülkeyi siyasal etkisi altına da alabilir. Diğer bir deyişle, yatırımcı ülkeler yabancı sermaye politikalarını dış politikalarının bir aracı olarak kullanabilirler.

[85] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, İstanbul: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994, s. 589-592.

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE HAREKETLERİ

1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Genel Bilgiler

En genel tanımı ile yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınması olarak ifade edilen yabancı sermaye yatırımları sömürgecilik dönemiyle başlamıştır. Sanayi devriminin bir sonucu olarak IXX. yüzyıl boyunca sanayileşen batı ülkelerindeki sermaye birikimi, söz konusu ülkelerdeki büyük şirketleri bu sermayeden en fazla karı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yönelmiştir. Söz konusu yatırım alanları, dönemin sömürgelerinde ve bazı bağımsız az gelişmiş ülkelerde bulunuyordu[86].

Gelişmiş ülkelerde sanayileşme ile bollaşan sermayenin kirası olan faiz buna paralel olarak düşmektedir. Buna karşılık sermaye miktarının nispeten kıt olduğu ülkelerde yatırım sistemi doğal olarak oldukça yüksek bir net kar getirmektedir. Bunun sonucu olarak da sermayenin net karlılığının azalmaya başladığı gelişmiş ülkelerden, sermayenin yüksek kar getirdiği ülkelere doğru bir sermaye akımı doğurmaktadır[87].

Bu çerçevede uluslararası sermaye hareketlerinin iktisadi bakımından anlamlı bir seviyeye ulaşması sanayi devrimini izleyen dönemde olmuştur. Bu dönemde sanayileşmiş ülkelerde, özellikle İngiltere' de, insanlık tarihinde görülmemiş ölçüde bir sermaye birikimi süreci başlamıştır. Bu sayede öncelikle İngiltere' de ve daha sonra diğer sanayileşen batı ülkelerinde emekçi başına sermaye miktarı artmış, bu sanayileşme olgusu da söz konusu ülkelerde bir sermaye bolluğu yaratmıştır. Bu sermaye bolluğu, bu ülkelerdeki yatırım fırsatlarının iyice değerlendirilmesinin ardından, doğal kaynakları bol olan başka ülkelerdeki yatırım fırsatlarının

[86] Cemile Cansu Uslu, "Yabancı Sermaye Yatırımlarına Sağlanan Vergisel Teşvikler ve Örnek Çalışma", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.1.
[87] Ertunç Şirin, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilme Rejimi"**, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006, s. 24.

değerlendirilmesi ihtiyaç ve zorunluluğu doğurmuş, bu ihtiyaç ve zorunluluk kar etme hırsı ile de birleşince eldeki fazla sermaye yurtdışına akıtılmaya başlanmıştır[88].

Genellikle Avrupa sanayisinin ihtiyacı olan ham maddelerin bulunduğu ucuz işgücüne sahip sömürgeler ve bazı az gelişmiş ülkeler batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olarak ön plana çıkmışlardır. Özellikle İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin çıkarılması için 1800'lü yılların başındaki sömürgelerdeki girişimleri yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir[89].

Yapılan bu dolaysız yatırımlar, 19. yüzyıl boyunca daha çok yeni keşfedilmiş kıtalara yönelik olmuştur. Eskiden beri sanayi öncesi geleneksel bir yerleşik hayat yaşayan, belli bir uygarlık düzeyinde kendisini tekrarlayan toplumların yaşadığı Asya ve Afrika ülkelerine giden yabancı sermaye ise toplam sermaye içinde oldukça düşük bir seviyede kalmıştır[90]. Yine bu dönemdeki yabancı yatırımların bir başka özelliği, gerçekleşen bu sermaye hareketlerinin devlet eliyle değil özel teşebbüsler kanalıyla yapılmasıdır.

Bu dolaysız yatırımların yanında sanayileşmelerini tamamlamamış ülkelerin sermaye piyasalarında sattıkları devlet tahvilleri de önemli bir yabancı sermaye hareketine sebep olmuştur. Bu şekilde örneğin Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sı, aldıkları borçları Batı'nın sermaye piyasasına tahvil satmak suretiyle sağlamıştır[91].

1800'lü yıllarda doğal ve tarımsal kaynaklarla başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar bilgi işlemden, nükleer maddelere ve hizmet sektörü yatırımlarına kadar uzanan bir bir gelişim süreci geçirmiştir. 1800-1900 yılları arasında yün, petrol, mineral, kauçuk meyve gibi doğal ve tarımsal kaynaklar üzerinde yoğunlaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1891 – 1940 yılları arasında kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar üzerinde 1941- 1945 yılları arasında ulaştırma ve savunma sanayinde, 1946-1960 yılları arasında ise finansal hizmetler, haberleşme, makine, otelcilik ve sektöründe yoğunlaşmıştır.1960'lı ve 1970'li yıllarda

[88] Bulutoğlu, s.47.
[89] Faruk Cömert, "Yabancı Sermayenin Dünü, Bugünü ve Geleceği", **Hazine Dergisi,** 1998, s.3.
[90] Şirin, s.25.
[91] Bulutoğlu, s.48.

elektronik eşya, araştırma, turizm, eğitim, gıda, sağlık ve temizlikle ilgili sektörler en çok yabancı sermaye yatırımlarına konu olurken, 1985'den sonra turizm, bilgi, işlem, otomotiv, telekomünikasyon ve nükleer maddeler yabancı yatırım konuları haline gelmiştir[92].

Daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmelerde 1950'lerden sonra uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerinde giderek daha çok etkili olmaya başlamalarının büyük payı bulunmaktadır. Özellikle 1950'li yıllarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla birlikte Amerikan şirketlerinin Avrupa'da yaptıkları yatırımlarda bir artış yaşanmıştır. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisinin entegrasyonunda oynadığı rol 1970'li yıllardan sonra belirginleşmeye başlamıştır[93].

1980'li yıllarda yabancı sermaye yatırımlarında gerek konu itibariyle gerekse de şekil ve hacim itibariyle önemli değişiklikler olmuştur. Yabancı sermaye stokunun çok fazla artmış olması dünya genelinde şirket birleşmeleri ve şirket satın almalarının artmasına bağlı olarak yüksek teknolojiye dayalı üretim miktarının artması, ayrıca gelişen bilgi teknolojisinin uluslararası organizasyonlara yansıması yabancı sermaye yatırımlarını yönlendiren en önemli faktörler olmuşlardır. Özellikle hizmetler sektöründe yabancı yatırımlar hızla ticaretin yerine geçmektedir. Çünkü çoğu hizmetin uluslararası ticareti mümkün değildir.

Hizmetler bölgelere özeldir dolayısıyla çokuluslu şirketler bu hizmetleri sağlamak amacıyla yatırım yapmak zorundadırlar. Artan uluslararası ilişkilere bağlı olarak ekonomik rekabet siyasi rekabetin önüne geçmiş haberleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmelere dayalı olarak coğrafi uzaklıkların önemsiz hale gelmesiyle dünya ekonomisi küresel bir nitelik kazanmıştır[94].

---

[92] Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., " Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Genel Araştırmalar,** 2003, s.7.

[93] Birol Efe, "Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği", (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi,** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s.56.

[94] Nihat Batmaz, Halil Tunca, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2005, s.72.

1.1 Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri

İster gelişmiş ister gelişmekte olsun, bugün dünyadaki tüm ülkeler, kalkınmayı hızlandırmak ve rekabet üstünlüğü sağlamak için yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları aracılığı ile ülkeler ilave dış sermaye, yeni teknoloji, know-how, yeni yönetim becerisi, pazarlama katkısı, ihracat, üretim ve istihdam artışı sağlamayı amaçlamaktadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayeyi ülkelerine çekerek, rekabet güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Bir ülkenin yabancı sermaye yatırımını çekebilmesi için sadece dışa açık olması yetmemekte, devletin pek çok konuda yönlendirici ve teşvik edici politikaları olması gerekmektedir[95]. Bu nedenle ülkeler yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmek için birbirinden farklı politikalar izlemişlerdir. Bazıları oldukça liberal bir tutum benimsemişler, bazıları ise yabancı sermaye üzerinde çok çeşitli sınırlamalar koymuşlardır. Bu kayıtlamalar yatırım alanı, getirilen teknoloji türü, yabancı sermayenin yerli ortaklık içindeki payı, kar transfer oranı, faaliyet süresi ve ihracat gereği gibi konuları kapsamaktadır. Ancak 1980'lerden sonra hemen hemen tüm ülkelerin yabancı sermaye konusunda daha esnek bir tutum içine girdikleri de bir gerçektir[96].

1.1.1 1960-1980 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri

Yabancı sermaye konusunda ülkeler biribirinden farklı politikalar izlemişler. Bazıları oldukça liberal bir tutum benimsemişler, bazıları ise yabancı sermeye üzerine çok çeşitli sınırlamalar koymuşlardır. Bu uygulamalar yatırım alanı, getirilen tekolojinin türü, yabancı sermeyenin yerli ortaklık içindeki payı, kar transfer oranı, faaliyet süresi ve ihracat hemen tüm ülkelerin yabancı sermaye konusunda daha esnek bir tutum içine girdikleri bir gerçektir[97].

---

[95] Uslu, s. 28
[96] Hacı Ömer Köse, "Uluslararası Etkileri Açısından Yabancı Sermaye", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993), s. 49.
[97] Köse, s.50.

Latin Amerika ülkeleri, başlangıçtan beri yabancı sermayenin yoğun ilgisini çekmiştir. 19. yüzyıldan beri bu ülkelerde gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları daha çok Brezilya, Arjantin, Meksika gibi ülkelerde yoğunlaşmıştır[98]. Brezilya'da Merkez Bankasının kayıtlarına göre 1964- 1975 yılları arasında ülkeye giren yabancı sermayenin toplamı 7,5 milyar dolardır. Bu toplam sermayenin %32'si ABD' den %12' si Batı Almanya'dan ve İsviçre'den, %11'i Japonya'dan, %6'sı İngiltere'den gelmiştir. Brezilya'da yabancı sermayenin otomotiv kesimindeki üretim payı %100, ilaç sanayinde %85, otomotiv yan sanayinde %68, makine ve teçhizat üretiminde %55, kimya sektöründe %45, gıda sanayinde %32, alüminyum sanayinde %32, kağıt sanayinde %30 ve çimento üretiminde %10'dur.

Brezilya'da önde gelen 200 firmanın 55'i (%28'i) yabancı sermayenin kontrolündeki firmalar, kalanlar ise genellikle kamu iktisadi teşekkülleridir. 1975 yılında Brezilya'da doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak 12 ay içinde 1 milyar dolar sermaye ve 6 milyar dolar kredi girişi kaydedilmiştir. Brezilya' da sermayenin %12'sini aşamayan karlar %25 kurumlar vergisine tabidir. Bu oranın aşılması halinde aşan miktarlar %40 ila %60 oranında ek vergiye tabi olmaktadır[99].

Meksika'daki toplam yabancı sermaye yatırımlarının 3 milyar dolar olduğu ve Meksika'da toplam kamu ve özel sektör yatırımları içinde yabancı sermaye yatırımlarının payının %5 dolayında hesaplandığı bilinmektedir. Meksika'daki yabancı sermayenin %80'i ABD'den gelmektedir. ABD sermayesini sırasıyla Batı Almanya, Japonya, İngiliz, Kanada, Fransa ve İsveç menşeli sermaye takip etmektedir. ABD Ticaret Bakanlığının rakamlarına göre Meksika'da bulunan toplam 2.25 milyar dolar ABD sermayesinin 1.57 milyar dolarlık kısmı imalat sanayi kesimine yatırılmıştır[100].

İspanya'da 1967-1972 yılları arasında yabancı sermaye girişi yılda ortalama 171 milyon dolardır. 1959-1973 yılları arasında İspanya'da toplam 1.3 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımına izin verilmiştir. Toplam yabancı sermayenin %40'ı ABD'nden, %21'iyse İsviçre menşeli firmalardan gelmiştir. Toplam yabancı sermaye yatırımları içinde Federal Almanya'nın payı %11, Fransa'nın payı %6, İngiltere'nin

[98] Köse, s.51.
[99] T.Güngör Uras, **" Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: Formül Matbaası, 1979, s.73.
[100] Uras, s. 73.

payı %5'dir. İspanya'da yabancı sermayeli kuruluşların ortalama karları 1967'den bu yana ortalama olarak sermayenin %11'i oranındadır[101].

[101] Uras, s. 75-76.

Tablo 5: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (1970 - 1980)

YIL / ÜLKE	GÖSTERGE	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Dünya	FDI Girişleri (Milyon $)	12,94	13,9	14,663	20,805	25,998	26,653	21,11	26,907	35,35	43,441	54,957
	FDI Çıkışları (Milyon $)	14,14	14,47	15,788	25,923	24,239	28,607	28,42	28,571	39,548	62,9	53,674
Gelişmiş Ülkeler	FDI Girişleri (Milyon $)	9,477	10,62	11,505	15,523	21,694	16,971	15,424	20,238	25,323	33,314	46,53
	FDI Çıkışları (Milyon $)	14,11	14,44	15,697	25,832	23,976	27,969	27,837	27,938	38,71	62,42	50,343
Gelişmekte Olan Ülkeler	FDI Girişleri (Milyon $)	3,461	3,286	3,158	5,282	4,304	9,681	5,68	6,66	9,002	10,097	8,392
	FDI Çıkışları (Milyon $)	30	36	92	91	263	637	571	616	823	467	3,31
TOPLAM		**84,13**	**92,72**	**152,81**	**184,37**	**363,21**	**746,88**	**669,47**	**726,31**	**970,93**	**679,17**	**217,21**

Kaynak: **www.unctad.org**, Erişim (12.12.2007).

Yukarıdaki tabloda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllar itibariyle gerçekleşme rakamları verilmiştir. 1970'li yılların ilk yarısında ortaya çıkan petrol krizi dünya ekonomisinin resesyona (durgunluk) girmesine neden olmuştur[102]. Dünya ekonomisinde (üretim ticaretinde) yaşanan bu resesyon 1975 ve 1976 yıllarında yabancı sermaye yatırımlarını da etkisi altına almıştır. 1975 yılında dünya ekonomisinde yaşanan yabancı sermaye yatırım girişleri 26,65 milyon dolar iken 1976 yılında bu rakam 21,11 milyon dolara gerilemiştir.

Aynı dönemde yaşanan yabancı sermaye çıkışları ise sırasıyla 28,60 milyon dolar, 28,42 milyon dolar olmuştur. Bu dönemde Çokuluslu şirketler (ÇUŞ) durgunluktan etkilenen şubelerini desteklemek için yatırımlarını gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere ve çoğunlukla ana ülkelerine kaydırmışlardır. 1975 yılında gelişmiş ülkelere gelen yabancı yatırımlar 16,97 milyon dolar iken aynı yıl gelişmekte olan ülkelere gelen yatırımlar ise 9,68 milyon dolardır. 1976 yılında ise gelişmiş ülkelere 15,4 milyon dolarlık yatırım gelirken gelişmekte olan ülkelere 9,68 milyon dolarlık yatırım gelmiştir.

Bu rakamlardan anlaşılacağı gibi gelişmekte olan ülkelere gelen yatırımlarda daha büyük bir azalma olmuştur. Yine aynı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan yabancı yatırım çıkışları 27,96 milyon dolar ve 27,83 milyon dolar iken gelişmekte olan ülkelerde bu rakam 637 milyon dolar ve 571 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1977 yılında ise gelişmiş ülkelere gelen yabancı yatırımlar 20,238 milyon dolar ve çıkan yatırımlar 27,93 milyon dolar iken gelişmekte olan ülkeler için aynı veriler sırasıyla 6,66 milyon dolar ve 616 milyon dolardır[103].

1979 yılından sonra yabancı sermayenin birden bire artmasının en temel nedeni yabancı sermayenin büyük bir kısmını petrol krizinden sonra, petrol üreten ülkelere

---

[102] 1977 yılı başlarındaki net sermaye girişini takiben, 1970'li yılların sonlarında petrol fiyatlarının ikinci kez yükselişi ile Kasım 1978'de 1,7 milyar dolarlık net sermaye çıkışı olmuştur. Yine Ocak 1979'da 1,6 milyar dolar ve Şubat 1979'da 443 milyon dolar olmak üzere, yabancılar net satıcı durumunda olmuşlardır. Dünya petrol fiyatlarının 1979 yılı denge fiyatının üzerine çıkması ve ABD'de bir daralma beklentisinin artması üzerine yabancıları net satıcı pozisyonu durumuna getirmiştir. İncelenen şoklar içerisinde, hem süresi hem de portföy yatırımlarının düşüşü açısından en uzun süreli olanı bu krizdir. http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/global.doc, Erişim (12.03.2008).

[103] Batmaz, Tunca, s. 75.

doğru yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde doğrudan yapancı yatırım yapan ülkeler olarak Hollanda, ABD ve İngiltere önde gelmektedir[104].

1.1.2 1980 Yılından Sonra Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri

1974 petrol krizinden sonra yabancı sermaye yatırımlarında yavaşlama yaşanmıştır. Söz konusu dönemde yabancı sermaye yatırımları daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiş, gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye yatırımlarında ise azalma görülmüştür[105].

Dünya genelinde yatırım koşullarında ortaya çıkan olumlu gelişmeler, sınır ötesi birleşme ve satın almalar, kamu iktisadi teşebbüslerinin satılmasında yabancı yatırımcıların tercih edilmesi ve daha önceki bölümlerde bahsedilen küreselleşmeye ilişkin nedenlerle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelere sağladığı faydaların anlaşılması, son yıllarda uluslararası yatırım hacmini tahmin edilemeyecek düzeylerde arttırmıştır[106].

1980–1990 yılları arasında yabancı sermaye yatırımları gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiştir. Kurulduklarında pek çok ülkenin cankurtaranı olarak görülen kredi kuruluşlarının borcunu ödemekte zorluk çeken ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için liberal politikalar uygulamaya başlamışlardır[107]. Dünya doğrudan yabancı yatırım (DYY) stokunun dünya GSYİH'ye oranı 1980'li yıllarda %5 dolayında iken bu oran 1999 yılında %16'ya yükselmiştir. Yine 15 gelişmiş ülkede uluslararası ana şirketlerin sayısı 1960'lı yılların sonunda 7.000 dolayında iken bu sayı 1990'ların sonunda 40.000'e yükselmiştir[108].

---

[104] UNCTAD World Investment 1997, s.255.
[105] DPT, **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Yayın no:2514, 2000, s.2.
[106] Hande Güngör, "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İKV Dergisi,** Mayıs-Ağustos 2001 Sayı: 149, s.49.
[107] Uslu, s.3.
[108] Güngör, s. 49.

1.1.2.1 Gelişmiş Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hareketleri

Ülkeler doğrudan dış yatırım yolunu tercih ederlerken tabii ki bu tür yatırımlardan bazı faydalar elde etmeyi beklerler. Ancak her ilacın yan etkisi olduğu gibi doğrudan dış yatırımların da hem olumlu (avantajları) hem de olumsuz yönleri (dezavantajları) bulunmaktadır[109].

Çok uluslu şirketler, doğrudan dış yatırım yapacakları ülkelerde yeterli bir alt yapının oluşmasına, ekonomik ve siyasal iktidarın sağlanmasına ve hukuki düzenlemelere büyük önem verirler[110]. Bunlara ilave olarak idari yapı, pazarın yapısı, ülkenin dış tanıtımı maliyet ve kar ile özelleştirme uygulamaları olarak belirtilmektedir[111].

Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler yerine gelişmiş ülkeleri tercih ederler. Doğrudan dış yatırımların %80'e yakın kısmının gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmesi ve gelişmiş ülkeler arasındaki doğrudan dış yatırımlara çok büyük kısmının çok uluslu şirketlerin sınır ötesi satın alma ve birleşme faaliyetleri sonucu gerçekleşmesi (2000 yılında %79'nun) bu şirketlerin önemini attırmaktadır[112]. 1980'li yıllarda ülke ekonomilerinin artan ölçüde dışa açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirmenin yaygınlaşması ve firma birleşme ve devirlerine yönelik teşvik edici düzenlemeler yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. 1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çin'in artan ölçüde dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları yabancı sermaye yatırımlarının hızlanması sağlanmıştır[113].

---

[109] Cem Saatcioğlu, **"Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye",** http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc, Erişim (15.04.2008).

[110] İSO, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Stratejik Plan"**, İstanbul: İSO Yayını, Ocak 2002, s.33.

[111] Mehmet Çankaya, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Dünyası,** Şubat 2004, Yıl 23, Sayı: 270, s. 95.

[112] İSO, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Stratejik Plan"**, İstanbul: İSO Yayını, Ocak 2002, s.33.

[113] Yüksel Zafer, **" Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş / Yatırım Ortamı İlişkisi"**, Ankara: TCMB Yayınları, 2005, s.4.

Tablo 6: 1981-2004 Yılları Gelişmiş Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon $ ve %)

Yıl	Bugünkü Döviz Kuru ve Fiyatlar	DeğişimYüzdesi	Sabit Döviz Kuru	Değişim Yüzdesi
1981	45,9	-1,6	49,9	-10,7
1982	30,08	-30,6	30,9	-38
1983	32,9	3,6	30,06	-1,1
1984	40,6	23,2	35,5	16,1
1985	42,5	4,6	35,9	1,1
1986	70,1	65	70,5	96,4
1987	115,6	64,9	129,1	83,1
1988	133,6	15,6	158,5	22,7
1989	163,3	22,2	187,5	18,3
1990	172,1	5,4	206,4	10,1
1991	117,1	-32	141,2	-31,6
1992	112,6	-3,9	138,9	-1,6
1993	144	27,9	171,8	23,7
1994	151,8	5,4	183,5	6,8
1995	218,7	44,1	273,5	49,1
1996	234,7	7,4	281,7	3
1997	284	20,9	317,3	12,6
1998	503,79	77,4	525,6	65,7
1999	849,1	68,5	891,1	69,5
2000	1.134,30	33,6	1.134,30	27,3
2001	596,3	-47,4	555,1	-51,1
2002	547,8	-8,1	512	-7,8
2003	442,2	-19,3	451,1	-11,9
2004	380	-14,1	410,3	-9

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2005, s.5.

Tablo incelendiğinde doğrudan yabancı sermayenin sürekli artan bir trend izlediği görülmektedir. 2000 yılında bu artış en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemden sonra doğrudan yabancı sermaye seviyesinde düşüş eğilimi başlamıştır.

Gelişmiş ülkelere yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2004 yılı içerisinde %14'lük bir düşüş göstererek, pek çok ülke ve bölgede ekonomik anlamda bir iyileşme olmasına rağmen 380 Milyon $ olarak gerçekleşmiştir. 2001–2003 yılları arası gerçekleşen belirgin düşüşten sonra, 2004 yılında gelişmiş ülkelere yapılan yaptırımlar 2000 yılındaki doruk seviyesinin %30'u kadar gerçekleşebilmiştir. Düşüş özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde görülmüştür.

AB'nin gelişmiş ülkelerine yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları %36 oranında düşerek 1996 yılından beri en düşük seviyeye inmiştir. Bir önceki yıla göre %36 oranında yaşanan bu düşüşün %86'lık kısmı Danimarka, Almanya, Hollanda ve İsveç'te gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'nın diğer gelişmiş ülkelerinde de %66'lık bir düşüş görülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000 yılından beri ilk defa doğrudan yabancı sermaye yatırımları artmış ve 2003 yılındaki değerinin 3 katına ulaşmıştır. İngiltere'de de doğrudan yabancı sermaye yatırımları artmış ve 2003 yılındaki değerinin 4 katına ulaşmıştır[114].

En az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar 2004 yılında %3 oranında artmış ve bugüne kadarki en yüksek seviyesine ulaşarak 11 Milyon $ seviyesinde gerçekleşmiştir ancak yinede bu ülkelere yapılan yatırımlar tüm dünyadaki yatırımların %2'sinden fazla gerçekleşmemiştir[115].

1980'li yıllarda olduğu gibi, 1990'lı yıllarda da dünyada DYY girişinde Amerika Birleşik Devletleri ilk sırada yer almıştır. 1999 yılında ABD'de gerçekleştirilen DYY bir önceki yıla göre %48 dolayında artış göstermiştir. 1999 yılı itibariyle DYY girişinde ABD'yi İngiltere, İsveç, Çin ve Fransa izlemiştir[116].

ABD'ye AB'den gelen doğrudan yabancı yatırımların payında 2000 yılında, %80'lik bir orandan %72'lik bir orana düşme olmasına rağmen, geleneksel olarak İngiltere en önemli ana ülke olma özelliğini korumaktadır. Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi AB'de diğer önemli ülkeler Fransa ve Hollanda'dır. AB dışında, ülkeye gelen doğrudan sermayeye önemli derecede kaynaklık yapan ülkeler ise Kanada, İsviçre ve Japonya'dır. Görüldüğü gibi ABD'ye gelen yabancı sermaye içinde gelişmekte olan ülkelerin payı son derece düşük seviyede kalmıştır[117].

---

[114] UNCTAD, **"World Investment Report 2005, Transnational Corporations and The Internationalization of R&D"**,United Nations New York and Geneva, 2005, s. 4-7.
[115] Uslu, s.32.
[116] Bayraktar, s. 22.
[117] Batmaz, Tunca, s.80.

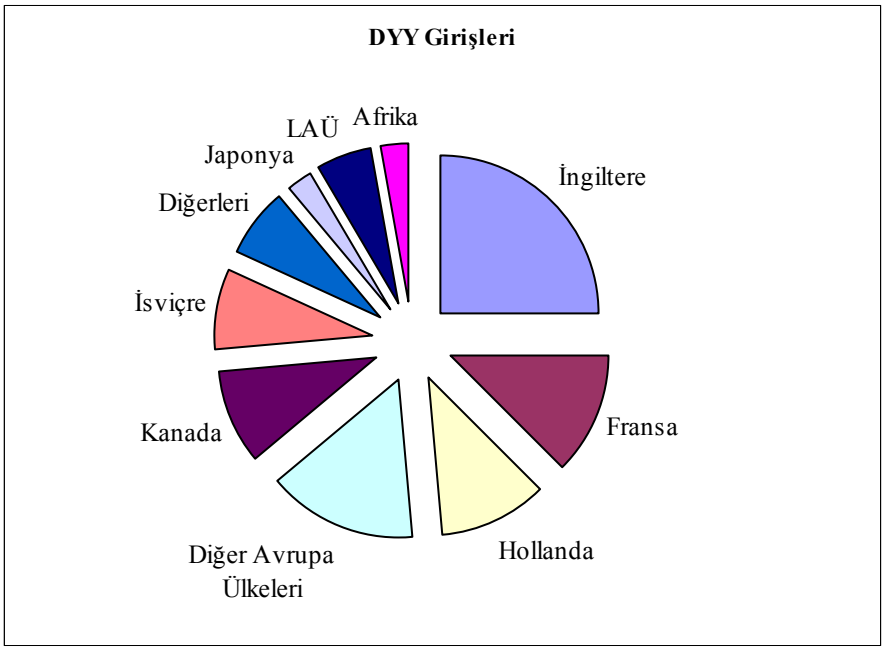

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report, 2001, s. 15.

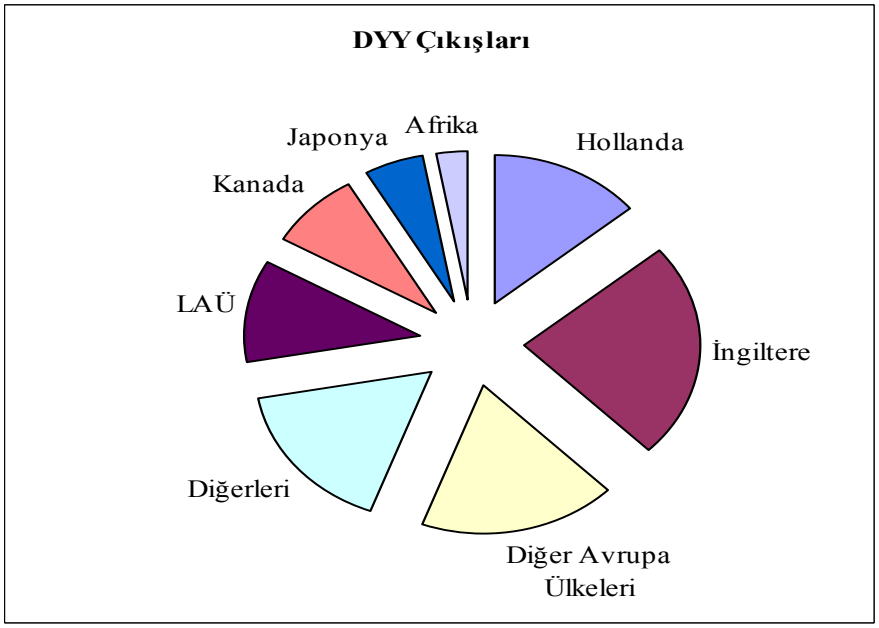

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report, 2001, s. 15.

Şekil 1- 2: Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Giriş ve Çıkışı

2006 yılında gelişmiş ülkeler arasında yer alan Birleşik Krallık ve ABD en çok yatırım çeken ilk iki ülke olurken; Çin, Hong Kong (Çin), Singapur, Meksika ve Brezilya gelişmekte olan ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır[118].

UNCTAD'ın 2006 yılı projeksiyonuna göre, 1,2 trilyon dolarlık UDY akımının, 800 milyar dolarının gelişmiş ülkelerde, 368 milyar dolarının da olan ülkelerde gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkeler arasında ilk üç sırayı 177,3 milyar dolar ile ABD, 169,8 milyar dolar ile İngiltere ve 88,4milyar dolar ile Fransa almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Çin (70 milyar dolar), Hong Kong (41,4 milyar dolar), Singapur (31,9 milyar dolar), Rusya Federasyonu (28,4 milyar dolar) ve Türkiye (17,1 milyar dolar) ilk sıralarda yer almaktadır[119]. (Grafik:1)

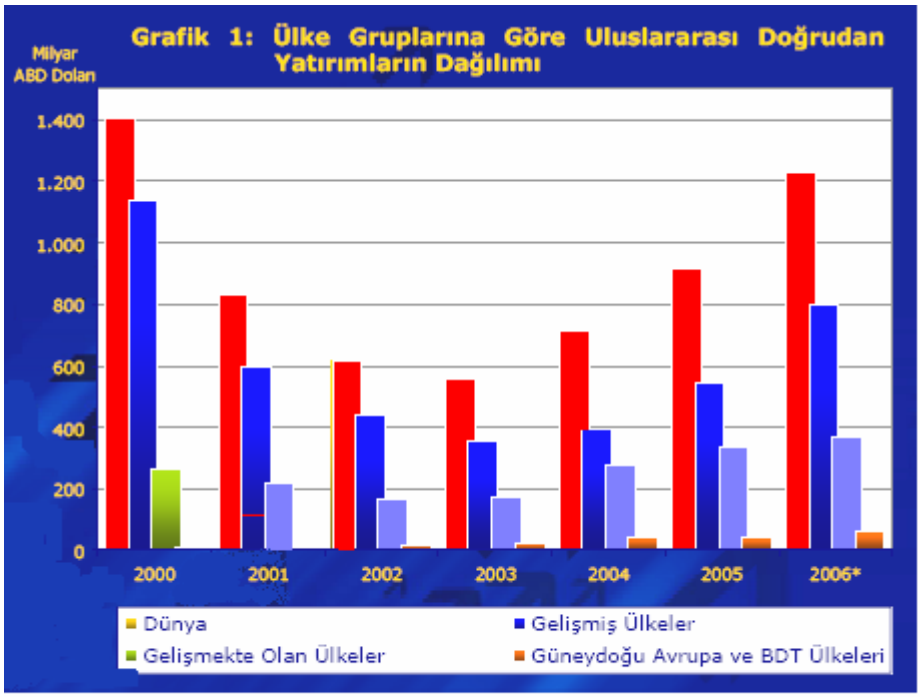

Kaynak: Investment Brief, Number 1/2007, UNCTAD
World Investment Report 2006, UNCTAD
*ön tahminler

[118] UNCTAD, World Investment Report, 2006, s.7.
[119] Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar"** 2006, s.1.

Tablo 7: Bölgelere ve Ülkelere Göre UDY Akımları, 2004-2006 (Milyar Dolar)

Bölge /Ülke	2004	2005	2006a	YüzdeDeğişim (%) (2005-2006)
Dünya	**711**	**916**	**1.230,40**	**34,3**
Gelişmiş Ülkeler	**396**	**542**	**800,7**	**47,7**
Avrupa Birliği	213,7	421,9	549	30,1
Fransa	31,4	63,6	88,4	39
Almanya	-15,1	32,7	8,1	-75,1
İtalya	16,8	20	30	50
İngiltere	56,2	164,5	169,8	3,2
Polonya	12,9	7,7	16,2	109,9
Macaristan	4,7	6,7	6,2	-7,3
Diğer AB Ülkeleri	106,8	126,7	230,3	81,8
ABD	122,4	99,4	177,3	78,2
Japonya	7,8	2,8	-8,2	-
Diğer Gelişmiş Ülkeler	52,2	18,2	82,6	353,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	**275**	**334**	**367,7**	**10**
Çin	60,6	72,4	70	-3,3
Hong Kong	34	35,9	41,4	15,4
Singapur	14,8	20,1	31,9	58,8
TÜRKİYE	**2,8**	**9,7**	**17,1b**	**76,3**
Meksika	18,7	18,1	16,5	-8,6
Brezilya	18,1	15,1	14,8	-2
Hindistan	5,5	6,6	9,5	44,4
Arjantin	4,3	4,7	3,3	-29,5
Diğer Gelişmekte Olan Ülkeler	116,2	151,7	163,2	7,6
Güneydoğu Avrupa ve BDT Ülkeleri	**39,6**	**39,7**	**62**	**56,2**
Rusya Federasyonu	15,4	14,6	28,4	94,6
Diğer Güneydoğu Avrupa ve BDT Ülkeleri	24,2	25,1	33,6	33,9

Kaynak: UNCTAD Investment Brief, Number 1/2007.

a) UNCTAD 2006 projeksiyonu.

b) T.C. Merkez Bankası verilerine göre 2006 yılı UDY girişi Türkiye için 20.2 milyar ABD Doları seviyesindedir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere gelişmiş ülkelerdeki yabancı sermayedeki artış bir önceki döneme göre %47,7 artarken, daha fazla yabancı sermayeye gereksinimi olan gelişmekte olan ülkelerde artış oranı %10' da kalmıştır. Bu artış oranındaki büyük farklılığın temel nedeni gelişmiş ülkelerin yatırım yapmada aramış oldukları kriterlerin, gelişmekte olan ülkelerde tam manasıyla oluşmadığından kaynaklanmaktadır.

Dünyadaki uluslararası doğrudan yatırımlarda gözlenen yüksek düzeydeki artışlarda, sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin önemli bir rolü olmuştur. 2004 yılı ile karşılaştırıldığında sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri 2005 yılında %88'lik bir artışla 716 milyar dolarlık bir hacme ulaşmış ve 916,3 milyar dolar olarak gerçekleşen UDY rakamlarında gözlenen artışın en önemli sebebi olmuştur. Sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin 2005 yılı dünya toplam UDY rakamı içindeki payı %78 düzeyindedir.

Birleşme ve satın alma işlemlerinde üretim sektörünün payı düşüş gösterirken, hizmetler sektörü çok büyük miktarda UDY çekmiştir. 2005 yılında dünya toplam birleşme ve satın alma işlem değerinin %55,4'ü hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Bu alanda, telekomünikasyon ve finans sektörlerinde bir yoğunlaşma olduğu tablodan (Tablo 8) görülmektedir[120].

Dünyada 2006 yılı içerisinde değeri 1 milyar ABD Dolarının üzerinde olan 141 adet birleşme ve satın alma işlemi gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve artan finansal entegrasyon, yatırım fonlarının birleşme ve satın alma işlemlerine yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır[121].

[120] Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar",** 2006, s.4.
[121] UNCTAD, **"World Investment Report",** 2006.

Tablo 8: Uluslararası Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinde Sektörel Dağılım (Milyon ABD Doları)

Sektörler	**2003**	**2004**	**2005**	**2006 (İlk Yarı)**
İmalat	108.055	121.992	205.554	88.765
Gıda	29.597	23.870	44.816	13.097
Kimya	22.927	41.788	54.438	26.159
Diğer	55.531	56.334	106.300	49.509
Madencilik, Tetkik, Petrol Ürünleri	**26.973**	**18.169**	**113.596**	**14.348**
Hizmetler	**161.959**	**240.437**	**397.152**	**251.364**
Ulaşım, Telekomünikasyon	35.126	36.530	97.502	88.115
Finans	54.790	81.809	93.795	59.114
Diğer	72.043	122.098	205.855	104.135
Tüm Sektörler Toplamı	**296.988**	**380.598**	**716.302**	**354.477**

Kaynak: UN, World Economıc Situation and Prospects, 2007.

2000 yılı sınır ötesi birleşme ve devralmalar açısından bir patlama yılı olmuştur. 175 adet anlaşma yapılmış ve toplam 866,2 Milyar $ değerinde birleşme ve devralma yaşanmıştır. 2000 yılından itibaren birleşme ve devralmalar gerilemeye başlamış, 2004 yılında tekrar toparlanma eğilimine girerek, 1997-1998 yıllarındaki değere yaklaşmışlardır[122].

[122] Uslu, s.33.

Tablo 9: En Fazla UDY Çeken On Ülke ve Türkiye (2002 - 2005)
(Milyar ABD Doları)

2002		
Sıra	Ülke	UDY
1	ABD	74,4
2	Almanya	53,5
3	Çin	52,7
4	Fransa	49
5	İspanya	39,2
6	İrlanda	29,3
7	Hollanda	25
8	İngiltere	24
9	Kanada	22,2
10	Meksika	18,3
53	**Türkiye**	**1,1**
Dünya Toplamı		**618**

2003		
Sıra	Ülke	UDY
1	Çin	53,5
2	ABD	53,1
3	Fransa	42,5
4	Belçika	33,4
5	Almanya	29,2
6	İspanya	25,9
7	İrlanda	22,8
8	Hollanda	21,7
9	İngiltere	16,8
10	İsviçre	16,5
53	**Türkiye**	**1,8**
Dünya Toplamı		**558**

2004		
Sıra	Ülke	UDY
1	ABD	122,4
2	Çin	60,6
3	İngiltere	56,2
4	Avusturya	42,4
5	Belçika	42
6	Hong Kong	34
7	Fransa	31,4
8	İspanya	24,8
9	Meksika	18,7
10	Brezilya	18,1
37	**Türkiye**	**2,8**
Dünya Toplamı		**711**

2005		
Sıra	Ülke	UDY
1	İngiltere	164,5
2	ABD	99,4
3	Çin	72,4
4	Fransa	63,6
5	Hollanda	43,6
6	Hong Kong	35,6
7	Kanada	33,8
8	Almanya	32,7
9	Belçika	23,7
10	İspanya	23
22	**Türkiye**	**9,7**
Dünya Toplamı		**916**

Kaynak: World Investment Report 2006 "FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development", UNCTAD.

1.1.2.1.1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Gelişmiş Ülkelere Gitmesinin Nedenleri

Doğrudan yabancı sermayenin sadece gelişmekte veya az gelişmiş ülkelere gideceği kanısı yanlış olacaktır. Doğrudan yabancı sermaye gelişmiş ülkelerde gitmektedir bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz[123].

- Gelişmiş ülkelerde yabancı sermayeye peşin bir "sömürücü" önyargı ile yaklaşılmadığı için, ondan mümkün olduğu ölçüde yararlanılmaya çalışılmaktadır. Yatırımlar için gerekli teknik eleman ve nitelikli personel ile üretim için ihtiyaç duyulan girdiler herhangi bir sorunla karşılaşmadan kolayca karşılanabilmektedir. Üretim amacıyla gerekli ithalat rahatlıkla yapılabilmekte, bu konuda "döviz tahsisi" gibi sorunlarla karşılaşılmamaktadır. Bütün bu sebeplerden ötürü yabancı sermaye, büyük ölçüde sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelere yönelmektedir.

Bunun dışındaki nedenler şu başlıklar altında toplanabilir;

- Bu ülkelerde altyapı boşluğu ve sorunu yoktur.

- Ekonomik ve politik istikrarsızlık söz konusu değildir. Bu konularda önceden değişmez kararlar yetkili organlarca verilmiştir. Devletleştirme, kamulaştırma, millileştirme konuları gündemlerde pek yer almaz. Bunlar veya bunlara ait sloganlara daha ziyade gelişmekte olan ülkelerin meydanlarında ve meclislerinde rastlanır.

- Yüksek seviyede endüstrileşme nedeni ile, teknik işgücü ihtiyacı bir sorun olmadığı gibi, üretim girdilerinin sağlanmasında güçlük görülmez. İhracat kısıtlaması vs. kısıtlamalara rastlanmaz.

- Bürokratik güçlükler asgari düzeye inmiştir.

- Kar veya yatırılan sermayenin geriye dönmesinde katı bir tutumları söz konusu değildir.

- Ulaştırma ve haberleşme kolaylığı mevcuttur.

[123] Ayşe Hepkula, "Yabancı Sermayeli Şirketlerin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998), s. 140-141.

- Gelişmiş bir yan sanayi hazır bulunmaktadır.

1.1.2.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermeye Yatırım Hareketleri

Dünya üzerindeki doğrudan yabancı sermaye yatırım stoku, son üç yılda (2000, 2001, 2002 yılları) yaklaşık olarak ortalama 6,3 trilyon dolar olmuştur. Bu rakam, dünya gayri safi hasılasının % 20'sine tekabül etmektedir. 2002 yılında yaklaşık 650 milyar dolar doğrudan yabancı sermaye yatırım akımı gerçekleşmiştir. Dünya üzerinde kendine uygun pazar arayan büyük miktarlardaki bu yatırımlardan kalkınma amaçlarına uygun olarak olabildiğince fazla pay alma düşüncesi, gelişmekte olan ülkeler arasında güçlü bir rekabetin oluşmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi de bu rekabeti güçlendirmiştir.

Küreselleşmenin de etkisiyle dünya ekonomik pazarında hızlanan rekabet olgusu ve hızlı kalkınma hamleleriyle çağdaş ekonomik gelişmelere uyma zorunluluğu ve yatırıma yönelecek tasarruflarının yetersiz olması gibi faktörler, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekebilecek politikalar üzerinde yoğunlaşmalarına neden olmaktadır. Artık ülke ekonomilerinin dışa açık olması yeterli olmamakta, yabancı sermaye çekmekte yönlendirici faktör ve politikalar da etkili olmaktadır[124].

1.1.2.2.1 Gelişmekte Olan Ülkelerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına İhtiyaçları

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrar ve gelişmeyi sağlamak için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır[125].

---

[124] Burhan Ormanoğlu, **"Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim"** , Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, Ankara: Mart 2004, s.12. http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFBFA78F5AB8E93754, Erişim (04.03.2008).

[125] http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=28573&tarih=07/02/2002, Erişim (04.03.2008).

Bu anlamda, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara yönelmesinde etkili olan faktörler ve buna yönelik olarak uyguladıkları politikalar şöyle sıralanabilir[126]:

Gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarrufların, gelir dağılımındaki bozukluklar ve kişi başına düşen milli gelirdeki düşüklükler nedeniyle hızlı bir ekonomik kalkınmayı finanse edecek durumda olmaması ve bu durumun dış tasarruf veya kaynakların bulunmasını gerektirmesi[127];

- Gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler tarafından uzun vadeli yabancı sermaye girişinin, kalkınmanın bir parçası olarak görülmesi,

- Ülkedeki gelir oluşumu, sürdürülebilir büyüme, yatırımların artırılması, ihracat, döviz dengesi, ödemeler dengesi, enflasyon, faiz oranlan ve vergi gelirleri gibi makro büyüklükleri olumlu yönde etkilemesi,

- Doğrudan yabancı yatırımların ülkedeki endüstriyel verimliliği artırması, ülke içinde ekonomideki teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi ve rekabetin artması nedeniyle üretilen ürünlerin nitelik, kalite ve miktarının ve üretim kapasitesinin yükseltilmesinde etkili bir rol oynaması,

- Özellikle işsizlik probleminin yoğun olduğu ülkelerde, üretim ve istihdamı artırıcı, iş gücü niteliklerini yükseltici etkilerinin bulunması,

- Doğrudan yabancı sermaye yatırım yapan şirketlerin beraberinde getirdikleri mevcut diğer pazarlara, sahip oldukları yavru şirketlerin de girebilmeleri imkanını sağlamaları,

- Hükümetlerin yatırım indirimi, gümrük vergilerinden bağışıklık, ucuz kredi imkanı sağlama gibi teşvik tedbirleri ile yabancı sermaye yatırımını özendirmesi,

- Ülkede ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarını sağlanmış olması,

---

[126] Ormanoğlu, s. 12-13.
[127] Harun Terzi, İhsan Günaydın, "Ekonomik Kalkınmada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **İşletme ve Finans Dergisi,** Mart 1997, s. 54.

- Ticari engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası ekonomik entegrasyonlara üyelik ve katılım,

- Yabancı sermaye yatırımlarına yönelik idari prosedür ve işlemlerin kolaylaştırılması, süre bakımından en asgari düzeyde tutulması ve yabancı yatırımlar hakkında sistematik, sağlam bir hukuki altyapının bulunması,

- Yabancı yatırımcılar hakkında düşük vergileme sisteminin uygulanması ve yabancı devletlerle ikili yatırım anlaşmalar yapılması,

- Yabancı sermayenin ülke ekonomisinin genelinde yaratacağı etkiyi göz önünde bulundurarak yabancı firmalar, özelleştirilen devlet kurumlarına yatırım yapmalarına yönlendirecek etkin bir özelleştirme politikasının yürütülmesi,

- Özelleştirme uygulamalanna paralel olarak ülkede, destekleyici mahiyette etkili bir rekabet ortamının hukuksal altyapısının oluşturulması,

- Yatırım için gerekli hammadde ve fiziki altyapı koşullarının sağlanması,

- Ülkedeki iş gücü ve diğer üretim faktör maliyetlerinin ve verimliliklerinin diğer ülkelerle rekabetçi bir yapıda bulunması ve iş anlaşmazlıklan ve ihtilaflarını önleyici iyi bir endüstri ilişkileri sisteminin kurulması.

Tarihsel süreçte gelişmekte olan ülkelerin, doğrudan yabancı yatırımlara bakışı yadsınamaz ölçüde değişim göstermiş ve gelişmekte olan ülkelerin çok büyük çoğunluğu, doğrudan yabancı yatırımları sömürgeciliğin bir aracı olarak görmekten vazgeçmiştir. Günümüzde "dış yardım/kredi mi?" yoksa "doğrudan yabancı yatırımlar mı?" tercih edilmelidir sorusunda tercih, doğrudan yabancı yatırımlar lehinde olmaktadır. Daha da ötesi, eski Doğu Bloku ülkelerinin de devreye girmesiyle birlikte gelişmekte olan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımları kendilerine çekebilmek için bir yarış başlamıştır. Nitekim, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 1990'lı yıllarda giderek artan sayıda ülke ulusal yatırım iklimi ile ilgili düzenlemelerde değişikliklere giderken (toplam 750 adet), bu değişikliklerin yüzde 94,2

si doğrudan yabancı yatırımların (DYY) lehine olmuştur. Sadece yüzde 5.8 lik bir kısım düzenlemeler doğrudan yabancı yatırımların daha az lehinde gerçekleşmiştir[128].

Doğrudan yabancı yatırımlar konusunda var olan tereddütler tamamen ortadan kalkmamakla beraber bu konudaki tepkiler giderek daha marjinal bir hal almıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışı 1990'lı yıllarda önemli bir genişleme süreci yaşamıştır[129].

Tablo 10: Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Net Uzun Dönem Uluslararası Finansman Akışları (Milyar Dolar)

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998***
Toplam Net Akışlar	100	123	152	220	224	255	308	338	275
+Resmi Kalk. Finans.	56,9	62,6	54	53,3	45,5	53,4	32,2	39,1	47,9
+Toplam Özel Finans	43,9	60,5	98,3	167	178	202	276	299	227
-U. Sermaye Piyasaları	19,4	26,2	52,2	100	89,6	96,1	150	136	72,1
Özel Borçlanmalar	15,7	18,6	38,1	49	54,5	60	100	105	58
Bankalar	3,2	4,8	16,3	3,3	13,6	32,4	43,7	60,1	25,1
Tahvil İhracı	1,2	10,8	11,1	37	36,7	26,6	53,5	42,6	30,2
Diğer	11,4	3	10,7	8,6	3,7	1	3	2,6	2,7
Portföy Yatırımları	3,7	7,6	14,1	51	35,2	36,1	49,2	30,2	14,1
-Doğ. Yabancı Yatırımları	24,5	34,4	46,1	67,0	88,5	105	126	163	155

Kaynak : Global Development Finance 1999, Volume 1.

(*) Tahmin.

Tablo 10'dan da görüleceği üzere 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası finansmanların hacmi hızla artarken, aynı zamanda yapısal bir değişime de uğramıştır. Bu değişim, finansmanların şekli ile ilgili olup, resmi finansmanlar yerini özel finansmanlara terketmektedir. Nitekim, son yıllardaki gelişmeler dikkate alındığında, 1990'lı yılların genel karakteristiğinin; gelişmekte olan ülkelere yönelik özel sermaye (doğrudan yabancı yatırımlar dahil) akışlarında hızlı bir büyüme ve resmi kalkınma finansmanlarında bir duraklama olmasıdır. Bunun

[128] DPT, **"Sekizinci Beşyıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2000, s.4-5.
[129] DPT, **"Sekizinci Beşyıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2000, s.5.

sonucunda resmi kalkınma finansmanlarının toplam uluslararası finansmanlar içindeki payı sürekli azalmış ve 1990 yılındaki yüzde 56,5 den 1996 yılında yüzde 10,5'e kadar gerileme göstermiştir. Güney Doğu Asya ülkelerindeki kriz döneminde önemli ölçüde artmasına rağmen, resmi finansmanların uluslararası finansmanlar içindeki payı, 1998 yılı itibariyle sadece yüzde 17,4 dolayında kalmıştır[130].

Tablo 11: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelerin GSYİH'sı İçindeki Payları(%)

	1980	1985	1990	1995	1997
DÜNYA	**5**	**6,9**	**8,7**	**9,9**	**11,7**
GELİŞMİŞ ÜLKELER	**4,8**	**6,1**	**8,4**	**9**	**10,5**
Avrupa Birliği	5,5	8,6	11	12,7	15,2
Diğer Batı Avrupa	9,3	11,4	13,3	16,7	18,6
Kuzey Amerika	4,6	5,7	8,4	8,8	9,4
Diğer Gelişmiş Ülkeler	2,7	2,6	3	3,1	3,8
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	**5,9**	**9,8**	**10,5**	**14,1**	**16,6**
Afrika	4,8	7,3	12,1	17,7	14,7
Latin Amerika ve Karayipler	6,4	10,5	10,1	15,1	17,2
Güney Amerika	6	9	8,3	12,9	15,8
Diğer Latin Amerika Ülkeleri	7,2	13,2	14,8	22,4	21,1
Asya	6	10,3	10,3	13,3	16,5
Batı Asya	-	8	6,3	6,6	7,1
Merkez Asya	-	-	0,1	9,9	14,7
Güney ve Doğu Asya	9,9	9,9	11,6	14,8	18,4
Merkezi ve Doğu Avrupa	-	-	1,5	5,5	8,3

Kaynak: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Mayıs 2000.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi 1980- 1997 yılları arasında, yatırım ortamının iyileştirilmesi ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde yatırım oranı sürekli artan bir trend göstermiştir.

Geçiş ekonomilerinde sermaye piyasalarının henüz sağlıklı bir yapıya kavuşmamış olması, ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına sunulan teşvik ve kolaylıkların daha fazla olması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının portföy

[130] DPT, **"Sekizinci Beşyıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2000, s.5.

yatırımlarından daha fazla olmasına yol açmaktadır. Aşağıdaki tablodan da bu süreç rahatlıkla gözlenebilmektedir[131].

Tablo 12: Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri /GSYİH Oranı

ÜLKELER	1985	1990	1995	1997	2000
Ermenistan	-	0,1	5,4	8,4	7,4
Azerbaycan	-	-	7,3	27,5	2,5
Gürcistan	-	-	0,1	4,2	4,4
Kazakistan	-	-	17,4	5,85	7,1
Kırgisiztan	-	-	9,5	4,7	-
Tacikistan	-	-	4,1	0,4	2,4
Türkmenistan	-	-	5,1	4	-
Özbekistan	-	-	2,5	1,9	0,7
Çin	1,5	5,2	18,8	4,9	3,5
Arnavutluk	-	-	9,6	2,1	3,8
Beyaz Rusya	-	-	0,1	2,5	0,9
Bulgaristan	-	-	2,7	9,4	8,3
Çek Cumhuriyeti	-	4,3	16,4	2,5	9,1
Estonya	-	5,2	20,2	5,8	7,7
Macaristan	-	1,7	26,7	4,9	3,7
Litvanya	-	-	13,8	3,7	3,4
Letonya	-	-	5,9	9,3	5,7
Moldova	-	-	5,3	4	9,8
Polonya	-	0,2	6,2	11,6	-
Romanya	-	2	3,2	3,4	2,7
Rusya Federasyonu	-	-	1,6	1,5	1
Slovakya	-	0,6	5,5	0,9	11
Ukrayna	-	-	2,5	1,2	1,9

Kaynak: DPT, **"8 V Yıllık Kalkınma Planı- Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Yayın DPT: 2514-ÖİK: 532, Ankara, s. 32 ve Dünya Bankası Ülke İstatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır. **Aktaran:** Haluk Tandırcıoğlu, Ahmet Özen, **" Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları"**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:4, 2003, s.117.

Son yıllarda büyük bir gelişme gösteren ve dünya ekonomisinde söz sahibi olan Çin Halk Cumhuriyeti doğrudan yabancı sermayenin gelişini özendirmek amacıyla engelleri kaldırmış ve teşvikler veren ülke konumuna gelmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti,

[131] Haluk Tandırcıoğlu, Ahmet Özen, **"**Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 2003, Cilt:5, Sayı:4, s.117.

son yıllarda başarıyla yürüttüğü ekonomik liberalizasyon politikaları, sanayisini yeniden yapılandırma ve rasyonelleştirme çabaları ve Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) girmesiyle 2002 yılında yaklaşık 50 milyar dolar doğrudan yabancı sermaye çekmiş ve bu yatırımlar da son 2 yıldır dünya genelinde görülen azalma trendine önemli bir istisna teşkil etmiş olacaktır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti yüksek teknolojiye dayalı imalat ve hizmet sektörüne yönelik kaliteli doğrudan yabancı sermaye çekmektedir[132].

[132] Özgür Çalışkan, **"Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme"**, http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dyy.doc, s.5, Erişim (01.02.2008).

Tablo 13: Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (Milyon Dolar) 1990-2001

BÖLGE/EKONOMİ	1990-1995 (Yıllık Ortalama)	1996	1997	1998	1999	2000	2001
DÜNYA	225.321	386.140	478.082	694.457	1.088.263	1.491.934	735.146
Gelişmiş Ülkeler	145.019	219.908	267.947	484.239	837.761	1.227.476	503.146
ABD	40.829	84.455	103.398	174.434	283.376	300.912	124.435
Kanada	6.230	9.634	11.527	22.809	24.435	66.617	27.465
Japonya	1.144	228	3.224	3.193	12.741	8.322	6.202
Avrupa Birliği	**84.165**	**110.376**	**127.919**	**262.216**	**487.898**	**808.519**	**322.954**
Belçika ve Lüksemburg	9.775	14.064	11.998	22.691	133.059	245.561	50.996
Fransa	16.293	21.960	23.174	30.984	47.070	42.930	52.623
Almanya	4.188	6.573	12.244	24.593	54.754	195.122	31.833
İspanya	10.745	6.585	7.697	11.797	15.758	37.523	21.734
Hollanda	8.061	16.663	11.132	36.964	41.289	52.453	50.471
İngiltere	17.467	24.434	33.229	74.324	87.973	116.552	53.799
Gelişmekte Olan Ekonomiler	**74.288**	**152.685**	**191.022**	**187.611**	**225.140**	**237.894**	**204.801**
Afrika	**4.320**	**5.835**	**10.744**	**9.021**	**12.821**	**8.694**	**17.165**
Mısır	632	636	887	1.065	2.919	1.235	510
Fas	428	357	1.079	333	850	201	2.658
Angola	260	181	412	1.114	2.471	879	1.119
Nijerya	1.097	1.593	1.539	1.051	1.005	930	1.104
Güney Afrika	301	818	3.817	561	1.502	888	6.653
Latin Amerika	**22.259**	**52.856**	**74.299**	**82.203**	**109.311**	**95.405**	**85.373**
Arjantin	3.458	6.951	9.156	6.848	24.134	11.152	3.181
Brezilya	2.000	10.792	18.993	28.856	28.578	32.779	22.457
Şili	1.499	4.633	5.129	4.638	9.221	3.674	5.508
Venezuela	861	2.183	5.536	4.495	3.290	4.464	3.409
Meksika	8.080	9.938	14.044	11.933	12.534	14.706	24.731
Asya ve Pasifik	**47.710**	**93.994**	**105.978**	**96.386**	**103.008**	**133.795**	**102.264**
Suudi Arabistan	298	-1.129	3.044	4.289	-780	-1.884	20
Türkiye	745	722	805	940	783	982	3.266
Çin	19.360	40.180	44.237	43.751	40.319	40.772	46.846
Hong Kong, Çin	4.859	10.180	11.368	14.770	24.596	61.938	22.834
Singapur	5.782	8.608	10.746	6.389	11.803	5.407	8.609
Tayland	1.990	2.271	3.626	5.143	3.561	2.813	3.759
Kore	978	2.325	2.844	5.412	9.333	9.283	3.198
En Az Gelişmiş Ekonomiler	**1.607**	**2.630**	**2.728**	**3.948**	**5.428**	**3.704**	**3.838**
Petrol İhraç Eden Ülkeler	**6.048**	**13.406**	**18.687**	**14.442**	**5.461**	**3.510**	**6.557**

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2002, s. 303- 306.

Gelişmekte olan bölgeler arasında yer Afirika'nın global anlamda doğrudan yabancı sermaye yatırım akımları içerisindeki payı, 2000 yılındaki %1'lik seviyeden 2001 yılında %2'ye çıkmıştır fakat elde edilen bu oranlar hala düşük seviyelerde

kalmaktadır. Eğer ekonomik büyüklük hesaba katılırsa, Afrika ile diğer gelişmekte olan bölgeler arasındaki fark yabancı sermaye girişlerini düşündüğümüzde oldukça azalacaktır. Gerçekte bazı Afrika ülkeleri GSMH'larına kıyasla daha fazla yabancı sermaye çekmektedirler. Buna ilave olarak 53 Afrika ülkesinden 22'sinin yabancı sermaye akımları / brüt sabit sermaye oluşumu rasyoları bütün gelişmekte olan ülkelerden, 1998 – 2000 döneminde daha yüksektir[133]. Bu bölgeye yatırım yapan ülkeler arasında ilk sıra ABD'leri, Fransa ve İngiltere gelmektedir.

Latin Amerika'ya yabancı sermaye yatırımlarına baktığımızda 2001 yılına kıyasla %11'lik bir düşüş ve 1999 yılına kıyasla %13'lük bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu düşüşlerde en önemli sebep Arjantin ve Brezilya ekonomilerinin aldığı yabancı sermaye yatırımlarındaki azalmadır. Arjantin 1999 yılında 21.134 milyon dolarlık yabancı sermaye çekerken yaşadığı ekonomik bunalım ve krizler sonucunda bu rakam 2000 yılında 11.152 ve 2001 yılında 3.181 milyon dolara gerilemiştir. Bunların yanında Meksika 2001 yılında çektiği yabancı sermaye miktarını yaklaşık olarak iki kat arttırmış ve 24.731 milyon dolarla 1995 yılından beri ilk defa bölgenin en çok yatırım çeken ülkesi olmuştur. Bu artışta şirket satın almalarının etkisi çok büyük bir paya sahiptir. Aynı yılda Şili'deki yabancı sermaye yatırımları %50 oranında artarak 5.508 milyon dolara ulaşmıştır[134].

Latin Amerika'ya gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının azalması, İspanya'nın 1999 ve 2000 yıllarında özellikle finans sektörüne yaptığı yatırımlarının azalmasına bağlanabilir[135].

Asya kıtası gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermeye yatırımlarında önemli düzeyde pay almaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarla Asya ülkelerine düzenli bir doğrudan yatırım akışı gerçekleşmektedir. 2000 yılında çektiği 133.795 milyon dolarlık yabancı sermaye yatırımıyla 1990'lı yılların en yüksek değerine ulaşmıştır. 1997 yılında 105.708 milyon dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bu bölgede yaşanan finansal ve ekonomik krizden etkilenmiş ve bir sonraki yıl 96.386 milyon dolara gerilemiştir. Asya krizinden en çok etkilenen ülkeler ise

[133] Batmaz, Tunca, s. 84-85.
[134] Batmaz, Tunca, s. 85-86.
[135] Batmaz, Tunca, s. 87.

Endonezya, Singapur, Tayland, Viet Nam ve Kore olmuştur. Tayland, 1997 yılında 3.626 milyon dolar yabancı yatırım çekerken hemen hemen aynı yatırım seviyesine 2001 yılında ulaşılabilmiştir. Singapur, 1997 yılında 10.746 milyon dolarlık yatırım alırken 2001 yılında ancak 8.609 milyon dolarlık yabancı yatırımlara ev sahipliği yapabilmiştir. Viet Nam'da 1996 yılındaki 1.803 milyon dolarlık yabancı yatırım miktarına 2001 yılında henüz ulaşılabilmiş değildir[136].

Yabancı sermayeden beklenen faydaların sağlanabilmesi yabancı sermaye yatırımlarının boyutu ve niteliği ile de yakından ilgili olmaktadır. Yabancı sermayeder bir ülkede yatırım yapmaya karar verdiğinde yatırım yapacağı ülkede bir takım temel beklentileri vardır. Bir ülkede istikrarın olmaması; şefaflığın olmayışı ve yolsuzluklar; çok başlılık, bir başka deyişle, tek yetkili makam uygulamasının olmayışı; gereksiz bürokratik formaliteler; imtiyaz sorunları, yap-işlet ve yap-işlet- devret uygulamasındaki sorunlar ile özelleştirmenin yetersizliği; uluslararası tahkim konusunda uluslararasarası sistemle uyumlaştırmanın mevcut olmayışı; güvenilir yasal düzenlemelerin ve etkin yasal uygulamaların olmayışı; tarife dışı engeller; enflasyon; bilgiye erişmede yaşanan güçlükler; işgücü piyasasında esnekliğin sağlanmasında; ekonomik ve politik risk; alt yapının yetersizliği; döviz yetersizliği; yüksek enflasyon; sık sık değişen yasalar ve bürokrasi sorunu aşmaksızın yabancı sermayenin beklenen düzeyde ülke içine dahil edilmesi mümkün değildir. Özellikle yabancı sermaye ile ilgili yasal ve bürokratik engellerin minimize edilmesi hayati önem taşımaktadır[137].

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde günümüzde doğuradan yabancı sermaye yatırımlarının hala gelişmiş ülkelere kaydığını, gelişmekte olan ülkelerden ise özellikle belirli bir grubunun tercih edildiği belirtmek gerekmektedir. Aşağıdaki tablo da bunu ortaya koymaktadır. Geçiş sürecindeki ekonomilerin dönüşüm süreçleri tamamlayabilmeleri için daha çok yapılması gerekenler vardır[138].

[136] Batmaz, Tunca, s. 87.
[137] Tandırcıoğlu, Özen, s.120.
[138] Tandırcıoğlu, Özen, s.124.

Tablo 14: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (1981 - 2002)

YIL / ÜLKE	GÖSTERGE	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Dünya	FDI Girişleri (Milyon $)	69,456	59,302	51,453	60,124	57,632	86,458	139,85	163,78	192,53	208,67	158,82	166,97	225,5	255,9	384,96	481,911	481,911	686,028	1.079,08	1.392,95	823,825	651,189
	FDI Çıkışları (Milyon $)	52,894	27,945	38,236	52,773	62,171	97,832	142,28	177,57	227,64	242,49	198,04	201,53	24,,253	287,17	395,728	476,934	476,934	683,211	1.096,55	1.200,78	711,445	647,363
Gelişmiş Ülkeler	FDI Girişleri (Milyon $)	45,848	32,031	33,636	41,792	42,693	70,044	116,58	133,3	162,7	171,08	112,9	106,99	136,92	145,3	221,624	269,654	269,654	472,265	824,642	1.120,52	589,379	460,334
	FDI Çıkışları (Milyon $)	50,82	25,204	36,473	50,48	57,907	92,698	135,44	165,57	211,29	225,75	186,1	176,15	204,23	239,24	333,33	396,057	396,057	630,891	1.021,31	1.120,52	660,558	600,063
Gelişmekte Olan Ülkeler	FDI Girişleri (Milyon $)	23,576	27,257	17,783	18,402	14,909	16,42	23,245	30,427	29,357	36,959	43,287	55,301	81,488	104,29	149,759	193,224	193,224	191,284	229,295	1.097,79	209,431	162,145
	FDI Çıkışları (Milyon $)	2,071	2,737	1,762	2,281	4,263	5,113	6,828	11,972	16,333	16,683	11,901	25,307	39,707	47,471	61,137	76,662	76,662	49,837	72,786	99,052	47,382	43,095
TOPLAM		**244,67**	**174,48**	**179,34**	**225,85**	**239,58**	**368,57**	**564,22**	**682,61**	**839,85**	**901,64**	**711,05**	**732,24**	**687,85**	**1.079,37**	**1.546,54**	**1.894,44**	**1.894,44**	**2.713,52**	**4.323,67**	**6.031,61**	**3.042,02**	**2.564,19**

Kaynak:www.unctad.org, Erişim (12.12.2007).

2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Türkiye'ye Gelmesinde Rol Oynayan Hususlar

Türkiye, birçok yönüyle, doğrudan yabancı yatırımlar için cazip bir ülkedir. Fakat Türkiye'nin bir yılda çektiği yabancı sermaye 2000 senesine kadar hep bir milyar doların altında kalmıştır. Bu rakam, Arjantin ve Meksika gibi benzer büyüklükteki ve gelişmişlikteki ülkelerin çektiği yabancı sermayenin yanında oldukça düşüktür. Bu çelişkinin kolay bir açıklaması olmasa da, Türkiye'nin uzun zamandır içinde bulunduğu ekonomik döngüden kurtulabilmek için yabancı yatırımlara ihtiyaç duyacağı kanısındayız[139].

2.1 Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye'nin 2007 yılı büyüme hızını 4,5 olarak açıkladı. Büyüme, geçen yılın son çeyreğinde ise yüzde 3,4 oldu. Üretim yöntemiyle hesaplanan gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) 2007 yılı ve dördüncü dönem geçici sonuçlarını açıkladı. Buna göre 2007 yılı GSYH değeri cari fiyatlarla yüzde 12,9'luk artışla 856 milyar 387 milyon YTL, ABD Dolar cinsinden ise yüzde 25,1 artışla 658 milyar 786 milyon dolar olarak hesaplandı.

GSYH değeri, sabit fiyatlarla ise yüzde 4,5'lik artışla 101 milyar 46 milyon YTL oldu. Kişi başına gelir 9.333 dolara yükseldi. Bu arada 2007 yılında kişi başına GSYH değeri, bir başka değişle kişi başına milli gelir cari fiyatlarla 12 bin 132 YTL, ABD Doları cinsinden ise 9 bin 333 dolara yükseldi[140]. Bu rakamlar ile Türkiye ekonomisinin dünyanın en büyük 20 ekonomisi içerisinde yer aldığı belirtilmektedir.

Dünyanın en büyük ekonomisi 12.5 trilyon dolarlık GSYİH ile ABD onu 4.6 trilyon dolarla Japonya, 2.8 trilyon dolarla Almanya, 2.2 trilyon dolarla Çin, 2.2 trilyon dolarla İngiltere, 2.1 trilyon dolarla Fransa, 1.8 trilyon dolarla İtalya, 1.1 trilyon dolarla Kanada, 1.1 trilyon dolarla İspanya izliyor. İspanya'dan sonra 1 trilyon doların

[139] Arıkan, s. 50.
[140] http://www.tuik.gov.tr, Erişim (24.06.2008).

altında GSYİH'ye sahip ekonomiler sıralanmaya başlıyor. Önümüzdeki birkaç yıl içinde trilyon dolarlık GSYİH kategorisine çıkmaya aday görünen ekonomiler ise Brezilya, Rusya, Kore ve Hindistan. Türkiye bu şekilde devam ederse birkaç yılda 500 milyar doların üzerine çıkabilir[141].

2.2 İşgücü Potansiyeli

Ücretlerin düşük olması, Türkiye'yi diğer gelişmekte olan piyasalar karşısında rekabetçi kılmaktadır. Ayrıca Türk eğitim sisteminde meslek eğitimi yaygın olarak uygulandığı için birçok diğer gelişmekte olan ülkeyle karşılaştırıldığında, işgücü nispeten kalifiyelidir. İmalat ve hizmet sektörlerinde kaliteye verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Lastik üreticisi Brisa, çelik kablo üreticisi Beksa ve telekominikasyon şirketi Netaş, merkezi Belçika'da olan Avrupa Kalite Yönetimi Kurumu'ndan (European Foundation for Quality Management) Avrupa Kalite Ödülü almışlardır[142].

[141] Mahfi Eğilmez, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=185588, 27.04.2006, Erişim (12.12.2007).
[142] Arıkan, s.51.

Tablo 15: Türkiye'nin Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı

Sayım yılı	Toplam	Yaş grubu			Bilinmeyen	Toplam yaş bağlımlılık oranı	Yaş bağımlılık oranı (65+ yaş)	Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)
		0-14	15-64	65+				
1935	16 158 018	6 662 593	8 795 512	628 041	71 872	82.89	7.14	75.75
1940	17 820 950	7 503 326	9 668 796	629 859	18 969	84.12	6.51	77.6
1945	18 790 174	7 421 263	10 717 968	626 543	24 400	75.09	5.85	69.24
1950	20 947 188	8 018 479	12 211 300	690 662	26 747	71.32	5.66	65.66
1955	24 064 763	9 475 220	13 729 233	822 408	37 902	75.00	5.99	69.01
1960	27 754 820	11 427 006	15 299 311	978 732	49 771	81.09	6.40	74.69
1965	31 391 421	13 148 624	16 953 850	1 242 525	46 422	84.89	7.33	77.56
1970	35 605 176	14 878 187	19 152 564	1 565 696	8 729	85.85	8.17	77.68
1975	40 347 719	16 330 203	22 086 237	1 853 251	78 028	82.33	8.39	73.94
1980	44 736 957	17 433 912	25 022 358	2 113 247	167 440	78.12	8.45	69.67
1985	50 664 458	19 010 138	29 432 295	2 125 908	96 117	71.81	7.22	64.59
1990	56 473 035	19 745 352	34 265 838	2 417 363	44 482	64.68	7.06	57.62
2000	67 803 927	20 220 095	43 701 502	3 858 949	23 381	55.10	8.83	46.27

Kaynak: http://www.tüik.gov.tr, (06.03.2008).

Türkiye beyin gücüne dayalı gelişime açık finans ağırlıklı doğal kaynakları tüketmeyen ve kirletmeyen bir yabancı sermaye akımı yaşamaktadır[143].

2.3 Jeopolitik Konum

Avrupa ile Asya arasında bir köprü olma özelliği ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'daki gelişmekte olan pazarlara yakınlığı ile Türkiye, doğrudan yatırımların ihracata yönelik gerçekleştirmek isteyen çok uluslu şirketler için benzersiz konuma sahiptir. Ayrıca doğal kaynaklar göz önüne alındığında Türkiye'nin konumu daha da önem kazanmaktadır. Orta Doğu ve Hazar petrolleri ile Orta Asya doğalgaz rezevleri hemen sınırların diğer tarafındadır. Bu konum, 2005 yılının Mayıs

[143] İbrahim Kahveci, http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?i=5054&y=ibrahimkahveci, 06.05.2007, (12.12.2007).

ayında tamamlanan, Azerbaycan petrollerini Türkiye vasıtasıyla Akdeniz'e ulaştıran Bakü- Ceylan petrol boru hattı ile daha da önem kazanmıştır[144].

2.4 Altyapı Ağı

Türkiye'deki çoğu sanayi bölgesi elektrik, kanalizasyon, doğalgaz, telekominikasyon ve ulaştırma gibi alt yapı hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Ayrıca hükümet, küçük ve orta ölçekli üreticilere yönelik organize sanayi bölegeleri kurarak destek olmaktadır. Türkiye'deki telekominikasyon ağı oldukça genç olmasına karşın teknolojik açıdan ileridedir ve geniş bir kapsama sahiptir. Ülkenin her hangi bir noktasında mobil iletişim sağlanabilmektedir. Mali sektör de her geçen gün kendisini güçlendirmektedir[145].

2.5 Hukuk Yapısı

Türkiye'deki mevzuat yabancı yatırımcılara büyük avantajlar sunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri; serbest dalgalanan döviz kuru, yerel para birimin konvertibl olması, malların ülkeye serbestçe girip çıkabilmesi, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yürürlükte olan Gümrük Birliği ve liberal bir doğrudan yatırım mevzuatı sayılabilir.

Türkiye'de yatırım sürecinin hiç bir aşamasında yabancı ve yerli yatırımcı ayrımı yapılmamaktadır. Yerli yatırımcılara verilen haklar, teşvikler, muafiyetler ve ayrıcalıklardan yabancı yatırımcılar da yararlanabilmektedir. Sermaye hareketlerinin ve karların ülke dışına çıkarılmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Yapılan son düzenlemelerle bürokratik işlemeler de eskisine nazaran oldukça basitleştirilmiştir.

Türkiye uluslararası ticaret alanındaki bazı iki-yanlı ve çok-yanlı anlaşmalara taraf olmakla beraber, bir çok uluslararası organizasyonun da üyesidir. Birleşmiş

[144] Arıkan, s. 52.
[145] Arıkan, s.52.

Milletler, Nato, Avrupa Konseyi, OECD, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), IMF, Dünya Bankası bunlardan sadece bazılarıdır[146].

1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ve Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi sonucunda Avrupa Birliği'ne tam üyelik konusunda ilerleme kaydedilmiştir[147].

2.6 Pazar Olma Özelliği

Türkiye'nin 70 milyonun üzerindeki nüfusu ve artan alım gücü ile yabancı yatırımcılar için büyük ve hareketli bir pazar oluşturmaktadır[148].

Tablo 16: Başlıca Ekonomik Göstergeler

	2006 (Yıl Sonu)	**2007 (Yıl Sonu)**
Büyüme Hızı (yüzde)	6	4,5
GSYH (YTL)	758.390.785	856.386.732
Enflasyon (üretici)	11,58	5,94
Enflasyon (tüketici)	9,65	8,39
Dolar Kuru	1,4145	1,3015
İthalat (milyar dolar)	139	169
İhracat (milyar dolar)	85,1	107
Dış Ticaret Dengesi	-54	62,8
İhracat/İthalat	62,1	63,0
Cari İşlemler Dengesi		
(milyar dolar)	-32,9	37,5
Mer.Bütçe Gel.(milyar YTL)	171,3	189,6
Mer.Bütçe Gider.	175,3	203,5
Merkezi Bütçe Dengesi	-3,9	13,8
İç Borç Servisi (milyar YTL)	157,5	155,7
Dış Borç Serv.(milyar dolar)	39,7	47,4
Merkez Bankası Rezerv.	60,8	73,3

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TCMB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK.

[146] Arıkan, s.52-53.
[147] DPT, **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2008, s.12.
[148] DPT, **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2008, s.12.

3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Türkiye'ye Gelmemesinde Rol Oynayan Etkenler

3.1 Siyasi Yapı

Ülkelerde yaşanan siyasi istikrarsızlıkların yoğunluğu ve şiddeti, yatırımları engelleyen ve yabancı sermayenin başka ülkelere yönelmesine; yerli sermayenin ise yurtdışına kaçmasına neden olan temel nedenlerden birisidir. Devletin liderlik rolü üstlenememesi, çoğunlukla askeri darbe ve karşı darbelere ve yabancı yatırım kaybına yol açarak yaşam standardını düşürmektedir[149].

Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçişinden bu yana 50 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, geçmişte yabancı yatırımcıları Türkiye'den uzak tutan nedenlerin başında siyasi istikrarsızlık gelmekteydi. Türkiye'de çok sayıda siyasi partinin seçmen oylarını bölmesi, sürekli koalisyon hükümetlerinin kurulmasına, bu da siyasetin yavaşlamasına neden olmaktaydı. Politik ya da kişisel çıkar çatışmaları, ekonomi yönetiminin bölünmesine, sosyal sigorta kurumları, bankacılık ve tarım sektöründeki reformların gecikmesine ve özelleştirilmelerin yapılamamasına neden olmaktaydı. Ayrıca 1984 yılından beri hükümetin askeri harcamalarını yüksek tutma zorunluluğu ekonomi üzerinde bir yük oluşturmaktaydı[150].

3 Kasım 2002 tarihinden sonra bu görüntü değişti. Bir partinin tek başına iktidar olması siyasi istikrarsızlığı bir nebze azalttı ve reform süreci hızlandı. Ekonomik dengelerin yerine oturması ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları Türkiye ekonomisinin kırılgan yapısını sağlamlaştırmaya başladı. Aslında geçmiş yıllarda doğrudan yatırımların gelmesini engelleyen siyasi istikrarsızlık dönemi yavaş yavaş kapanma sürecine girmiştir[151].

---

[149] Derya Melek Akdoğan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.64.
[150] Arıkan, s.53.
[151] Arıkan, s.53.

3.2 Ekonomik Yapı

Türkiye'de makroekonomik istikrarsızlık, devamsız ekonomik büyüme, kayıt dışı ekonomi, istikrarsız finansal sektör, özelleştirme sorunu, yüksek faiz oranları ve rant ekonomisi, yüksek üretim maliyetleri, yatırım teşvik sisteminin etkinsiz ve belirsiz olması, vergi sisteminin dengesizliği, devlet yapısındaki bir takım yetersizlikler nedeniyle, Türkiye'de ileriye dönük uzun vadeli beklentiler oluşamamaktadır[152].

Döviz kurlarında yaşanan ani dalgalanmalar, aşırı değerlenmiş döviz kuru, kronikleşen yüksek enflasyon ve kamunun yüksek borçlanma ihtiyacı sebebiyle oluşan yüksek reel faizler uzun yıllar Türkiye ekonomisinde önemli problemler olmuş, yerli ve yabancı yatırımcının dış pazarlarla rekabet edilebilirliğini fazlasıyla sınırlamıştır. Türkiye ekonomisinde, Uluslararası Para Fonu ile ortak uygulanan programlar sonucu son dönemde iyileşmeler yaşansa da, yatırımcı bu iyileşmenin sürdürebilirliğini görmek istemektedir. Uzun yıllar uygulanan yanlış ekonomik politikalar sonucu ortaya çıkan güvensizliği silmek zaman gerektirmektedir[153].

[152] Akdoğan, s.65.
[153] Akdoğan, s.65.

Tablo 17: Türkiye'de Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu ve Büyüme Hızı

Yıllar	Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (Fiili Giriş Milyon Dolar)	GSMH(Alıcı Fiyatlarıyla Milyar TL)	Büyüme Hızı	Enflasyon
1990	684,00	84.591,40	9,40	57,60
1991	907,00	84.887,10	0,30	59,20
1992	911,00	90.332,50	6,40	63,50
1993	746,00	97.676,60	8,10	67,40
1994	636,00	91.733,00	(6,10)	107,30
1995	934,00	99.028,20	8,00	82,70
1996	914,00	106.079,80	7,10	77,30
1997	852,00	114.874,30	8,30	84,20
1998	953,00	119.303,10	3,90	73,80
1999	813,00	111.684,40	(6,40)	52,60
2000	1.707,00	125.596,10	6,30	53,40
2001	3.288,00	176.483,90	(9,50)	60,30
2002	596*	232.254,40	7,80	60,10

*Tahmini

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü , DPT ve TCMB, **Aktaran:** Murat Çetinkaya, "**Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi"**, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler , s.242, (12.05.2008).

Yukarıdaki tablodan da açıkça görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde sürekli bir istikrarın olmayışı, yüksek enflasyonist bir ortamın olması yabancı yatırımcılar için olumlu karşılanmayan bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır.

Yirmi yılı aşkın bir süredir yüksek enflasyon ortamında yaşayan Türkiye'de kayıtlarını, hesaplarını Türk Lirasının yanı sıra yabancı parayla da izleyen yabancı yatırımcılar, enflasyonun yıkıcı etkilerini daha fazla hissetmekte, getirilen sermaye kısa sürede aşınmaktadır. Enflasyona rağmen enflasyon muhasebesinin kabul edilmemiş olması, enflasyondan arındırılmış karlar yerine enflasyon sebebiyle fiktif olarak aşırı ölçüde şişmiş karların vergilendirilmesi caydırıcı olmaktaydı[154]. 2006

[154] DPT, **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Ankara: Mayıs 2000, s.11.

yılında enflasyon muhasebesi sisteminin başlatılması enflasyonun sermaye üzerindeki negatif etkisi daha da azaltacaktır[155].

Yüksek borç, Türkiye için aşağıdaki sorunları beraberinde getirmiştir;

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından düşük notlar verilmesi sonucunda Türkiye uluslararası borç piyasalarına yeteri kadar ulaşım sağlayamamış,

- Özellikle iç borçlanmada yüksek reel faizler ödemek zorunda kalmış,
- Borçlarını uzun vadeye yayamamıştır.

Ayrıca kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması ile özel kesiminin borçlanma olanakları kısıtlanmış, pahalılaşmış, dolayısıyla sermaye birikimi genişliyememiştir. Öte yandan, çeşitli dış kaynaklardan sağlanan kredileri gereken şekilde verimli alanlarda kullanmağı, israf edildiği, çok görülmüştür. Bu durum ise bir yandan kalkınmanın gecikmesine yol açmakta, öte yandan da ilerde daha önemli sorunların doğmasına zemin hazırlamaktadır[156].

Yabancı yatırımcılar, Türkiye'deki ekonomik yapının dışında yasal süreçler hakkında bazı çekincelere sahiptirler. Mahkemelerin işleyişinin ağır olması, fikri mülkiyet haklarının yeteri kadar korunamaması ve bazı iş kanunlarının üzerindeki belirsizlikler, doğrudan yatırımcılar açısından olumsuz etkilenlerdir. Fakat son yıllarda Türkiye'de bu konuda da bazı ilerlemeler kat edilmiştir. 1997 yılında ekonomide rekabeti korumayı hedefleyen bir kurul oluşturulmuş, anayasa ve fikri mülkiyet haklarının korunmasını sağlayan yasal düzenlemeler yapılmıştır[157].

---

[155] Arıkan, s.55.
[156] Macit İnce, **" Devlet Borçları ve Türkiye "**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001, s.149-150.
[157] Arıkan, s.54-55.

4 Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının Gelişimi

Ekonomik sistemleri farklı olmakla birlikte hemen hemen pek çok ülke, kalkınmalarını hızlandırmak, ülke refahını yükseltmek, ileri teknoloji ve yatırım tecrübelerini değerlendirmek amacıyla yabancı sermayeden faydalanma yoluna başvurmaktadır.

4.1 Cumhuriyet Öncesi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Yabancı sermayenin Türkiye'ye girişi genel anlamda kapitülasyonlarla başlamıştır. 1838'de imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşması* ile Osmanlı Devleti kapitülasyonların da ötesine geçerek Batılılara son derece liberal haklar tanıyordu. Osmanlı Devleti bu anlaşma ile pazarını tamamen batılılara açarken, Batı ülkeleri hala sanayilerini yüksek gümrük tarifeleri ile koruyorlardı. Bu durum vergi gelirlerini ortadan kaldırmış ve devleti hızla borçlanmaya sürüklemiştir[158].

İdaresi genellikle yabancıların elinde bulunan ve dış borçların karşılanması için vergi, resim, harç gibi gelirlerle, tuz, içki, demiryolları gibi tekel niteliği gösteren mali kaynaklara el koyan yönetim, gerçekte Osmanlı Devletinin ekonomik ve mali iflasını noktalayan önemli bir olaydır.

Başlangıçta dış borçların bir an evvel ödenmesi amaçlanırken, bu borcu ödemek için alınan yeni borçların şartlarının ağırlığı devleti giderek artan bir borç yükünün altına itmekteydi. Bu yükten kurtulma çabaları ise, ülkedeki yabancı sermaye miktarını ve Düyun-u Umumiye-i'nin mali garantisi altında çalışan yabancı şirketlerin faaliyetlerinin artmasından başka bir işe yaramamıştı[159].

---

* Söz konusu anlaşmaların imzalanmasından kısa bir süre sonra devletin gelirleri giderlerini karşılayamaz duruma gelmiştir.Artık, devletin asgari hizmetlerini yerine getirebilmesi için borçlanmadan başka kaynak kalmamıştır.İç piyasada develetin ihtiyaç duyduğu borcu verebilecek sanayi ve ticaret burjuvazisi mevcut değildir. Tek kaynak olrak görülebilecek Galata Bankerleri ise devletin ihtiyacını görecek yeterli mali kaynağa sahip bulunmamaktadır. Bu manzara karşısında devletin başvurabileceği tek kaynak, dış kaynaklardır. Başka bir ifade ile dışarıdan borç alınması yoluna gidilmesinden başka çare kalmamıştır. (Rifat Erten, **"Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü"**, Ankara: Türkiye İş Bankası Vakfı, 2005 , s. 35.).

[158] Rıdvan Karluk, **"Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: İ.T.O., Ekonomik Yayınlar Dizisi, No:13, 1983, s.40-42.

[159] Akdoğan, s.72.

Gelişen bu olaylar avrupa ülkelerinin, devletin ekonomi politikaları üzerinde kontrolü kademeli olarak artmış ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı maliyesi tamamen yabancı ülkelerin kontrolü altına girmiştir. Görüldüğü gibi bu sürecin en önemli aşaması 1838 Ticaret Ticaret Anlaşması oluşturmuştur. Bu anlaşmaların getirdiği şartlar Osmanlı Devletini dış borçlanma yoluna başvurmak zorunda bırakmış ve hızla gelişmekte olan Batı Avrupa ekonomilerinde biriken fonlar da borçların kaynağını oluşturmuştur.

Belli bir süre sonra ülke, borçların faizini dahi ödeyemez duruma gelmiştir. Sonuçta alacaklılar alacaklarını alabilmek için Duyunu Umumiye'yi kurmuşlardır. Güçsüz ve borçlarının faizini bile ödeyemecek olan Osmanlı Devleti buna itiraz dahi edememiştir[160].

Sonuç olarak ifade edilirse, yabancı şirketlerin bu dönemlerde önce ihracat ile Osmanlı pazarına girmişler ve ihracat imkanı kalktığında özellikle devlet güvenliği ile yakından ilgili sahalarda (Demiryolu, liman, telefon, tünel, tramvay, elektrik, havagazı ve su temini), kamu kesiminde faaliyette bulunmuşlar ve bu faaliyetler Lozan anlaşmasından sonra yeni Türk devletinin kurulması ile son bulmuştur[161].

4.2 1923 – 1950 Dönemi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Kuruluş dönemlerinde Cumhuriyet Hükümetleri yabancı sermaye konusunda ihtiyatlı bir tutum sergilemişlerdir. Osmanlıdan kalan tecrübe yabancı sermayeye karşı bir kuşku ve güvensizlik doğurmuştur. Ancak bu kuşku, yabancı sermayeyi bir bütün olarak ve prensip itibariyle reddetmeye kadar varmıyordu.

Pek fazla bel bağlamamakla birlikte Cumhuriyet Hükümeti yabancı sermayeye ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak kaydıyla hoşgörüyle bakmıştır. Nitekim daha Erzurum Kongesi sırasında, kongre kararlarının yedinci maddesinde,

---

[160] Rifat Erten, **"Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü"**, Ankara: Türkiye İş Bankası Vakfı, 2005, s.35.

[161] Sait Açba, "Yabancı Sermayeli Yatırımlar ve Vergilendirilmesi (Kuram ve Uygulama)", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler, 1986), s.57.

"Herhangi bir devletin fenni, sınai, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılarız" hükmü yer almıştır[162].

1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde, dönemin yöneticilerinin yabancı sermayeye yönelik tutumlarını yansıtır. Bu nedenle İzmir İktisat Kongresi'nin yabancı sermaye ile ilgili kararlarını incelemekte yarar vardır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasını izleyen günlerde çeşitli meslek gruplarının katılması ile Türkiye'de izlenecek iktisat politikasını tartışmak üzere İzmir'de bir iktisat kongresi toplanmıştır[163].

17 Şubat -4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de İktisat Kongresi'ni tertip eden Gazi Mustafa Kemal, açılış nutkunda "memleketin ihtiyacına mutabık esaslı program üzerinde bütün milletin müttehit ve hemahenk (olması gerekir) yeni devletimizin, yeni hükümetimizin, bütün esasları bütün programları iktisat programından çıkmalıdır" ve "Hayat demek ekonomi demektir. Çünkü millet yoksul kaldıkça hiç birşey yapamaz. İlk önce zengin olmalıdır. Çünkü herşeyi yapan paradır. Öncelikle ekonomiye önem vermek lazımdır. Ekonomide faydalı olabilmek için ise teoriler ve kavramlar ile vakit geçirecek zamanımız kalmamıştır" diyerek, ekonomik atılımların başlama işaretini vermiştir[164].

Birinci İktisat Kongresinde çiftçi, sanayici, tüccar, işçi temsilcilerinden oluşan 1135 delegenin ortak çalışmaları sonucunda, "Misak-ı İktisadi Esasları" belirlenmiştir. Her kesimden insanın sorunlarının ortaya konduğu ve çözüm yollarının arandığı bu kongrede alınan kararlarda ülkenin siyasi bağımsızlığının iktisadi bağımsızlıkla güçlendirilmesi ve Türk girişimciliğinin geliştirilmesi hedefliyordu.

Kongrede, genelde liberal politikaların temelleri benimsenmişti. Nitekim, Cumhuriyetin ilk beş yılındaki uygulamalar da kongrede alınan kararlar yönündeydi. Kongrede, özel girişimcilerin desteklenmesi, yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların

[162] Köse, s.33-34.
[163] Nejla Adanur, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımaları", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), s. 45.
[164] Ali Coşkun, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Derneği Dergisi,** Kasım 2003, Sayı: 4, s. 72-77.

kurulması, hammaddesi yurt içinde olan endüstri kollarının kurulması, günlük tüketim mallarına öncelik verilmesine, önemli kuruluşların millileştirilmesi ve kendi limanlarımızda kabotaj hakkımızın kullanılması gibi kararlar alınarak yeni hükümetin mali ve iktisadi politikasının temelleri atılmıştır[165].

Söz konusu kararlar arasında, yabancı sermaye konusunda bazı güvenlik tedbirlerin alınması yabancı sermayenin yerli sermaye ile ortaklık kurarak yerli üretime katkıda bulunması gibi hususlar yer almaktadır[166]. İzmir İktisat Kongresinde alınan kararların sonuçlarını daha iyi görebilmek aşağıdaki tablonun incelenmesi yerinde olacaktır.

Tablo 18: 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Anonim Şirketlerin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı

Yıl	Yabancı Sermayeli Türk A.Ş'leri	Yerli Sermayeli Türk A.Ş'leri	Toplam A.Ş.'ler
1920	4	12	16
1921	2	3	5
1922	1	1	2
1923	4	3	7
1924	10	17	27
1925	12	28	40
1926	9	28	37
1927	2	12	14
1928	13	14	27
1929	5	11	16
1930	4	6	10
TOPLAM	**66**	**135**	**201**

Kaynak: A.Gündüz Ökçün, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara: A.Ü. SBF Yay., 1971, s.127, Aktaran; Aytekin Altıparmak, Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis sınıfının Gelişimi, sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s1/makale/c1s1m5.pdf , (12.12.2007).

[165] Coşkun, s. 72-77.
[166] Adanur, s.45.

Yukarıdaki tabloda 1923-1930 yılları arasında kurulan anonim şirketlerin kuruluş yıllarına göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre 1923-1930 döneminde kurulan anonim şirketlerin sayısında büyük bir artış vardır. Bu dönemde toplam 178 anonim şirket kurulmuştur. 1920-1930 arasındaki 2 yıllık sürede toplam 26 anonim şirket kurulmuştur. 1929 Dünya Buhranı'nın olumsuz etkilerine rağmen anonim şirket sayısında bir artış vardır. 1923-1928 arasında ise kurulan anonim şirket sayısı 152'dir[167].

1930 yılında çıkarılan Türk Parasını Kıymeti Koruma Hakkında 1567 sayılı Kanun ile, kambiyo, nakit, hisse senedi ve tahvil alım ve satımının ve bunlar ile kıymetli madenler ve kıymetli taşlarla bunlardan mamul veya bunları içeren her tür eşya ve kıymetin ve ticari senetlerle ödemeyi sağlayan her türlü araç ve belgenin ihracı veya ithalinin düzenlenmesi, sınırlanması ve Türk parasının kıymetinin korunması için kararlar alınmasına Bakanlar kurulu yetkili kılınmıştır[168]. Bunun anlamı da Türk parasının konvertibilitesinin kaldırılması idi[169].

Bu kanuna dayalı olarak 22.05.1947 tarihinde çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 13 sayılı Kararname ise yabancı sermaye konusunda Cumhuriyet döneminin ilk açık düzenlemesini getiriyordu. Bu kararın 13'üncü maddesi ile "Türkiye'de iş yapmak isteyen yabancıların gerekli nakdi sermayeyi ve işletme akçelerini döviz olarak dışarıdan getirmeleri" zorunluluğu konuyor, buna karşı "yapılacak yatırımın yurdun kalkınması için yararlı görülecek sanayi, tarım ve bayındırlık alanlarında veya ihracatı arttırıcı nitelikteki ticaret alanlarında olması şartı" ile yabancı sermaye transfer garantisi tanınıyordu[170].

1 Mart 1950 tarihli 5583 sayılı "Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun" ise turizm sektörünü de teşvik edilen sektörler kapsamına aldı. Yabancı sermayeye kararname ile verilen

[167] Aytekin Altıparmak, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfın Gelişimi", http://www.sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s1/makale/c1s1m5.pdf, Erişim (10.04.2008).
[168] Güven Samih, " Sermaye Hareketlerinin Nedenleri Etkileri ve Türkiye Örneği", **İktisat-İşletme ve Finans**, Ağustos, 2001, s.8.
[169] Uras, s. 108.
[170] Uras, s.108.

transfer garantisini teyit ve bu garantiyi "dışarıdan borç alacak yerli özel teşebbüslere" de teşmil etti[171].

Yabancı sermaye ile ilgili olarak ilk özel kanun ise 5584 sayılı ve 4.3.1950 tarihli kanundur. Yabancı sermayenin memleketimize gelmesini kolaylaştırmak ve emniyetini sağlamak bakımından muhtelif hükümleri ihitiva etmekteydi. 8.9.1951 taihinde yayınlanan 5821 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" ile ise, 5833 sayılı kanun ilga ve yabancı sermayeye ait hükümler sistematik şekilde yeniden tedvin edilmiştir[172].

4.3 1950 – 1980 Dönemi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

1950-1980 dönemi Türkiye Ekonomisinde siyasi olarak çok büyük çalkantıların ve ekonomi politikalarında getirilen köklü değişikliklerin görüldüğü bir dönemdir. Dönemin başında çok partili siyasi hayata geçiş sağlanmış ve ülke tarihinde ilk defa yeni bir parti iktidara gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin iktidarına son veren Demokrat Partinin siyasi hayatı 10 yıl sürmüş, 1960 askeri darbesi ile son bulmuştur. Ekonomi yönetimine liberal politikaları savunarak yeni politikalarında tekrar köklü değişiklikler meydana gelmiş ve ekonomi dışa kapalı bir büyüme modeli ile yönetilmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda hem uluslararası alanda yaşanan ekonomik krizler hem de ülke içinde artan siyasal ekonomik bunalımlar nedeniyle Türkiye, bu dönemde tamamen dışa kapanmış ve koyu bir ithal ikameci sanayileşme politikası yürütülmeye başlanmıştır[173].

İkinci Dünya Savaşı bitimini izleyen dönemde, yerli ve yabancı sermayenin teşviki ve dış ticaretin libealizasyonu eğilimi ağır bastı. Ancak bu libealizasyondan büyük ödemeler dengesi açığı yüzünden vazgeçilmek zorunda kalındı. İlerleyen yıllarda başa geçen DP hükümeti, yeni bir çözüm yolu buldu ve uygulamaya koydu.

[171] Uras, s.109.
[172] Uras, s. 109-110.
[173] Akdoğan, s. 73.

Söz konusu ödemeler açığını kapatmak için yabancı sermayenin Türkiye'de fabrikalar kurup, ithal edilen malları ülke içinde üretmesine, böylelikle döviz kaçışının da engellenmesi yoluna gidilecekti. Bu amaçlar doğrultusunda 18 Ocak 1954 tarihinde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 3 Mart 1954'te Maden Kanunu ve 7 Mart 1954'te Petrol Kanunu çıkartıldı[174]*.

Çok uluslu şirketlerin Türkiye'ye gelişi de 1950'lerde başladı. İlk olarak Amerikan General Electric şirketi, Koç şirketiyle bir ortaklık kurdu. 6224 sayılı yasanın çıkartıldığı 1954 yılındaysa İsviçre şirketi Migros ve Hollanda şirketi Unilever Türkiye'de yatırım yaptılar. Bu yıllarda gelen şirketlerin çoğu Amarikan veya İngiliz şirketleriydi, temel olarak petrol, krom, bakır gibi maden kaynaklarının işletilmesini hedef alıyorlardı. Çokuluslu şirketler ayrıca gıda sektöründe özel Türk şirketleriyle işbirliği yaparak yatırımlarını arttırdılar[175].

Türkiye 1950-1960 yılları arasında liberal bir politika izlenmesine karşın, görece önemli bir sermaye girişi olmamıştır. 1960 yıllarından sonra planlı bir kalkınma modeli izlenmiş fakat bu dönemde de yabancı sermaye girişi görece oldukça düşük olmuştur. Ancak 1980 yılından sonra yabancı sermaye girişi hızlanmıştır[176].

---

[174] * O tarihte ülkeye gelen yabancı sermayenin hemen hemen yarısı Petrol Kanunundan yararlanarak geldiği düşülmektedir. Uğur Selçuk Akalın, **Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politiği,** İstanbul: Set Yayınları, 2002, s. 41.

[175] Kaan Tokat, **"AET İle Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü"**, İstanbul: Yased İnceleme Yarışması Yayınları, Yayın No:34, 1989, s.107.

[176] Yavan, Kara, s. 29.

Tablo 19: Türkiye'de 1954-1979 Döneminde İzin Verilen DYS Yatırımlarının Yıllara Göre Gelişimi (milyon $)

Yıllar	Yıllık	Kümülatif	Yıllar	Yıllık	Kümülatif	Yıllar	Yıllık	Kümülatif
1954'e kadar	2,8	2,8	1962	4,2	22,7	1971	11,7	117,2
1954	2,2	5	1963	4,5	27,2	1972	12,8	130
1955	1,2	6,2	1964	11,9	39,1	1973	67,3	197,3
1956	3,4	9,6	1965	11,6	50,7	1974	-7,7	189,6
1957	1,3	10,9	1966	9,7	60,4	1975	15,1	204,7
1958	1,1	12	1967	9	69,4	1976	8,9	213,6
1959	3,4	15,4	1968	13,9	83,3	1977	9,2	222,8
1960	1,9	17,3	1969	13,2	96,5	1978	11,7	234,5
1961	1,2	18,5	1970	9	105,5	1979	-6,4	228,1

Kaynak: DPT 1983, Aktaran; Nuri Yavan, Hamdi Kara, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı"Coğrafi Bilimler Dergisi, 2003, Sayı:1, s.29.

Yabancı sermayenin 1979 yılına kadar yetersiz bir düzeyde kalmasının nedenleri şöyle sıralanabilir[177].

İstikrarsızlık: Bunu idari, ekonomik ve politik istikrarsızlık olarak üçe ayırabiliriz. Önceki yıllarda iktidarda bulunan partilerin yabancı sermaye konusunda farklı düşünmeleri yabancı sermayenin güvenini sarsmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda bu tedirginlik daha da artmıştır. Siyasi istikrasızlıktan kaynaklanan ekonomideki yalpalanma ve son yıllarda içinde bulunduğumuz bunalım, yabancı sermayeyi ürkütmüştür. Buna paralel olarak, bu konudaki uygulama da etkilenmiştir. Sonuç olarak, yabancı sermayenin girişi çok sınırlı kalmıştır.

Yetki dağılımı: Yabancı sermaye konusunda belli bir karar almak için birçok mercie başvurmak gerekmiştir. Bir talep içinde kredi varsa Maliye Bakanlığına, yatırım varsa Sanayi Bakanlıgı'na giderdi. Bunun yanında DPT de yabancı sermaye ile ilgiliydi. Ayrıca yabancı sermaye ile ilgili her konuda bir kararname düzenlenirdi.

[177] Murat Türkyılmaz, "Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik Nedenler" http://www.turkhukuksitesi.com/makale_142.htm, Erişim (15.02.2008).

İsteksizlik: Yabancı sermayeye karşı kamuoyunda oluşturulmuş hava, bir ölçüde kapitülasyon uygulamasından etkilenerek, güvensizlik doğurmuştur. Yabancı sermaye gelirse bizi sömürür duygusu yerleşmiş, bu yüzden, adeta yabancı sermayenin gelmemesi teşvik edilmiştir.

Eşitsizlik: 6224 sayılı kanunda öngörülen şartlara göre faaliyette bulunmasına izin verilen yabancı sermayeli kuruluşların yerli kuruluşlarla aynı avantajlardan yararlanacağı öngörülmesine rağmen, uygulama farklı olmuştur.

Enflasyon: Yabancı sermayenin girişini engelleyen faktörlerden biri de enflasyondur. Yabancı sermaye gideceği ülkede özellikle iki şey arar. Birincisi yatırdığı sermayenin geri dönmesidir. Bu güven unsuruna bağlıdır. İkincisi de karlılıktır.

Başka ülkelerin tanıdığı cazip imkanlar: Yabancı sermayenin kalkınmadaki önemi anlaşılmaya başladıkça bu konuda ülkeler arasında adeta yarışa girilmiştir. Kalkınma için sermaye sıkıntısı çekmeyen ülkeler dahi birbiriyle rekabet göstermektedir.

Vergi Politikaları: Bir ülkede vergi, devletin halka hizmet sunabilmesi ve toplumun kesimleri arasında gelir aktarımı yapabilmesi için gerekli kaynakları sağlanmasının bir mekanizmasıdır[178].

Vergi sisteminin bir önemli amaçlarından birisi daha büyük vergi matrahı yaratacak faaliyetlerin özendirilmesidir. Örneğin, yatırım teşviklerinin mantığı bu ilke üzerine oturtulur. Yatırım teşvikleri yoluyla, devlet belli bir süre belli bir sektördeki işletmelerden vergi almayarak ya da daha az vergi alarak ileride bu işletmelerin çok daha yüksek vergi matrahı yaratmalarını teşvik eder. Devletin bugün feragat ettiği vergi geliri yarın çok daha büyük miktarlarda devlete geri döner[179].

[178] Ercan Kumcu, **" Vergi Politikası "**, Hürriyet Gazetesi, 29.05.2007
[179] Kumcu, s.1.

Son yıllarda Türkiye'ye yönelen ve geçmiş yıllar ile kıyaslandığında yüksek sayılabilecek bir yabancı sermaye girişi görmekteyiz. Uluslararası firmaların bir ülkeye veya bir sektöre yatırım yapma kararı alırken göz önüne aldıkları birçok farklı ve ölçülebilir kıstaslar vardır. İnanılanın aksine uygulanan vergi politikaları bu kıstaslar arasında ilk sıralarda yer almamaktadır[180].

Yapılan çalışmalarda uluslararası firmaların yatırım yapacak ülkeleri belirlerken öncelikli olarak[181]:

- Tahmin edilebilir ve yabancı sermayeli firmalara negatif ayrımcılık yapmayacak, işlerini idame ettirmek için gayri meşru yollara sapmalarına gerek olmayacak bir idari yapı,
- İstikrarlı bir ekonomik ortam,
- Yakın pazarlara ulaşmaları için geniş imkanlar,
- Yeterli ve aynı zamanda ulaşılabilir kaynaklar ve tabii ki insan kaynağı,
- Tarafsız bir yargı sistemi,

aradıkları ortaya çıkmaktadır.

Vergi sistemleri ve verilen teşviklerin miktarı ve nitelikleri yukarıdaki şartları taşıyan ülkeler arasında tercih yaparken bir kıstas olarak karşımıza çıkmaktadır[182].

Düşük vergileme, yabancı yatırımcılarla ikili vergi anlaşmaları gibi uygulamalar da yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için hükümetler arasında düşük vergileme rekabeti de yaşanmaktadır[183].

---

[180] Cenk Ulu, **" Türkiye'de Uygulanan Teşvikler ve Yabancı Sermaye"** Dünya Gazetesi, 16.5.2007.
[181] Ulu, s.1.
[182] Ulu, s.1.
[183] Hasan Sabır, " Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar ", **Dış Ticaret Dergisi**, 2002, Sayı: 26, s. 74-84.

Yukarıda saydığımız kıstaslar unutmamak gerekir ki sadece uluslararası yatırımcı için değil yerli sermayemiz için de vazgeçilmez unsurlardır. Yabancı yatırımcılar, yatırım kararını vermeden önce ev sahibi ülkeden ek güvenceler ve menfaatler talep edebilmektedir. Örneğin, böyle bir ülke yerli yatırımcılar için öngörmediği vergi indirimi imkanını yabancı yatırımcıya sunabilir veya sosyal mevzuat bakımından yabancı yatırımcılara daha esnek davranabilir; yurt dışına yapılacak ödemeler bakımından da yerli yatırımcısına sağlamadığı kolaylığı yabancı yatırımcıya sağlayabilir. Bu tür uygulamalar, genellikle eskiden sosyalist olarak bildiğimiz sistemlere sahip olan ülkelerde gözlenmektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerin ekonomik sistemlerinin henüz geçiş dönemini tamamlayamaması, yerli yatırımcılarının eski sistemin alışkanlıklarından vazgeçememesi nedeniyle risk alarak yatırım gerçekleştirmemesi ve istikrar açısından geleceğe güvenle bakamamasından kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler yatırımları teşvik için yabancı yatırımlara bazı ayrıcalıklar sağladıkları görülmektedir[184].

Türkiye'de uzun yıllar boyunca devlet tarafından verilen teşviklerin özel sektörünün gelişmesini ciddi anlamda desteklediğini görebiliriz. Türkiye'de ilk ciddi devlet yardımı uygulaması, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde çıkartılan 14.12.1913 tarihli "*Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkatı*"dır. Bu kanun daha sonra Cumhuriyet döneminde bu yönde yapılacak çalışmalara da rehberlik edecektir.1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu günün şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir[185].

Teşvik uygulamaları değişik isimler altında bugüne kadar bazen artarak bazen de azalarak süre gelmiştir. Günümüze geldiğimizde uygulanan teşvikleri birkaç alt başlıkta incelemek mümkündür[186]:

1- *Yatırımlarda devlet yardımları (Yatırım teşvik belgesi uygulamaları)*

[184] Harun Yakışık, " Geçiş Süreci Yaşanan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kırgızistan Açısından Önemi" (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.25.
[185] Ulu, s.1.
[186] Ulu, s.1.

a. KDV istisnası

b. Gümrük vergisi istisnası

c. Faiz desteği

d. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu istisnası

2- *KOBİ' lere sağlanan destekler*

a. Danışmanlık desteği

b. Yurtdışı pazar araştırma destekleri

c. Fuar desteği

d. Yeni girişimci desteği

e. Proje desteği

f. Patent desteği

3- *İhracata yönelik devlet yardımları*

a. Çevre maliyetlerinin desteklenmesi

b. Pazar araştırmasına yönelik yardımlar

c. Yurtdışında milli veya bireysel düzeyde gerçekleştirilen fuar katılımlarının desteklenmesi

d. Yurtdışı ofis-mağaza, işletme-marka tanıtım faaliyetleri yardımları

e. Türk ürünlerinin yurtdışında markalaşması ve Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi

f. İstihdam yardımı

g. AR-GE destekleri TÜBİTAK ve Dış Ticaret Müsteşarlığı nakit destekleri

4- *Gelişmekte olan bölgelere tanınan vergi teşvikleri*

a. Gelir vergisi stopajı desteği

b. Sigorta prim desteği

c. Bedelsiz yatırım yeri tahsisi

d. Enerji desteği

5- *Teknoloji geliştirme bölgelerindeki destekler*

a. Kurumlar vergisi istisnası

b. Gelir vergisi istisnası

c. Katma değer vergisi istisnası

6- *Serbest bölgeler*

a. Kurumlar vergisi istisnası (üretim firmaları ile sınırlı)

b. KDV istisnası

c. Gümrük vergisi istisnası

7- *Diğer vergi destekleri*

a. AR-GE indirimi

Özet olarak baktığımızda ülkemizin uyguladığı teşvik politikaların çok dağınık olduğunu görebiliriz. Teşvik sisteminin çok verimli olduğunu ve gerek yabancı gerekse yerli sermayeyi ülkemizde yatırıma yöneltmek noktasında olumlu etkisi olduğunu söylemek çok gerçekçi olmayacaktır. Son yıllarda yatırım ortamını iyileştirmek için ciddi adımlar atılmış olmakla beraber vergi mevzuatlarında tanınan

teşvik unsurları konusunda ciddi bir ilerleme sağlanamamış hatta geriye gidilmiştir. Özellikle yıllar boyunca devam etmiş yatırım indirimi mekanizmasını ortadan kaldırarak bölgesel ve sektörel tercihlere göre vergi teşviklerinin verilme imkanı da ortadan kaldırılmıştır[187].

4.4 1980'den Günümüze Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Türkiye'ye yönelik DYS yatırımları bakımından, 1980 başları tarihi bir milat olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen 24 Ocak 1980 reform programı, sadece içe dönük ithal ikame sanayileşme staratejisinden dışa açık büyüme ve sanayileşme stratejisini hedeflemekle kalmadı aynı zamanda başlattığı kapsamlı bir liberalleşme programının bir parçası olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanında da önemli bir değişimi öngördü. Yeni programın devreye sokulmasıyla birlikte DYS girişlerini hızlandıracak idari ve yargısal düzenlemeler yapıldı. 25.01.1980 tarihinde Başbakanlığa bağlı olrak kurulan Yabancı Sermaye Dairesi, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ismi ile önce 1991'de Devlet Planlama Teşkilatına, 1994'de ise Hazine Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. 1954 tarihli 6224 sayılı yabancı sermaye kanuna 24 Ocak sonrası süreçte 1986, 1992 ve 1995'de önemli değişikler getirilmiş, böylece mevzuat liberalleşeme yönünde mesafe almıştır[188].

1980 sonrasında uygulanan ekonomik politikada yabancı sermaye yatırımlarına özel bir önem verilmiştir. Çünkü, ekonomimizin uluslararası ekonomi ile daha fazla entegre olabilmesi için yabancı sermaye iyi bir araçtır. Nitekim, 1980 sonrasında ekonomik politika değişikliği ve yabancı sermaye alanında yeni yasal düzenlemeler yabancı sermayenin Türkiye'ye olan ilgisini artırmıştır[189].

Yabancı yatırımcılara kar transferi olanaklarının sağlanması, bürokratik işlemlerin azaltılması, yerel firmalarla kuracakları ortaklıklara herhangi bir sınırlama getirilmemesi gibi düzenlemeler, yabancı sermaye girişini olumlu yönde etkilemiştir.

---

[187] Ulu, s.1.
[188] Ali Şen, Murat Karagöz, **"Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi"**, www.iibf.kou.edu.tr, s. 1066, Erişim (12.12.2007).
[189] Erdal Atukeren **"AET İle Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü"**, İstanbul: Yased İnceleme Yarışması Yayınları, Yayın No:34, 1989, s.7.

Ancak yabancı sermaye yatırım yapacağı ülkede kendisine sağlanan teşviklere önem verdiği kadar faaliyette bulunacağı ülkedeki siyasi istikrara da önem verir. Bu anlamda ülkemizde siyasi istikrarsızlığın tırmandığı yıllarda, ülkemize giren yabancı sermaye miktarı azalmıştır. Söz konusu huzursuzlukların etkisi 1983 yılında da hissedilmiştir. Ancak 1983 yılının bir seçim yılı olması yabancı sermaye ile ilgili olarak yapılacak düzenlemelerin aksamasına neden olmuştur.

Yabancı sermaye girişlerinin ivme kazandığı yıllar 1987 yılından sonraki yıllardır. 1989 yılında döviz girişini teşvik etmek amacıyla alınan önlemler yabancı sermaye girişini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak 1989 yılından sonra ülkemize giren yabancı sermayenin genellikle spekülatif amaçlı olması, 1989-1994 döneminde ekonomide dengesizliklere neden olmuştur. Ekonomide oluşan dengesizlikleri gidermek amacıyla alınan 5 Nisan 1994 kararları da yabancı yatırımcıları tatmin etmemiştir. Türkiye'ye 1995 yılında giren doğrudan yabancı sermaye miktarı 935 bin dolardır. Ancak aynı yılda diğer gelişmekte olan ülkelere giren doğrudan yabancı sermaye miktarları şöyledir;

- Çin; 37.7 Milyar Dolar,
- Singapur; 5.3 Milyar Dolar,
- Malezya; 5.8 Milyar Dolar,
- Polonya; 2.5 Milyar Dolar.

Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay, yukarıda saydığımız ülkelerle kıyaslandığında çok düşüktür[190].

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile imzalamış olduğu Gümrük Birliği anlaşması bile ülkeye daha fazla doğrudan yatırım girmesini sağlayamamıştır. Bu dönemde yatırım için verilen izinler 4 milyar dolara yaklaşmış olsa da, gerçekleşen yatırımlar 1 milyar doların altında kalmıştır. Bu gelişmenin bir yorumu da o zaman ki hükümetin,

[190] Nejla Adanur Aklan, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", **Dış Ticaret Dergisi,** 1997, Yıl:2 Sayı:6, s.25.

yabancı yatırımcılar tarafından gösterilen bu büyük ilgiyi gerçek yatırıma dönüştürmekte başarısız olduğudur[191].

Türkiye'ye giren yabancı sermaye tutarlarına ilişkin istatistik sonuçları aşağıda çizelgeler halinde sunulmuştur.

Tablo 20: Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003)

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON ABD $)	YATIRIM BELGELERİNİN TOP.YAT. TUTARI (MİLYAR TL)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (KÜMÜLATİF) (**)	FİRMALARIN TOPLAM SERMAYESİ (MİLYAR TL - KÜMÜLATİF)	FİİLİ GİRİŞ (MİLYON $)
1980	97	76,87	78	28.390	35
1981	337,51	72,16	109	47.400	141
1982	167	218,14	147	100.196	103
1983	102,74	199,22	166	147.109	87
1984	271,36	312,28	235	254.775	162
1985	234,49	1.168,16	408	464.981	158
1986	364	3.099,74	619	707.164	170
1987	655,24	3.179,53	836	960.035	239
1988	820,52	5.468,27	1.172	1.597.103	488
1989	1.511,94	9.507,35	1.525	4.847.832	855
1990	1.861,16	18.249,28	1.856	7.943.775	1.005
1991	1.967,26	15.893,98	2.123	13.101.036	1.041
1992	1.819,96	17.976,36	2.330	23.441.214	1.242
1993	2.063,39	70.136,27	2.554	36.737.050	1.016
1994	1.477,61	37.202,36	2.830	62.449.964	830
1995	2.938,32	328.447,82	3.161	113.013.790	1.127
1996	3.835,97	1.250.652,13	3.582	235.971.182	964
1997	1.678,21	624.461,10	4.068	458.968.459	1.032
1998	1.646,44	1.016.653,54	4.533	823.560.554	976
1999	1.699,57	1.599.520,36	4.950	1.446.503	817
2000	3.477,42	7.883.004,85	5.328	3.063.464	1.719
2001	2.725,28	2.568.750,00	5.841	6.184.411	3.288
2002	2.242,92	1.535.599,00	6.280	10.092.737	590
2003(*)	1.207,99	2.161.400,68	6.511	12.605.285	150(***)
TOPLAM	**35.203,30**	**19.151.249**	**---**	**---**	**18.085**

(*) Haziran ayı itibari ile (**)Birikimli (***) Ocak- Mayıs ayı itibari ile

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

[191] Arıkan, s.56.

Tablodan da görüldüğü gibi 1980 yılından itibaren Türkiye'de hem yabancı firma sayısında hemde firmaların toplam sermayesinde de artış olmuştur. Bu artışlar kriz dönemlerinde (1999, 2001 yılları) görülmemiş aksine azalmalar görülmüştür. Türkiye'ye en fazla yatırım yapan ülkere ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 21: Türkiye'de En Fazla Yatırımı Bulunan 10 Ülke

Ülke	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye (YTL)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)	Şirketlerin Toplam Sermayesi (YTL)
Hollanda	449	2.243.598.180	27,53	5.467.373.329
Almanya	1084	1.115.561.380	13,69	1.333.657.525
İngiltere	413	712.994.541	8,75	1.225.590.725
ABD	393	631.250.249	7,74	1.184.226.650
İsviçre	234	580.653.133	7,12	1.170.725.445
Fransa	277	535.165.617	6,57	864.352.069
İtalya	249	440.079.434	5,4	875.316.173
Japonya	62	337.283.056	4,14	392.517.958
Panama	11	247.422.144	3,04	320.705.033
Lüksemburg	53	201.402.304	2,47	252.948.385

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye İstatistikleri, 10 Haziran 2005.

Türkiye'ye uzak ara en fazla yatırım yapan ülke konumundaki Hollanda, 449 firması ile toplam 2 milyar 246 milyon YTL'lik sermayesini Türkiye'ye getirmiştir. Philips, Unilever, Shell gibi merkezi kendi ülkelerinde bulunan firmaların yanı sıra Hollandalılar, Sony, Philip Morris, Bristh Petrolum, Avea İletişim Hizmetleri, Prelli, Bosch gibi diğer büyük firmaların yatırımlarında da hisse sahibidirler. Türkiye'nin ikinci büyük yatırımcısı olan Almanya'nın Hollanda'dan yaklaşık iki kat daha fazla firmasına olmasın rağmen, yapmış olduğu yatırım Hollanda'nın yarısı kadardır[192].

[192] Arıkan, s. 61.

Türkiye sadece yabancı yatırım alan ülke konumunda olmayıp doğrudan yatırım ihracı yapan ülke konumunda bulunmaktadır. Aşağıdaki tablodan da bu durum açıkça görülmektedir.

Tablo 22: Türkiye'nin Doğrudan Yatırım İhracacında İlk 10 Ülke

Ülke	Toplam Yatırım	Mali	Enerji	İmalat	Ticaret	Firma Sayısı
Hollanda	2.243.840.782	1.205.792.457	6.412.233	739.468.028	128.051.698	82
Azerbaycan	1.621.564.712	3.560.388	1.552.575.576	28.641.075	11.083.541	117
İngiltere	524.208.919	118.793.273	-	210.799.040	169.419.054	60
Almanya	473.964.606	369.512.249	-	45.113.670	20.610.490	139
Kazakistan	435.228.248	32.863.530	287.673.037	40.987.723	17.126.256	74
Lüksemburg	248.711.967	92.061.004	-	-	121.849.963	18
ABD	180.439.279	63.422.829	-	55.700.000	50.799.762	76
Rusya Federasyonu	156.990.486	65.339.985	50.000	40.923.282	47.516.096	87
Romanya	135.023.753	12.114.724	-	72.106.921	28.017.291	129
Virgin Adaları	118.847.868	65.231.110	-	-	44712500	10
Toplam	**6.138.820.620**	**2.028.691.549**	**1.846.710.846**	**1.233.739.739**	**639.186.651**	**792**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye İstatistikleri, 10 Haziran 2005.

Türkiye'nin toplam 79 ülkede doğrudan yabancı sermaye yatırımı bulunmaktadır. Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi bu yatırımlar büyük ölçüde 10 ülkeye konsantre olmuştur. Ülkeler bazında bakıldığında, Hollanda yine ilk sırada yer almaktadır. Enteresan olan şudur ki, Türkiye Hollanda'ya toplam 2,24 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bu rakam, Hollanda'nın Türkiye'ye yapmış olduğu yatırıma eşittir. İkinci sırada Azerbaycan gelmektedir. Türkiye'nin bu ülkeye yapmış olduğu 1,6

milyar dolar değerindeki yatırımın %96'sı enerji sektörüne aittir. Bu ülkeleri sırasıyla İngiltere, Almanya, Kazakistan, Lüksemburg ve ABD izlemektedir[193].

Türkiye'de son dönemde sağlanan siyasi ve makroekonomik istikrar ve reform süreci ile yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sayesinde, 1995-2004 döneminde ortalama 1,4 milyar dolar olan UDY girişleri 2005 yılında 10 milyar dolar, 2006 yılında 20 milyar dolar ve 2007 yılında 22 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye, en fazla UDY çeken ülkeler arasında 2003 yılında 53. sırada iken, 2004 yılında 37. sıraya, 2005 yılında 22. sıraya ve 2006 yılında 16. sıraya yükselmiştir. 2007 yılının geçici verileri, Türkiye'nin ilk 20 içinde yer alacağını göstermektedir. UDY girişleri açısından 2006 yılında ilk defa ilk 20 ülke arasında yer alan Türkiye'nin global UDY akışlarından aldığı pay da, geçmiş dönemdeki binde 2-4 seviyesinden, yüzde 1,5'e yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelere olan UDY girişlerinden aldığı pay da yüzde 1'den yüzde 5'e yükselen Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla UDY çeken 5. ülke olmuştur[194].

Tablo 23: Türkiye'nin Uluslararası Doğrudan Yatırımlarından Aldığı Pay

Yıl	Giriş (Milyar $)	DünyaToplamındaki Pay(%)	Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamındaki Pay (%)	Sıralama
2006	20,1	1,5	5,3	16
2005	9,8	1	3,1	23
2004	2,9	0,4	1	38
2003	1,8	0,3	1	53
2002	1,1	0,2	0,7	53
2001	3,4	0,4	1,6	38
2000	1	0,1	0,4	53
1990 lar	0,8	0,2	0,7	-
1980 ler	0,2	0,2	0,8	-
1970 ler	0,1	0,2	0,9	-

Kaynak: YASED, 2007 Unctad Dünya Yatırım Raporu,İstanbul, 16 Ekim 2007

[193] Arıkan, s. 63.
[194] YASED, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu"**, Mart 2008, s.5.

2007 yılında Türkiye'ye 21,9 milyar dolarlık UDY girişinin, 19 milyar dolarını net doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2,9 milyar dolarlık kısmını ise yurtdışında yerleşik kişilerin gayrimenkul alımları oluşturmuştur. En büyük beş UDY girişi kalemi 19,2 milyar doların 9,5 milyar dolarlık kısmını açıklamaktadır ve B&S işlemlerinden kaynaklanmıştır. Gayrimenkul alımları dışarıda tutulduğunda, işlemleri toplam UDY girişlerinin yüzde 90'ını oluştururken, yeni (greenfield) yatırımlar ile genişleme yatırımlarının oranının yüzde 10 civarında olduğu görülmektedir.

Doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girmesindeki en önemli araçlardan biri şirket birleşmeleri ve satın almalarıdır. 2003 yılında birleşme ve satın alma işlemlerinin toplam değerinin (Aycell-Aria birleşmesi hariç) 1,5 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. 2002 yılında bu değerin 614 milyon dolar civarında olduğu düşünüldüğünde, devir-birleşme işlemlerinde önemli bir hareketlenme yaşandığı anlaşılmaktadır.

Yabancı şirketlerin de 2003 yılında 20 adet satın alma işlemi gerçekleştirdiği ve bu işlemlerin açıklanan değerinin 506 milyon dolar civarında olduğu bilinmektedir[195].

Son dönemde dünyada gerçekleşen satın alma ve birleşmelere bakıldığında 2006 yılının en büyük sınır-ötesi birleşme ve satın alma anlaşmaları arasında Hint orjinli, Hollanda merkezli Mittal'in Arcelour'u satın alması ve İspanyol şirketleri tarafından yapılan satın almaların yanında ülkemizi ilgilendiren en büyük satın alma ve birleşme olayı, İngiltere orijinli olan Vodafone GSM firmasının Telsim firmasını satın alması ile gerçekleşmiştir [196].

[195] Ercan Türkan, **"Türkiye' de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı"**, Ankara: TCMB**,** 19 Ocak 2005, s.30.
[196] YASED, **"UNCTAD Dünya Yatırım Raporu"**, İstanbul: 16 Ekim 2007, s.16.

Tablo 24: Türkiye'ye UDY Girişlerinin Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Sektörler	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2007 Toplamı	Toplam Girişlerde Pay(%)
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	1	6	7	6	5	25	0,1
Sanayi	**548**	**358**	**832**	**2.102**	**5.095**	**8.935**	**18,8**
Madencilik	14	75	40	122	341	592	1,2
İmalat	448	214	788	1.868	4.199	7.517	15,9
Kimyasallar	9	39	174	602	1.103	1.927	4,1
Gıda, İçecek, Tütün	249	78	68	609	758	1.762	3,7
Metalik Olmayan Mineraller	0	1	53	125	766	945	2
Elektrik, Gaz,Su	86	69	4	112	555	826	1,7
Hizmetler	**196**	**927**	**7.699**	**15.537**	**14.090**	**38.449**	**81,1**
Finans	51	69	4.018	6.956	11.409	22.503	47,5
Ulaştırma,Depolama, Telekomünikasyon	2	639	3.285	6.700	1.119	11.745	24,8
Toptan ve Perakende Ticaret	92	103	68	1.167	181	1.611	3,4
Toplam Giriş	**745**	**1.291**	**8.538**	**17.645**	**19.190**	**47.409**	**100**
Toplam Stok (Kümülülatif)	**33.537**	**38.522**	**71.296**	**88.246**	**137.197***	**-**	**-**

Kaynak: TCMB, (*) Üçüncü çeyrek

2007 yılında finansal hizmetler yüzde 60 pay ile en fazla UDY girişinin olduğu sektör olurken; imalat sanayi yüzde 22 pay ile en fazla sermaye girişinin olduğu ikinci alan olmuştur. Son 5 yıldaki girişlere toplu olarak bakıldığında ise girişlerin yüzde 80'inden fazlasının hizmetler sektöründe gerçekleştiği görülürken, yüzde 19 paya sahip imalat sanayinin alt dallarında ise kimyasallar, gıda, içecek, tütün ve metalik olmayan mineraller başta gelmektedir[197].

[197] YASED, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu"**, Mart 2008, s.5.

Tablo 25: 2006 Yılının Başlıca Sınır-Ötesi B-S Anlaşmaları

	Satın Alınan Şirket	Ülkesi	Satın Alan Şirket	Ülkesi	Sektörü
1	Arcelor	Lüksemburg	Mittal Steel	Hollanda	Çelik
2	O2	İngiltere	Telefonica	İspanya	Telekom
3	BAA	İngiltere	Airport Development	İspanya	Havayolu hizmetleri
4	Falconbridge	Kanada	Xstrata	İsviçre	Madencilik (bakır ve nikel)
5	Inco	Kanada	Cia Vale do Rio Doce	Brezilya	Madencilik
34	Telsim	Türkiye	Vodafone	İngiltere	Telekom
57*	Finansbank	Türkiye	NBG	Yunanistan	Finans
72	Denizbank	Türkiye	Dexia	Belçika	Finans
78*	Finansbank	Türkiye	NBG	Yunanistan	Finans
160	Petrol Ofisi	Türkiye	OMV AG	Avusturya	Enerji

Kaynak: YASED, "UNCTAD Dünya Yatırım Raporu", İstanbul: 16 Ekim 2007, s.16.

Sonuç olarak Türkiye, çalışabilir genç nüfusu, Rusya, Türki Cumhuriyetleri, Orta Doğu ve AB pazarlarına yakınlığı, önemli birçok uluslararası araştırmanın tarafı olması, mevcut yabancı yatırım mevzuatının liberal yapısı, esnek ve girişimci iş dünyası ve iyi yetişmiş kaliteli işgücüyle yabancı sermayeyi kendisine çekmede rakibi olan ülkelere kıyasla önemli avantajlara sahip bulunmaktadır[198].

[198] Ramazan Aktaş, **" Yabancı Sermaye Niçin Önemli? "**, www.raktas.etu.edu.tr, s. 2, Erişim (12.12.2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMINA ETKİLERİ

Geniş anlamda devletin ekonomiye müdahale araçlarının tamamı "iktisat politikası" olarak adlandırılabilir. Devlet başlıca aşağıdaki araçları kullanarak sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmeye çalışabilir. Regülasyon politikası da iktisat politikasının bir parçasıdır[199].

- Para ve kredi politikası
- Dış ticaret politikası
- Regulasyon ve kontroller politikası
- KİT politikası
- Maliye politikası

1 Maliye Politikası ve Vergi

1.1 Maliye Politikası Tanımı

Maliye politikası 1920' lerden bu yana özel bir önem kazanan ve maliye ilmi içinde hızla gelişen bir disiplin durumundadır. Bunu hazırlayan sebepler, bir yandan kamu maliyesi değişkenlerinde zaman içinde nitelik yönünden ortaya çıkan değişmelerin devletin ekonomik hayata müdahale imkanı kazandırması; öte yandan ekonomik, sosyal ve politik alanda oluşan yeni çerçevenin böyle bir müdahaleyi esasen gerekli kılmasıdır[200].

Bilim adamları maliye politikalarını çeşitli şekillerde tanımlamışlardır.

---

[199] http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/iktisat-politika.htm, Erişim (05.04.2008).

[200] Maliye Politikasının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/maliye_politikasi_nedir.html#, Erişim (05.04.2008).

Paul. A. Samuelson " olumlu bir maliye politikası, vergilerin ve kamu harcamalarının konjonktör dalgalanmalarının azaltılmasına ve aşırı enflasyon ve deflasyon durumlarından uzak gelişen bir tam istihdam ekonomisinin devamına yardım edecek tespitidir"[201].

Richard.A.Musgrave "saf bir maliye politikası, kamu harcamalarındaki değişmelerin vergi hasılatındaki değişmelerle karşılandığı bir politikadır"[202] .

J.Maynard Keynes " kamu ve özel sektör faaliyetleri arasındaki akımları ile ilgili olup ekonomik istikrarı (fiyat istikrarı ile tam istihdam) sağlama amacıyla toplam talepteki düzenlemeler"[203] şeklinde tanımlamıştır.

Kamu politikasının ekonomik büyümeyle ilişkisi devletin ekonomi politikasıyla ilgilidir. Birçok amacın gerçekleştirilebilmesi için gerekli bir araç niteliğinde olan ekonomik büyümeyi belirleyen üç faktör vardır. Sermaye birikimi, emek arzı ve teknolojik gelişmedir. Maliye politikası araçlarının bu üç faktörü olumlu yönde etkilemesi gerekir[204]. Buradan hareketle maliye politikasını "devletin vergi almak, harcama yapmak, borçlanmak ve bütçe yapmak gibi hak ve yetkilerinden yararlanarak kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmeyi sağlayan bir politikadır."[205] şeklinde tanımlayabiliriz. Maliye politikası ekonomi içinde, kamu maliyesine bağlı bir disiplindir.

Bir bilim dalı olarak kamu maliyesinin konusunu insanların toplum halinde yaşamalarından kaynaklanan kamusal ihtiyaçlar veya toplumsal ihtiyaçların giderilmesinden oluşmaktadır. Kamusal ihtiyaçların kamu maliyesi tarafından giderilmesi, kamu hizmetlerini ortaya çıkarır[206]. Bu kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için devlet, vergi koyar, vergileri toplar, topladığı paraları harcar,

---

[201] Abdurrah Akdoğan, **" Kamu Maliyesi ",** Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1993, s.389.
[202] Maliye Politikasının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/maliye_politikasi_nedir.html#, Erişim (05.04.2008).
[203] Aytaç Eker, **" Kamusal Maliye"**, Ankara: Doğuş Matbaası, 1996, s.280.
[204] http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/iktisat-politika.htm, Erişim (05.04.2008).
[205] Gökçe Akel, **" Maliye Politikasının İktisat Politikası İçindeki Yeri "**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 2006, s.4.
[206] Metin Erdem, Doğan Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu, **"Kamu Maliyesi "**, Bursa: Ekin Kitabevi, 1998, s.4.

borçlanmaya girişir, kamu mülk ve teşebbüslerinin yerine getirilmesi gibi işlemleri yapar. Buna karşılık kamu maliyesine bağlı bir disiplin olan maliye politikası aynı zamanda ekonomi politikasını bir parçasıdır. Modern devlet anlayışı içerisinde belirlenen amaçların gerçekleşebilmesi için devletçe izlenen ekonomi politikasının araçlarından biriside maliye politikasıdır[207].

Ekonomik gelişme ve büyümede ulaşılmak istenen temel hedefler olduğu göz önüne alınacak olursa, bu temel hedeflere ulaşılmada kullanılacak maliye politikası araçlarının da önemi açıkça ortaya çıkmaktadır [208].

1.2 Maliye Politikasının Amaçları

Mali Amaç : Belirli devlet görevlerinin yapılması için gerekli parasal vasıtaları yeterli ölçüde ve en az masraf ile sağlamak ve bunları görevlerin ifası bakımından optimal bir biçimde kullanmaktır.

Özgürlük Amacı : Hayatın bütün sahalarında kişinin serbestçe karar vermesine mümkün olduğu kadar müsaade edilmesini ister. Ayrıca ilgili devlet şeklinin teknik bakımdan mümkün kıldığı ölçüde kişinin – kendi görüş ve iradesini kabul ettirmek suretiyle – siyasi karar verme sürecine iştirak etmesini gerekli kılar.

Refah Amacı : Bu amaç, devletin faaliyetlerinin halk için mümkün mertebe en yüksek seviyede mal ve hizmet temin etmeye yönelmesi gerektiğini ifade eder.

Adalet Amacı : Refahın bütün kişiler için yaklaşık olarak eşit olup olmadığı veya maddi malların ve dolayısı ile ihtiyaçları tatmin olanaklarının eşitlikten uzak bir dağılımın, mevcut olup olmadığı çok önemlidir. Mevcut yardımcı kaynaklar ve yeterli bir gayret ile mümkün mertebe artırılması gereken sosyal hasıla, adalet amacına göre

[207] Akel, s.9.
[208] Akel, s.11.

münferit kişilere o şekilde dağıtılmalıdır ki dağılımın "adil" olduğundan söz edilebilsin [209].

Maliye Politikası devletin ekonomik hayata müdahalesi ile önem kazanan ve devletin sahip olduğu çeşitli mali araçların belirlenen hedefler doğrultusunda nasıl kullanıldığını ve nasıl kullanılması gerektiğini inceleme alanına giren bir bilim dalıdır. Maliye politikası konusu gelirler ve harcamalar üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla maliye politikasının amaçlarının gerçekleşmesi bu iki değişken üzerinde yapılan oynamalar ile mümkün olmaktadır [210].

Bu çerçeve içinde, mali politika, aşağıdaki 3 tali politika vasıtasıyla yürütülür:[211]

- Vergi Politikası
- Masraf Politikası
- Borç İdaresi

Maliye politikasının araçlarından vergi politikaları konumuzun esasını teşkil etmektedir. Bu nedenle maliye politikası araçlarından diğer ikisi açıklanmayacaktır.

1.2.1 Vergi Politikasının Amaçları

Vergileme politikası, maliye ekonomisi içinde yer alan vergileme ekonomisi, vergileme olayı ile milli ekonomide ve sosyal hedeflerde nasıl bir değişiklik meydana geldiğini veya gelebileceğini inceleme konusu yapmaktadır. Ekonomik ve sosyal amaç ve büyüklükler olarak belirlenen "kalkınma ve büyüme", "istikrar", "gelir dağılımı", "kaynak kullanımı" tasarruf , yatırım, tüketim, gibi amaç ve büyüklükler üzerinde

[209] Heinz Haller, **" Maliye Politikası Teorik Esaslar ve Temel Problemler "**, Çeviren: Salih Turhan, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994, s. 177-185.
[210] Akel, s.11.
[211] Sadun Eren, **" İstihdam, Para, Ve İktisadi Politika"**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, s.223.

vergi sisteminin ve çeşitli vergilerin halihazır ve muhtemelen etki ve sonuçları, ulaşılan yeni hacim ve miktar ile çeşitlenme içinde önemli bir yere sahiptir [212].

Kalkınma için büyük atılımlar yapmaları gereken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin, vergilere aşırı derecede yüklenmeleri ise, sakıncalar yaratabilir. Gelişmekte olan ülkelerde, vergi politikası ve buna ilişkin uygulamalar, ülke ekonomisi açısından son derece önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerde vergi politikasının amaç ve araçlarının dört ana başlık altında toplanması mümkündür. Bunlar sırasıyla[213];

1) İktisadi büyüme ve kalkınmanın finansmanı,

2) Gelir dağılımında adalet,

3) Ekonomik etkinlik ve

4) Ekonomik istikrar olarak sayılabilir.

1.2.1.1 Verginin İşletme Kararları Üzerindeki Etkisi

Para politikası araçları ve maliye politikası araçları ekonomik faaliyeti şekillendirme açısından kamunun elindeki temel araçlardır. Modern toplumlarda bu araçların yanında kamunun bizzat iktisadi faaliyete giriştiği de görülmektedir Ancak bunlar iktisadi analizlerde sektörlerin yerini ve işleyişini, bir bakıma zorlaştıran hususlardır. Klasik araçlar gene de yukarıda değindiğimiz para ve maliye politikası araçlarıdır. İşletmelerin kararları denince çok geniş bir alan kavranmaktadır. Bir başka deyişle işletme kararları deyimi, işletme dediğimiz ve piyasaya bir mal veya hizmet arzı amacıyle bir araya gelmiş üretim faktörleri bileşkesinin tüm kararlarını kavramak gerekir. Örneğin bir araya gelme, bir araya geliş biçimi ve kompozisyonu, üretim

[212] Devrim, s.27.
[213] Burçin Bozdoğanoğlu, **"Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Vergi Politikalarına Kısa Bakış"**, 2006, www..muhasebetr.com., Erişim (01.08.2008).

alanının belirlenmesi, üretim alanının değiştirilmesi, faaliyetine son vermesi ve şekil değiştirmesine kadar her türlü tercihi kapsar[214].

1.2.1.1.1 Verginin İşletmelerin Doğuşu Üzerindeki Etkisi

İşletmenin üretim faktörleri tabiat sermaye, emek ve müteşebbis olarak üçlü veya dörtlü bir tasnif içine alınabilir. İşte bu dört gruptan biri, müteşebbis diğerlerini işletme etrafında bir araya getirirken girişeceği faaliyetin her gruba ne sağlayacağını kendi çıkan da dahil olmak üzere hesaplamak, kestirmek ve girişimde bulunmak durumundadır. Bu safhada verginin tercihi üzerinde etkisi olduğu tartışmasız ortadadır. Çünkü girişeceği faaliyet vergi konusu olacaktır. Vergi bir çıkış veya gider unsuru olarak mütalaa olunacak ve vergiden sonra her grubun eline kalacak meblağ esas alınarak tercihler yapılacaktır. Görüldüğü gibi daha bu safhada vergileme gayet girift bir konu olarak işletme kurulmasına ilişkin karar safhasında karşımıza çıkmaktadır. Ne tür olursa olsun spesifik olarak kurulacak bir işletmenin konu olacağı tüm vergileri dikkate alarak analizi yapmak karar organı için ön şarttır[215].

1.2.1.1.2. İşleyiş Sırasındaki Kararlara Verginin Etkisi

İşleyiş sırasında hemen her kararda vergi etkisi dikkate alınmak zorundadır. Vergi bazı harcamaları gider bazılarını aktifleştirilmiş bir harcama olarak kabul eder. Bazı hallerde daha farklı uygulamaları da zorunlu kılabilir. Her defasında vergi etkisi dikkate alınmalıdır.

İşleyiş sırasında uygulayıcıların (özellikle muhasebecilerin) gözönünde bulundurmaları gereken en önemli vergi etkilerinden birisi farklı amortisman ayırma yöntemleri arasında seçim sırasında ortaya çıkmaktadır. Vergi kanunumuza girmiş bulunan, batıda da bir çok ülkenin benimsediği hızlandırılmış amortisman uygulanması genellikle işletme lehine bir imkandır. Ülkemizde on yıldan fazla bir geçmişe sahip olmasına rağmen bu uygulamanın işletmelerce yaygın olarak

[214] Atilla Gönenli, **" Vergi İle İşletme Kararları Arasındaki İlişkiler"**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1975, s.9-10.
[215] Gönenli, s.10-11.

kullanılmadığı gözlemlenmektedir. Vergiyi bir süre geç ödemenin işletmeye sağlayacağı menfaat seçim kararlarını etkilemelidir.Verginin işleyiş sırasında etkileri olarak üzerinde durmamız gereken önemli bir yön işletmelerin vasıtalı vergiler dolayısıyle karşılaştığı sorunlardır. Vasıtalı vergilerden, bu noktada amacımız işleyiş sırasında işletmenin ürettiği mal üzerine konan bir vergi veya söz konusu vergi oranındaki değişmenin yarattığı sorunlardır[216].

1.2.1.1.3 İşletmenin Sona Ermesi – Şekil Değiştirmesi Sırasında Verginin Etkisi

İşletmenin tasfiye kararını alması ya da şekil değiştirmesi (şahıs işletmesi veya şahıs ortaklığından sermaye şirketi haline dönüşmesi) üzerinde verginin etkilerini şu şekilde özetleyebiliriz.

İşletme tasfiye olunduğunda ya da şekil değiştirdiğinde ortaya devir ya da tasfiye karı çıkabilir. İşte bu karın vergilendirilmesi söz konusudur. Şahıs işletmelerinde işletmeye mal olunan iktisadi değerlerin satış veya devrinde ortaya çıkan kar (devir karı veya sermaye kazancı) ticari kazanç olarak vergilendirilir. Ancak devir karı yada sermaye kazancı şahıs ortaklığında şahsın vergi dilimine göre vergilendirilirken, anonim ortaklıkta sadece kurumlar vergisi ödenir[217].

1.2.2 Verginin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi

Bilindiği gibi 1929 yılında ortaya çıkan büyük ekonomik buhranından sonra vergi alanında düzenleyici işlemler yapılmıştı.

Vergi anlayışında bu değişiklik, vergi avantajları sağlamak veya vergi açısından cezalandırmak suretiyle yatırım kararları alacak özel girişimci ve yöneticilerin davranışlarını, tercihlerini etkileyecek bazı tedbirlerin vergi kanunlarında yer almasına yol açmıştır. Söz konusu vergi tedbirlerinin amaçları,

[216] Gönenli, s.14-15.
[217] Gönenli, s.19.

- Yatırım hacmini artırmak,
- Yatırımları yönlendirerek, yatırımların sektörel dağılımını değiştirmek,
- Prodüktif olmayan faaliyet kollanna yapılacak ve/veya spekülatif nitelikteki yatırımları güçleştirmek,
- Verimin arttırılmasını sağlamak, şeklinde özetlenebilir.

Teşvik edici vergi tedbirlerinin bir bölümü, gerçekte, verginin işletmelerin yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkilerini giderici, telafi edici niteliktedir[218].

Şekil 3: Vergi Teşviklerinin Yatırıma Etkisi

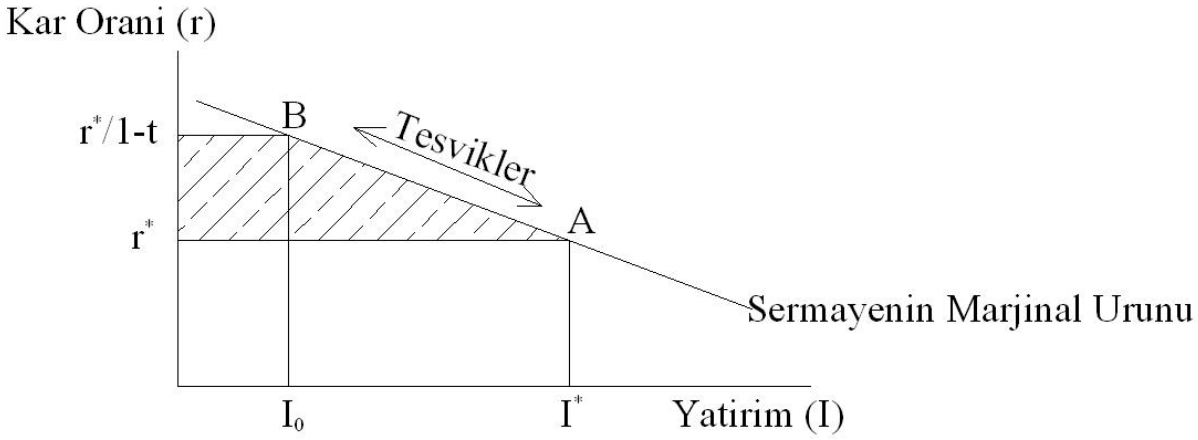

Şekil 3'de görüldüğü gibi teşviklerin yatırımları artırıcı yönde etkisi vardır. Vergilerin olmadığı bir durumda sermayenin getiri oranı ile yatırımlar arasındaki optimum denge A noktasında sağlanırken, t oranında vergi konması durumunda vergiden dolayı getiri oranı düştüğü için yatırımlar I* seviyesinden Io seviyesine gerilemekte ve denge B noktasında oluşmaktadır. Optimum dengeye (A) ulaşmak için marjinal yatırımın (I*-Io) vergilerinin düşülmesi gerekmektedir. Vergilerdeki düşüş miktarına göre yeni denge B ile A arasında bir yerde oluşacaktır[219].

[218] Öztin Akgüç, **" Vergilerimizin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri"** İstanbul: Sermet Matbaası, 1975, s.23-24.
[219] http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/vergi.doc, **"Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri",** s.16, Erişim (10.08.2008).

Yatırım kararlarını etkileyen genel vergi tedbirlerini ve vergileri şu şekilde sıralayabiliriz[220]:

- Gelir ve Kurumlar Vergisi nisbeti,
- Yatırım indirimi,
- Amortisman yöntem ve oranları,
- Değer artışlarının (sermaye kazançlarının-plus values) vergilendirilmesi,
- Dağıtılmayan kurum kazançlarının vergilendirilmesi,
- Zararlı nakli,
- İştirak kazançlarının vergilendirilmesi,
- Gümrük vergileri, gümrük vergisi muafiyeti, gümrük taksitlendirilmesi,
- Gider vergilerinin, genel olarak işletmelerin yatırım kararları üzerinde etkileri bulunmaktadır.

1.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Vergi Dışı Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen vergi dışı faktörler, dört kategoride gruplanabilir. Birinci grup ülkede siyasi ortam ve istikrarla ilgilidir. Askeri darbe ve devrim gibi siyasi riskler yabancı sermayenin ülkeye gelişini engeller ve mevcut yerli ve yabancı sermayenin ülke dışına çıkışına sebep olur ayrıca da üretim ve ticarette daralmalar yaratır. Bunlara ilave olarak yatırımcılara verilen sözlerden geri dönüşler, yapılan anlaşmalara uymama ve yasaların geriye yürütülmesi gibi olaylarda, yatırım iklimini bozan ve yabancı yatırımcıyı engelleyen unsurlar olarak öne

[220] Akgünç, s.25.

çıkmaktadır. Genel olarak, hükümet politikalarında tutarlı davranmak, verilen sözleri yerine getirmek, yabancı yatırımları ülkeye çekmek için önemli faktörlerdir.

Yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için, ikinci olarak, kurumsal ve yasal ortamın elverişli hale getirilmesi gerekir. Yabancı sermayenin önünde pek çok bürokratik engel çıkartılabilir veya bazı sektörlere yabancı sermayenin girişi arzu edilmeyebilir. Yabancı sermayeye yönelik engelleme ve sınırlamalara örnek olarak, kayıt altına almak, çok yakından izlemek, sürekli inceleme ve soruşturma yapmak, serbest istihdam ve fiyatlandırma olanağı vermemek gibi başlıklar sayılabilir. Yabancı ve yerli kredi piyasalarına erişimde sınırlamalar, dış ticaret operasyonlarında sınırlı ölçüde döviz pozisyonu tutulmasına imkan vermek, ithalatlar için önceden avans yatırılmasını zorunlu kılmak, vergi sonrası karların transferini önlemeye çalışmak, iş yasasının uygulanmasında zorluklar, örneğin; eleman alma veya çıkarılmasında sınırlamalar yapmak gibi pek çok engel ve kısıtlama doğrudan yabancı sermaye yatırımın önündeki kurumsal ve yasal engeller başlığı altında sınıflandırılabilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımını etkileyen üçüncü önemli unsur, makro ekonomik politikalardır. Bu politikalar, geleceğe ilişkin ekonomik şartların ve beklentilerin oluşmasında önemli rol oynarlar. Aşırı ölçüde değerlenmiş bir para, potansiyel yabancı yatırımcılar tarafından ülkedeki mal ve sermaye hareketlerinin muhtemelen sınırlandırılacağının ve yüksek oranlı bir devalüasyonun işareti olarak algılanır. Böyle bir durumda yatırım yapanlar varlıklarını (assets) korumak için, sermaye ithal etmekten vazgeçip aksine ülke dışına sermaye çıkarmak (capital flight) veya ülke içinde yerel paradan kaçıp sağlam ve istikrarlı yabancı paralara yatırım yapacaklardır (currency substitution). Aynı şekilde kamu sektörünün sürekli olarak açık vermesi enflasyonun ve vergilerin yükseleceği ve orta vadede makro ekonomik istikrarsızlığın baş gösterebileceğinin işareti olarak algılanır. Örneğin, Türkiye ile ilgili olarak yapılan bazı araştırmalar, makro ekonomik istikrarsızlıkların, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen en önemli unsur olduğunu göstermektedir.

Finansal politikalardaki sınırlamalar, negatif reel faizlere neden olmakta ve sadece portföy yatırımlarının ülke dışına kaçışına neden olmamakta aynı zamanda iç tasarrufları azaltıp negatif doğrudan yatırım iklimi ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan hükümet politikalarındaki tutarlılık ve açıklık ile kredibilitesi olan bir finansman programının yürürlükte olması yatırımcılar için sağlıklı ve cazip bir yatırım iklimini beraberinde getirmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen dördüncü ekonomik faktör, yatırım yapılan ülke (host country) tarafından sağlanan vergi dışı teşviklerdir**.** Bu tür teşvikler, düşük faizli krediler, nakit yardımı, belli girdilere sübvansiyon (Örn. Enerji, işçilik, nakliye) ve bedava arazi ya da arsa tahsisi şeklinde olabilir. Teşvikler, hem yerli hem de yabancı yatırımcılara sağlanabildiği gibi sadece yabancı yatırımcılara yönelik de olabilir[221].

1.4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Vergi Unsurları

Yabancı yatırım kararlarını etkileyen vergi çeşitleri; kurumlar vergisi, kişisel gelir vergisi, satış veya ciro vergisi, damga vergisi, emlak vergisi ve çok çeşitli ödemeler şeklinde ifade edilebilir. Bu vergi ve benzeri ödemeler içinde yatırım kararlarında en etkili olanı kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisidir. Şirketler, kurumlar vergisi dışındaki vergileri genellikle bir maliyet unsuru olarak üçüncü şahıslara yansıtabilirler veya bu vergileri aracı sıfatıyla tahsil edip vergi dairesine yatırırlar. Oysa kurumlar vergisinin yükü, yatırımcının üzerinde kalır ve vergi, yatırılan sermayenin geri dönüş oranında önemli bir paya sahiptir.

Vergi yapıları ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de, hemen hemen her ülke kurum kazançlarını benzer şekilde vergilendirir. Vergi oranları esas olarak farklılık taşıyabildiği gibi, aynı bile olsa uygulanan teşvik ve istisnalar nedeniyle efektif vergi oranları farklı olabilir. Örneğin, vergi bazının (matrah) tanımında, yurt dışı kazançlara, turizm kazançlarına istisna getirmek gibi farklı uygulamaların olduğu hallerde efektif

[221] Mehmet Aktaş, **" Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları"**, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2004, s.58.

vergi yükü daha düşük gerçekleşebilir. Sağlanan istisnalar, efektif kurumlar vergisi oranı ve sermayenin net kazanç oranını belirlerler. Söz konusu unsurlar, aşağıdaki bölümlerde ayrıntılarıyla yer almıştır[222].

1.4.1 Vergi Kapsamı Kriteri

Uluslararası vergilendirmede kaynak ilkesi ve/veya ikametgah ilkesi uygulanmasından dolayı bazı sorunlar yaşanmaktadır.

Uluslararası vergilemede, kurumlar vergisine baz teşkil edecek gelirin (matrahın) belirlenmesindedir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda karlar tahakkuk bazlı (accrual basis) olarak vergilendirilir. Tahsil bazlı (cash basis) vergileme, daha çok küçük çaplı faaliyetlere yönelik olarak yapılır. Verginin matrahı hesaplanırken faaliyet gelirleri, aktif satışları ve varsa olağan dışı gelirler toplanarak toplam gelire ulaşılır. İlişkili maliyetler ve harcamalar bu tutardan düşülerek vergiye tabi gelire ulaşılır. Matrahın aşırı ölçüde azalmasını önlemek için, vergi yasalarında gider olarak indirebilecek olanlar veya olmayanlar kural olarak belirlenmiştir. Ancak bu kurallar da ülkeden ülkeye önemli farklılık gösterebilir. Vergisel olaylardaki farklılıklar nedeniyle, net olarak tarif edilebilen indirim kriterleri belirlemek oldukça zordur. Bu yüzden vergiden kaçınma veya kaçırma yoluyla verginin minimize edilmesini önlemek için, boşlukların doldurulmasına yönelik olarak genel prensiplerin belirlenmesi gerekir. Genel indirilebilirlik kriteri *makuliyet, normallik prensibidir.* Buna göre; makul olan ve ilgili sektör ya da faaliyetlerde genel olarak indirime tabi tutulan harcamalar, indirim konusu yapılabilir. Diğer prensip, *gereklilik prensibidir.* Bu prensibe göre; sadece firmanın faaliyetlerini devam etmesine yönelik olarak yapılan ve yalnızca faaliyetlerle ilgili giderler vergi matrahından indirilebilir nitelikte giderlerdir. Bu konuya örnek olarak, ana şirketce yabancı iştiraklerinden, yurt dışı yatırımlar için yapılan bazı merkez ofis giderlerine katılmalarının talep edilmesi, merkez ofisten veya ana şirketten yapılan teknik yardımların bedelinin istenmesi olayları verilebilir[223].

[222] Aktaş, s.59-60.
[223] Aktaş, s.61.

1.4.2 Amortisman Uygulaması ve Kuralları

Amortisman, aslı Fransızca olan bir sözcüktür ve anlamı ölüme doğru götürmek, yavaş yavaş öldürmektir. Amortisman sözcüğünün karşılığı olarak dilimizde "amortisman amorti etmek. Aşınma payı, aşınma oranı, itfa, aşınma ve yıpranma payı" gibi sözcükler kullanılmaktadır. Günümüzde amortisman bir çok anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan başlıcaları: Finansal anlamda (duran varlıklara yatınlmış olan sermayenin tekrar geri dönmesi işlemidir), iktisadi anlamda (verimli kapasitenin sürekliliğini sağlama işlemidir) ve maliyet anlamında (kullanılan duran varlıkların kullanımlarından ya da diğer nedenlerden dolayı meydana gelen değer azalışlarının maliyetlere geçirilmesi işlemidir) kullanılanlarıdır[224].

Amortisman uygulamaları her ülkenin vergi mevzuaatında farklılık gösterebilir. *Eşit oranlı amortisman (straight line- normal amortisman)* yöntemine göre, iktisadi kıymet için amortisman süresi içerisinde eşit oranda amortisman ayrılmasını ifade eder[225]. Çok az ülkede, ya zorunlu olarak ya da seçenek olarak *azalan bakiyeler (declining balance)* yöntemi de kullanılır. Oranı, normal amortisman ayrılacak olan değer daha önce ayrılmış olan amortisman toplamının düşülmesi suretiyle bulunur[226]. Eşit oranlı amortisman yönteminden temel farkı ve avantajı ilk yıllarda yüksek tutarda amortisman tutarının gider yazılmasıdır. İzleyen yıllarda, amortisman tutarı da azalma gösterir.

Daha az kullanılan diğer amortisman yöntemleri ise, hızlandırılmış amortisman yönteminin değişik formlarıdır. Örneğin, *başlangıç tahsisatı (initial allowance)* yönteminde yatırımın çok büyük bir bölümü ilk yılda maliyet olarak dikkate alınır bakiyesi ise ya eşit oranlı ya da azalan bakiyeler yöntemleriyle amortismana tabi tutulur.

---

[224] Yusuf Sürmen, **"Muhasebe-2"**, Trabzon: Akademi Kitabevi, 1999, s. 170-171.
[225] Hesap Uzmanları Derneği, **" Denetim İlke ve Esasları 1.Cilt",** İstanbul: 2004, Yıldız Ofset, s.331.
[226] Ateş Oktar, **" Smmm Yeterlilik ve Staja Başlama Sınavına Hazırlık Kursu Ders Notları-2"**, İstanbul: İsmmmo yayınları, 2007, s.33.

Çeşitli ülkeler, özellikle belli sektörlerde yabancı sermayeyi teşvik etmek amacıyla hızlandırılmış amortisman yönteminin uygulanmasına imkan verirler. (Örn. Petrol arama faaliyetlerinde) Hızlandırılmış amortisman uygulaması, firmaların nakit akışını iyileştirir. Aynı zamanda da yeni alınan iktisadi kıymetin finasman maliyetini azaltmak suretiyle, hazine tarafından sağlanmış bir tür faizsiz kredi işlevi görür. Bu durum tabii olarak, aynı ülkede ve aynı tüzel kişilikte vergilenebilir bir karın (matrahın) varlığına bağlıdır. Diğer yandan hızlandırılmış amortisman, yatırımın başlangıç döneminde zarar beyan edip vergi vermek istemeyen yabancı yatırımcılar açısından da oldukça caziptir.

Gayrimaddi iktisadi kıymetlerin (intangibles) maliyeti, maddi kıymetlerinkine benzer bir şekilde amortize edilerek geri kazanılabilir. Örneğin; patent ve petrol arama hakları, faaliyette bulunan ülkenin mevzuatına veya yabancı yatırımcılarla yapılan sözleşmelere göre belli bir süre için verilebilir. Aynı şekilde faaliyet öncesi ya da üretim öncesi yapılan kuruluş vb. giderler genellikle üretim ya da faaliyet başladıktan sonra belli bir sürede itfa edilir.

Yukarıda ifade edilen giderlerin, mümkün olduğu kadar çabuk gider yazılarak itfa edilmesi, yatırımın geri dönüşünü hızlandırır ve yabancı yatırımcıları mutlu eder[227].

Vergi mevzuatında uygulanması sözkonusu olan amortisman uygulamalarının önemli bir kısmında, vergi gelirlerini azaltıcı etkiye sahip olduğu ve maliyetlerde bir artışa neden olduğunu düşünmekteyiz[228].

1.4.3 Faiz Giderlerinin Uygulanma Olanakları

Kurumların mali borçları genellikle yasal maliyet olarak kabul edilip, kurum kazancından indirilir. Bu yüzden sermayenin bileşimi, borç/özkaynak rasyosunun, ödenecek vergi ile yakın ilişkisi vardır. Firmalar genellikle vergi yükünü azaltmak için sermaye finansmanı yerine, borç finansmanı yöntemini tercih ederler. Diğer bir ifadeyle;

[227] Aktaş, s. 62.
[228] Hakan Ay, **" Vergi Politikaları ve Baskı Grupları"**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2008, s.192.

şirketin ihtiyacı olan finansman, sermaye konarak değil, borçla sağlanır. Yabancı sermayeli kuruluşlar, yerli kuruluşların aksine bu konuda daha avantajlıdırlar. Yurt dışından getirdikleri kaynakları şirkete sermaye yerine borç olarak verip, vergi avantajı sağlarlar. Özellikle de yatırım yapılan ülkenin vergi oranları yüksek ya da karın transferinde güçlükler varsa, çokuluslu şirket, kendi şirketini borçlandırıp faiz geliri elde etmek suretiyle, karı ülke dışına aktarır. Kurumların sermaye ihtiyaçlarının ortaklar tarafından sağlanan borç finasmanı yönetmiyle giderilmesine vergi literatüründe *örtülü sermaye (thin or hidden capitalization)* adı verilir.

Örtülü sermaye konusunda, vergi matrahında bir değişim yaratmayan bir finansman rasyosu bulmak oldukça zordur. Bazı gelişmiş ülkeler, bu problemin çözümü için pratik yöntemler geliştirmişlerdir. Geliştirilen yöntemler içinde en radikal olanı, bu tür borçlanmanın faiz giderlerinin kurum kazancından indirilmemesi ve bu durumun telafisi için de kurumlar vergisi oranının düşürülmesi suretiyle vergi gelirinde azalma olmamasıdır. Bu kriter ile vergi bazı, sermayeye katkıda bulunan tüm değer yaratan faaliyetleri kapsama alır. Bu tür gelirler, temettü olarak mı ya da faiz geliri olarak mı, elde edilip edilmediklerine bakılmaksızın vergi matrahına dahil edilirler. Bu yaklaşımının olumsuz yönü, örtülü sermaye olayı dışında da, gerçekten zarar eden kuruluşlarda vergi yükünü artırıcı yönde etkisi olmasıdır.

Örtülü sermaye durumunu önlemeye yönelik diğer çözüm, sermayenin belli bir katına kadar borçlanma yapılabileceğini belirleyip bu konuda bir tavan oluşturmaktır. Belirlenen tavan aşıldığı takdirde aşılan tutarın faizinin, vergi matrahından indirilmesine izin verilmemektedir. Ancak, mükellef borcun makul piyasa şartlarında temin edildiğini ve borç verenin, borcu alan şirketin sermayesi üzerinde bir kontrolü olmadığını ispatlayabilirse indirim mümkündür (Kanada, Hollanda, İsviçre, ABD ve Almanya bu sistemi uygulamaktadırlar.). Bu sistemin en büyük avantajı, vergi otoritelerinin örtülü sermaye olayını çok kolay tespit edebilmeleridir. Ancak olumsuz yönü ise, mükellefleri, mutlaka yasal sermaye borç tavanına doğru yönlendirmesidir[229].

[229] Aktaş, s.62-63.

1.4.4 Stokların Değerlemesi

Standart muhasebe kuralları gereği hammadde, ara malı ve mamüller ya satın alınma ya da üretim maliyeti değerleriyle kayda alınırlar. Özellikle eflasyonist dönemlerde, tarihi maliyetle kayıtlara alınmış stoklar, gerçek değerlerinin altında mali tablolarda bulunurlar. Stokların değerlemesi için, maliyetlere de etkisi farklı olan üç temel ölçüt bulunmaktadır. Bunlar[230];

İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi (FIFO) yönteminde; satın alınmış maddelerden üretime öncelikle satın alma tarihleri eski olanların gönderileceği varsayımı kurulmuş bir yaklaşımdır[231]. Bu yöntemle yapılan stok değerlemesinde stokların değeri, eğer piyasa fiyatları artış eğiliminde ise, yerine koyma maliyetlerinden daha düşük olarak hesaplanır. Bu yüzden nominal olarak kar elde edilir ve vergi yükümlülüğü yükselir.

Son Giren İlk Çıkar (LIFO) yönteminde; satın alınan hammaddelerden tarihleri itibariyle en son alınanların üretime öncelikle gönderileceği esası üzerine kurulmuş bir stok değerleme yöntemidir[232]. Bu yönteme göre hesaplanan nominal karlar, enflasyondan olumsuz yönde etkilenmezler. Çünkü kar marjı; en sona stoğa giriş maliyetleri esas alınarak belirlenmiştir ve bu yüzden vergi yükümlülüğünde nominal bir artış olmaz.

Üçüncü yöntem olan Ortalama Maliyet Yönteminde; stokların değeri, stoğa en son giren iktisadi kıymetlere bir ortalama fiyat bulunmakta ve üretime gönderilen ve stokta kalan ilk madde ve malzemeler bu ortalama maliyete göre değerlendirilmektedir[233]. Bu yöntemde vergi yükümlülüğünün etkisi LIFO ile FIFO arasında bir yerde yer alır. Diğer bir ifadeyle, stokların enflasyonist bir ortamda ortalama maliyet yöntemiyle değerlenmesi durumunda, tüm şartlar aynı olmak kaydıyla, vergi yükü FIFO'ya göre daha az, LIFO'ya göre daha yüksek çıkar. Dolayısıyla, yüksek

---

[230] Aktaş, s.64.
[231] Osman Altuğ, **" Maliyet Muhasebesi"**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001, s.121.
[232] Altuğ, s. 124.
[233] Nalan Akdoğan, **" Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları"**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006, s. 240.

enflasyonun olduğu ülkelerde istenmeyen vergi yükünü azaltmak için mükellefler stok değerleme yöntemlerinden dikkatli bir şekilde yararlanırlar.

1.4.5 Zararların İleriye Geriye Yönelik Mahsubu

Şirketlerin operasyonlar sonucu elde ettiği cari dönem zararları, genellikle gelecekte elde edilecek olan karlardan indirilerek, vergi yükümlüğünde azalmalar sağlanır. Zarar mahsubu, sadece cari yıla ilişkin olmayabilir. Çoğu ülkede mevcut birikmiş zararlar dört ya da beş yıl içinde elde edilecek karlardan mahsup edilir. Bu ileriye yönelik zarar mahsubudur. Daha ender olmak kaydıyla geriye dönük zarar mahsubu örnekleri de vardır. Bu tür zarar mahsubu, vergi iadesini gerektirdiği için vergi idarelerince pek benimsenmemekte ve pek kullanılmamaktadır. Cömert olarak verilmiş ileriye dönük zarar mahsubu hakkı, yatırımların geri dönüşünü hızlandırır ve yabancı yatırımcılar için cazip bir ortam yaratır[234]. Türk vergi sisteminde, zararlar ileriye doğru olup, geçmiş yıllar zararlarının kurum kazancından indiriminde süre sınırlaması vardır. Bu süre beş yıl olup, faaliyetin zararla sonuçlandığı hesap dönemi beş yıllık süreye dahil değildir[235].

1.4.6 Enflasyon Ayarlaması (Enflasyon Muhasebesi)

Kurumlar vergisine yönelik, enflasyon düzeltmesinin yapılmadığı hallerde, genellikle efektif vergi yükü yüksek olur. Örneğin, sabit kıymetlerin tarihi maliyetleriyle kayıtlarda yer alması ve enflasyona göre yeniden değerlemenin yapılmaması hallerinde, amortisman tutarları daha düşük hesaplanır ve vergi yükü artar. Diğer örnek ise, ileriye yönelik zarar mahsubunda ortaya çıkar. Geçmiş yıl zararlarının enflasyon endekslemesine tabi tutulmaması durumunda, vergi kalkanı olma özelliği zaman içinde azalır. Vergi yasalarında enflasyon düzeltmesine imkan verilmesi, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek açısından yararlı sonuçlar verebilir[236].

---

[234] Aktaş, s.64-65.
[235] Recep Bıyık, Aydın Kıratlı, **" Giderler ve İndirimler"**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2007, s.739.
[236] Aktaş, s.65.

Enflasyonist ortamda, enflasyon muhasebe verileri üzerinde iki önemli olumsuz etki yapmaktadır. Bunlardan birincisi, temel ve ek mali tablolar ile gösterilen veriler, tarihi maliyetle gösterilmiş olduklarından işletmenin cari değerlerini gösterememektedir.

İkincisi ise enflasyon dönemlerinde işletemenin sağladığı karların içerisinde enflasyondan kaynaklanan enflasyon karıda bulunmaktadır. Bu nedenle bu dönemlerde işletmenin ödediği vergi ve fonlar ile ortaklara dağıtılan karlar yüksek hesaplanmakta ve işletmelerin finansal ve öz kaynak yapısı gitgide zayıflamaktadır.

Bu durum; işletmeleri yönetenlere ve üçüncü şahıslara doğru olmayan yanıltıcı bilgiler verilmesine neden olmakta ve yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır[237].

Enflasyon düzeltmesi esas olarak, amortisman, stok değerlemesi ve diğer vergi matrahına etkisi olan sermaye kazançları ile aktif ve pasif kalemlerin endeksleme suretiyle değerlenmesi işlemlerini içerir. Endeksleme, genellikle bir fiyat endeksine dayalı olarak yapılır. Enflasyon ayarlaması, bilançolarda kapsamlı ve karmaşık düzeltmeleri ihtiva etmektedir. Dolayısıyla, kapsamlı enflasyon muhasebesine ihtiyaç arttıkça, kurumlar vergisi mevzuatı daha karmaşık hale gelebilir[238].

1.4.7 Döviz Kuru Ayarlaması

Aşırı ölçüde değerlenmiş döviz kurları, eğer düzeltme yapılmazsa mali tablolarda enflasyona benzer etki yaratır. Örneğin, ithalat ağırlıklı sektörlerde satılan malın maliyeti üretim döneminde düşük kur üzerinden belirlenir. Ancak satış esnasında yüksek kur nedeniyle kar marjı ve vergiye tabi kar yükselir. Bu yüzden, aşırı değerlenmiş döviz kuru uygulaması, yabancı yatırımlar açısından olumsuzluklar yaratır.

[237] Ahmet Demir, **" Enflasyon Muhasebesi ve Uygulaması"**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 2004, s. 9.
[238] Aktaş, s.65.

1.4.8 Vergi Yükü

Ülkelerin içinde bulundukları kalkınma aşamaları, kamu harcamalarının düzeyi ve ulusal gelirin büyüklüğü gibi göstergeler, vergi yapılarını belirler Şekil 4, 1965-1988 yılları arasında, OECD ülkelerinde çeşitli vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki paylarının karşılaştırmalı olarak göstermektedir[239].

Şekil 4: OECD Ülkelerinde Çeşitli Vergilerin Toplam Vergi Gelirlerinin Dağılımı

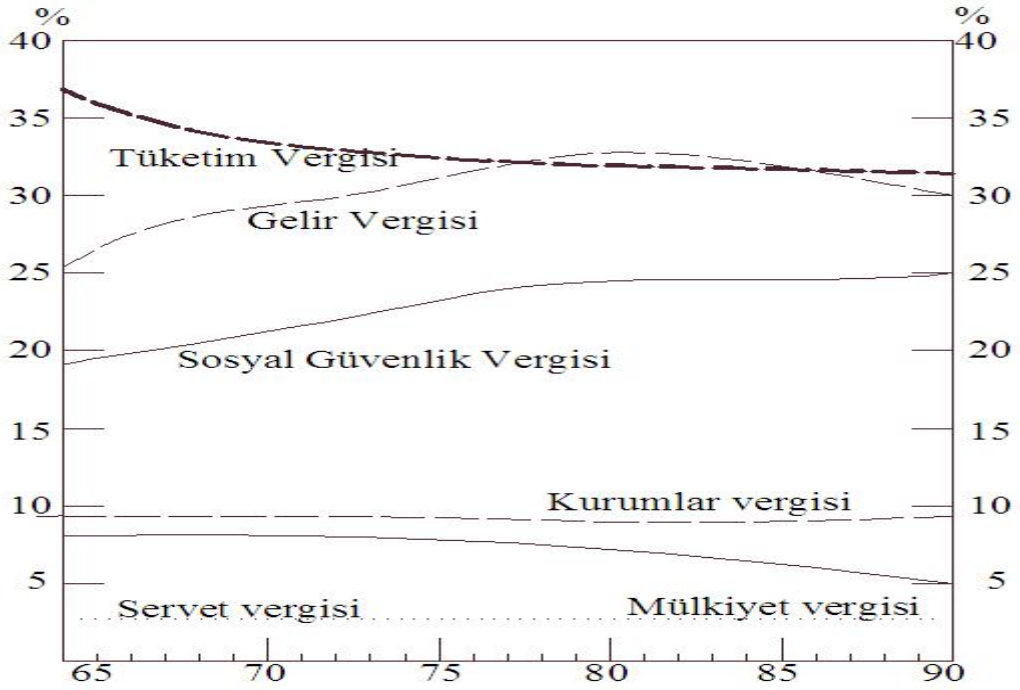

Kaynak: Şener, s.200

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi, bu ülkelerde gelir ve sosyal vergilerinin toplam bütçe gelirleri içindeki payı giderek artarken, tüketim, mülkiyet ve kurumlar vergilerinin payları azalmaktatır. Servet vergilerinin payı ise, değişmeden aynı kalmaktadır. Ülkelerin vergi yapılarının karşılaştırılmasında, genellikle vergi yükü temel alınmaktadır. Ülke düzeyinde vergi yükü, toplanan vergi gelirlerinin ulusal

[239] Orhan Şener, **" Teori Ve Uygulamada Kamu Ekonomisi"**, İstanbul: Beta, 2001, s. 200.

gelire oranıdır. Tablo 26'de, çeşitli OECD ülkelerinin vergi yüklerini karşılaştırmalı bir biçimde göstermektedir[240].

Tablo 26: OECD Ülkelerinde Vergi Yükü Dağılımı

	Yıllar		
Ülke Adı	**1977**	**1984**	**1991**
Avusturya	39.1	42.4	42.1
Belçika	43.8	47.4	44.9
Kanada	31.1	33.0	37.3
Danimarka	41.9	47.6	48.3
Finlandiya	38.2	35.6	37.3
Fransa	38.7	44.5	44.2
Almanya	38.2	37.6	39.2
Yunanistan	28.5	34.9	38.3
İtalya	27.4	34.9	39.7
Japonya	22.3	27 1	30.9
Hollanda	43.0	43.9	47.0
Norveç	47.3	45.8	47 1
Portekiz	27.4	32.2	35.6
İspanya	21.4	28.8	34.7
İsveç	50.2	50.0	53.2
İngiltere	34.7	37.8	36.0
ABD	29.0	28.0	29.8
TÜRKİYE	21 7	17.3	20.1
OECD, Avrupa (ort.)	36.3	38.5	40.4
AET (ort.)	35.5	39.8	41.2

Kaynak: Şener, s.202.

Yukarıda tabloda yer alan vergi gelirleri, yerel yönetimlerin payları ile sosyal güvenlik vergilerini de içermekte olup, diğer devlet gelirlerini kapsamamaktadır. Tablo 26'ye göre, gelişmiş ülkelerde vergi yükü oldukça istikrarlı bir biçimde artarken, Türkiye'de son derece istikrarsız bir gelişme göstermektedir[241]. Türkiye,

[240] Şener, s.201.
[241] Şener, s.202.

OECD ülkeleri arasında toplam vergi yükü (Toplam vergiler/GSYİH) düşük ülkelerden biridir. 1999 yılı verilerine göre toplam vergilerin GSYİH'ya oranı OECD ülkelerinde ortalama yüzde 27,7 iken Türkiye'de yüzde 22,2 düzeyindedir. Sosyal güvenlik kesintilerinin vergilere dahil edilmesi durumunda, bu oranlar sırasıyla yüzde 37,3 ve 31,3 şeklinde gerçekleşmiştir[242]. Yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ya da kaçısını engellemek için sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün azaltılması var olan kamu açıklarının giderek artışına da neden olabilir[243]. Ülkelerin vergi yükü yapıları doğrudan yabancı sermayenin ülke seçiminde göz önünde bulundurduğu kriterlerinin içinde yer almaktadır. Bu nedenle vergi yüklerin rasyonel bir şekilde ayarlanması ülke menfaatine olabilir.

1.4.9 Vergi Reformu

Vergi reformu önemini her zaman koruyan bir konudur. Vergi mükellefleri ve hükümetler tecrübe ve zenginliklerini geliştirdikleri ölçüde vergi sistemleri de bu duruma ayak uydurmalıdır. Vergi sistemleri, bünyelerinde daha önce bilinmeyen yasal boşlukları kapatma niyetiyle, ele alınan önlemleri içermesi için sık sık değiştirilir. Yasal boşluklar, vergi sistemi tasarlandığında genellikle ortada yoktur. Yasal boşluklar daha çok verimli yeni teknoloji zemini yenilikçi vergi planlama tasarılarıyla işlendiği zaman ortaya çıkarlar. Çok uluslu girişimler hisse başına kazanımlara odaklandığı ve hükümetler kendi vergi tabanlarını korumaya çalıştığı için, hem kışkırtma hem de buna cevap baş döndürücü hızlarda gerçekleşmektedir. Fakat elbette burada ki olay vergi reformu değildir, daha çok vergi reformunu gerekli kılan şeydir. Vergi reformunun siyasi amaçları, vergi sistemlerinin üzerine yapılandırıldığı ilkelerle uyuşuyor gibi görünmektedir. Son zamanlarda OECD, vergi sistemine bir cevap olarak bu ilkelerin elektronik ticarete ve yeni teknolojiye meydan okuduğunu ifade etmiş ve doğrulamıştır. OECD, vergilendirme ve elektronik ticaret için belirlediği "vergilendirme çatısı ilkeleri"nde; tarafsızlığı, etkinliği, kesinliği, sadeliği, etkililiği, şeffaflığı ve esnekliği hükümetleri tekdüze ticaret ve elektronik ticaret bağlamında

[242] http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/vergi.doc, Erişim (02.03.2008).
[243] H. Yasemin Özuğurlu, Veli Kargı, " Türkiye'de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005" **Yönetim Ekonomi Dergisi**, Manisa: 2007, Sayı: 1, s.279.

yönlendirmesi gereken vergilendirme ilkeleri olarak kabul etmiştir. Vergi reformu, vergi sistemini, bu ilkelerle temsil edilen ideale yaklaştırmaya yönelik çabalar olarak tanımlanabilir ve vergi reformu, sistemi diğer yöne çeken gelişmeler tarafından genellikle öncelikli olarak düşünülür.

Örneğin vergi sistemine, yasal boşlukları kapatma ve vergi tabanını koruma ihtiyacı tarafından yönlendirilen müdahaleler gibi. Vergi reformu öncelikle, sadeleştirme vasıtasıyla uyum maliyetlerini azaltma, tarafsızlık vasıtasıyla elverişli bir saha oluşturma, etkililik ve kesinlik vasıtasıyla da herkesin kazandığı kadar ödediğinden emin olma ilkeleri ile ilgilidir. O halde vergi reformunun geleceği, ilkeler bakımından geçmişinden farklı değildir. Fakat gelecek bu ölçüde farklıdır: vergi reformunun ana ilkelerine ulaşma amaçları, ticaretin küreselleşmesini yansıtma amacıyla değişmelidir. Tüm bu ilkeler şeffaflık, tarafsızlık, etkinlik vs. küresel düzeyde yorumlanmalıdır. Eğer bunlar başarılmak isteniyorsa; bu hedefe ulaşmak için vergi idareleri, etkin bir uluslararası işbirliği çalışmasına ihtiyaç duyacaktır[244].

1.4.10 Kanuni Vergi Oranı

Doğrudan yabancı sermeyanin yatırım konusunda fizibilite çalışması esnasında vergi konularında üzerinde en çok durduğu konu kurumlar vergisi oranıdır.

Son yıllarda dünyanın bir çok ülkesinde kurumlar vergisi oranlarında ciddi bir düşüş eğilimi yaşanmaktadır. Kurumlar vergisi oranında 1996-2002 yılları arasında Almanya'da % 19, İrlanda'da % 22 , İzlanda'da % 15, Macaristan'da % 15, Polonya'da % 12 İtalya'da % 13'lük düşüşler yaşanmıştır[245]. Türkiye'de ise 2006 yılından geçerli olmak üzere kurumlar vegisi oranı % 33'den %20'ye indirilmiştir. Diğer ülkelerin kurumlar vergisi oranına bakıldığında halen vergi oranın yüksek olduğu söylenebilir.

---

[244] Frances M. Horner, **"The OECD, Tax Competition and The Future of Tax Reform", Head of Tax Competition Unit, Fiscal Affairs, OECD"**, January 2000, [http://www.oecd.org/daf/FSM/taxcompetitionarticle.html], Çeviren, Ersan Öz, **OECD, Vergi Rekabeti ve Vergi Reformunun Geleceği"**, http://www.portal1.sgb.gov.tr/_calismalar/yayinlar/md/md145/ersanoz.pdf , Erişim (01.08.2008).

[245] Duran, s.39.

Vergi oranlarında yükseklik veya düşüklük firmaların vergi yükünü olumlu veya olumsuz yönde etkileyeceği için yatırım kararının alınmasından etkili olmaktadır.

1.4.11 Vergi Anlaşmaları

Vergi anlaşmaları; birden çok ülkede faaliyet gösteren işletmelerin elde ettikleri kazancın vergilendirilmesinde ilgili (taraf) ülkelerce uygulanacak ortak vergileme prensiplerini ifade eder. Uluslararası faaliyet yürüten işletmelerin kazancının hiçbir taraf ülke açısından haksızlık doğurmayacak şekilde objektif esaslarda vergilendirilmesi global ekonominin en önemli sorunlarından biridir.

Her ülkenin vergileme yetkisini lehine yorumlayarak uygulaması, uluslararası iş yapan işletmeler bünyesinde bazen çok önemli vergi yüklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle yabancı sermaye, girdiği ülkede öncelikle vergisel güvenceler istemektedir.

Ülkemiz tarafından, son yıllarda çifte vergilemenin önlenmesi amacıyla birçok devletle çifte vergilemeyi önleme anlaşması yapılmıştır. Çifte vergilemenin önlenmesi diğer bir ifade ile çok uluslu ticari ilişkilerden doğan kazançların vergilendirilmesine çerçeve çizilmesi, taraf ülke dış ticaretinin gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunacaktır.

Uluslararası vergi anlaşmaları, TBMM'nin onayı ile ve kanunla yürürlüğe girmektedir. Vergi kanunları yanında bu kanunlar daha spesifik kanunlardır. Bu nedenle uluslararası vergi anlaşmaları Türk Vergi Hukukunun temel ve zorunlu kaynaklarından biridir. Kanun gücünde olup yargı ve yürütme organlarını bağlayıcı niteliktedir.[246]

Anlaşmalar uyarınca vergilendirme hakkının hangi devlette olduğu belirlendikten sonra vergilendirme hakkına sahip olan ülke söz konusu geliri kendi iç mevzuatına göre değerlendirecek ve vergilendirecektir. Vergi anlaşmalarında vergileme

[246] Sadık Kırbaş, **" Vergi Hukuku Temel Kavramlar, İlkeler ve Kurumlar "**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, s.44.

yetkisi, oranlarla sınırlandırılabilmektedir. Oran sınırlamasının yapıldığı durumda söz konusu oranlar vergileme tavanını ifade etmektedir.

Dar mükelleflerin, çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları uyarınca indirimli vergi oranından yararlanabilmeleri için, taraf devletin yetkili makamlarından o ülkede tam mükellef ve mukim olduklarına dair belge ibraz etmeleri gerekmektedir[247].

1.4.12 Uluslararası Vergi Koordinasyonu (Vergi Uyumlaştırılması)

Vergilerin koordinasyonu, ülkelerin kendi sınırları içinde yerleşmiş kişilerle yabancıların ülkesinde elde ettiği gelirlerin vergilendirilmesi, üretim ve satış vergilerinin ihracat ve ithalat için nasıl uygulanacağı, hususunda alınan kararların birbiriyle uyumlu şekilde uygulanmasını ifade etmektedir. Her devletin mali egemenliğinin simgesi olan bir vergi sistemi mevcuttur. Bu vergi sistemleri ait oldukları ülkenin sınırları içinde geçerlidir. Ancak uluslararası ticari ilişkilerin artması, yabancı işçi çalıştırılması, çokuluslu şirketlerin faaliyetleri gibi nedenlerle ülkelerin kendi sınırları içinde uyguladıkları vergiler diğer ülke vergileri ile uyuşmamakta ve pek çok sorunun doğmasına neden olmaktadır. Bunların dışında her ülkenin kendi vergi sistemini uygulaması sonucunda ortaya çıkan çifte vergilendirme konusunda uluslararası maliyenin önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır[248].

Vergi uyumlaştırılması, direktifler, tüzükler gibi topluluk ikincil mevzuatı ile anılan diğer kaynaklar (uluslararası anlaşmalar ve yargı kararları, ortaklık anlaşması, işbirliği anlaşması) yolu ile yapılır. Ancak bunlar arasında en çok kullanılan direktiflerdir. Çünkü direktifler doğrudan üye ülkede yürürlüğe girmemekte, üye ülkenin direktifin içeriğini kendi iç hukukunda yapacağı düzenleme ile iç hukukuna aktarmaktadır[249].

---

[247] http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/ek_nisan_2007, Erişim (05.04.2008).
[248] Dilek Yılmazcan, **" Uluslararası Maliye"**, İstanbul: Ders Notları, 1992, s.10.
[249] Ahmet Ulutaş, " Avrupa Birliğinde Dolaysız Vergilerin Uyumlaştırılması Sorunu Kapsamında Kurumlar Vergisi Uyumlaştırılması Çalışmaları ", **Gümrük Dünyası Dergisi,** Ankara: 2004, Sayı:42, s.2.

1.4.12.1 Vergilerin Uyumlaştırılma Nedenleri[250]

Devletler ihracat ve ithalatın vergilendirilmesi ile ilgili kararlar alırlarken diğer ülkelerin kararları ile de uyum sağlamak zorundadırlar. Bu zorunluluğun nedenleri şöyle sıralanabilir.

a) Uluslararası Vergi Eşitliği: Uluslararası vergi eşitliği söz konusu olduğunda iki eşitlikten söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi mükellefin uluslararası vergi eşitliği, ikincisi ise ülkelerin uluslararası vergi eşitliğidir. Şimdi bunları kısaca açıklayalım.

aa) Bireylerin Vergi Eşitliği: Bir ülkede yaşayan vergi mükellefi yalnız yaşadığı ülke içinde değil başka ülkelerden de çeşitli gelirler elde edebilmektedir. Böyle bir durumda bireysel bir eşitliğin olabilmesi için o mükellefin yurtiçi ve yurtdışında elde ettiği gelirlerin toplamı üzerinden ödenilen vergi ile aynı geliri yurt içinde elde eden mükellefin ödediği verginin eşit olması gerekmektedir. Burada mükellef çeşitli ülkelerde birden fazla gelir elde ettiğinden birden fazla devletin vergi otoriteleri tarafından vergilendirilmektedir. Örneğin, ABD vatandaşı A'nın, İngilitere'de yatırım yaptığını ve bu kimsenin aynı zamanda kendi ülkesinde de gelir elde ettiğini varsayalım. Bu durumda A, İngiltere'deki yatırımlarından elde ettiği gelir üzerinden İngilitere'de, kendi ülkesindeki (ABD), geliri üzerinden de ABD'de vergi ödemek zorundadır.

Yatay eşitliğin sağlanabilmesi için A'nın ABD'de eşit gelir elde eden mükellef B ile aynı vergiyi ödemesi gerekir. Ya da ABD'nin vergi idaresi yabancı ülkelerde ödenen vergiyi gelirden düşerek kendi vergi yasalarına göre kişilerin vergi yüklerini eşitlemeye çalışmalıdır. Bunlardan birincisi ulusal bir nitelik taşırken ikincisi uluslararası bir anlam taşımaktadır.

bb) Ulusların Vergi Eşitliği: Ulusların vergi eşitliğinden amaç, dış vergilemeyle ilgili yetkinin hangi ulusa ait olacağının belirlenmesidir. Burada incelenecek

[250] Yılmazcan, s.10-12.

husus, çeşitli ülkelerin uluslararası gelirden nasıl bir pay alacakları ile ilgili konulardır. Bu konular hem mal ve hizmetlerin, hem de gelirin vergilendirilmesi nedenleri ile ortaya çıkmaktadır. Örneğin gelir vergisi ile ilgili olarak benimsenen bir ilkeye göre gelirin elde edildiği ülke ya da kaynak ülke vergilendirme yetkisine sahiptir. Ancak kaynak ülkelerin uygulayacağı verginin oranının farklılığı çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda bir başka sorun ise bir ülke sermayesinin (örneğin ABD) bir başka ülkede (örneğin İngilitere'de) kullanılması sonucu olarak her iki ülkedeki sermayenin kullanımının yarattığı farklılıktan ortaya çıkabilmektedir. Bu örnekte A'nın İngilitere'de kullandığı sermayenin karlılığı verginin İngilitere'de alınması nedeniyle azalmaktadır. Böylece İngilitere'de uygulanan vergi oranının yüksekliğine bağlı olarak ABD'nin sermayesinin karlılığındaki azalma sonuncunda karşılaşacağı kayıp giderek azalacaktır. Bu amaçla ulusal düzeyde eşitliğin sağlanması amacıyla aynı gelire her iki ülkenin uygulayacağı vergi oranı eşitlenerek sermaye gönderen ülkenin kaybını minimize etme olanağı yaratılmaktadır.

b) Uluslararası Kaynak Dağılımı: Uluslararası vergi uyumlaştırılmasının nedenlerinden birisi de, ülkelerarası vergi farklılıklarını ortada kaldırılarak coğrafi açıdan nisbi fiyat yapısının vergi nedeni ile bozulmasını önlemek ve böylece mal ve faktör piyasaları açısından birlik üyesi ülkelerarası optimum dağılımı gerçekleştirerek toplum refahını yükselmektir. Coğrafi açıdan nisbi fiyat yapısının hem mal ve hizmetler hem üretim faktörleri açılarından korunabilmesi vergi uyumlaştırılması işleminin hem dolaylı hem de dolaysız vergiler alanında gerçekleştirilmesi şartına bağlıdır. Çünkü dolaylı vergiler mal ve hizmetler piyasasında bir maliyet elemanı olarak fiyatları etkilerken dolaysız vergiler de faktör piyasalarında birer maliyet elemanı olarak fiyatları etkilemektedir. Bu nedenle her iki piyasada da coğrafi yatırım yapılarının bozulmaması ancak dolaylı ve dolaysız tüm vergilerin uyumlu hale getirilmesiyle mümkündür.

Vergi oranlarının farklılığı fert ya da yatırımcıların daha kolay karar almalarını sağlarken aynı şey sermaye gönderen ülke açısından daha zordur. Böyle bir durumda ortaya çıkan sonuçlar dünya çapında sermaye kullanımında etkinliği

bozmadan uluslararası düzeyde yatırım gelirlerinin nasıl vergilendirileceği ile ilgilidir. Bu sorunlar ayrıca uluslararası düzeyde alınan mal ve hizmetlerle ilgili vergilerin farklılaşmasından da kaynaklanmaktadır. Bu tür vergilerin birçok ülkenin üretim aşamasında uygulanması sonucunda bazı ülkelerde üretilen malın nispi maliyeti önemli ölçüde etkilenmektedir. Böylece uluslararası ticari ilişkiler sadece karşılaştırmalı üstünlükler yönünden değil, ayrıca değişik vergi yapılarına sahip olmalarından da etkilenmektedir.

1.5 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergi Politikaları

Tarih içinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, iktisadi kalkınma ve sanayileşmelerinin hızlandırılmasına yönelik vergi politikalarına yoğun bir şekilde başvurmuşlardır. Günümüzde de adil ve dengeli kalkınma özleyişini sağlamada vergi politikası aktif bir araç olarak kullanılmaktadır[251].

Küreselleşme süreci, mal ve hizmet hareketlerindeki sınırları kaldırmıştır. Bunun sonucu olarak, faktör fiyatlarındaki farklılığın yarattığı üretim maliyetlerindeki nisbi avantajları kullanmak isteyen ülkeler arasında, dış yatırımları çekmek konusunda bir yarış başlamıştır[252].

Yabancı sermaye gideceği ülkeye karar verirken[253];

- O ülkenin pazara erişim kolaylığı,
- Yatırım ve işletme masrafları ve
- Ekonomik ve politik risklerin düzeyi gibi faktörler yanında vergi sisteminin sunduğu imkan ve/veya fırsatları göz önünde tutmaktadır. Bu itibarla, bu yönde karar alınmasında ilgili ülkenin vergi teşvik sistemi önemli rol oynamaktadır.

---

[251] Adnan Gerçek, **" Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları ve Etkinliği"**, http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/tesvik.doc, Erişim (01.08.2008).
[252] DPT, **"Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007 – 2013"**, Ankara: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007, s.8.
[253] DPT, **"Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007 – 2013"**, Ankara: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007, s.8.

Vergi politikası araçlarına bakıldığında, vergi teşvikleri, vergi muafiyetleri, vergi istisnaları, vergi oranları gibi araçlardan oluşmaktadır.

Vergi politikası araçları kullanılarak yapılan teşvikler ile bazı sektörler veya ürünler, vergi iadesi, muafiyet, istisna veya indirim şeklinde kolaylıklar sağlanarak desteklenmektedir. Oysa, sağlıklı bir serbest rekabet ortamında, üye ülkelerin vergileri, rekabeti lehlerine çevirmek için bir araç olarak kullanmamaları arzulanır. Üretim faktörlerinin ve mali kaynakların en verimli şekilde kullanılabilmesi amacıyla, vergiyle ilgili hükümlerin tarafsız kalması gereklidir. Bu sağlandığı taktirde, sermaye hareketleri ve şirketlerin kuruluş yerini seçmeleri; hammadde, işçilik gibi diğer ekonomik nedenler dikkate alınarak yapılacaktır[254].

Vergi politikası araçlarından olan vergi teşvikleri hem gelişmekte olan hemde gelişmiş ülkeler uygulamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin teşvik uygulamalarına gerek duymalarında başlıca şu gerekçeler ileri sürülmektedir; ekonomik kalkınma, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, uluslararası rekabet gücü kazanma, verimlilik artışı, istihdam imkanlarını genişletme, teknoloji transferi, ihracatı arttırmak, sanayileşme ve yabancı sermaye çekme gibi amaçlar[255].

Gelişmiş ülkelerde ise; rekabet gücünü korumak, teknolojik gelişmeyi sürdürmek, sermaye kaçışını engellemek, bölgesel dengesizlikleri gidermek, verimlilik artışı, sorunlu sektörleri desteklemek, işsizliği azaltmak gibi amaçlar için başvurulmaktadır[256].

1.5.1 Vergisel Teşvik Kavramı

Vergi teşviği, belirli bir kuruluş ya da kuruluş grubuna belirli bir biçimde davranmaya yönlendirmek için hükümetler tarafından ya da hükümetlerin talimatı doğrultusunda sağlanan her türlü ölçülebilir ekonomik avantajdır. Bu avantajlar ya

[254] DPT, **"Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007 – 2013"**, Ankara: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007, s.8.
[255] Mustafa Duran, **"Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları"**, Ankara: Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003, s.8.
[256] Duran, s.8.

belirli bir yatırımın getiri oranını yükseltmek ya da bu yatırımın maliyet ya da risklerini azaltmak için özellikle tasarlanmış tedbirler içerir. Bunlar altyapı gibi daha geniş kapsamlı ve herhangi bir ayrım içermeyen politikalar, yabancı doğrudan yatırımlar açısından genel yasal durum, ticari faaliyetlere ilişkin hukuki ve mali rejim ve karın serbestçe ülkeden çıkarılması gibi hususları içermezler. Bu sayılanlar her ne kadar yabancı doğrudan yatırımların nerede yapılacağına yönelik kararları etkilese de, teşvik değildirler[257]. Başka bir ifade ile vergi teşviği girişimcilerin belli proje veya sektörlere yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla üzerlerindeki vergi yükünü azaltan işlemlerdir diyebiliriz.

1.5.2 Vergisel Teşviklerin Kullanım Amaçları

Uygulunan teşvik türleri ülkelerin makro ve mikro ekonomik hedeflerine göre farklılıklar göstermektedir. Fakat Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Ajansı (UNCTAD-United Nations on Trade and Development)'nın yapmış olduğu araştırmaya göre teşviklerinin 4 temel amacı gerçekleştirmek için kullanıldığı saptanmıştır[258]:

a-Bölgesel Yatırımların Artırılması: Ülkeler vergisel teşvikleri kullanarak yatırımları belli bir alana yada bölgeye yönlendirebilirler. Bölgesel kalkınma amaçlarını kırsal bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak, yeni endüstriyel merkezler oluşturmak, çevresel riskleri azaltmak ve nüfusun dengeli bir biçimde dağılımını sağlamak şeklinde sıralayabiliriz. Angola, Ekvator, Gana, Hindistan, Pakistan ve Tayland gibi bazı ülkeler vergisel teşvikleri bu saydığımız amaçlar için kullanmaktadırlar. Ayrıca bölgesel teşviklere örnek olarak Kolombiya'yı örnek verebiliriz. Kolombiya güneyinde yer alan Rio Paez bölgesinin kalkınabilmesi için önemli düzeyde vergisel teşvikler getirmiştir. Bu bölgeye yatırım yapan firmalara 10 yıl süreyle vergi ertelemesi uygulamaktadır.

---

[257] Judıt Gergely, **" Trends in Foreign Direct Investment Incentives"**, Italy, Associazione Universitaria di Studi Europei Esca Italy, 2003, s.8.

[258] UNCTAD, **"Tax Incentives and Foreign Direct Investment. A Global Survey"**. United Nations, Geneva, 2000,s.12-13.

b-Sektörel Yatırımın Artırılması: Ülkeler bazı sektörlerdeki faaliyetleri artırabilmek için vergisel teşvikleri kullanabilmektedirler. Bu faaliyetler madencilik, endüstriyel teknoloji parkları, ihracata önderlik eden faaliyetler, film endüstrisi ve yeni teknoloji alanlarıdır. Örneğin Singapur ülkedeki gelişmemiş endüstrilerde faaliyet gösteren öncü firmalara 5 yıl boyunca kurumlar vergisi istisnası getirmiştir. Kosta Rica ise turizm sektöründe benzer teşvikler uygulamaktadır. Hindistan ise bilgi teknolojisi alanında faaliyet gösteren firmalara önemli vergisel teşvikler uygulamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki vergisel teşvikler genellikle imalat, madencilik ve turizm gibi sektörlerde yoğunlaşmıştır. Bu ülkelerdeki teşvikler genellikle şirket merkezini ülkeye çekmeyi hedeflemekle birlikte Malezya, Singapur ve Filipinler, kurumlar vergisi oranlarını aşağıya çekerek, şirket merkezlerini bünyelerine çekmeyi amaçlamaktadırlar.

c-Performansın Artırılması Vergisel teşvikler, ihracat promosyonları, işgücünün eğitimi ve ülkeiçi katma değerin artırılması yönünde de kullanılabilmektedir. Serbest ticaret bölgeleri ihracat potansiyelinin artırılması için uygulanan teşviklere örnek olabilir. Örneğin Panama serbest ticaret bölgeleri ile ihracat ağırlıklı malların üretimini teşvik etmektedir. Bu bölgelerde faaliyet gösteren firmalar kurumlar ve katma değer vergilerinden muaf tutulmuşlardır. Gana, standart kurumlar vergisi oranı %35 olmasına rağmen, ihracata yönelik geleneksel olmayan mal üretimi yapan firmalar %8 gibi düşük bir oranla vergilendirilmektedir.

d-Teknoloji Transferi Gelişmekte olan ülkelerin vergisel teşvikleri uygulamaktaki bir diğer amaç, teknoloji transferi sağlayabilmektir. Vergisel teşvik türleri temel olarak bu amacı yerine getirebilmek için dizayn edilmişlerdir. Singapur ve Malezya gibi bazı ülkeler ise AR-GE ve teknoloji projeleri için ayrıca ek vergisel teşvikler uygulamaktadırlar. Bu ülkeler firmaların ayırmış oldukları teknoloji geliştirme fonlarını ve AR-GE faaliyetlerini vergiden istisna tutmuşlardır.

1.5.3 Uygulanan Vergisel Teşvik Türleri

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Ajansı (UNCTAD-United Nations on Trade and Development)'nın 2000 yılında yayınladığı raporda vergisel teşvik türlerinin üzerinde ayrıntılı şekilde çalışma yapılmıştır. Bunları 9 ana başlık altında toplamak mümkündür.Bunlar[259];

1.5.3.1 Düşük Vergi Oranlarının Kullanılması

Hükümetler yabancı sermaye yatırımlarını bünyelerine çekebilmek ve hedef sektör ya da bölgelere yönlendirilmesini sağlamak için yabancı firmaları ülkede uyguladıkları genel vergi oranlarından daha düşük bir vergi oranıyla vergileyebilirler. Hong Kong, Endonezya, İrlanda, Kolombiya ve Estonya gibi birkaç ülke bu tip vergisel teşviki uygulamaktadırlar. Bu tip teşvikte temel amaç ek yabancı sermaye yatırımı çekebilmektir. Ayrıca bu tür bir vergisel teşvikte kısa dönemli sermaye kazançları normal vergi oranlarıyla vergilendirilirken, uzun dönemli sermaye kazançları kısa dönemli sermaye kazançlarına göre yaklaşık yarı yarıya daha düşük bir vergi oranıyla vergilendirilmektedir. Uzun dönemli sermaye kazançlarına getirilen bu ayrıcalıklı uygulama yatırımcının fonları daha uzun bir süre için ülke içerisinde tutmasını teşvik etmektedir. Böylece kısa vadeli fon hareketlerinin ülke ekonomisi üzerinde oluşturduğu olumsuz dalgalanmalar önlenip sermaye piyasalarında stabilizasyonun sağlanması amaçlanır.

1.5.3.2 Zararın Sonraki Dönemlere Aktarılabilmesi

Bu tür bir teşvik firmalara zararlarını belirli yıllar itibariyle (genellikle 3 yada 5 yıl) aktarabilme imkanı getirmektedir. Böylelikle kar edilen dönemlerde ödenecek vergi miktarı da otomatik olarak azalacaktır. Bu teşvik türü özellikle uzun süren yatırımların ilk birkaç yılında yatırımın devam etmesi ve satışların düşük bir düzeyde olması dolayısıyla kara geçilemeyen dönemlerinde etkili olmaktadır.

---

[259] UNCTAD, **"Tax Incentives and Foreign Direct Investment. A Global Survey"**. United Nations, Geneva, 2000, s.19-22.

1.5.3.3 Vergi Tatili

Özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında en yaygın olan teşvik türüdür. Uygulanan bu teşvikle özellikle yeni yerleşen firma ödemesi gereken kurumlar vergisinden belirli bir dönem için (çoğunlukla 5 yıl) muaf tutulur. Bu yöntem firmanın ödemesi gereken diğer vergiler için de uygulanabilir. Vergi ertelemesi, erteleme dönemi içerisinde firma geliri üzerindeki vergi maliyetini ortadan kaldırır. Vergi ertelemesi düşük uygulama maliyeti bakımından uygulanması son derece basit bir yöntemdir. Çünkü erteleme dönemi içerisinde firmanın ödemesi gereken verginin hesaplanması gerekmemektedir. Bu özelliğinden dolayı vergi ertelemesi yöntemi özellikle kurumlar vergisi sistemine yeni geçmiş olan ülkeler arasında en sık başvurulan teşvik türüdür. Ayrıca uzun dönemli yatırım projelerinde yatırımcının en çok talep ettiği teşvik türüdür.

1.5.3.4 Yatırım İndirimi

Yatırım indirimleri gerçekleştirilen yeni yatırımlarda vergilendirilebilir gelir matrahının belli oranlarda azaltılmasından ibarettir. Bu tür indirimler sermaye edinim maliyetlerini düşürme eğilimindedir. Yatırım indiriminden yararlanacak sektör ve yatırım alanları vergi koyucu otoriteler tarafından amaçlanan hedefler doğrultusunda seçilir.

1.5.3.5 Özel Nitelikli Harcamalara Getirilen Vergi İndirimleri

Bazı ülkeler yatırımcıları belirli yönde yaptıkları harcamaları artırmaları için vergisel teşvikler uygularlar. Örneğin bazı ülkeler firmaların yapmış oldukları AR-GE harcamalarının iki katını gider olarak gösterme imkanı tanımışlardır.

1.5.3.6 Sıfır veya Düşük Gümrük Vergisi Uygulaması

Hükümetler gümrüklerle ilgili olarak iki tip tarife teşviki uygulamaktadırlar. İlk olarak sermaye ekipmanları ve yatırım projeleri için gerekli olan malzemeye uygulanan ithalat vergilerini indirmektedirler. Bu tür bir teşvik yatırım maliyetlerinin

düşürülmesinde önemli etkilere sahip olacaktır. İkinci olarak yabancı yatırımcının ülke içindeki rekabet düzeyini koruyabilmek için diğer ürünlerin gümrük vergisi oranlarını artırmaktadırlar. Fakat bu tür bir teşvik birçok gelişmekte olan ülkede etkinsizliğe, fiyatların yükselmesine ve endüstriyel yapının zedelenmesine neden olmaktadır.

1.5.3.7 İşgücü Bazlı İndirimler

Bir çok ülkede sosyal güvenlik katkı payları özellikle yeni kurulan firmalar üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Bazı bölgelerde ve spesifik alanlarda yatırımların canlandırılabilmesi için hükümetler firmaların sosyal güvenlik katkı paylarını önemli ölçüde indirmişlerdir.

1.5.3.8 Değer Katmak Amaçlı Vergi Kredisi Kullanımı

Yurtiçi üretim kapasitesinin arttırmak ve ülkedeki hammaddelerin işlenmeden ihracatı engellemek amacıyla önemler alabilir. Bu amaçla hükümetler vergi kredisi ya da tahsisat yoluyla firmalarının katma değer yaratılmış (işlenmiş) çıktıları ihracat etmesine olanak sağlamaktadır.

1.5.3.9 Döviz Getirisi Amaçlı Vergi İndirimi/Teşvik Primi

Özellikle gelişmekte olan ülkeler döviz ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ihracatı özendirmek için vergi indirimi ya da teşvik primi uygulamalarını kullanabilirler.

1.5.3.10 İhracata Yönelik Yatırımlar İçin Vergi Teşvikleri

İhracatın yatırım ve üretim ile olan sıkı bağı yüzünden teşviklerin üretime yönelik ve ihracata yönelik olarak ayrılması pek mümkün değildir. Üretim olmadan ihracat olamayacağı gerçeği göz önüne alındığında, yatırım ve üretime yönelik teşvikler dolaylı olarak ihracata da sağlanmış olmaktadır[260].

[260] http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/vergi.doc **"Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri",** Erişim (10.08.2008).

İhracata yönelik dolaylı vergi teşvikleri neredeyse tüm ülkelerde yürürlükte olan bir uygulamadır. İhraç edilen malların üretiminde kullanılan girdilerin dolaylı vergi yükünden kurtarılması, vergilemenin malların tüketildiği veya kullanıldığı ülkede gerçekleşmesini öngörüsü "varış ülkesi ilkesi" (principle of destination) gereği haklı görülebilir[261]. Doğrudan yapılan yatırımlarının ihracat üzerinde de önemli bir payı bulunmaktadır. Örneğin doğrudan yatırımların Çin ekonomisi üzerindeki etkileri hakkında Zhang'ın (2001) yaptığı bir araştırmada, doğrudan yatırımların Çin'in ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediği ve yabancı sermayenin marjinal getirisinin yurtiçi sermayeden daha yüksek olduğu öne sürülmektedir. Zhang, doğrudan yatırımları verimliliği yükseltmesi, ihracatı geliştirmesi ve teknolojinin yayılması gibi sağladığı pozitif dışsallıklar nedeniyle önemli bir yatırım girişi olarak kabul etmektedir[262].

İhracata yönelik dolaylı vergi teşvikleri neredeyse tüm ülkelerde yürürlükte olan bir uygulamadır. İhraç edilen malların üretiminde kullanılan girdilerin dolaylı vergi yükünden kurtarılması, vergilemenin malların tüketildiği veya kullanıldığı ülkede gerçekleşmesini öngörüsü "varış ülkesi ilkesi" (principle of destination) gereği haklı görülebilir[263].

Ülkemizde doğrudan ihracata yönelik vergi teşvikleri konusundaki uygulama Dış Ticaret Müsteşarlığının yetkisi dahilinde bulunmaktadır. İhracatçılar için vergi teşvikleri genel olarak gümrük vergisi muafiyeti ile vergi, resim, harç istisnasından oluşmaktadır[264]. Vergisel teşviklerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında uygulanmasına bakıldığında (Tablo-27) daha yaygın olarak kullanılan vergisel teşvikler düşük oranlı kurumlar vergisi, vergi tatilleri, hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi, sosyal güvenlik paylarına ilişkin indirim, KDV istisnası, gümrük muafiyeti ve gümrük vergisi iadesidir.

---

[261] Salih Turhan, **" Vergi Teorisi ve Politikası"**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993, s.394.
[262] İbrahim Örnek, " Yabancı Sermaye Akımlarının Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği" , **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı: 63-2, s.209.
[263] Turhan, s.394.
[264] http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/vergi.doc, Erişim (02.03.2008).

Tablo 27: Kullanılan Vergisel Teşvikler

Teşvik Türü	Gelişmekte Olan Ülkeler			Gelişmiş Ülkeler			Orta ve Doğu Avrupa	Toplam
	Afrika	Asya	Latin Amerika	Kuzey Amerika	Batı Avrupa	Diğer Gelişmiş		
Ülke Sayısı	23	17	12	2	20	4	25	103
Düşük Oranlı GKV	18	13	12	2	16	2	20	83
Vergi Tatili	16	13	8	2	7	2	19	67
Hızlandırılmış Amortisman	12	8	6	2	10	3	6	47
Yatırım İndirimi	4	5	9	-	5	-	3	26
Sos. Güv. Pay. İndirim	2	1	2	-	5	-	2	12
KDV İstisnası	14	12	6	2	9	-	2	45
Güm. Muafiyeti	5	13	11	2	7	2	13	63
Güm.Ver. İadesi	10	8	10	1	6	2	12	49

Kaynak: Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları,** T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 33, 2003, s.30 & UNCTAD, "Incentives and Foreign Direct Investment; Background Report" ,Geneva, 1995.

Aşağıdaki tablo-28'de ise ülke bazında kullanılan bazı ülkelerin kullandığı vergisel teşvik türleri görülebilir. Ülkelerin Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi ile aynı seviyede olmakta ve doğrudan yabancı sermayeyi çekme konusunda aralarında rekabet bulunmaktadır. Bunlar arasında Macaristan, Polonya ve Bulgaristan gibi ülkeleri sayabiliriz.

Tablo 28: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Kullanılan Teşvik Türleri

Ülke	Vergi Tatili / Vergi Muafiyeti	İndirimli Vergi Oranı	Yatırım İndirimi / Vergi Kredisi	Gümrük Muafiyeti KDV İstisnası	Ar-Ge İndirimi	Bazı Harcamaların Düşülmesi
Avustralya		*	*	*	*	*
Bulgaristan	*			*		
Çin	*	*	*	*	*	
Hindistan	*	*	*		*	*
Endonezya	*			*		
İrlanda	*	*	*			
İsrail	*	*	*		*	*
Macaristan	*		*	*		
Malezya	*	*	*		*	*
Polonya	*		*			
Rusya	*	*		*		
Singapur	*	*	*		*	*
Slovenya			*	*		*
Tayland	*			*	*	*
Türkiye	*		*	*		

Kaynak:UNCTAD, **Tax Incentives and Foreign Direct Investment - A Global Survey**, United Nations, New York and Geneva, 2000, s.61, 111.

Ülkeler tarafından uygulanan vergisel teşviklerin, uygulamacı konumunda olan ülkelere teşvik uygulamalarından ötürü bazı avantaj ve dezavantajlarıda beraberinde getirmektedir. Sağlanan teşvik türlerine göre olumlu ve olumsuz getiriler tablo-29'da ayrıntılı olarak görülmektedir.

Tablo 29: Seçilmiş Bazı Teşvik Uygulamalarının Avantaj ve Dezavantajları

Avantajları	Dezavantajları
Düşük Kurumlar Vergisi Oranı	
• İdaresi basittir. • Gelir kaybı daha şeffaftır.	• Teşvikler olmadan da yatırım yapma olasılığı yüksek olan ve yüksek getiri elde eden firmalar daha büyük yarar elde ederler. • Yüksek vergi yükü olan firmaların karlarını düşük vergi yüküne sahip olan bağlı firmalara aktarması yoluyla vergiden kaçınmaya yol açar.
Vergi Tatilleri	
• İdaresi basittir. • Yükümlülerin vergi idaresi ile temasını arttırır. (uyguluma karmaşık ve yolsuzluk var ise önemlidir.)	• Kısa vadeli projeleri cezbeder. • Mevcut yatırımları yeni yatırım gibi gösteren yöntemlerin kullanılması ile vergi tatillerinin süresi arttırılır ve bu sayede vergiden kaçınma artar. • Gelir kaybı şeffaf değildir.
Yatırım İndirimleri	
• Yüksek düzeyde olumlu dışsallıklara sahip olan projeleri hedefleyebilir. • Gelir kaybı daha şeffaftır.	• Kısa ömürlü sermaye varlıklarının seçilmesini sağlayarak sapmalar neden olur. • Yatırım indirimine hak kazanmış firmalar birden çok yatırım indirimi almak için aynı varlıkları tekrar tekrar alıp satarak sistemi suistimal eder. • İdari yükü daha fazladır.
Hızlandırılmış Amortisman	
• Yatırım indirimlerinin tüm avantajlarına sahiptir. • Kısa ömürlü varlıkların tercihine yol açmaz . • Kurumlar vergisinin yol açtığı sağmaları azaltır.	• İdari yükü yüksektir.
İhracat İşleme Bölgeleri	
• Yükümlülerin vergi idaresi ile temasını arttırır. (uyguluma karmaşık ve yolsuzluk var ise önemlidir.)	• Yatırım yeri ile ilgili kararlarda sapmalara yol açar. • Vergilendirilmemiş malların iç piyasaya sızmasına neden olarak vergi kaybına sebebiyet verir.

Kaynak: Fletcher, Kevin (2002), *Tax Incentives in Cambodia, Lao PDR and Vietnam*,paper prepared fort he IMF Conference on Foreign Direct Investment: Opportunities and Challenges for Cambodia, Lao PDR and Vietnam, Hanoi, Vietnam, August 16-17, 2002. http://www.worldbank.org,& Zee, Howell H., Janet G. Stotsky ve Eduardo Ley (2002), "Tax Incentives for Business Investment: A Primer for Policy Makers in Developing Countries", *World Development*, Vol. 30, No:9, ss.1497-1516, **Aktaran:** Ahmet Tekin**,** "Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri", Kütahya: **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,Sayı: 16, 2006, s.304.

1.5.4 Vergisel Teşviklerin Maliyetleri ve Maliyetlerin Tahminlenmesi

Yatırımların arttırılmasında teşviklerin etkinliği ile ilgili potansiyel fayda tarafı, teşviklerin maliyetleri ile ilgili tartışmaları zaman zaman gölgelemektedir. Teşvikler yatırımların ülkeye çekilmesinde oldukça etkin olsa bile bu teşviklerin maliyetleri faydalarını aşabilmektedir. Teşvik rekabetinin şiddetini arttırması bu soruna oldukça kritik bir yapı kazandırmıştır. Bilindiği üzere rekabet sadece nisbeten

daha zengin ülkelerde değil, genellikle ciddi bütçesel kısıtlarla karşı karşıya bulunan hükümetlerin mevcut olduğu yükselen piyasalarda da ortaya çıkmaktadır[265].

Teşviklerin ilk ve doğrudan maliyeti kamu fonlarının erimesi ve potansiyel vergi gelirlerinin azalmasıdır. Burada tartışma, hiç teşvik sağlanmadığı veya daha az oranlarda sağlandığında yine yatırım yapılıp yapılmayacağıyla ilgilidir. Her halükarda yapılabilecek yatırımlara teşvikler yoluyla kaynak aktarılması durumunda kamu hazinesi kaybederken, sağlanan teşvikin ekonomiye ilave bir katkısı olmayacaktır. Çünkü gerçekleşen yatırımlar zaten her halükarda yapılabilecek türden yatırım projeleridir. Ancak teşvik olmaksızın yapılmayacak yatırımlara sağlanan vergi muafiyet ve istisnalar ekonomiye yapılan yeni yatırımlar nedeniyle geri dönecektir.Yabancı sermaye bağlamında değerlendirildiğinde de aynı durum söz konusu olacaktır. Her halükarda gelebilecek bir yabancı sermaye yatırımına sağlanan teşvikler kamuya maliyet yüklerken ekonomiye ilave bir katkısı olmayacaktır[266].

Ulusal bazda incelendiğinde vergisel teşvikler temel olarak dört maliyet unsurunu beraberinde getirmektedirler. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür[267]:

- Vergisel teşvikler, teşvik sağlanan yatırımlar ile teşvik sağlanmayan yatırımlar arasında önemli çarpıklıklar meydana getirirler. Bu durum sonucunda teşvik uygulanmayan yatırımlar ya kayıt dışına kaymakta yada vergi kaçırma yoluna gitmektedirler.

- Vergisel teşvikler uygulanarak belli bir düzey vergi gelirinden vazgeçilmiş olunur,

- Teşviklerin uygulanması idareye bir takım yükler getirir,

---

[265] Birol Kovancılar, Naci B. Muter, " Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabetinin Türk Kamu Mali Yapısı Üzerine Olası Etkileri: Türk Vergi Ve Teşvik Sistemine Yönelik Öneriler", Ankara: **Yaklaşım Dergisi**, 2004, Sayı: 11, s.83.
[266] Duran, s.73.
[267] Zee, H., Howell, Stotsky, G., Janet, Ley, Eduardo, "Tax Incentives for Business Investment: A primer for Policy Makers in Developing Countries", World Development, Vol.: 30, No:9, 2002,s.1501, Aktaran: Serkan Benk, " Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergisel Teşvikler",**İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, , Kocaeli: 2004, Sayı:1, s.6.

- Vergisel teşvikler kullanımları ile ilgili olarak suiistimallere açık olduklarından yolsuzluk ve rant kollama gibi sosyal maliyetleri bünyelerinde taşırlar.

Vergisel teşviklerin taşıdıkları bu maliyetler oldukça önemli olmasına rağmen, ekonomiye sağladıkları katkıları tespit etmek oldukça zordur. Bu da vergisel teşviklerin uygulanmasında önemli risklerin olduğunu göstermektedir[268].

1.5.5 Vergisel Teşviklerin ve Vergi Oranlarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri

Vergi politikalarının, diğer bütün durumlar eşit olduğunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerinin varlığı bilinmektedir. Fakat ülkelerarası farklılıklar sadece uyguladıkları vergi politikalarında ortaya çıkmamakta bunun yanı sıra ticari politikaları, pazar büyüklükleri, yönetim şekilleri, doğal kaynak ve beşeri sermaye bakımından da önemli farklılıklar göstermektedirler. Bütün bu durumlar yatırım kararının alınmasında önemli etkenlerdir[269].

Teşvik kavramına ilişkin teorik veya pratik araştırmalar geçen yüzyılın ilk yarısına kadar daha çok ülke içi sanayileşme, rekabet ve kalkınma gibi alanlarda odaklanmıştı. Son yarım yüzyılda ise, araştırmacıların dikkati daha çok ülkelerin yabancı sermaye çekmek için sağladıkları teşvikler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Konuya ilişkin yapılan araştırmalar oldukça zengindir. Araştırmalar, doğrudan yabancı yatırımları çekerken sunulan teşviklerin etkinliği üzerinde ve teşviklerin nihai yararının maliyetini aşıp aşmadığı gibi konularla ilgilenmektedir. Ayrıca bu tür politikaların ulusal ekonomi üzerindeki veya uluslararası ticaret üzerindeki bozucu etkileri de bir başka ilgi konusudur[270].

Morisset ve Pirnia, vergi politikası ve teşviklerin yabancı doğrudan yatırımları nasıl etkilediğine dair geçmiş anketler ve ekonometrik analizlerle daha

---

[268] Serkan Benk, " Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergisel Teşvikler",**İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,** Kocaeli: 2004, Sayı:1, s.6.
[269] Benk, s.4.
[270] Duran, s.84.

yakın zamanlara ilişkin incelemelere yer verdikleri çalışmalarında 1984, 1994, 1995 ve 1997 yıllarında yapılan bazı anketlerden çıkan sonucun vergi politikasının, etkili ise, çok uluslu şirketlerin coğrafi seçimleri üzerinde en etkili faktör olmadığını gösterdiğini, ekonometrik analizlerin de bu sonucu doğruladığını belirtiyorlar. Dolayısıyla, Morisset ve Pirnia'ya göre, vergi politikasının yabancı doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisinin siyasi istikrar, işgücü ve temel altyapının temin edilebilirliği ve maliyeti ile karşılaştırıldığında sınırlı kalmaktadır. Bir başka deyişle, vergi politikası ülkenin yatırım ortamında mevcut değişik olumsuz faktörleri telafi etmek için yetersiz bir araç. Güney Amerika'dan Afrika'ya kadar bir çok ülkenin gelişmemiş, yüksek maliyetli yerlere yatırım çekmek için yatırım teşvikleri sunmalarına rağmen, buralara ancak çok düşük bir seviyede yatırım yapılması, gelişmiş ülkelerde popüler olan yatırım teşviklerinin yatırım ortamındaki köklü zayıflıkları telafi edemeyeceğinin kuvvetli bir göstergesidir.

Diğer yandan, Karayipler ve Güney Pasifik'teki vergi cenneti olarak nitelendirilen bazı ülkelere yönelik yabancı doğrudan yatırımların 1985- 1994 arasında beş katından fazla artarak 200 milyar doları geçmesi, düşük vergi oranlarının kilit rol oynadığı İrlanda'nın ekonomik atağının elde ettiği yüksek yabancı yatırım girişi vergi politikalarının ve teşviklerin yabancı yatırımcıyı cezbetmede tümüyle etkisiz olmadığını, ancak bunların bazı yatırımcıların kararlarını bazen etkilediğini göstermektedir[271].

Bunda çok uluslu şirketlerin kendi durum ve yapıları dolayısıyla vergiye yönelik tutum ve davranışlarının da önemli bir payı vardır. İhracata yönelik şirketler iç pazar veya coğrafi konuma özel avantajlar arayanlara göre vergisel teşviklere daha çok önem verir.

Büyüyen şirketler kara yönelik vergisel teşvikleri, yeni kurulan şirketler ise ekipman ve malzeme istisnaları şeklinde başlangıç masraflarını azaltacak teşvikleri tercih eder. İmalat sektöründeki şirketler hizmet sektöründekilere göre daha çok sabit

[271] Jacques Morisseti, Neda Pirnia, **" How Tax Policy Incentives Affect Foreign Direct Investment A Review"**, 2000, s.6-9.

varlık kullandıkları için amortismana tabi iktisadi kıymetlerle ilgili teşvikleri tercih edecektir. Küçük şirketler de, verginin maliyet yapılarına etkisi daha büyük olduğu için vergisel teşvikleri büyüklere göre daha fazla isteyeceklerdir. Vergisel teşvikler belirli bir pazarda değil, birden fazla pazarda faaliyette bulunan firmalar için de oldukça önemlidir[272].

Bir başka etken ise kaynak ülkedeki vergileme rejimidir. Ülkenin yatırımcılarca yurtdışında elde edilecek gelirleri kısmen mi yoksa tamamen mi vergi dışı bıraktığı yatırımcıların tercihlerini yönlendirmektedir. Bir araştırma yurtdışında elde edeceği kazançları kendi ülkesinde vergilendirilmeyecek olan şirketlerin düşük vergili yerleri, bu kazançlar üzerinden kendi ülkesinde az da olsa vergi ödeyecek şirketlerden daha çok tercih ettiklerini göstermiştir[273].

Mansur'un aktardığına göre 1997'de Global Economic Forum tarafından yöneticiler arasında yapılan bir anket, GSYİH ile ölçüldüğü şekilde bir ülkenin pazar büyüklüğünün şirketlerin yatırım kararlarını etkileyen en önemli etken olduğunu gösterdi. Ankete göre önem sıralamasında ikinci gelen faktör ise pazarın beklenen büyümesi. Bunun göstergesi ise ekonomik büyüme oranı.Üçüncü faktör sermayenin ve elde edilen karların yatırım yapılan ülkeden çıkarılmasındaki kolaylık idi. Sermaye hareketleri üzerinde sınırlama uygulamayan ülkeler bu açıdan çekici durumda. İşçilerin verimlilik seviyesi ve çalışma alışkanlıkları ise sıralamada dördüncü gelen faktörler. Beşinci önemli faktör ise altyapı. Anketin en göze çarpan sonucu ise yabancı yatırımcıların kurumlar vergisi oranı ya da vergi muafiyeti, ucuz kredi, destekler ve diğer yatırım teşviği türleri ile fazla ilgili olmadıklarıdır[274].

[272] Jacques Morisseti, Neda Pirnia, s.10-11.
[273] Jacques Morisseti, Neda Pirnia, s.17.
[274] Yusuf Mansur, **"What Attracts Foreign Direct Investment (FDI)",** 2001, www.jordanembassyus.org/11262001006.htm, Erişim (01.09.2008).

Yukarıda yapılan pratik çalışmaların yanında teorik ve matematiksel bir analiz yapıldığında vergi politikalarından birisi olan vergi oranlarında meydana gelen değişmelerin yatırımları nasıl etkilediği açıkça görülecektir.

Vergi oranı, milli gelirin denge seviyesini etkilemektedir. Vergi oranı yükseldiğinde toplam talep dolayısıyla da milli gelir azalmakta; vergi oranı düştüğünde toplam talep artmakta ve milli gelir yükselmektedir. Şimdi bu durumu açıklayalım[275]:

AD= Toplam Talep

Y= Milli Gelir

C= Tüketim Harcamaları

I0= Otonom Yatırım Harcamaları

c= Marjinal Tüketim Eğilimi

G0= Kamu Harcamaları

TR0= Transfer Ödemeleri

t= Vergi Oranı

Toplam Talep Fonksiyonu ise,

AD2 = (C0 + cTR0 + I0 + G0)+ c(l-t)Y' olacaktır.

Toplam talep doğrusunun eğimi c(l-t) olup içinde vergi oranı yer almaktadır. Vergi oranının artıp azalması, toplam talep doğrusunun eğimini değiştirmektedir. Durumu bir örnek yardımı ile açıklayalım. c= 0.90 ve t= 0.10 ise, toplam talep doğrusunun eğimi,

[275] Bocutoğlu, s.180-181.

$c(1-t) = 0.90(1-0.10) = 0.90(0.90) = 0.81$

olarak hesaplanacaktır. Şimdi vergi oranının artması ve azalması toplam talep doğrusunun eğiminde nasıl bir değişme olacağını görelim:

1. Vergi oranının 0.10 dan 0.15 e yükseldiğini varsayalım. Bu durumda eğim

$c(1-t) = 0.90(1-0.15) = 0.90(0.85) = 0.77$

ye düşecektir. Demek ki vergi oranı artınca toplam talep doğrusunun eğimi azalmaktadır.

2. Vergi oranının 0.10 dan 0.05' e düştüğünü varsayalım. Bu durumda eğim

$c(1-t) = 0.90(1-0.05) = 0.90(0.95) = 0.86$

ya yükselecektir. Demek ki vergi oranının düşmesi toplam talep doğrusunun eğimini arttırmaktadır.

Yukarıdaki örneklerden anladığımız şudur: Makro ekonomik sistemde vergi oranları arttığı zaman toplam talep doğrusunun eğimi düşmekte, toplumun harcama gücü azalmakta ve toplam talebi düşmekte, toplam talep düşünce de üretim ve gelir azalacaktır.

Vergi oranı düştüğü zaman ise, toplam talep doğrusunun eğimi azalmakta, toplumun harcama gücü ve toplam talebi artmakta talep artınca da üretim ve milli gelir yükselmektedir. Demek ki vergi oranı ile toplam talep doğrusunun eğimi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Vergi oranı artarsa toplam talep doğrusunun eğimi düşmekte, vergi oranı azalırsa eğim yükselmektedir.

Bu açıklamalardan sonra vergi oranındaki artma ve azalmaların milli gelirin denge seviyesini nasıl etkilediğini inceleyebiliriz:

1. Vergi oranı (t) artarsa, toplam talep doğrusunun eğimi azalır ve dikey eksen üzerindeki hareket noktası olan AAo sabit kalmak üzere, toplam talep doğrusu aşağı doğru konum değiştirir. Bu konum değiştirme, toplam talep doğrusunun parelel kaymasından farklıdır.Durum aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 5: Vergi Oranındaki Artışın Milli Gelire (Yatırıma) Etkisi

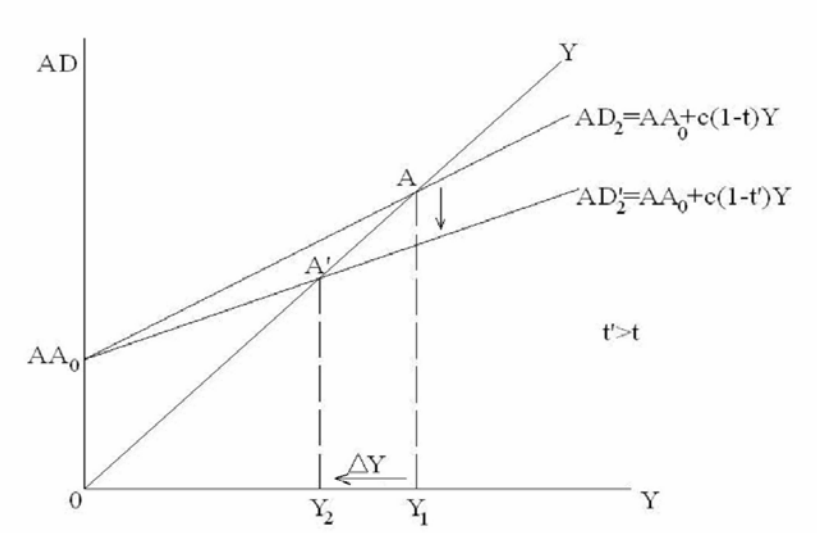

Ekonomi A noktasında Y1 milli gelir seviyesinde dengede iken, vergi oranın artması toplam talep doğrusunun eğimini düşürerek, AD2 konumundan AD'2 konumuna gelmesine yol açmıştır. Toplam arz doğrusu AD2'nin kesişme noktası A' olup, milli gelir Y2 seviyesinde dengeye gelmektedir. Vergi oranının yükselmesi, milli geliri Y1 den Y2 ye düşürmüştür. Başka bir ifade ile yatırımı Y1 seviyesinden Y2 seviyesine düşürmüştür.

2. Vergi oranı (t) azalırsa, toplam talep doğrusunun eğimi yükselir ve dikey eksen üzerindeki hareket noktası olan AAo sabit kalmak üzere, toplam talep doğrusu yukarıya doğru konum değiştirir. Durum aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 6: Vergi Oranındaki Azalmanın Milli Gelire (Yatırıma) Etkisi

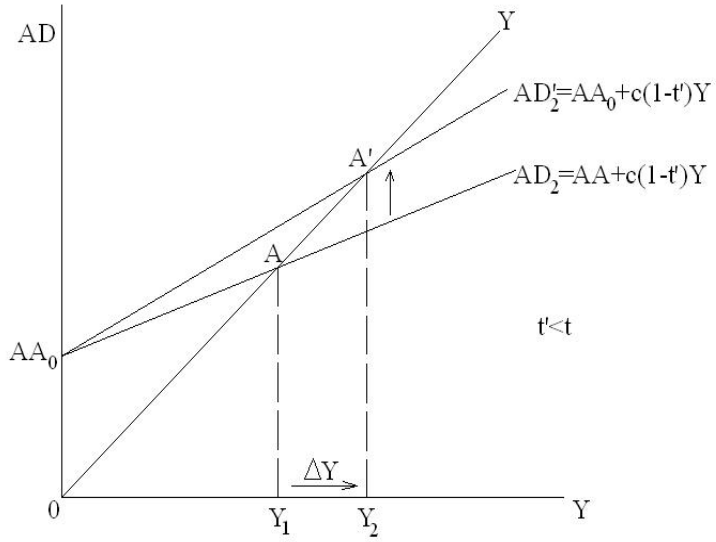

Ekonomi A noktasında Y1 milli gelir seviyesinde dengede iken, vergi oranın azalması toplam talep doğrusunun eğimini yükselterek, AD2 konumundan AD'2 konumuna gelmesine yol açmıştır. Milli gelir, toplam arz doğrusu Y ile yeni toplam toplam arz doğrusu AD2'nin kesiştiği A' noktasına karşılık gelen Y2 seviyesinde dengeye gelmiştir. Vergi oranının düşmesi, milli geliri Y1 den Y2 ye yükseltmiştir. Başka bir ifade ile yatırımı Y1 seviyesinden Y2 seviyesine yükseltmiştir.

Durumu şöyle özetleyebiliriz: Vergi oranı arttığı zaman toplumun kullanılabilir gelir azalmaktadır. Kullanılabilir gelirin azalması ise tüketim harcamalarını düşürmektedir. Tüketim harcamaları toplam talebi oluşturan kalemlerden biri olduğu için, tüketim harcamalarının azalması toplam talebin değerini düşürmektedir. Toplam talep azaldığında ise ekonomide üretilen mallar ve hizmetler satılamadığı için stok birikimi olmakta, toplam arz kısılmakta ve milli gelir düşmektedir.Vergi oranı azaldığı zaman bu sürecin tam tersi işlemekte ve milli gelir artmaktadır[276].

[276] Bocutoğlu, s. 183.

1.5.6 Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları

Türkiye'de uygulanmakta olan yatırımları teşvik edici vergisel düzenlemelere bakıldığında, bu düzenlemelerin bir kısmı yatırım aşamasında, bir kısmı ise işletme aşamasında avantajlar sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu nedenle, yatırımları teşvik edici vergi politikalarını yatırım aşamasında ve işletme aşamasında olmak üzere iki başlık altında incelemekte yarar vardır[277].

Türkiye'de yapılacak olan yatırımlara yönelik olarak kullanılan teşvik araçları; ayni teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefaletler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırılabilir. Teşviklerin tümü aşağıdaki tablo- 30'de görülebilir. Teşviklerden vergisel teşvikler üzerinde durulacaktır.

[277] Gerçek, s.4.

Tablo 30: Teşvik Araçlarının Çeşitleri

1- Ayni Teşvikler	- Arsa- Arazi Tahsisi - Bina Temini
2- Nakdi Teşvikler	**Karşılıksız** -Hibeler -Primler **Karşılıklı** - Uygun Koşullu Krediler (düşük faiz, uzun vade)
3- Vergi Teşvikleri	**Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri** - Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi - Vergi Muafiyeti - Zarar Mahsubu - Hızlandırılmış amortisman - Yatırım İndirimi - Bazı Harcamaların Vergiden Düşülmesi - Vergi kredisi (finansman fonu) **KDV Teşvikleri** - Sermaye mallarına KDV istisnası - Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı **Gümrük Vergisi Teşvikleri** - Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti - Gümrük vergisi iadesi
4- Garanti ve Kefaletler	- Kredi garantileri - Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı - Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası
5- Diğer Teşvikler	- Altyapı hazırlanması - Ucuz enerji desteği -Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve altyapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar - Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: Mustafa Duran, **Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları,** T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 33, 2003, s.27.

1.5.6.1 Yatırım Aşamasında Uygulanan Vergisel Teşvikler

Yatırım projesinin ilk aşamasında yatırımcıların cesaretlendirilmesi ve doğru yatırım kararlarının alınmasını sağlamaya dönük ayni, nakdi veya teknik yardımlardır[278].

Kalkınmanın ilk aşamalarında özel kesimin piyasa kurallarına yeterli oranda adapte olamadığı durumlarda gelişmesi hedeflenen öncelikli yatırım alanları kamu otoritesi tarafından belirlenmektedir. Hatta bazı durumlarda yatırım projeleri bizzat kamu tarafından hazırlanarak potansiyel girişimcilerin bu alanlara yönelmeleri sağlanmaktadır. Bunun doğru bir şekilde yapılabilmesi için yatırımları destekleyen kamu kurumu ile yatırımcı arasında çok sıkı bir işbirliğine ihtiyaç duyulur[279].

1.5.6.1.1 Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Gümrük vergisi muafiyeti; sermaye mallarının ithalinde ödenmesi gereken vergilerden kısmen veya tamamen muaf tutulmasıdır. Gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde sağlanacak bir gümrük muafiyeti yatırım maliyetlerinin düşürülmesi bakımından çok büyük öneme sahipti. Ancak son on yılda DTÖ tarife indirim anlaşmaları ve bazı bölgesel ticaret anlaşmalarıyla tarifeler düşürülmüştür. Hemen her ülkede sermaye malları için gümrük muafiyeti tanınmaktadır. Gümrük muafiyeti ile sermaye ekipmanları üzerindeki vergilerin kaldırılması yatırım maliyetlerinin azalmasını sağlamaktadır[280].

Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti uygulaması bir taraftan Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan muafiyet sağlarken, diğer taraftan Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu"na fon ödeme mükellefiyeti getirmektedir. Teşvik Belgesi kapsamında muafiyetle ithali uygun

[278] Duran, s.24.
[279] Duran, s.25.
[280] Duran, s.50-51.

görülen yatırım malları için önem derecelerine göre, CIF bedellerinin %20, %13, %10 ve %5 oranlarında fon uygulanmaktadır (bkz. 95/2 no'lu Tebliğ, md. 13)[281].

1.5.6.1.2 KDV Desteği

Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen teşvik belgelerinde gösterilen yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken KDV'nin, bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olacağı tarihe kadar ertelenmesine imkan sağlayan bir vergi teşvikidir. Bu teşvikten sadece gerçek usulde vergiye tabi KDV mükellefleri yararlanabilmektedir[282].

KDV desteğinin kapsamına ve sermaye malları üzerindeki oranına göre bir teşvik aracı olarak etkinliği değişir. Genellikle sermaye malı makine teçhizat için uygulanmakla birlikte kapsamı genişletilerek yatırım kapsamına giren her türlü harcama kalemine de uygulanabilir. KDV desteği ilk planda yatırım aşamasında firmaların ihtiyacı olan finansman giderlerinde bir rahatlamaya neden olması açısından değer taşır. KDV, özelliği gereği nihayetinde mahsuba tabi tutulacağından istisna veya ertelemenin yararlanan firmalara net bir katkısı olmaz. Ancak geri ödemelerin zaman alması ve fiyat değişimlerinden değerinin yıpranması gibi nedenlerle istisnaya veya ertelemeye tabi tutulması firmalara yarar sağlar[283].

1.5.6.1.3 Makina ve Teçhizat Alımlarında KDV Desteği

İthal makina ve teçhizatlar için uygulanan KDV desteğine karşılık, yerli makina ve teçhizat alımlarında teşvik sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Böylece yerli makina üreticilerinin de teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Teşvik Belgesine istinaden düzenlenen yerli global listelerde yer alan, yeni olarak temin edilen, yurt içinde imal edilmiş olan ve Hazine Müsteşarlığı tarafından uygun görülen makina ve teçhizatlar için KDV'ye on puan ilave edilerek tespit edilen miktar "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu"ndan yatırımcılara ödenmektedir. İnşa edilen gemi ve yatlara fatura bedeli kadar destek sağlanmaktadır.

[281] Gerçek, s.5.
[282] Gerçek, s.5.
[283] Duran, s. 51.

Bu destek, uluslararası ihale neticesi yapılan teşvik belgeli yatırımlarda, ihalenin yerli firmalara kalması halinde yatırımcı firma yerine, ihaleyi kazanan yerli firmalara verilir. Aynı hüküm uluslararası ikili anlaşmalar çerçevesinde teşvik belgeli kurum ve kuruluşlara iş yapan yabancı kuruluşlara, KDV desteğine tabi mal teslimi yapan yerli firmalar için de uygulanır (bkz. 95/2 no'lu Tebliğ, md. 19)[284].

Teşvik belgelerinde gösterilen yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken katma değer vergisi, bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olacağı tarihe kadar ertelenmektedir. Yatırımın teşvik belgesinde öngörüldüğü şekilde gerçekleşmemesi halinde ertelenen vergi, tahakkuk ettiği andan itibaren 6183 Sayılı Kanun'un 48. maddesine göre; tespit olunan ilgili yıllar için geçerli tecil faizlerinin % 50 zamlı uygulanması suretiyle tahsil edilmektedir.

Teşvik belgelerine istinaden düzenlenen yerli global listede yeralan, yeni olarak temin edilen, yurt içinde imal edilmiş olan makina ve teçhizattan proje bazında uygun görülenlerin katma değer vergilerine kalkınmada öncelikli yörelerde makina teçhizat bedelinin % 10'u ilave edilerek, diğer yörelerde ise katma değer vergisi oranı olarak tespit edilen meblağ yatırımcılara ödenmektedir[285].

1.5.6.1.4 Bina İnşaat Harcı İstisnası

Bina inşaat harcı istisnası ise, belediye Gelirleri Kanunu kapsamında fabrika, imalathane, tersane, otel, motel ve benzeri inşaatlardan belediyelerce tahsil edilen harcın alınmamasını ifade etmektedir. Bu istisnadan yararlanabilmek için ayrıca teşvik belgesi alınmasına gerek bulunmamaktadır[286].

---

[284] Gerçek, s.5.
[285] İsa Coşkun, **" Türkiye'de Yabancı Sermaye Rejimi ve Yabancı Sermaye Sağlanan Teşvikler"**, www.treasury.gov.tr, Erişim (01.08.2008).
[286] Coşkun, s. 7.

1.5.6.2 İşletme Aşamasında Uygulanan Vergisel Teşvikler

İşletme aşamasında avantaj sağlamaya yönelik vergisel düzenlemeler şunlardır: Yatırım İndirimi, Finansman Fonu ve Yatırım Kredilerine Vergi, Resim ve Harç İstisnasıdır.

1.5.6.2.1 Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi; yapılan yatırımın tamamının veya belli bir oranının vergilendirilebilir gelirden indirilmesidir. Yatırım indirimi, sermaye maliyetini düşürmek amacıyla sağlanır.

Yatırım indirimi uygulamasının bir çok değişik yöntemi vardır. İndirimin en önemli özelliklerinden biri süresiyle ilgilidir. İndirime tabi harcamaların kapsamı ve ne kadarlık bir sürede indirime tabi tutulacağı sağlayacağı vergi tasarrufunu ve gelir kaybını belirleyen önemli özelliklerdendir. Uygulamada indirim süresine ilişkin üç değişik yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; indirime, (a) tek bir mali yıl için izin verilmesi, (b) daha uzun yıllar için (5-10 yıl) izin verilmesi veya (c) yapılan harcamaların tamamı indirime tabi tutuluncaya kadar süresiz izin verilmesidir. Genellikle bir çok ülkede yıl içinde indirilemeyen indirilebilir yatırım harcaması gelecek yıllara aktarılabilmektedir. Yüksek sermaye maliyetleri olan yatırım projeleri için indirim tutarı gelecek yıllara taşınabiliyorsa yatırımcı için değer taşır[287].

Yatırım indirimi, ticari veya zirai kazancı bilanço esasına göre tespit edilen gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükelleflerinin yaptıkları yatırımlara ilişkin bir istisnadır. Yatırım indiriminin işleyiş esası ise, ilgili dönemde gerçekleştirilecek yatırım harcamalarının belirli bir yüzdesine tekabül eden kazancı, o dönemin gelir veya kurumlar vergisinden istisna etmektir. Bu yolla yatırımcıdan alınacak vergiden vazgeçilmek suretiyle yatırımcıya finansman imkanı sağlanmış olmakta ve yatırım maliyetleri düşürülmektedir. Bu anlamda yatırım indiriminin hem vergi istisnası fonksiyonu, hem de yatırım teşvik fonksiyonu vardır. Yatırım

[287] Duran, s.45.

indiriminden yararlananlar; Gelir Vergisi Kanunu'na tabi olan ticari ve zirai kazanç elde eden tam ve dar mükellefler, kollektif şirketler, adi komandit şirketler, adi ortaklıklar; Kurumlar Vergisi Kanunu'na tabi olan anonim, hisseli komandit, limited şirketler ile kooperatifler, iş ortaklıkları, dar mükellef kurumlar, iktisadi kamu müesseseleri ve dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerdir[288].

Yatırım indirimi uygulamasında aşağıdaki kısıtlamalar vardır[289]:

a. Yatırım indiriminden yararlanmak için kazancın bilanço usulüne göre saptanması gerekir. Kazancı bilanço esasına göre saptananlar dışında kalan mükellefler amortismana tabi iktisadi kıymetleri nedeniyle yatırım indiriminden yararlanamayacaklardır.

b.Bedeli 10.000.-YTL yi aşan kıymetler. 2005 yılında edinilen amortismana tabi iktisadi kıymetlerin bedeli 10.000.-YTL yi aşıyorsa yatırım indiriminden yararlanacaktır 10.000.-YTL nin altında kalıyorsa yatırım indirimi uygulaması dışında tutulacaktır. 10.000.-YTL olarak belirtilen asgari had, iktisadi ve teknik bütünlük gösteren iktisadi kıymetlerin bütünü için geçerlidir.

c. İktisadi kıymetin yeni olması. Yurt içinde veya yurt dışında kullanılmış olan iktisadi kıymet edinilmesi yatırım indirimi kapsamında olmayacaktır. Daha önce kullanılmamış iktisadi kıymet edinilmesi yatırım indiriminin koşullarından bir diğeridir.

d.Gayrimaddi haklar ve özel maliyet. GVK.nun 19'uncu maddesinde gayrimaddi hakların yatırım indirimi kapsamında olmadığı belirtilmişti. 31.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5228 sayılı Yasa ile ekonomik ömrü 5 yıldan kısa olan özel maliyetlerin yatırım indiriminden yararlanamayacağı eklenmiştir. 5228 sayılı Yasa ile yapılan bu düzenleme ile kapsam daraltılmamış genişletilmiştir. Örneğin yap-işlet-devret yöntemi ile yapılan yatırım, yatırımcıya gayri maddi hak sağlamış olmaktadır.

---

[288] Gerçek, s.6.

[289] Şefik Çakmak, **" Gelir ve Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Rehberi"**,Ankara: Oluş Yayıncılık, 2008, s.36-37.

Bu yatırımcı gayri maddi hak edinmek için harcama yaptığından bu harcamalar yatırım indirimi kapsamı dışında kalacaktır. 5228 sayılı Yasa ile getirilen 5 yıldan kısa ekonomik ömürlü özel maliyetlerin yatırım indiriminden yararlanamayacağı hükmü, 5 yıldan uzun ömürlü özel maliyet bedellerinin yatırım indirimi kapsamında olacağını da belirlemiş olmaktadır. Bu durumda, 5228 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikten önce, gayri maddi hak olduğu için yatırım indiriminden yararlanamayan yap-işlet-devret bedeli, 5 yıldan uzun ömürlü özel maliyet bedeli de sayılacağından yatırım indirimi kapsamına girmiş olacaktır.

e. Mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili olmayan alet edevat ve demirbaşlar. Bu iktisadi kiymetlerin "mal ve hizmet üretimi ile doğrudan" ilgili olması koşulunun uygulamada nasıl yönleneceği belirsizdir. Bizce işletmenin faaliyetinin sürdürülmesini kolaylaştıran her türlü harcamayı mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili saymak gerekir. GVK'nun 40' ıncı maddesinde belirtilen "kazancın elde edilmesi ve iadame ettirilmesi" için yapılan giderler faaliyetle doğrudan ilgili olup olmadığına bakılmaksızın işle ilgili gider sayılmıştır. Dolayısıyla işletme faaliyeti ile dolaylı ilgisi olsa dahi bu alet, edevat ve demirbaşların mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili kabul edilmesi gerekir. Örneğin işletmenin bilgisayar donanımının mal ve hizmet üretimi ile ilgisinin doğrudan veya dolaylı olarak nitelemek olanaklı değildir.

f. Araç ve benzerleri. Binek otosu ve benzeri kara taşıtları ile, yat, kotra, tekne benzeri motorlu deniz araçları, uçak ve helikopter gibi hava taşıtları işletmenin konusu ile ilgili ise yatırım indirimine konu olur. Faaliyet konusu binek otosu kiralama olan işletme, edindiği binek otolarını yatırım indirimine konu edecektir. Bir turizm işletmesinin, müşterilerini gezdirmek için edindiği yat, kotra, tekne gibi motorlu deniz araçları için de yatırım indirimi uygulaması mümkündür.

g. Bedelsiz iktisap edilen iktisadi kıymetler. Yatırım indirimi harcama esaslıdır. Bir başka anlatımla yatırım indirimi iktisadi kıymet edinmek için harcanan

tutara uygulanmaktadır. Bu nedenle 19'uncu maddede bedelsiz edinilen iktisadi yatırım indirimine konu olmayacağı belirtilmiş ve bu konuya açıklık getirilmiştir.

h.Yurt dışındaki yatırımlarda kullanılmak üzere edinilen iktisadi kıymetler. Bu yasa hükmü, yurt dışına gönderilmek üzere edinilen ve yurt içinde kullanılmadan yurt dışına gönderilen iktisadi kıymetler için sorun doğurmayacaktır. Ancak, yurt içinde belli bir sure kullanıldıktan sonra yurt dışına gönderilen iktisadi kıymetler indirimi uygulaması yönünden bazı sorunlar doğurabilecektir. Bu durumda, uygulamanın nasıl yapılacağına ilişkin Maliye Bakanlığı açıklamalarının beklenmesi veya açıklama istenmesi yararlı olacaktır.

i. Bina, arazi ve arsalar.Arazi ve arsalar yatırım indirimi konusuna girmez. 19'uncu maddenin başında yatırım indiriminin amortismana tabi iktisadi kiymetlere uygulayacağı belirtilmiş, kanun koyucu bununla da yetinmemiş ayrıca 19' uncu maddenin 4. bendinde arazi veya arsalar için yatırım indirimi hesaplanmayacağı hükme bağlamıştır.

1.5.6.2.2 Yatırım Vergi Kredisi (Finansman Fonu)

Vergi kredisi, vergi öncesi karın bir miktarının gelecekte yapılacak yatırım harcamaları için fon olarak tutulmasıdır. Verilendirilmeyen bu fon yatırımların finansman kolaylığı sağlaması bakımından önemlidir. Bu teşvik aracı özellikle mevcut vergi öder durumdaki işletmeler için değer taşır.

Vergi kredisinin süresi değişken veya sabit olabilir. Sabit bir vergi kredisi, bir yıl içinde yapılacak yatırım harcamalarının sabit bir yüzdesinin fon olarak ayrılabilmesine imkan tanırken, değişken vergi kredisi uygulamasında yapılacak yatırım harcamalarının bir yılı taşması durumunda, taşan kısmın gelecek yıllara aktarılabilmesine imkan tanır.

Vergi kredisi uygulaması, diğer vergisel enstrümanlarla birlikte uygulanabilir. Bu şekilde, sağlanan vergisel avantajların cazibesi daha da arttırılmış olur.Vergi

kredisi şarta bağlı olarak verilebilir. Bu şartlardan bazıları; katma değerin içerde kalması, ihracat şartı, yerli kullanım gibi şartlardır[290].

Finansman fonu, bir muafiyet ya da istisna uygulaması olmayıp teşvik belgesine bağlanmış yatırımlarda vergi ertelemesine yönelik bir düzenlemedir. Yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir. Finansman fonundan öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilmektedir[291].

1.5.6.2.3 Yatırım Kredilerine Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Teşvik belgesine bağlı yatırımların tamamlanmasından sonra beş yıl süre ile belirli oranlarda ihracat yapması taahhüt edilen yatırım projeleri için alınan yatırım kredilerine vergi, resim ve harç istisnası uygulanmaktadır. Yine ihracat veya döviz kazandırma taahhüdünde bulunan teşvik belgeli şirketin, kuruluşu, sermaye arttırımı ve irtifak haklarının ayni sermaye olarak konulması halinde, bunların şirket adına tapuya tescil edilmesi işlemleri de damga resmi ve harçtan istisna edilmiştir.

Bu teşvikten yararlanmak için bölgeler itibariyle taahhüt edilmesi gereken yıllık ihracat miktarları şöyledir:

- Kalkınmakta Öncelikli Yörelerde 100.000 $;
- Normal Yörelerde 200.000 $;
- Gelişmiş Yörelerde 300.000 $.

Vergi, resim ve harç istisnası, kredinin alınması ve ödenmesine taalluk eden her türlü noter, tapu ve benzeri muameleler sebebiyle ödenmesi gereken vergi, resim ve harçlarla ilgili olup, akreditif muameleleri gibi kredinin kullanılmasıyla ilişkili muamelelerden doğan vergi, resim ve harçlar için uygulanmamaktadır. Tevsi yatırımlar için ihracat taahhüt miktarı, bu yatırımla sağlanacak ilave kapasite

[290] Duran, s.50.
[291] Coşkun, s.7.

üzerinden tespit edilmektedir. Yenileme, modernizasyon ve benzeri yatırımlarda ise kullandırılan döviz dikkate alınmaktadır[292].

1.5.6.2.4 Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri

Gelir ve Kurumlar Vergisi teşviği; şahıs veya kuruluşların gelirleri üzerine uygulanan vergilerin belli bir amaca dönük olarak tamamının veya bir kısmının muafiyete, istisnaya veya indirime tabi tutulmasıdır.

Gelir ve Kurumlar Vergisi (GKV), vergisel teşvik enstrümanları içinde yatırım amaçlı kullanılan en yaygın teşvik araçlarının başında gelmektedir. GKV'nin yatırımcılara sağlayacağı yarar, yatırım döneminde ve/veya işletme döneminde vergi yükünün azalmasından kaynaklanan maliyet azalması veya finansman rahatlığı sağlamasıdır[293].

31.12.2000 tarihine kadar Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamında sayılan illerde yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu illerdeki işyerlerinde fiilen ve sürekli olarak 10 ve daha fazla işçi çalıştırmaları şartıyla, münhasıran bu iş yerlerinden elde ettikleri kazançları, işe başlama tarihinden itibaren yatırım dönemi dahil 5 vergilendirme dönemi için gelir ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Bunun için Teşvik Belgesi alınması şartı söz konusu değildir[294].

1.5.6.2.5 Düşük Oranlı GKV Uygulaması

Yatırım amacına dönük olarak GKV oranlarını daha aşağı düzeylere çekmektir. Oranları aşağı çekmede bir kaç farklı yöntem kullanılabilir. Bunlardan biri, genel vergi oranlarını aşağı çekmektir. Düşük oranlı bir GKV kendi başına bir teşvik etkisi yapar. Bu, yatırımcıların ellerinde daha fazla kar tutmalarını sağlar.

[292] Gerçek, s.8.
[293] Duran, s.38.
[294] Coşkun, s.7.

Kamu açısından ise, kısa vadede gelir kaybı olmakla birlikte uzun dönemde ilave yatırım yapılması ve vergi yükünün hafiflemesi gibi nedenlerle vergi tabanının genişleyerek vergi gelirlerinde artış sağlaması beklenir[295].

1.5.7 Vergi Politikalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Çekmedeki Etkisi

Günümüzde dünya genelinde mallar ve hizmetler, işgücü ve sermaye uluslararası düzeyde hareketli hale gelmiştir. Bunun sonucunda bir ülkede uygulanan vergi politikası, vergi sağlayan faktörlerin düşük vergi uygulayan ülkelere kaymasına sebep olabilmektedir.

Devletler vergilendirmeyi ekonomi politikalarının bir aracı olarak kullanmaktadırlar. Yabancı sermaye çekmek isteyen ülkeler düşük vergi oranları uygulayarak ülkelerinin yabancıların yatırımları için cazip hale gelmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda vergi ülkelerarası vergi rekabeti ortaya çıkmaktadır. Vergi oranlarının, diğer ülkelerin vergi oranları izlenerek daha düşük tutulması ve yabancı yatırımcı lehine düzenlenmesinin yanı sıra, vergi erteleme, vergi muafiyeti ve istisnaları, indirim gibi teşvik edici sistemler de uygulamaktadırlar [296].

[295] Duran, s.38.
[296] "Avrupa Birliği'nin Vergi Politikası", http://www.ikv.org.tr/temelpolitika.php, Erişim (01.08.2008).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYENİN VERGİLENDİRİLMESİ NETİCESİNDE ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLER VE ÖNERİLER

1 Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirilmesinde Gözetilen İlkeler

Vergileme ilkeleri, ayrı ayrı vergilerden veya bir vergi sisteminden beklenen ekonomik, sosyal ve mali fonksiyonların gerçekleşebilmesi için vergi bileşiminin oluşturulmasında, tekniğinde ve uygulanmasında dikkat edilmesi gereken, uzun yılların deneyimi sonucu ortaya çıkmış ve/veya iktisadi ve mali düşünce sistemi içinde önerilmiş temel unsurlar veya kurallardır[297]. Başka bir ifade ile vergileme ilkeleri, vergileme ile güdülen amaçların gerçekleştirilmesi ve uyulması gerekn prensipler şeklinde tanımlamak mümkündür[298].

Vergileme ilkeleri ve vergilemenin temel esasları ile, vergilemede uyulacak kurallar ve vergilemeden beklenen amaçlar ifade edilemektedir. Vergileme ilkeleri, olması gereken yönüyle ele alındığında ayrı bir anlam ve önem kazanır; zira bu, çeşitli vergi fonksiyonlarının etkili ve uyumlu bir şekilde uygulanmasına imkan veren "iyi bir vergi sistemi"nin kurulmasında yardımcı olmaktadır[299].

1.1. Adalet İlkesi

Vergilemede adalet ilkesi, toplum içinde bulunan ve vergi ödeme gücüne sahip olan tüm bireylerin, ödeme güçleri dahilinde kamu harcamalarının finansmanına katılmalarını ifade eder. Bu ilkeye göre, toplumu oluşturan bireyler, hiç bir ayırıma tabi tutulmadan ödeme güçleri oranında vergi ödemeleridir. Herkesten ödeme gücüne göre vergi alınması, vergilemede genellik ilkesi olarak da nitelendirilmektedir[300].

[297] Devrim, s.206.
[298] Pehlivan, s.177.
[299] Devrim, s.206.
[300] Pehlivan, s. 178.

1.2 Belirlilik (Kesinlik) İlkesi

Vergi, isteyen kişilerin istediği miktarda ödeyeceği bir bedel değildir. Yükümlülerin ödeyecekleri verginin ödeme zamanı, yeri, miktarı, ve biçimi kesin, açık ve anlaşılabilir olmalıdır[301]. Bu kesin ve belli olma özelliği, vergi ile ilgili mevzuatın açık, sade, kolay, anlaşılır bir dille yazılması ve farklı yorumlara fırsat vermemesinden; devlet için keyfi uygulamalara imkan ve fırsat vermeyecek bir vergi düzenlemesine kadar uzanan bir ilke olarak anlaşılmalıdır[302].

1.3 Uygunluk İlkesi

Uygunluk ilkesi, vergilerin yükümlülerden uygun şartlarda alınmasını ifade eder. Buna göre, vergiler yükümlülülerden en uygun zamanda, örneğin taksitler alınmalıdır. Yükümlülüler, vergi ödemek sebebiyle çok zor duruma düşmemelidir[303]. Mesela, zirai kazanç elde edenlerden verginin hasat zamanlarında tahsil edilmesi gibi[304].

1.4 İktisadilik İlkesi

Bu ilkeye göre, mükellefin cebinden çıkan para ile hazineye intikal eden para mümkün olduğu kadar birbirine yakın olmalıdır. Başka bir ifadeyle, mükelleflerden alınan vergiler en az kayıpla hazineye girebilmelidir. Bu sonucun elde edilmesi için vergi tarh ve tahsil masraflarının mümkün olduğu kadar az olması gerekmektedir[305].

İktisadilik ilkesinin bir diğer yönü ise, vergilemenin iktisadi hayatın işleyişini olumsuz yönde etkilememesini ifade eder. Başka bir deyişle vergiler serbest piyasa mekanizmasının işleyişini bozmamalıdır[306].

---

[301] Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, s. 107.
[302] Devrim, s.208.
[303] Pehlivan, s. 178.
[304] Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, s. 107.
[305] Devrim, s. 208.
[306] Pehlivan, s 179.

2 Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirme İlkeleri

Vergilendirme işleminin gerçekleştirilebilinmesi için öncelikle devlet ile vergi yülümlüsünün başka bir ifade ile vergi mükellefi arasında hukuki bir dayanağın bulunması gerekmektedir. Hukuki dayağanın genel kabul görmüş ve uygulunan hukuki ilkere ise aşağıda sırası ile açıklanmıştır.

2.1 Kaynak İlkesi (Mülkilik İlkesi)

Kaynak ilkesi (source principle), gelirin doğduğu ya da kazanıldığı yere göre vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Hedef alınan kişi değil, gelirdir. Buradan hareketle, gelir sağlayan kişiye gidilmek suretiyle vergileme yapılmaktadır. Devlet, egemenliği altında bulunan vergi konularını ve vergi doğuran olayları vergilendirmektedir. Buradaki hukuksal ilişki "ekonomik bağ" temeline dayanmakta ve vergi yükümlüsünün ikametgahı ve uyrukluğunun bir önemi bulunmamaktadır. Bu ilke, bütün devletler tarafından vergilendirmeye esas alınan bir ilkedir. Ancak, bazı ülkeler vergi sistemlerini sadece kaynak ilkesine dayandırmaktadır[307].

Çoğunlukla sermaye ithal eden ülkelerce benimsenen bu ilkeye göre ülke dışındaki vergi kaynaklarından vazgeçilmekte ve vergileme yetkisi bakımından ülke dışına taşılmamaktadır[308].

Kaynak ilkesi uygulaması; sade ve kolay olmasından dolayı, vergi idaresinin zayıf ve kanunların uygulanmasının etkisiz olduğu ülkelerde, devletin sadece kendi ülkesinde doğan gelirleri vergilendirmesi bakımından idari kolaylıklar da sağlamaktadır[309].

2.2 İkametgah İlkesi (Şahsilik İlkesi)

İkamet ilkesinde vergileme hakkı, gelir ve servet sahibinin yerleşmiş bulunduğu ülkeye aittir. Bu ilkeye göre, gerçek ve tüzel kişinin gerek bulunduğu ülkede,

---

[307] Billur Yaltı, Soydan, **" Uluslararası Vergi Anlaşmaları"** İstanbul: Beta Basım Yayım, 1995, s.18.
[308] Yılmazcan, s. 18.
[309] Selahattin Tuncer, **"Vergi Hukuku ve Uygulaması"**Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2003, s.100.

gerekse bu ülke dışında elde ettiği gelirlerin tümü vergiye tabi tutulmaktadır[310]. İkamet ilkesi, kaynak ilkesine göre daha yeni olup, yirminci yüzyılda iktisat ve maliye teorisinde beliren fikir ve görüşlerin sonucu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir[311].

Bu ilke uygulamasında, ikamet kavramının tanımı önemli olmaktadır. Öğretide kişinin hukuki adresidir. Yani ikametgah, hukuken değer verilen ve tanınan bir adrestir[312]. Kişi kural olarak kendisine dilediği yeri ikametgah olarak seçebilir. Bu bir anlamda kişinin yerleşme özgürlüğüdür[313].

Mali ikametgah OECD tarafından 1963 yılında yayımlanan bir raporda belirtilmiş ve uygulamada "mukim" kavramı ile özdeş bir kavram olarak benimsenmiştir. Mali ikametgah vergi mükellefinin bulunduğu, oturduğu yada işlerini yürüttüğü yerdir. Bu yer; gerçek kişiler için ev, işyeri, tüzel kişiler için yönetim merkezi veya benzer nitelikteki yerler olup medeni ikametgahtan daha geniş bir kavramdır. Mali ikametgah nitelendirmesi ancak bir vergi mükellefinin bu yerde kazanç elde ve irat elde etmesi halinde söz konusu olacaktır. Burada gelirin elde edildiği faaliyet veya kaynak önemli değildir. Önemli olan bir kişinin yurt içi ve yurt dışı tüm gelirlerinin toplanarak mali ikametgahının bulunduğu ülkede vergilendirilmesidir[314].

Bir yerin gerçekten mali ikametgah olması için vergi mükellefi sayılacak kişinin bu yerde bir kazanç ve irat elde etmesi zorunludur. Eğer bu yer ile mükellef arasında bir gelir bağlantısı yoksa o yerin mali ikametgah sayılması mümkün olmayacak ve vergi tarh edilmeyecektir[315].

Devletler mali ikametgahı üç şekilde tanımlamaktadırlar,. Bunlar;

- Yerleşme kastı ile oturulan yer,
- Bir işyeri vasıtasıyla faaliyette bulunulan yer,

[310] Çetin, Kara, " Uluslararası Çifte Vergilendirme ve Türkiye'nin Akdettiği Anlaşmalar "Ankara: **Maliye Dergisi**, 1995, Sayı: 120, s.55.
[311] Tuncer, s.102.
[312] Yahya Deryal, **"Hukukun Temel Kavramları"**, Trabzon: İber Matbaacılık, 2000, s.299.
[313] Ahmet Kılıçoğlu, **"Medeni Hukuk Bilgisi"**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2000, s.197.
[314] Cevdet Okan Bahar, "**Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmaları ve Yabancıların Türkiye'de Vergilendirilmeleri "**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2007, s.22.
[315] Selahattin Tuncer, " Vergi Kanunlarımızda İkametgah Kavramı II " **Vergi Dünyası**, Yıl:9, Sayı: 106, 1990, s.6.

- Bir yılda altı ay ile bir yıl arasında (183) değişen sürelerde oturulan yer şeklindedir.

Bu ilkeye göre yapılacak vergilendirmede ki zorluk ise, kişinin bütün faaliyetlerinin izlenmesi ve gelirlerinin eksiksiz olarak tespit edilme işidir.

Yukarıda sayılan esaslara göre ikamet ilkesi esas alan devletlere göre bir ülkeye yerleşmiş olanlar "mukim" sayılmış, bunun dışında kalanlar ise gayri mukim kabul edilmiştir. Türk vergi sisteminde Tam ve Dar mükellefiyet kavramları bu düzenlemelerin uygulanmasına olanak sağlayan düzeneklerdir. Gerçek kişilerde uyrukluk ilkesi kurumlardaki kanuni merkezin karşılığı, ikamet ilkesi ise iş merkezine karşılıktır. Bu sebeple çoğunlukla ikamet ilkesi ile aşağıda açıklayacağımız Uyrukluk İlkesi birlikte kullanılırlar.

Kurumlar Vergisi yasamızın 3. maddesinin (5) no'lu fıkrasına göre " Kanuni Merkez", vergiye tabi kurumların kuruluş kanunlarında, tüzüklerinde, ana statülerinde veya sözleşmelerinde gösterilen merkezdir. Yine aynı maddenin (6) no'lu fıkrasında tanımlanan "İş Merkezi" ise, iş bakımından işlemlerin fiilen toplandığı ve yönetildiği merkezdir.

Türk vergi hukukuna göre kurumların vergilendirme hakkı, hem iş merkezi ve hem de kanuni merkeze göre tayin edilmektedir. Örnek olarak da bu uygulamanın Meksika ve Avusturalya'da yapıldığını görmekteyiz. İngiltere ise vergilendirmeye iş merkezi esasını kıstas olarak almaktadır[316].

İkamet ilkesine göre, bir kişinin hem yurt içi hem de yurt dışı toplam gelirleri üzerinden vergilendirme yapılacağı için, bütün faaliyetlerinin izlenmesi, gelirlerin eksiksiz tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için de güçlü bir vergi idaresinin varlığı gerekmektedir[317].

Gelişmiş ülkeler vergilendirmede ikamet ilkesini, gelişen ülkeler ise kaynak ilkesini öncelikle savunmaktadırlar. ABD gibi kimi gelişmiş ülkeler ikamet ilkesinin

[316] Bahar, s.22-23.
[317] Tuncer, s.103.

zayıflıklarını giderme amacıyla uyrukluk ilkesini yardımcı bir ilke olarak uygulamaktadırlar[318].

2.3 Tabiyet İlkesi (Uyrukluk İlkesi)

Şahsilik ilkesinin bir uygulama tarzı olan tabiyet ilkesi uyarınca, vatandaş hem tabiyetinde olduğu ülke dahilinde elde ettiği gelirler için, hem de yabancı ükelerden elde edilen gelirler için vergi ödeyecektir. Devletin bu tip vergilendirme yetkisinin ortaya çıkabilmesi için kişi ile devlet arasındaki tabiyet ilişkisi yeterli görülecektir[319].

Çok uluslu şirketler birden fazla ülkede faaliyette bulunmalarından dolayı, bir çok devletin egemenlik alanına giren faaliyetlerde bulunmakta ve farklı düzenlemeler içeren vergi yasalarına muhatap olmaktadırlar. Örneğin, biri ikametgah ilkesini diğeri kaynak ilkesini benimsemiş iki ayrı devlette faaliyette bulunan bir çok uluslu şirketlerin elde ettiği gelirin çifte vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Sermaye ihraç edenler, ikamet ilkesi esasına, sermaye ithal edenler ise kaynak ilkesine göre yetkilerini kullanmaları durumunda daha çok vergi geliri elde ettiklerinden, bu ülkelerin çıkarları çatışma halinde olmaktadır[320].

Vergilemede bu ilkelerin seçim ve uygulanmasında vergi mükerrerliğinin ya da çifte vergilendirmenin kaynağı ve nedeni olmaktadır. Bu sebepledir ki devletler bu mükerrerliği önlemek bakımından çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları yapmaktadırlar[321]. Meksika, Filipinler ve Amerika Birleşik Devletleri bu ilkeyi, ikametgah ve kaynak ilkesi ile birlikte kullanmaktadır.

---

[318] Yılmazcan, s.19.
[319] İbrahim Nihat Bayar, **" Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları ve Mahsup Sistemi "**, Ankara: Maliye Hukuk Yayınları, 2006, s. 13.
[320] Michael J.Graetz, Michael M. O'Hear, **"The 'Original Intent' of U.S. International Taxation"** Duke Law Journal, Vol. 46, No: 5, 1997, s. 1034. http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?46+Duke+L.+J.+1021#H2N9, Erişim (03.10.2008).
[321] Bahar, s. 24.

2.4 Varış ve Çıkış İlkesi

Malların üretildiği ülke dışında tüketildiği hallerde vergilendirme yetkisinin çıkış (üretim) varış (tüketim) ülkesinden hangisine ait olacağının belirlenmesi önem kazanmıştır. Bu ihtiyacı gidermek adına iki ilke geliştirilmiştir[322]:

- **Varış Ülkesi İlkesi:** Bilindiği üzere, bir malın her zaman üretildiği ülkede tüketilmesi söz konusu değildir. Bu sebeple, bir malın üretildiği ülke dışında tüketilmesinde vergilendirme yetkisi, özellikle dolaylı vergiler (KDV, ÖTV v.b.) açısından varış ülkesi ilkesiyle değerlendirilir. Buna göre mülkilik ilkesi üretim yerine tüketime bağlanarak, malın tüketildiği ülkeye vergilendirme yetkisi verilmektedir.

- **Çıkış Ülkesi İlkesi:** Bu ilke varış ilkesinin tersi benimsenmiş olup sınır ötesine geçen bir malın vergilendirme yetkisi çıkış ülkesine verilmektedir.

3 Türkiye' de Doğrudan Yabancı Sermayeyi Vergilendirme İlkeleri

Türkiye uygulamasına bakıldığında yukarıda açıklaması yapılan vergilendirme ilkelerinin hepsinin uygulandığı karma bir sistemin olduğu görülmektedir.

3.1 Gelir Vergisi Kanunu Açısından

GVK, mad. 1 hükmünde "Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir" demek suretiyle gelir vergisinin yükümlüsünün gerçek kişiler olduğunu belirtmiş ve hemen ardından mad.2'den itibaren tam yükümlülük, dar yükümlülük ayırımı konusundaki düzenlemenin ayrıntısına geçmiştir[323].

Vergiye tabi gelirin yükümlülükler ve yer itibariyle kapsamını belirlemek amacıyla bu ayırım yapılmaktadır. Türk vatandaşlarının ya da Türkiye'de yerleşmiş kişilerin Türkiye içinde ve Türkiye dışında elde ettikleri kazanç ve iratları vardır. Yabancı uyruklu kişiler ya da Türkiye'de yerleşmemiş olan kişiler de Türkiye'deki ekonomik ve ticari faaaliyetlerinden gelir elde edebilirler.

[322] Bahar, s.24.
[323] Şirin, s. 93.

Tam yükümlülük kapsamına giren kişiler, Türkiye içinde ve Türkiye dışında elde ettikleri gelirin tamamı üzerinden Türkiye'de vergiye tabi tutulurlar. Dar yükümlülüler ise sadece Türkiye'de elde ettikleri gelir üzerinden Türkiye'de vergilendirilirler; bu kişilerin Türkiye dışında elde ettikleri gelir vergilendirme kapsamı dışında tutulur[324]. Aşağıda kısaca tam yükümlülük ve dar yükümlülük koşulları açıklanmıştır.

a) Tam Yükümlülük Koşulları: Gelir Vergisi Kanunu mad.3-5 tam yükümlülükte, " vergilendirmede kişisellik ilkesi"ni kabul etmiştir. Kişisellik ilkesinin iki ölçütü de – uyrukluk ve ikamet ölçütleri – tam yükümlülükte uygulama alanı bulunmaktadır. Çünkü, bir gerçek kişinin Türkiye'deki kazançlarının vergilendirilmesi için Türkiye'de yerleşmiş olması ya da resmi daire ve müesseselere ya da merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup da adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı ülkelerde oturan Türk vatandaşı olması gerekir[325]. Aşağıda yazılı olan gerçek kişiler Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilirler[326]:

- Türkiye'de yerleşmiş olanlar, (İkametgahı Türkiye'de bulunanlar ile bir takvim yılı içinde Türkiye'de sürekli olarak "altı aydan fazla" oturanlar , geçici olarak yurtdışına çıkmalar Türkiye'de oturma süresini kesmez. Bu kişiler Türkiye'de yerleşmiş sayılır[327].

- Resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri nedeniyle yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları (GVK mad.3),

- İkametgahı Türkiye'de bulunanlar bir takvim yılı içinde Türkiye'de devemlı olarak altı (6) aydan fazla oturanlar tam yükümlülük kapsamına girmektedir (geçici ayrılmalar Türkiye'de oturma süresini kesmez).

---

[324] Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, **" Vergi Hukuku "**,Ankara: Turhan Kitabevi, 2002 s. 255.
[325] Öncel, Kumrulu, Çağan, s. 255.
[326] Ahmet Tokaç, **" Muhasebecinin Başvuru Kılavuzu "**, İstanbul: Tunca Kitabevi, 2005, s.165.
[327] İslam Çankaya, **"Serbest Muhasebecilik Mali Müşavirlik Staja Başlama"**, Ankara: Meslek Yapıtları, 2005, s.805.

b) Dar Yükümlülük Koşulları: Dar yükümlülük, Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişilerin Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratların vergilendirilmesi ile ilgili bir yükümlülük şeklidir. Gelir Vergisi Kanunu tam yükümlülükte kişisellik ilkesini (ikamet, uyrukluk) kabul etmiştir. Çünkü vergilendirme, gelirin Türkiye'de elde edilmesi koşullarına bağlanmıştır. Dar yükümlülükte hedef kişiyi değil, kaynağı Türk ekonomisi olan geliri vergilendirmektir. Dolayısıyla dar yükümlü statüsündeki kişiler sadece Türkiye'de elde ettikleri gelirler üzerinden Türkiye'de vergilendirilirler.

Dar yükümlülükle tam yükümlülük arasında gelirin niteliği ve unsurları yönünden her herhangi bir farklılık yoktur. Ancak gelirin elde edilmesi, Türkiye'de elde edilmiş sayılması ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve tam yükümlülükten farklı esaslara bağlanmıştır[328]. Kısaca, Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişiler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendiriler. Örneğin, Fransız uyruklu bir kişi 01.06.2005 tarihinde Türkiye'ye giriş yapmış ve geçici olarak " gayrimenkul alım satımı" ile uğraşmış; 05.07.2005 tarihinde Türkiye'den ayrılmış ise; Türkiye'deki kazançları nedeniyle "dar yükümlü" sayılır[329].

3.2 Kurumlar Vergisi Kanunu Açısından

Gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de vergi yükümlülüğünün yer ve yükümlüler itibariyle kapsamı tam ve dar yükümlülük esaslarına bağlanmıştır. Kurumlar vergisinde, gelir vergisinden farklı olarak bu verginin yükümlülülerinin özelliği gözönüne alınarak "yerleşme" kavramı yerine "kurum merkezi" kavramına ve bu kavramın yasal merkez ile iş merkezi çeşitlerine yer verilmiştir. Tam yükümlülük kapsamına giren gerek Türkiye içinde, gerek Türkiye dışında elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilirler . Dar yükümlü kurumlar ise sadece Türkiye'de elde ettikleri gelir üzerinden Türkiye'de vergilendirilir[330]. Aşağıda kısaca tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet koşulları açıklanmıştır[331].

a) Tam Mükellefiyet: Kurumlar Vergisi mükellefi olan tüzel kişilerden kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunanlar, tam mükelleftirler. Bunlar gerek Türkiye'de

[328] Öncel, Kumrulu, Çağan, s. 261.
[329] Tokaç, s.166.
[330] Öncel, Kumrulu, Çağan, s. 337.
[331] Osman Pehlivan, **" Vergi Hukuku "**, Trabzon: Derya Kitabevi, 2002, s.291-292.

gerekse yabancı memleketlerde elde ettikleri kurum kazançları üzerinden vergilendirilirler (KVK mad.9).

Kanuni merkezden maksat, vergiye tabi kurumların kuruluş kanunlarında veya sözleşmelerinde veya teşkilat kanunlarında gösterilen merkezdir (KVK mad.10/1).

İş merkezinden maksat, iş bakımından muamelelerin bilfill toplandığı ve idare edildiği merkezdir (KVK mad.10/2). Buna göre, bir kurumun kanuni merkezi yabancı bir ülkede bulunsa dahi, iş merkezinin, yani işlerin fiilen idare edildiği yerin Türkiye'de bulunması durumunda, böyle bir kurum tam mükellef kabul edilecektir.

Buna göre, kanuni ve fiili iş merkezi Türkiye'de bulunan kurumlar tam mükellef olup, bunlar hem yurt içi hemde yurt dışından elde ettikleri kazançlardan dolayı Türkiye'de vergi ödemek zorundadırlar.

b) Dar Mükellefiyet: Kanuni ve iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye'de bulunmayan kurumlar, dar mükelleflerdir. Bunlar sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilirler (KVK mad.11).

KVK'nın 12. maddesi, dar mükellefiyet konusuna giren kazanç ve iratları aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Türkiye'de VUK hükümlerine uygun işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerde elde edilen ticari kazançlar,
- Türkiye'de elde edilen ücretler,
- Türkiye'de elde edilen serbest meslek kazançları,
- Türkiye'de bulunan zirai işletmeden elde edilen kazançlar,
- Türkiye'de elde edilen menkul sermaye iratları,
- Türkiye'de elde edilen sair kazanç ve iratlar,

4 Vergilendirme Neticesinde Ortaya Çıkan Problemler

Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle vergi sorunlarının çözümü konusunda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çalışmalar yapılmaktadır. Vergi sorunlarından birisi de çifte vergilendirme sorunudur. Sorunların çözümü konusunda ulusal vergi mevzuatları güncellenmeye çalışılmaktadır. Ancak bu güncelleme tek başına yeterli değildir. Her ülkenin vergi sistemlerinin birbirinden büyük farklılıklar göstermesi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Vergi sorunlarının çözümü konusunda ulusal vergi mevzuatlarında yapılan düzenlemeler, diğer ülkelerin vergi mevzuatlarındaki müesseselerin tam olarak bilinmemesinden kaynaklanan yeni sorunlara neden olmaktadır[332].

4.1 Çifte Vergilendirme Problemi

Çifte vergilendirme sorunu uluslararası düzeyde incelendiği zaman yabancı sermaye yatırımlarını da olumsuz etkilediği gözlenmektedir. Yabancı sermayenin, yatırım yapacağı ülkeleri tercih etme nedenlerinden birisi de vergi avantajlarıdır. Yabancı sermayenin, vergi avantajı yerine çifte vergilendirme sorunuyla karşı karşıya kalması, gelişmekte olan ülkelere yatırım yapılmasını engellemektedir. Zira, çifte vergilendirme, bazı durumlarda kazancın tamamının vergilendirilmesine neden olabilir[333].

4.1.1 Çifte Vergilendirme Kavramının Tanımı

Çifte vergilendirme kavramı ingilizcede "double taxation" Almancada "doppelbesteuerung", Fransızcada "double imposition" olarak ifade edilmektedir. Türkçede önceden "mükerrer vergilendirme" terimi kullanırken son yıllarda "çifte vergilendirme" terimi kullanılmaktadır.

Çifte vergilendirme, aynı kişiye, aynı konusu ile bağlantılı olarak, aynı vergilendirme döneminde, aynı "vergiyi doğuran olayla" ilişkili olarak birden fazla vergi salınması olayıdır. Bir başka ifadeyle çifte vergilendirme, aynı mükelleften aynı

[332] Cihat Ertürk, **"AB Sürecinde Çifte Cergilendirme Sorunu"**, 26.10.2006, www.muhasebetr.com.tr, s.1, Erişim (03.10.2008).
[333] Ertürk, s.1.

zaman devresi için aynı vergiye tabi unsure üzerinden iki veya daha fazla devletin vergi alması olayıdır[334].

4.1.2 Çifte Vergilendirmenin Türleri

İki veya daha fazla ülkenin vergilendirmesi egemenliğini kullanması sonucunda yukarıda ki tanımdan da anlaşılacağı üzere çifte vergilendirme problemi ortaya çıkmaktadır. Çifte vergilendirme neticesinde iki tür çifte vergilendirme sorunu vuku bulmaktadır.

- **Ekonomik Çifte Vergilendirme:** İki ayrı kişinin elinde bulunan aynı gelir ve servetin vergiye tabi tutulmasıdır[335]. Bir başka anlatımla, ekonomik anlamda çifte vergilendirme vergi konularının birden fazla devlet tarafından değişik anlamda nitelendirilmesinden veya vergi matrahının değişik yöntemlerle hesaplanmasından doğabilir[336].

- **Hukuki Çifte Vergilendirme:** Aynı kimsenin elinde bulunan gelir veya servetten birden fazla devletin vergi alması demektir. Çifte vergilendirmenin hukukun ortaya çıkışında; iki devletin aynı kimseyi kendi ülkesinin mukimi sayması, her iki devletin aynı gelir ve servet üzerine vergi koyması, gelir elde edenin ikametgahı ile gelir sağladığı ülkelerin ayrı ayrı olması nedeniyle rol oynamaktadır[337].

4.1.3 Çifte Vergilendirmenin Nedenleri

Uluslararası çifte vergilendirmenin tanımından da anlaşılacağı üzere, ortaya çıkmasında aranan iki temel unsur, iki veya daha fazla devletin vergilendirme yetkisinin çatışmasıdır[338].

Uluslararası çifte vergilendirmenin açıklanmasında "iki devletin vergilendirme yetkilerinin çakışmasından"ından bahsedilmektedir. İki devletin vergilendirme yetkisinin çakışması, bu devletlerin iki ayrı "egemen" devlet olmasından

[334] Yılmazcan, s.13.
[335] Bahar, s.25.
[336] Yılmazcan, s.13.
[337] Bahar, s. 25.
[338] Bayar, s.9.

kaynaklanmaktadır. Devlet egemenliği, vergilendirme yetkisinin kaynağı, verginin varoluş nedenidir. Bir devletin kamu hizmetleri giderlerini karşılamak üzere ülkesinde yaşayan kişilere mali yükümlülükler getirebilmesinin kaynağını, o devletin egemenliğinde aramak gerekir. Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğin mali alandaki görünümüdür. Vergilendirme yetkisi, egemenlik ile aynı zamanda egemenlikle sınırlı olan bir yetkidir. Bu aşamada, egemenliğin sınırlarının belirlenmesi önem kazanmaktadır. Egemenliğin sınırları aynı zamanda vergilendirme yetkisinin de sınırlarıdır.

Çağdaş anlayışa göre, egemenlik devlete, uluslararası hukuk kuralları ile çerçevelenmiş bir iç ve dış bağımsızlık tanımaktadır. Devlet egemenliğinin içeriği ve bir devletin ulusal yasalarının, ne ve kim üzerinde nerede uygulanabileceğini uluslararası hukukça belirlenir. Başka bir deyişle, uluslararası hukuk, devletin yetkilerini düzenler ve sınırlar. Devlet egemenliğinin sınırları bir kez belirlendikten sonra, devlet bu alan içinde egemenliğini özgürce kullanır.

Uluslararası hukukun iki ilkesi , devletin yer ve kişi bakımından yetkisinin çevresi ve niteliği konusunda bir düzen getirmektedir:

Birincisi, bir devletin egemenliği ancak ülkesi üzerinde kullanabilir. Devletin yetkilerinin yer itibariyle sınırını gösteren bu ilke "ülkesel egemenlik" olarak adlandırılır. Aksi öngeren bir uluslararası hukuk kuralı (anlaşmalı veya örf adet kuralı) bulunmadıkça, devlet egemenliği ülkesinde bulunan bütün kişi ve şeylere ya da olaylara uygulanabileceğini gösterir.

İkincisi, bir ulusal hukuk düzenine dahil kuralların "kişisel egemenlik" altında bulunan kişilere uygulanabilinmesidir. Bir devletin kişisel egemenliği, gerçek veya tüzel kişiler üzerindeki hükümranlığını ifade eder; ve devletin bu kişilere, nerede bulunuyolarsa bulunsunlar, kendi hukuk kurallarının kapsamına alma hakkı vardır. Devletin kişisel egemenliği altında bulunan kişiler, devlete uyrukluk (tabiyet=vatandaşlık=yurtdaşlık) bağıyla bağlı olan kişilerdir.

Bu kurallar çerçevesinde, devletler, gerek ülkesel gerekse kişisel egemenliklerine dayanarak, vergi konuları ve vergi yükümlülüklerine bağlanabilmekte ve vergilendirme yetkilerini kullanabilmektedir[339].

4.1.4 Çifte Vergilendirmenin Sonuçları

Bir vergi yükümlüsünün birden fazla ülkede faaliyette bulunması nedeniyle elde ettiği gelirler bakımından, birden fazla devlette vergi ödemek durumunda bırakılması, bir yönüyle global sonuçlar, diğer yönüyle kişisel sonuçlar yaratan bir durumdur[340].

Vergi koyma yetkisinin bir iç hukuk meselesi olması, vergisel adaletin uluslararası alanda da gözetilmesi gerektiğini ortadan kaldırmamaktadır. Vergi adaletinin iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, verginin genelliği ilkesidir. Buna göre, bir ülkede herkes, vatandaş veya yabancı vergi ödemekle yükümlüdür. İkincisi ise vergide eşitliktir. Bu kavram vergisel açıdan eşit koşullarda olan vergi yükümlülerinin eşit işleme tabi tutulmaları (yatay adalet), koşulları farklı olan kimselerin de farklı ödemeleri (dikey adalet) anlamına gelir. "Mali güce göre vergi ödeme" ilkesi eşitlik ilkesinin doğal sonucudur. Kişilerin ekonomik ve kişisel durumlarının gözönüne alınarak vergilendirilmelerini ifade eden mali güce göre vergilendirme ilkesi, verginin adaleti ve dengeli dağılımının sağlanması için gözetilmesi gereken ilkelerden birisidir.

Bütün vergi yükümlülülerinin mali güçlerine bağlı olarak eşit vergilendirilmesi ilkesi ile çalışan uluslararası çifte vergilendirme, bu niteliği ile vergilendirmede adalet ilkesine ters düşmektedir. Bir vergi yükümlüsü üzerinde çakışan vergi sistemleri, tek başlarına ele alındıklarında, vergi yükümlüsünün mali gücüne göre vergilendirme ilkesi gözetiyor olabilirler; ancak uluslararası çifte vergilendirmenin ortaya çıktığı durumlarda, adil vergilendirmenin ikinci boyutu yani, aynı ekonomik koşullardaki vergi yükümlülüklerinin eşit işleme tabi tutulması ilkesi yerine getirilememektedir. Sadece ulusal geliri olan vergi yükümlüsü ve ulusal gelirlerinin yanısıra uluslararası gelirleri de olan bir başka vergi yükümlüsü eşit olarak

[339] Ayşegül Mutlu, Nurettin Bilici,Eser Karakaş, Billur Yaltı, Mehmet Şahin, Şebnem Tosunoğlu, M.Oğuz Arslan, Nazan Susam, Binhan Elif Yılmaz, "**Uluslararası Mali İlişkiler**", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları Yayın No: 1742, 2007, s.237.
[340] Soydan, s.24.

vergilendirilmemektedir. Aksine, yabancı kaynaklı gelirleri olan vergi yükümlüsü ek vergi külfetine katlanmaktadır. Bu nedenle uluslararası çifte vergilendirme ulusal faaliyetlerle karşılaştırıldığında yabancı yatırım faaliyetlerine karşı ayrımcılık yaratmaktadır. Böyle bir ayrımcılık, sadece ekonomik nedenlerden dolayı değil, aynı zamanda adalet bakımından da ortadan kaldırılmalıdır.

Uluslararası çifte vergilendirmenin diğer bir sonucu, ekonomik etkilerinde görülmektedir. Vergi yükümlüsünün cephesinden, çifte vergilendirmeden kaynaklanan vergi yükü maliyetlerini arttırmakta ve dolayısıyla fiyatlara yansımaktadır. Uluslararası piyasada faaliyet gösteren vergi yükümlülülerin rekabet güçlerini tahrip eden uluslararası çifte vergilendirme daha global planda mal, sermeye, teknoloji ve insan hareketini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan, uluslararası ekonomik faaliyetlerin önünde bir engel ve ortadan kaldırılması gereken bir olgu olarak değerlendirilmektedir[341].

4.1.5 Çifte Vergilendirmeyi Önleyici Düzenlemeler

Çifte vergilendirmenin olumsuz sonuçları uluslararası anlaşmalar ile önlenmeye çalışılırken, soruna ekonomik, siyasi, mali ve hukuki yönlerden yaklaşılmaktadır. Bu anlaşmalarla vergi adaletinin sağlanmasında çalışılmakta ve uluslararası alanda müşterek bir vergi hukukuna gidilebilmektedir. Çifte vergilendirmede; Ulusal kanunlarda düzenlemeler veya, uluslararası ikili veya çok taraflı anlaşmalar ile önlemeye çalışılmaktadır[342].

Çalışmanın bu kısmında uluslararası çifte vergilendirmeyi önleyici düzenlemeler; Tek Taraflı (Ulusal) Yollar, Çok Taraflı (İki veya Çok Taraflı) Yollar olarak ayırarak inceleyeceğiz. Tek taraflı yöntemler; Matrahtan İndirim Yöntemi, Mahsup Yöntemi, İstisna Yöntemi, olarak ayrılacaktır. Çift taraflı yollar ise; İki taraflı vergi anlaşmaları, çok taraflı vergi anlaşmaları, Avrupa Birliği'nde çifte vergilendirme önlemi üzerinde durulacaktır.

[341] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s. 242-243.
[342] Yılmazcan, s.18.

4.1.5.1 Tek Taraflı (Ulusal) Yollar

Uluslararası çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması için alınan önlemler, devletlerin tek taraflı olarak, yabancı kaynaklı gelirler üzerindeki vergilendirme yetkilerini yasal düzenlenlemelerle sınırlandırmalarına dayanmaktadır. Bu önlemler vergiyi ve matrahı ölçüt alarak oluşturulmaktadır. Vergiyi temel alan önlemler, mahsup yöntemi ve vergi oranın indirimi olarak adlandırılmaktadır. Matrahı esas alanlar ise, istisna yöntemi ve matrahtan indirim yöntemidir[343].

4.1.5.1.1 Matrah İndirim Yöntemi

Yabancı ülkede ödenen vergilerin dahili vergiden değil, toplam matrahtan indirim yoludur. Bu durumda, yurt dışında ödenen vergiler, yurt dışındaki yatırıma ilişkin bir maliyet unsuru gibi indirilebilir bir gider olarak kabul edilmektedir; ancak uluslararası çifte vergilendirme, bu yolla tamamen değil kısmen ortadan kaldırılabilmektedir[344]. Çünkü yöntem uyarınca dış ülkede tespit edilen matrah değil, ödenen vergi dahili ülkedeki matrahtan mahsup edilemektedir. Dolayısıyla bu yöntemi kullanabilen yükümlü açısından çifte vergilendirme giderilmemiş, sadece etkisi azaltılmış olmaktadır[345].

4.1.5.1.2 Mahsup Yöntemi

En yaygın kullanılan yöntemlerden biridir. Bir mükelleften peşin olarak tahsil edilen vergi veya vergilerin, yıl sonunda hesaplanan genel vergi borcundan, belirli şartlara ve yöntemlere göre düşülmesine mahsup yöntemi denir. Bu yöntemde, yurt dışı kurum kazançları üzerinden ödenen vergiler, ana yurt ülke yönetimince, tam mükellef kurumun vergi borcundan mahsup edilmektedir. Bu yöntemde, olumsuz vergisel dışsallıklar çok fazladır. Çünkü bu durumda, ithalatçı ülkenin, dar mükellef kurumlardan yaptığı kesintinin muhatabı, yabancı yatırımcılar değil sermaye ihracatçısı ülke olacaktır. Böylece sermaye ithalatçısı ülke, vergisini ihraç etmiş olmaktadır. Yani, uyguladığı kurumlar vergisini, sermaye ihraç eden ülkeye ihraç etmiş olmaktadır. Görüldüğü gibi, büyük sermaye piyasalarına sahip, sermaye ihracatçısı ülkeler için,

[343] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s.243.
[344] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz , s.244.
[345] Bayar, s. 20.

sermaye kaçısı karşısında, mahsup yöntemi daha elverişlidir. Küçük sermaye ihracatçısı ülkeler için çok uluslu şirketlerin, yurt dışından elde ettikleri kazançları istisna etmeleri daha rasyoneldir[346].

Dış ülkede ödenen verginin, dahili ülkede ödenen vergiden indirilmesine izin vermek, bir anlamda dış ülkede ödenen vergiye dahili vergiymiş gibi bakmak anlamına gelmektir. Matrahtan indirim yöntemine kıyasla daha net bir çözümmüş gibi görünen bu yöntemin temel sorunu, dış ülkede ödenen verginin, dahili ülkede ödenen vergiden yüksek olma ihtimalidir. Böylece yükümlü için dış ülkede yapılacak yatırımlar, daha maliyetli olmaktadır[347].

Örnek: Türkiye'de yerleşik ve gelir vergisine tabi A teşebbüsünün ABD'deki ticari faaliyetleri dolayısıyla 100 birim, Türkiye'de ise ticari faaliyetleri dolayısıyla 50 birim olmak üzere toplam 150 birim kazanç elde ettiğinde, ABD'de 100 birimlik kazanç üzerinden ödemiş olduğu 36 birimlik verginin Türkiye'de mahsubunun aşağıdaki şekilde yapılması gerekmektedir.

ABD'de elde edilen gelir tutarı	:	100
ABD'den elde edilen gelirin toplam gelir içindeki payı	:	% 67
ABD'de ödenen vergi (% 36)	:	36
Türkiye'de elde edilen gelir tutarı	:	50
Türkiye'de elde edilen gelirin toplam gelir içindeki payı	:	% 33
Türkiye'de beyan edilecek toplam gelir	:	150
Türkiye'de ödenecek vergi (150 x % 20 varsayılan vergi oranı)	:	30
Türkiye'deki gelir vergisinin ABD'de elde edilen kazanca isabet eden kısmı (30 x %67)	:	20.1
Türkiye'de mahsup sonrası ödenecek vergi (30 - 20.1)	:	9.9

[346] Ömer Faruk Batırel , "Çifte Vergilemeyi Önleme Konusunda OECD Model Anlaşması ve Kurumlar Vergisi Uyumu" , **Vergi Dünyası** , Sayı: 111 , 1990, s.47-48.
[347] Bayar, s.20.

Yukarıdaki hesaplardan da görüleceği üzere, ABD'de elde edilen gelir dolayısıyla bu devlette ödenen vergi tutarı 36 birim olduğu halde bu verginin ancak 20,1 birim kadarı Türkiye'de toplam kazançlar üzerinden ödenecek vergilerden mahsup edilmekte; ABD'de ödenmiş olan 36 birimlik verginin tamamı mahsup işlemine konu olmamaktadır[348].

4.1.5.1.3 İstisna Yöntemi

Bu yöntemde, yurt dışında elde edilen gelir, ikametgah veya kaynak ülkesinin vergilendirilmesinden istisna edilmektedir. Burada ikametgah ülkesi, yurt dışı gelirlerin vergilendirilmesinde kaynak ülkenin münhasır vergilendirme yetkisini kabul etmiş ve dolayısıyla ikametgah ilkesinin dünya çapındaki gelirlerin vergilendirilmesi özelliğinden vazgeçmiş olmaktadır. Kaynak ilkesini uygulayan devletler bakımından ise, yabancı ülkede edilen gelir tamamen hesap bırakılmaktadır. İstisna yöntemi, yatırım yapıldığı ülkedeki dahili yatırımcılarla yabancı yatırımcılar arasında eşitlik, yani "sermaye ithalinde adalet"sağlamaktadır[349].

Bir ülke istisna yöntemini seçmişse, tam mükellef kurumların yurt dışından elde ettiği kazançları, sermaye ihracatçısı ülke, vergi dışı bırakacaktır. İstisna yönteminde, sermaye ihracatçısı ülkelerin, kurumlar vergisi matrah ve hasılatı azalır. Bu yöntemde, yurt dışı kazançların sermaye ihracatçısı ülke tarafından istisna edilmesinin olumlu yönü, sermaye ithalatçısı ülkenin vergi konusu ve hasılatı azaltılmamaktadır[350].

4.1.5.1.4 Vergi Oranı İndirimi

Uluslararası çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması amacıyla gelirin tamamına ya da bir kısmına uygulunan vergi oranları indirilebilir. Bu önlem, devletler tarafından tek taraflı olarak uygulanacağı gibi karşılıklı olarak da uygulanabilir; ancak, vergilerin ve oranların çeşitliliği nedeniyle, uluslararası çifte vergilendirmeyi ortadan kaldırması şans olarak değerlendirilmektedir[351].

---

[348] Şerafettin Kalaycıoğlu, **"Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması"**, www.muhasebetr.com.tr, Erişim (15.11.2008).
[349] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s.244.
[350] Batırel, s.47-48.
[351] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s.244.

4.1.5.2 Çok Taraflı (İki veya Çok Taraflı) Yollar

Yukarıda da ifade edildiği üzere uluslararası çifte vergilendirmenin önlenmesi amacıyla geliştirilen ulusal yöntemler yetersiz kalmaktadır. Bu durum aslında uluslararası çifte vergilendirme sorunun, birden fazla ülkenin vergilendirme yetkisini ilgilendirmesinin doğal sonucudur. Dolayısıyla bu sorunun çözümü için uluslararası yöntemlerin kullanılması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu kısımda uluslararası çifte vergilendirme sorunun çözümü amacıyla kullanılan uluslararası anlaşmalar ele alınacaktır. Bu anlaşmalar iki taraflı ve çok taraflı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır[352].

4.1.5.2.1 İki Taraflı Vergi Anlaşmaları

Uluslararası çifte vergilendirme daha önce değinilen mükerrer vergilendirmeden farklı olarak, iki devletin vergilendirme yetkilerinin çatışması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sorunun çözümü iki devletin vergilendirme yetkilerini karşılıklı olarak sınırlandırmaları ile çözülebilecektir ki, bu ancak iki taraflı uluslararası anlaşmalar ile mümkündür[353].

Uluslararası çifte vergilendirme sorununun çözülmesi amacıyla ülkeler kendi aralarında ikili çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları yapmaktadırlar. Bu anlaşmalar ile ülkeler arasında sermaye, teknoloji ve hizmet hareketleri teşvik edilmekte vergileme prensipleri büyük ölçüde uluslararası standartlara bağlanmaktadır. Ayrıca bu anlaşmalar ile ülkelerin vergi yasaları farklılığının yaratmış olduğu sorunlarda azaltılmakta, gelecekte olabilecek vergi yasaları değişikliklerine karşı yatırımcıların veya hizmet ifa edenlerin hakları güvence altına alınmakta ve diğer devlette ayrımcı bir muameleye tabi tutulmaları önlenmektedir. Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının yalnızca mükerrer vergilemeyi önlemek için değil, aynı zamanda diğer amaçlara da yönelik yapıldığı da dikkate alındığında bu anlaşmaların yarattığı sonuçların önemli olduğu görülecektir[354].

---

[352] Bayar, s.22.
[353] Bayar, s.22.
[354] Çetin Kara, **Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Türkiye Uygulaması**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, Ekim 2000, s.3.

Vergi anlaşmalarının ilk türü kapsayıcı anlaşmalardır. Bu tür anlaşmalar, bir veya daha fazla vergiye ilişkin bütün durumları kapsayan, her türlü gelir ve servetten doğan çifte vergilendirmenin önlenmesini konu alan anlaşmalardır. Kapsayıcı anlaşmalarda bilgi değişimi, idari yardımlaşma ve uluslararası vergi kaçakçılığının önlenmesi gibi hükümler de yer almaktadır.

Bu anlaşmalar, gelir vergisi niteliğinde mevcut tüm vergileri kapsayabileceği gibi bunlardan sadece birini ve fakat tamamını kapsayabilir. Bir vergi anlaşmasının gelir vergisi ve kurumlar vergisinden çifte vergilendirmeyi önlemesi veya sadece gelir vergisi konu alması bu türe birer örnek teşkil eder.

Vergi anlaşmalarının ikinci türü sınırlı anlaşmalardır. Bunlar, gelirin belirli unsurlarının üzerine yapılan anlaşmalarıdır. Bu durumda gelirin tamamı değil belirli bir kısmı üzerindeki çifte vergilendirmenin önlenmesi amaçlanmaktadır. Sınırlı anlaşmalar, özellikle ulaştırma kurumlarının kazançları üzerindeki çifte vergilendirmenin önlenmesi akdedilen anlaşmalardır. Bunlar, kara, hava ve deniz taşımacılığı üzerine olabileceği gibi, bunlardan sadece birine ilişkin de olabilir. Sınırlı anlaşmalara bir diğer örnek de diplomatik ve konsolosluk hizmetlerine ilişkin anlaşmalardır. Bu anlaşmalarda diplomatik personel ve konsolosluk görevlileri vergiden muaf tutulmaktadır[355].

İki taraflı vergi anlaşmalarında kullanılan istisna yöntemine bakıldığında ise, anlaşmaya taraf olan ülkelerden birisi bazı gelir unsurlarının vergilenmesine istisna gerektirmek suretiyle, o gelir unsuru açısından vergileme hakkından vazgeçmektedir.

Örnek olarak, İtalya'da güney kısımlarının ekonomik kalkınmasını teşvik etmek amacıyla ticari falliyette bulunan mükelleflere normal vergi oranı (% 36) yerine % 0 oranında vergi oranı uygulandığını varsayalım.

Türkiyede yerleşik bir kurumun İtalya'da bir işyeri vasıtasıyla bu bölgede ticari faaliyette bulunması durumunda, anlaşmanın 5'inci maddasi çerçevesinde İtalya'da bir işyeri oluşmakta ve bu şekilde elde edilen kazançların vergilendirilmesi de anlaşmanın 7' inci maddesinin 1' inci fıkrası çerçevesinde yine İtalya'da yapılacaktır. Bu durumda :

[355] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s.247.

İtalya'da elde edilen gelir	:	100
İtalya'da normalde ödenmesi gereken vergi	:	36
İtalya'da teşvikler dolayisiyla ödenen vergi	:	0
İtalya'da elde edilen gelir toplam gelir içindeki payı	:	% 67
Türkiye'de elde edilen gelir	:	50
Türkiye'de elde edilen gelirin toplam gelir içindeki payı	:	% 33
Türkiye'de beyan elde edilen kazanç	:	150
Türkiye'de toplam kazançlar üzerinden Ödenecek vergi (% 20 kurumlar vergisi)	:	30
Türkiye'deki kurumlar vergisinin İtalya'da elde edilen kazanca isabet eden kısmı (30 x % 67)	:	20.1
Türkiye'de mahsup sonrası ödenecek vergi (30- 20.1)	:	9.9

Görüleceği üzere, İtalya'da teşvik tedbirleri nedeniyle Türkiye'de mukim bir firmaca % 0 oranında vergi ödendiği halde, bu anlaşmada ticari kazançları da kapsayan " vergi tasarruf ettiren mahsup" sisteminin yer alması nedeniyle vergi ödenmiş gibi Türkiye'de mahsup işlemine tabi tutulmaktadır. Böylece, İtalyan vergi idaresince güney bölgesindeki yatırımları teşvik etmek amacıyla düşük oranda alınan vergi tutarından Türk Hazinesi değil bu bölgede yatırım yapan Türk firması yararlanmış olmaktadır.

Yukarıdaki tabloda yer alan istisna yönteminin uygulanması ile ilgili bir örneği de Hollanda anlaşmasıyla ilgili verebiliriz.

Türkiye'de yerleşik bir kurumun Hollanda'da bir işyeri vasıtasıyla ticari faaliyette bulunduğunu varsayalım. Bu durumda :

Hollanda'da elde edilen ticari kazanç	:	100
Hollanda'da ödenen vergi	:	35
Türkiye'de elde edilen ticari kazanç	:	100
Türkiye'de beyan edilecek toplam kazanç	:	100
Türkiye'de ödenecek kurumlar vergisi (% 20)	:	20
Vergi sonrası kar	:	80

Hollanda anlaşmasında ticari kazançlar yönünden istisna yöntemi öngörüldüğünden, yurt dışı ticari kazançlar Türkiye'de beyan edilecek toplam kazançlar matrahına dahil edilmemektedir. Ancak, söz konusu gelirler gerçek kişilerce elde edilmiş olsaydı bu defa gelir vergisinin artan oranlı bir tarife olması nedeniyle vergi matrahına yurt dışı ticari kazançlarda yalnızca artan oranlı verginin uygulanması amacıyla dahil edilebilecektir.

Bu yöntem, bazı durumlarda tam uygulanmakta, kaynak devletinde vergilendirilebilen gelir unsurları ikametgah devletinde hiç hesaba katılmamaktadır. Bazı durumlarda da, sözkonusu gelir ikamet devletinde vergiden istisna edilmiş olmakla birlikte, o gelir mükellefin matrahının hesaplanmasında dikkate alınmakta ve böylece, istisna tutarını aşan gelir kısmı daha yüksek oranda (artan oranların uygulanması halinde) vergilendirilmiş olmaktadır.

İstisna yönteminin uygulanmasının başlıca iki yararı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, vergi dairesi ve vergi yükümlüsüne getirdiği uygulama kolaylığıdır. Vergi yükümlüsü bu yöntemle ödenecek vergi nedeniyle sadece bir devletle muhatap olmaktadır. Vergi idaresi ise, istisna tutarının tesbiti dışında herhangi bir araştırma yükü taşımamaktadır.

Bu yöntemin ikinci ve en önemli yararı ise, kaynak devlette sağlanan vergi teşviklerinin etkilerinin ortadan kaldırmaması ve yabancı kaynaklı yatırımcı için kaynak ülkede vergi eşitliği ve rekabet olanağı sağlamasıdır.

İstisna yöntemi yukarıda belirtilen yararların yanı sıra, bazı sakıncaları da bünyesinde taşımaktadır. Bunlardan ilki, yurt dışı kazançların matraha dahil edilmemesi halinde kendini göstermekte, ikametgah ülkesinde mali güce göre vergi alma prensibinden, yabancı ülkelerden gelir elde edenler lehine uzaklaşmış olmaktadır.

İkinci sakıncası, yatırımları daha düşük vergi oranlarının uygulandığı devlete doğru yönlendirmesidir. Bu durum, bir anlamda sermaye, kişi ve hizmetlerin serbest dolaşımına da sekte vurmaktadır[356].

4.1.5.2.2 Çok Taraflı Vergi Anlaşmaları

Devletler, çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması yada hafifletilmesi, uluslararası vergi kaçakçılığının ve vergiden kaçınmanın önlenmesi, vergi idarelerinin verginin tahakkuku ve tahsilinde etkinliğinin artırılması, bilgi alışverişinin genişletilmesi, vergi yasalarının uyumlaştırılması ve uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırma gibi nedenlerle aralarında anlaşmalar yapmaktadırlar[357].

4.1.5.2.3 Avrupa Birliği'nde Çifte Vergilendirme Önlemi

Avrupa Birliği açısından uluslararası çifte vergilendirmenin önlenmesi ikili bir menfaat arz etmektedir. Bu menfaatlerden birincisi herhangi bir devletin uluslararası çifte vergilendirmenin ortadan kaldırmasından sağlayacağı menfaattir. AB'nin uluslararası çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin ikinci menfaati ise, bu durumun topluluk politikaları açısından yarattığı ciddi sakıncadır. Bu kısımda konu daha çok, ikinci menfaat olan AB'ye özel açıdan incelenecektir[358].

AB'de çifte vergilendirmenin önlenmesine yönelik girişimlerin daha çok dolaysız vergilere ilişkin olduğu söylenebilir. Zira AB'de dolaylı vergilerin uyumu konusunda, dolaysız vergilerin uyumuna göre nispi bir ilerleme kaydedilmiştir. Dolaylı vergiler ulusurarası çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının kapsamına dahil edilmemektedir. Topluluk vergi uyumlaştırmasının istenen düzeyden çok uzak oluşu, uluslararası çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının önemini arttırmaktadır[359].

Avrupa Birliği'nin Türkiye ve diğer aday ülkelerle yaptığı çerçeve anlaşmaları ile getirdiği çifte vergilemeyi önleme modeline bakıldığında, Avrupa Topluluğunun Birliğe giriş için aday olarak belirlediği devletlerle finansman ve işbirliği çerçeve

---

[356] Şerafettin Kalaycıoğlu, **"Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması"**, www.muhasebetr.com.tr, Erişim (15.11.2008).
[357] Kırbaş, s.44.
[358] Bayar, s.25.
[359] Bayar, s.25-26.

anlaşmaları yaparak katılım öncesi mali yardım ve işbirliğinin kurallarını koymaktadır. Bu kurallar arasında örneğin Türkiye ile AB arasında yapılan ve 17.03.2005 tarihinde Bakanlar Kurulunca 244 sayılı Kanunun 3. maddesine göre onaylayıp 15.04.2005 tarihinde 25787 sayılı resmi gazete yayınlanarak, Anayasamızın 90. maddesine göre üstün ve öncelik vasfı olan kanun kuvvetindeki 205/8636 Bakanlar Kurulu kararı onanarak yasalaşmıştır.

Buna göre; AT anlaşması kapsamında AT yüklenicisi tarafından tedarik edilen mallar, verilen hizmetler veya yapılan işler;

Türkiye vatandaşı olmayan ve Türkiye'de ikamet etmeyen gerçek kişilerin bu sözleşme kapsamındaki işlerden elde ettikleri kazançların Türkiye'de vergilendirilmesi yasaklanmıştır. Tüzel kişiler ise Türkiye'de işyeri veya sabit yerleri yok ise bunlarında sözü edilen işlerden elde ettikleri kazançları Türkiye'de vergilendirilmeyecektir.

Ayrıca aynı yüklenicilerin AT anlaşması kapsamında yaptıkları mal ve hizmet alımlarından ve sözleşmelerden ötürü birer vasıtalı vergi olan KDV, ÖTV, Harç, Damga Vergisi ve benzeri vergilerden muaf tutulmuşlardır. Burada birinci olarak amaçlanan yapılan mali yardım, hibe veya finansal işbirliğinin kesintisiz olarak o projeye yönlendirilmesi, ikinci olarak da mukimlik ilkesi benimsenerek yardımın topluluk üyesi AT yüklenicisinin sadece kendi ülkesinde vergilendirilerek çifte vergilendirmenin önlenmesidir[360].

4.1.6 Uluslararası Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları

Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları, taraf devletlerin ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesini sağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Sermaye ve işgücü hareketlerine akışkanlık vererek dünya refahını arttırıcı bir işlev yüklenmektedir. Dış yatırım kazançlarının her iki ülkede mükerrer vergilenmesini önleyerek sermayenin karlılığını arttırmakta, geleceğe yönelik belirsizlikleri en aza indirmeye yardımcı olmakta ve son çözümlemede yatırımları özendirmektedir[361].

[360] Bahar, s. 34.
[361] Yılmazcan, s.19.

Bu anlaşmaların ekonomik düzeyleri birbirine yakın ülkeler arasında olumlu sonuçlar doğurduğu gözlenmektedir. Örneğin, dolaysız vergiler olumlu sonuçlar doğurduğu gözlenmektedir.Örneğin, dolaysız vergiler alanında "uyumlaştırma" sağlamayı yakın bir gelecekte olası görmeyen AT üyesi ülkeler, OECD modeli çerçevesinde yapmış oldukları çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları ile durumu telafi etmektedirler.

4.1.6.1 OECD Modeli

OECD modelinde genel olarak vergilendirme yetkisi, mükellefin yerleşim yeri devletine ait kabul edilmiştir. Bu modelde kural yerleşim yeri, istisna ise kaynak ülkesidir. Bu ilkeye göre vergileme hakkı gelir ve servet sahibinin yerleşmiş olduğu ülkeye verilmektedir. Bu kurala anlaşmalarda, kaynak ilkesine dayanan bazı düzenlemeler çerçevesinde istisnalar getirilmektedir[362].

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) çifte vergilendirmeyi önleme anlaşma taslakları hazırlamış, bu örgüte üye devletler kendi aralarında imzaladıkları ikili anlaşmalarda bu taslakları örnek olarak kullanmışlardır. Bu taslaklarda çifte vergilendirme sorununa sermaye ve teknoloji ihraç eden gelişmiş ülkelerin çıkarları açısından bakılmış, dolayısıyla vergilendirme de ikamet ilkesi üzerine ağırlık verilmiştir[363].

Gerek 1963 ve 1977 OECD Modeli, gerekse 1992 OECD Modeli ikametgah ilkesine dayanmaktadır. Modelde vergilendirme yetkisinin kullanımı ağırlıklı olarak, vergi yükümlüsünün mukim olduğu devlete aittir. Kaynak ülkenin vergilendirme yetkisi ise, vergi yükümlüsünün bu devletteki taşınmazlarından gelir elde edilmesi veya bu devlette ki taşınmazlarından gelir elde etmesi veya bu devlette ki faaliyetlerini bir işyeri aracılığıyla sürdürmesi hallerinde kabul edilmiştir. OECD Modelinin temel yaklaşımına göre, ikametgah devletinin vergilendirilmesi asıl, kaynak devletinin vergilendirmesi ise talidir.

---

[362] Bahar, s.30.
[363] Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s.61.

OECD Modeline uygun biçimde vergi anlaşması imzalayan devletlerin her ikisinin de gelişmiş ülke olması halinde sorun yoktur. Gelişmiş ülkelerin özelliği hem sermaye ihracatçısı hem de işgücü ithalatçısı olmalarıdır. Ekonomik politikaları, uluslararası yatırımın teşviki ile ucuz işgücünün ülkelerine çekilmesine dayanır. Gelişmiş ülkelerin çıkarları, uluslararası yatırıma yönelen sermayeden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi etrafındadır. Bu nedenle, bu ülkelerin vergi sistemi ikametgah ilkesine dayanır. Vergilendirmenin aslen ikamet ülkesine bırakıldığı anlaşmalara taraf devletlerin her ikisinin de gelişmiş ülke olması, her iki ülkenin birbirine nazaran hem sermaye ihracatçısı hem de sermaye ithalatçısı olması anlamına gelir; yani her ülke, karşısındaki ülkeye nazaran aynı anda hem kaynak hem de ikamet ülkesidir. Bu durumda, akdedilen anlaşma ile ikametgah ilkesinin kabulü, devletlerin karşılıklı olarak ithal ettikleri sermayenin gelirlerini vergilendirmekten vazgeçerek, sadece ihraç ettikleri sermayenin gelirlerini vergilendirme hakkını saklı tutmaları anlamına gelir.

Ekonomik açıdan OECD Modeline dayalı vergi anlaşmaları, gelişmiş ülkeler arasındaki dengeyi bozmamakta, her iki ülkenin de hazine çıkarlarına hizmet edebilmektedir. Aynı model, taraflardan birinin gelişmekte olan ülke olması halinde ise, dengeyi koruyamamakta ve hazine çıkarlarının dengesi, gelişmekte olan ülke aleyhine bozulmaktadır. OECD Modeli bu nedenle tek yönlü olmakla eleştirilmektedir[364].

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), uluslararası faaliyetlerden doğan çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılabilmesi için temel teşkil eden üç anlaşma modeli sunmuştur. Bunlardan ilki 1963 yılında, ikincisi 1977 yılında yayınlanmış (ABD'de yayınlanması nedeniyle U.S. Modeli olarak anılmaktadır.) ve üçüncü olarak ta 1992 yılında sunulan modeldir. Son dönemlerde OECD üyesi ülkelerde, vergi yasalarını sadeleştirmeye yönelik reformlar yapılması yönünde çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda, vergi oranları indirilirken, istisnalar kaldırılarak vergi matrahları genişletilmektedir[365].

[364] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz , s.258.
[365] Semih Öz, "Karşılaştırmalı Vergi İstatistikleri ve Uluslararası Vergilendirmede Geleceğe Yönelik Eğilimler", **Vergi Sorunları**, 2005, Sayı:196, s.22.

OECD'nin 1963 "Gelir ve Servet Vergilerinde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşma Projesi" 'nin temel ilkelerini şöyle özetleyebiliriz[366];

- Gelirin vergilendirilmesi, esas olarak, kişisellik-ikametgah ilkesine bağlanmıştır.

- Müteşebbis gelirlerinin vergilendirilmesinde işyeri ölçüsü esas alınmıştır.

- Sermaye değerinin artışlarından doğan kazançlarla menkul veya gayrimenkul malların satışından elde edilen kazançların, malların bulunduğu ülkede vergilendirilmesi öngörülmektedir.

- Ücretler ve serbest meslek kazançları faaliyetinin yapıldığı devlette vergilendirilmektedir.

- Gayrimenkul gelirleri bunların bulunduğu ülkede vergiye tabidir.

- Menkul malların, bir servet unsuru olarak vergilendirilmesinde, malların bulunduğu ülke yetkilidir.

OECD Gelir ve Servet Vergilerinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması Modeli'nin revizyonunda, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma yöntemlerinin daha gelişmiş hale gelmesi ve OECD üyesi ülkelerde küreselleşme ve liberalleşme hareketlerinin hızlı gelişimi de etkin olmuştur. 1992 yılında ise revize için periyodik tarihlerde güncellemeye olanak sağlayacak "Gelir ve Servet Vergilerinde Vergi Anlaşması Modeli" yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra da 1992, 1994, 1995 ve 1997 yıllarında Anlaşma Modelinde revizyon yapılmıştır. Bunlar arasında, 1997 yılında Anlaşma Modelinin OECD üyesi olmayan ülkelere etkisi ve bu ülkeler arasında kullanılması da dikkate alınarak yapılan revizyon ve eklenen "II. Bölüm" dikkate değer olanıdır. OECD Model Anlaşmasında yapılan son değişiklikler 2000 ve 2004 yıllarında, bilgi değişimi ile ilgili 25 ve özellikle 26'ıncı maddelerde yapılan değişikliklerdir.

[366] Özhan Uluatam ve Yaşar Methibay, **Vergi Hukuku**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001, s. 67-68.

OECD Model Anlaşması, 2004 yılı itibariyle, yaklaşık 2000'den fazla iki taraflı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasına esas teşkil etmiştir[367].

OECD Model Anlaşmasının, çifte vergilendirmeyi önleme dışında, uluslararası sermaye hareketlerinden doğan kurumlar vergisi uyumsuzluklarının önlenmesine katkısı yoktur. İstisna yöntemi, sermaye kaçısını, mahsup yöntemi de vergi ihracatını özendirmektedir. OECD Model Anlaşmasında yer alan, yurt içi ve yurt dışı yatırımlar arasında ayırım yapılmaması ilkesi, sermaye ihracatçısı ülkelerin ayrımcılığını önlememektedir[368].

Türkiye, çifte vergilendirmenin önlenmesine ilişkin iki taraflı anlaşmalar konusunda fazla aceleci olmamıştır. Bunun başlıca iki sebebi vardır. İlki OECD Anlaşma Modeli'nin, gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilere göre düzenlenmiş olmasıdır. Türkiye'nin bu tip bir anlaşmada ki başlıca amacı, yabancı sermaye yatırımlarının en uygun koşullarda yurda getirilmesi ve kendimiz açısından en az vergi fedakarlığı ile anlaşmanın imza edilmesidir. İkincisi de, Türk Vergi Sistemi'nin, çifte vergilendirmeyi önleyici hükümleri bünyesinde bulundurmasıdır. GVK'nun 123. ve KVK'nun 43. maddeleri yabancı ülkelerde ödenen vergiler için mahsup imkanı tanınarak, tek taraflı kredi yöntemi ile kendi mükelleflerimizin çifte vergilendirilmesinin bir parça önüne geçilmektedir. Ne var ki bu tutum, dünya ile bütünleşmek zorunda olan Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldiğinden, 1980'li yılların sonrasında değişmiştir[369].

4.1.6.1.1 OECD Modelinin Genel Hatları

OECD Modelinin genel çerçevesi 7 ana bölümden oluşmaktadır[370].

1- Birinci bölüm anlaşmanın kapsamına ilişkin olup, anlaşmanın muhteviyatındaki vergileri ve kişileri içermektedir(1-2 maddeler).

---

[367] Semih Öz, **Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005, s.40.
[368] Ömer Faruk Batırel , "Çifte Vergilendirmeyi Önleme Konusunda OECD Model Antlaşması ve Kurumlar Vergisi Uyumu" , **Vergi Dünyası**, 1990, Sayı: 111, s.48–49.
[369] Murat Tokmakkaya , "Uluslararası Vergi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması", **Vergi Dünyası**, 1996, Sayı: 182, s.83–84.
[370] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s.262.

2- İkinci bölümde anlaşmalada kullanılacak temel kavramlar açıklanmaktadır (3-5 maddeler).

3- Üçüncü bölümde gelirin vergilendirilmesi ile ilgili 16 maddeden oluşmaktadır: Vergilendirilecek gelir unsurları ve bunların vergilendirme yöntemleri (6-21 maddeler).

4- Dördüncü bölüm servetin vergilendirilmesine ilişkin düzenlemeyi içermektedir(22 madde).

5- Beşinci bölüm çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması yöntemleri ele alınmıştır: Mahsup yöntemi ve istisna yöntemi (23-24 maddeleri).

6- Altıncı bölümde özel hükümler yer almakta: Ayrımcılık yasağı, karşılıklı anlaşma usulü, bilgi değişimi (24-29 maddeleri).

7- Son bölümde: Yürürlülüğe ilişkin düzenlemeleri içermektedir (30 madde).

4.1.6.2 Birleşmiş Milletler Modeli

Birleşmiş Milletler'in model anlaşma hazırlama çabaları, 1920'li yıllardaki Milletler Cemiyeti dönemine kadar uzanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından ilk olarak 1980 yılında yayımlanan model 1992, 1994, 1995 ve 1997 yıllarında güncellenerek 2001 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. 2001 yılında yeni bir model hazırlanarak yürürlülüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler modeli vergilendirme yetkisinin paylaşımı konusunda ağırlığı kaynak ilkesine vermesi nedeniyle sermaye ithal eden gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Model bu yapısıyla aynı zamanda eski Doğu Bloku ülkeleri ve bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler tarafından da tercih edilmektedir[371].

Birleşmiş Milletler Vergi Anlaşması, genelde ele aldığı gelir unsurları itibarıyla vergileme yetkisini elde edildiği veya doğdugu ülkeye bırakması nedeniyle genellikle

[371] Bayar, s.54-55.

gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında veya bunların gelişmiş ülkelerle akdettikleri anlaşmalarda esas alındığı görülmektedir[372].

OECD modelleri ile aynı sistematiği takip eden Birleşmiş Milletler modelleri, madde metinlerinde getirdiği bazı değişiklikler ve buna bağlı ortak olarak ortaya çıkan yorum farklılıkları ile kaynak ilkesinin lehine durum yaratmaktadır. Örneğin, temettülerin, faizlerin ve gayri maddi hak bedellerinin vergilendirilmesinde, OECD Modelinden farklı olarak bir stopaj oranı zikredilmekte, bu oranlar tespiti tarafların ikili müzakerelerine terk edilmektedir. Bu durumda kaynak devlet model anlaşmaya bağlı kalmaksızın kendi lehine oranlar talep edebilmektedir[373]. İki model arasındaki farka bakıldığında, Birleşmiş Milletler Modeli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yapılacak anlaşmalara, OECD Modeli ise, gelişmiş ülkeler arasında yapılacak anlaşmalara, ilişkindir[374].

4.1.6.3 Avurupa Birliği Çalışmaları

Roma Antlaşmasının 293'ncü maddesi üye devletlerin kendi aralarında çifte vergilendirmenin önlenmesi için anlaşmalar yapmasını öngörmektedir. Bu hüküm temelinde üye ülkeler aralarında çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları imzalamışlardır. Bu antlaşmalarda OECD modeli esas alınarak yapılmıştır[375].

4.1.7 Türkiye'nin Taraf Olduğu Vergi Anlaşmaları

4.1.7.1 Anlaşmaların Hazırlanması Ve Hukuki Statüsü[376]

Türkiye'de vergi anlaşmlarının yapılışı ve yürürlülüğe girişi, diğer uluslararası anlaşma türlerine göre bir fark göstermemektedir. Ülkemizde uluslararası anlaşmalara ilişkin düzenlemelerin kaynağı öncelikle 1982 Anayasasının 90 ve 104'üncü maddeleri ile 31 Mayıs 1963 tarih ve 244 sayılı " Milletler Anlaşmaların Yapılması, Yürürlülüğe ve Yayınlanması ile Bazı Anlaşmaların Yapılması için Bakanlar Kuruluna Yetki

[372] Çetin Kara, **Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Türkiye Uygulaması**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, Ekim 2000, s.6.
[373] Bayar, s. 55.
[374] Çetin Kara, " Uluslararası Çifte Vergilendirme ve Türkiye'nin Akdettiği Anlaşmalar", **Maliye Dergisi**, Eylül-Aralık 1995, s. 54.
[375] Nurettin Bilici, **"Türkiye Avrupa Birliği İlişkiler"**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004, s.119.
[376] Mutlu, Bilici, Karakaş, Yaltı, Şahin, Tosunoğlu, Arslan, Susam, Yılmaz, s. 269.

Verilmesi Hakkında Kanun" ve 5 Mayıs 1969 tarih ve 1773 sayılı " Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun" oluşturmaktadır.

Anlaşma metnin oluşturulması için yapılan görüşmelere katılacak Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri ve bu temsilcilerin yetkileri Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile belirlenmekte; ancak bu kararnameler Resmi Gazetede yayınlanmaktadır (244 sayılı yasa, m.1). Türkiye ile diğer devletler arasında yapılacak vergi anlaşmalarının hazırlıklarını yapmak ve görüşmelerini yürütmek Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün görevidir. Ancak, 1173 sayılı yasanın 1'inci maddesi gereği yabancı devlet temsilcileri ile görüşmelerde bulunma ve anlaşma yapma görevi Dışişleri Bakanlığı'na aittir. Bu bakanlığın ilgili bakanlıklara işbirliği yapması öngörülmüştür. Bu nedenle, vergi anlaşmalarının görüşmelerinde Maliye Bakanlığı'nın Dışişleri Bakanlığı ile birlikte hareket etmesi gerekir.

Devletlerin yetkili temsilcileri arasındaki görüşmelerde belirlenen anlaşma taslağı, bu temsilciler tarafından parafe edilmekte ve daha sonra yetkili temsilciler tarafından Türkiye Cumhuriyeti adına imzalanmaktadır (244 sayılı yasa, m 1).

Metni kesinleşen anlaşmanın gerek uluslararası hukukta gerekse iç hukukta bağlayıcılık kazanmasında ilişkin usuller anayasal düzenlemelere bağlanmıştır. 1983 Anayasası'nın uluslararası anlaşmalara ilişkin düzenlemelerin genel içeriği, anlaşmaların bağlayıcılık kazanması konusunda yasama ve yürütme organları arasında bir yetki dağılımına gidildiği görülmektedir. 1982 Anayasası'nın 104'üncü maddesine göre, uluslararası anlaşmaların onaylanması ve yayınlanması yetkisi Cumhurbaşkanına aittir; ancak, anlaşmanın onaydan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından uygun bulunması gerekmektedir. 1982 Anayasası'nın 90'ıncı maddesinde ve 244 sayılı 2'inci maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir yasa ile uygun bulmasına bağlıdır.

İmzalanmış bir anlaşmanın yasa tasarısının hazırlanması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması Dışişleri Bakanlığı'nın görevidir (244 sayılı yasa, m 4/1).

Dışişleri Bakanlığın'ınca Meclise gönderilen yasa tasarısı ve eski Dışişleri Komisyonu ve Plan ve Bütçe Komisyonu'nda görüşüldükten sonra Meclis genel kuruluna gelmektedir. Genel Kurul'da bir bütün olarak onaylanan tasarı, anlaşmanın onaylanmasını uygun bulan bir yasa şeklinde kabul edilir. Onaylanması yasa ile uygun bulunan anlaşma Bakanlar Kurulunca onaylanan anlaşma Cumhurbaşkanının onayına sunulur. Onay kararnamesi, onaylanan anlaşmanın Türkçe metni ve anlaşmada geçerli olarak belirlenen diğer yabancı dildeki metinlerle birlikte Resmi Gazete'de yayınlanır (244 sayılı yasa, m.3/1).

Dolayısıyla, bir vergi anlaşması ancak bir uygun bulma yasası ile kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanınca onaylanmak suretiyle gerek uluslararası hukuk gerekse iç hukukumuz bakımından geçerlilik kazanmaktadır.

Anayasal usulün tamamlanması bir Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan ve yayınlanan bir anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için onay belgelerinin akit devletler arasında değişimi gerekmektedir. Onay belgelerinin hazırlanması ve değişimi Dışişleri Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir (244 sayılı yasa,m.4/2). Vergi anlaşmalarına ilişkin onay belgelerinin değişimden sonra anlaşmanın hangi tarihte yürürlüğe gireceği ve uygulamaya başlama tarihi genellikle anlaşma metninde belirlenmektedir. Yürürlük tarihi genellikle anlaşma metninde belirlenmektedir. Yürürlük tarihi bu şekilde belirlenmeyen anlaşmaların yürürlüğe girdiği tarih bir Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle belirlenerek Resmi Gazetede yayınlanmaktadır. Bir uluslararası anlaşma, yürürlük tarihinin belirlenmesine ilişkin kararnamede belirtilen yürürlüğe giriş tarihinde yasa gücünü kazanmaktadır (244 sayılı yasa, m.3/2).

1982 Anayasası'nın 90'ıncı maddesine göre, usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalar yasa hükmündedir ve bunlar hakkında Anayasa mahkemesine başvurulamaz (m.90/5). Bu çerçevede,Türkiye'nin taraf olduğu vergi anlaşmaları iç hukuk bakımından birer vergi yasası hükmünde olmakla birlikte, yürürlüktedeki vergi yasaları ile eşit seviyese değil; aksine iç hukuk hükümlerine üstündür. Dolayısıyla, vergi anlaşması hükümlerini bertaraf edecek, vergi anlaşmalarına açıkça aykırılık iradesi taşıyan bir vergi yasasının çıkarılması olanaksızdır. Ayrıca, söz konusu vergi anlaşmalarının Anayasaya aykırılığı da iddia edilemez.

Durumu kısa özetlemek gerekirse, Anayasamızın 73'üncü maddesinde; vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Bakanlar Kuruluna verilebilir. Anayasamızın 90'ıncı maddesinin son fıkrasına göre, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Milletlerarası anlaşmalar imzalanmadan önce çeşitli müzakerelerden geçerek imza aşamasına gelmektedir. Milletlerarası anlaşmalar bazen uzun süren görüşmelerden sonra parafe edilmekte ve sonra imzalanmaktadır. Bazı anlaşmaların görüşme aşamasında ihtilaflar nedeniyle görüşmeler kesilmekte bu nedenle görüşmelere ara verilmekte, ancak daha sonra akit devletlerin ihtilaf konusu sorunları halletmelerini müteakiben anlaşmalar parafe edilmektedir. Dolayısıyla, anlaşmalar önce parafe edilmekte sonra imzalanmaktadır[377].

4.1.7.2 Türkiye'nin Taraf Olduğu Vergi Anlaşmaları[378]

Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları 03.11.1970 tarihinde Avusturya ile imzalanarak başlamış olup bugüne kadar 82 ülke ile bu çerçevede görüşme yapılıp 57 ülke ile anlaşma imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Anlaşma yapılan ülkelerden 18'i Avrupa Birliği üyesidir. Diğer taraftan, halen yürürlükte olan Avusturya anlaşması revize edilerek 03.06.2004 tarihinde parafe edilmiştir.

Çifte Vergilendirmeyi Önleme Amacıyla;

Yürürlükte Olan Anlaşma Sayısı 57

Anlaşması İmzalanan Ülke Sayısı 7

Anlaşması Parafe Edilen Ülke Sayısı 7

Anlaşması Görüşme Aşamasında Olan Ülke Sayısı 11

[377] Levent Başak, " Türkiye'nin İmzalamış Olduğu Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının Yürürlüğe Girme Prosedürü", **Vergi Sorunları**, 2005, Sayı: 201, s.85.
[378] Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, 2003 Faaliyet Raporu, www.gib.gov.tr, Erişim (15.10.2008).

Tablo 31: Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Bilançosu

	AB	OECD	DİĞER	TOPLAM
Yürürlükte Olan	18	5	34	57
İmzalanan	2	0	5	7
Parafe Edilen	1	2	4	7
Ara Toplam	**21**	**7**	**43**	**71**
Müzakeleri Devam Eden	2	1	8	11
Teklif	0	1	15	16
GENEL TOPLAM	**23**	**9**	**66**	**98**

Kaynak: www.gib.gov.tr, Erişim (13.10.2008).

Türkiye'nin çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması müzakelerin ülke ve tarih bazında bakıldığında (Tablo-32), tekliflerin çoğunun Türkiye tarafından yapıldığı net bir şekilde görülmektedir. Bu durum ülke ekonomisinin gelişimin bir göstergesi olarak algılanabilir.

Tablo 32: Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması Müzakereleri Başlayacak Ülkeler

ÜLKE ADI	TÜRK TEKLİFİNİN GÖNDERİLDİĞİ TARİH	KARŞI TEKLİFİN ALINDIĞI TARİH
Gabon	-	08.09.2000
Hong Kong	-	07.04.2000
Brezilya	05.09.1994	01.11.2004
Irak	03.03.1986	-
Libya	14.04.1995	-
Uruguay	10.08.1995	-
Meksika	05.09.1994	-
Mauritius		01.09.1999
Şili	09.03.1995	-
Arjantin	09.03.1995	-
Yeni Zellanda	23.10.1992	-
Gana	11.05.1999	-
S.Arabistan	04.02.2002	28.12.2004
Kore Dem. Halk Cumhuriyeti	-	24.04.2002
Afganistan	02.05.2002	-
Kamerun	30.06.2004	-

Kaynak: www.gib.gov.tr, Erişim (13.10.2008).

Türkiye'nin 1.12.2007 tarih itibari ile 68 ülke ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması yapmıştır.

4.2 Transfer Fiyatlandırılması Problemi

Dünya ekonomisindeki globalleşme ve entgrasyon arttığı sürece daha fazla çok uluslu şirket (ÇUŞ) daha çok sayıda ülkede doğrudan yabancı yatırım (DYY) yapmakta, şirket kurmakta ya da kurulu şirketlere iştirak etmektedir. Bu genişleme, ana şirket (parent company) ile yabancı ülkelerdeki iştirakleri (subsidiaries) arasında maddi ya da gayri maddi iktisadi kıymetlerin (hizmetler dahil) transferini de önemli seviyelere getirmektedir. OECD' nin yaptığı araştırmalara göre, dünya ticaretinin %60' dan fazlası ÇUŞ' lerin kendi aralarında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla; ÇUŞ' lerin kendi aralarında ve sınır aşırı olarak yaptıkları mal ve hizmet transferlerindeki fiyatlandırma hem işlemi yapan ÇUŞ' leri hem de işlemlerin gerçekleştiği ülkeleri çok yakından ilgilendirmektedir. İşlemi yapan ÇUŞ' ler; esas olarak, işlemler nedeniyle elde edilecek karları gösterip, ödeyecekleri toplam vergileri minimize etmeye çalışırlarken, ana şirketin bulunduğu ülkeler (home country) ile yatırımın yapıldığı ülkelerde (host country) vergi gelirlerini maksimize etmeye çalışırlar. Bu nedenle; transfer fiyatlandırması olgusu, çoğu zaman ev sahibi ülke ile konuk gidilen ülke arasında ihtilaflara ya da tartışmalara sebep olabilmektedir[379]. Bugüne kadar transfer fiyatlaması ile ilgili olarak ABD ve OECD ülkelerinde düzenlemelerde bulunulmuştur. ABD hükümeti, şirketlerin kendi içlerindeki işlemleri düzenleyen vergi kanunlarını manipüle ederek vergiden kaçınan uluslararası şirketlerle mücadeleyi sürdürmektedir. Amerikan vergi idaresi, çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması dolayısıyla 2001 yılında 53 milyar dolar vergi kaybının olduğunu hesaplamaktadır[380]. Bu nedenle transfer fiyatlandırması büyük önem taşımaktadır.

4.2.1 Transfer Fiyatlandırma Kavramı ve Tanımı

Transfer fiyatlaması bir vergi kaçırma olayının ifadesi değildir. Transfer fiyatlaması, bağlı şirketler (ilişkili kişiler) arasında gerçekleşen bir fiyatlama sistemidir

[379] Aktaş, s.23-24.
[380] İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası, **"Yeni Kurumlar Vergisi Taslağında Uluslararası Transfer Fiyatlandırmasına İlişkin Düzenlemeler"**, İstanbul: Rapor, 06/24-25-26-27-28-29, 15 Mayıs 2006, s.16.

ve bu şirketler ilişkili de olsa aralarındaki transferlerde uygulanacak fiyat tespitinin bir iktisadi gereklilik olduğu tartışmasızdır.

Bir işletmenin gelir-gider veya kar paylaşımı açısından bağlantılı olduğu, aynı çıkar birliğine dahil olan ana şirket ve bağlı şirketlerde ya da yönetimi ve denetimi açısından hakim durumda olduğu şirketlerin, iştirak ve şubeleriyle, karşılıklı olarak mal ve hizmet sunumunda uygulanan fiyatlamaya transfer fiyatlama ya da transfer fiyatlandırması adı verilmektedir[381].

4.2.2 Transfer Fiyatlandırmasının Önemi ve İşleyişi

Transfer fiyatlandırması, vergi dairelerinin ÇUŞ' lerden kaynaklanan vergi gelirlerini azaltabileceği gibi, bazı hallerde de bu kuruluşların çifte vergilendirilmesine neden olabilmektedir. Yoksul, gelişen ya da zengin, hiçbir ülke vergi tabanının transfer fiyatlandırmasından dolayı aşınmasını istemez. Dolayısıyla transfer fiyatlandırması sistemi, küresel düzeyde faaliyette bulunan tüm ülkelerin dikkate alması gereken bir olgudur. Yapılan araştırmalara göre transfer fiyatlandırması, ÇUŞ' ler için en kritik uluslararası vergi konusu olmakta olup, gelecek iki yılda da bu özelliğini koruyacaktır. ÇUŞ' ler, transfer fiyatlandırması ile çifte vergilendirme arasında çok açık bir ilişki kurarlar. Transfer fiyatlandırmasında olabilecek yanlışlıklar, çifte vergilendirme riskini arttırır. Transfer fiyatlandırması konusunun önemi, ana şirket ve iştirakleri için çok açıktır. Ülkeler de bu konuya yeni yasalar düzenlemek, idaresinin kaynaklarını arttırmak ve denetim faaliyetlerini arttırmak suretiyle vermektedirler[382].

Transfer fiyatlandırmasının işleyişi ÇUŞ' lar tarafından kendi iştirakleri ve ilişki içinde oldukları kuruluşlar arası işlemlerden doğan karın, vergi veya başka amaçlarla dağılımıyla ilgilidir. Transfer fiyatları sadece vergisel amaçlı olarak değil, performansların belirlenmesinde de kullanılabilir. Fiyatlandırma sorunun çözümü,

[381] Özgür Biyan, **" Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Uygulaması Hakkındaki Tespitlerimiz ve Uygulamacılara Tavsiyelerimiz,"** http://www.vergidanismani.com/icerikg.asp?id=676., Erişim (17.10.2008).
[382] Aktaş, s.25-26.

OECD'nin önerdiği emsal bedel ya da piyasa fiyatı prensipleri çerçevesinde mümkündür[383].

Transfer fiyatlandırması esas itibariyle; ÇUŞ' ler, grubu'nun kendi iştirakleri veya ilişkili kuruluşları arası işlemlerden doğan karın, vergi ve başka amaçlarla dağılımıyla ilgilidir. Varsayalım ki, karlı bir Amerikan bilgisayar grubu, Hindistan'da yerleşik ve kendi iştiraki olan şirketten iş yazılımları satın alıyor. Bu yazılımları bir paket çözüm haline getirip, ABD pazarında satıyor. Amerikalı şirketin bu yazılımlar için ödediği transfer fiyatına bağlı olarak, Hindistan şirketinin ne kadar kar beyan edeceği ve ülkesinde ne kadar vergi ödeyeceği belirlenmektedir. Eğer ana şirket, normal yerel piyasa fiyatlarının altında bir fiyat öderse, grup tamamlanmış paket çözümlerin Amerikan pazarında satışından makul kar elde etmiş, görünürken, Hindistan bölümü finansal zorluk içinde görünebilir. Amerika vergi idaresi, söz konusu işlemlerden nihai olarak makul kar beyan edildigi sürece rahatsız olmayabilir. Ancak Hindistanlı meslekdaşları kendi ülkelerindeki operasyonlar sonucu elde edilen kardan çok memnun olmayacaklardır. Söz konusu problem, birden çok ülkede iştiraki olan grup şirketleri için de ortaya çıkar. Eğer Amerikan şirketi, yazılımları Hindistan'da bağımsız bir şirketten satın alsaydı, piyasa fiyatını ödeyecekti ve tedarikçi (satıcı) şirket de Hindistan'da elde ettiği kar üzerinden vergi ödeyecekti[384].

Transfer fiyatlandırmasının işleyişi konusunda Aktaş'ın şu somut örneği gösterilebilinir[385]:

- A ülkesinde mukim ABC şirketi yılda 1000 adet TV üretimi yapmaktadır. Şirket bu TV' leri B ülkesinde yerleşik olan, BCD şirketi aracılığıyla piyasaya satmaktadır. ABC şirketi TV' lerin tanesini 1000$'dan, BCD şirketine satmaktadır. BCD şirketi de maliyetine % 25 kar marjı ekleyerek, TV' leri tanesi 1.250 $'dan piyasaya satmaktadır. A ülkesinde vergi oranı % 50, B ülkesinde % 20'dir.

- Bu şartlar çerçevesinde A ve B ülkesindeki şirketlerin gelir tabloları ile çok uluslu şirketin konsolide gelir tablosu aşağıdaki gibi olacaktır.

[383] Cihat Ertürk, " Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Sistemindeki Yeri", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.5.
[384] Aktaş, s.30.
[385] Aktaş, s.32-33.

Tablo 33: Transfer Fiyatlandırmasının İşleyiş Örneği-1

	A Ülkesi ABC A.Ş.($)	B Ülkesi BCD A.Ş.($)	Konsolide Tablo ($)
Satış Geliri	1.000.000	1.250.000	1.250.000
Satılan Mamul Maliyeti	600.000	1.000.000	600.000
Diğer Giderler	100.000	100.000	200.000
Vergi Öncesi Kar	300.000	150.000	450.000
Kurumlar Vergisi	150.000	30.000	180.000
Vergi Sonrası Kar	150.000	120.000	270.000

Örnekte görüldüğü üzere, ÇUŞ' ler grubu, piyasaya yapılan 1.250.000 $' lık konsolide satış sonucunda, toplam 180.000 $' konsolide vergi ve 270.000 $ net kar elde edilmiştir. Ancak ÇUŞ' lerin temel hedeflerinden birisi, kendi aralarında yaptıkları transferleri kullanarak, daha az vergi ödemek ve konsolide net karlarını arttırmaktır. Bu nedenle, daha az vergi ödemenin yöntemi, kendi aralarındaki transferlerdeki fiyatı değiştirmektir.

- Bu çerçevede, grup içi transfer fiyatı 1.000 $' dan, 800 $' a düşürülür ise, ÇUŞ' un konsolide vergi sonrası karında artış görülmektedir.

Tablo 34: Transfer Fiyatlandırmasının İşleyiş Örneği-2

	A Ülkesi ABC A.Ş.($)	B Ülkesi BCD A.Ş.($)	Konsolide Tablo ($)
Satış Geliri	800.000	1.250.000	1.250.000
Satılan Mamul Maliyeti	600.000	800.000	600.000
Diğer Giderler	100.000	100.000	200.000
Vergi Öncesi Kar	100.000	350.000	450.000
Kurumlar Vergisi	50.000	70.000	120.000
Vergi Sonrası Kar	50.000	280.000	330.000

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere A ülkesinde üretilen TV' lerin düşük vergi oranlarının olduğu B ülkesine daha düşük fiyatla satılıp, karın büyük çoğunluğunun B ülkesinde bırakılması neticesinde, ÇUŞ' ler grubu toplam ödenecek vergiyi 180.000 $' dan 120.000 $' a düşürmüş, buna karşılık konsolide net karlılığını 270.000 $' dan 330.000 $' a yükseltmiştir.

4.2.3 Transfer Fiyatlandırılmasının Temel Amaçları

Transfer fiyatlandırmasının temel amacı, ÇUŞ' ler kendi aralarında yapılan transferleri kullanarak daha az vergi ödemek ve konsolide karlarını arttırmaktır. Bunun içinde kendi aralarındaki transfer fiyatını değiştirirler[386].

Transfer fiyatlandırmasının etkinliğini araştırmak, ilgili finansal veriyi toplamak ve cevap olasılığını maksimize etmek için, halka açık ticaret yapan çokuluslu şirketler seçilmiştir. 179 şirkete oluşan bir çekirdek grup, dünya çokuluslu şirketler rehberinden tespit edilmiştir. Bu rehber, dünyadakin büyük 500 çokuluslu şirketleri göstermektedir. Seçilen 179 şirket, rehberdeki ABD orjinli şirketlerin tamamını kapsamaktadır[387]. Yapılan araştırmada uluslararası transfer fiyatlamasının amaçlarını ortaya çıkarmıştır (Tablo-35.).

Tablo 35: ÇUŞ' lar İçin Uluslararası Transfer Fiyatlamanın Temel Amaçları

Amaçlar	**%**
Vergileme İle İlgili Amaçlar	**51**
-Tarifeleri yönetmek	4
-Vergi düzenlemelerine uymak	7
-Vergi yükünü yönetmek	40
İç Yönetim Merkezli Amaçlar	**21**
-Adaletli performans değerlemesi	7
-Motivasyon	9
-Hedef uyumunu teşvik etme	5
Uluslararası veya İşlevsel Amaçlar	**28**
-Nakit transfer sınırlamaları	2
-Rekabetçi durum	21
-Gerçek gelir ve maliyetleri yansıtma	5

Kaynak: Koyuncu, s.370.

ÇUŞ' ler üzerinde yapılan bir diğer araştırmada, uluslararası transfer fiyatlandırmasında kendileri için üç önemli amaçları olduğunu göstermiştir. Bunlar

[386] Arif Aytulun, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası 17.05.2006, s.29, www.tmud.org.tr/transfer_fiyatlandirmasi.ppt., Erişim (16.10.2008).
[387] Mesut Koyuncu, **" Örtülü Sermaye Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Uluslararası Transfer Fiyatlandırması"**, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2005, s. 370.

sırasıyla vergi yükünü ve ilgili amaçları yönetmek, rekabet durumunu sürdürme, adil performans değerlemesini irdelemek şeklinde sıralanmıştır (Tablo-36).

Tablo 36: Uluslararası Transfer Fiyatlamanın En Önemli Üç Amacı

Amaçlar	**%**
-Vergi yükünü ve ilgili amaçları yönetmek	28
-Rekabet durumunu sürdürme	17
-Adil performans değerlemesini irdelemek	11
-Hedef uymunu teşvik etmek	10
-Yöneticileri motive etmek	10
-Tarifeleri ve diğer amaçları idare etmek	9
-Vergi düzenlemelerine uyma	7
-Nakit transfer sınırlamalarını azaltma	4
-Dövizi idare etmek	2
-Sosyal ve politik sorunlar	1
-Enflasyonu ayarlama (idare etmek)	1

Kaynak: Koyuncu, s.371.

Uluslararası transfer fiyatlamasının genel amaçlarını vergi dışı amaçlar ve vergi içi amaçlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

a) Vergi Dışı Amaçlar

- Merkezleşmeden özerkliğe kayan yönetim biçimi ve kar amaçlı yönetim kavramlarının daha fazla gündeme gelmesi,
- Uluslararası ticarette şirketlerarası transferin önemi,
- Uluslararası transfer fiyatlandırmasının birçok ülkenin vergi ve gümrük idarelerince sürekli olarak izlenmesi,
- İlişkiye taraf işlemlerin ve bilgilerin açıklanmasına olan ihtiyaçlar[388]

b) Vergi İçi Amaçlar

- Vergi oranı yüksek olan ülkelerde bağlı şirketlerden yüksek fiyatla alış ve düşük fiyatla satışlar, vergi oranı düşük olan ülkelerde ise tersi uygulamalar,

[388] Tuncay Kapusuzoğlu, " Transfer Fiyatlandırması Nedir? ", **Vergi Dünyası**, 1999, Sayı: 205, s.57.

- Dışarıya ödenen kar payı, patent, know how, ve marka hakkı karşılığı alınacak olan stopaj vergisi karşılıgı yapılacak ödemelerin dışarıdan alınan malların içerisine kaydırılması ile daha az stopaj vergisinin ödenmesi,

- Vergi oranı yüksek olan ülkelerdeki firma tarafından bağlı olduğu şirket grubundaki diğer şirketlere uygulanması gereken hizmet, gayri maddi haklar vb. karşılığı bedellerin düşük veya hiç gösterilmemesi ve böylece diğer şirketlere ait maliyetlerinde üstlenilmesi yoluyla vergilerin azaltılması,

- Dışarıdan ithal edilen malların transfer fiyatının düşük gösterilerek gümrük vergilerinin ve Katma Değer Vergisinin (KDV) daha az ödenmesi,

- Kar transferlerine, döviz ve kurlara koyulan sınırlamalardan korunmak için transfer fiyatlarını değiştirerek daha az vergi ödemek,

- ÇUŞ merkezinde yapılan ve bağlı şirketlerin yararlandıgı hizmet bedellerinin bağlı şirketlere paylaştırılmasında vergi oranı yüksek olan ülkedeki bağlı şirketlerin payı arttırılırken vergi oranı düşük olan ülkelerdeki bağlı şirketlerin payı azaltılarak vergi oranı yüksek olan ülkedeki şirketin maliyetlerinin arttırılması suretiyle daha az kar ve böylece daha az vergi ödemesi[389].

4.2.4. Transfer Fiyatlandırması Olgusunun Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi

Çok uluslu şirketlerin son yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle bağımlı şirketler ve iş ortaklıkları aracılığı ile farklı ülkelerde faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Şirketler, uluslararası rekabetin artması sonucu daha fazla kar elde etmek için ve verimli bir üretim için daha fazla teşvik veren ve vergi avantajı sağlayan ülkelerde faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler.

Çok uluslu şirketler vergi mevzuatı açısından belirsizliğin olduğu ülkeleri tercih etmemektedirler. Eksik vergi düzenlemelerinin olduğu ülkelerde yatırım yapmak yüksek riskleri üstlenmeyi gerektirmektedir dolayısıyla transfer fiyatlandırması da dahil

[389] İhsan Günaydın, "Uluslararası Transfer Fiyatlandırmasının Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası**, 1999, Sayı:165, s. 169–170.

olmak üzere vergi mevzuatında ki eksiklikler çok uluslu şirketlerin karar alma sürecini olumsuz etkilemektedir.

Çok uluslu şirketler vergi rekabeti açısından da doğrudan yatırım yapma sürecinde transfer fiyatlandırması düzenlemesi bulunan ülkeleri tercih edeceklerdir. Çünkü transfer fiyatlandırması uygulaması bulunmayan ülkelerde emsal bedel ilkesi uygulanmadığından maliyetlendirme sürecinde önemli fiyat farklılıkları oluşacaktır. Örneğin düşük fiyatlandırma ile ülkeye hammadde girişi yapan rakip firmanın gümrük vergisi maliyeti düşük olacaktır, bu durum haksız rekabet ortamı yaratacaktır. Dolayısıyla transfer fiyatlandırması düzenlemesi haksız rekabete de kısmen engel olduğu için, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına olumsuz etkisi olmayacaktır. Bu bağlamda önemli olan husus, transfer fiyatlandırması düzenlemesinin bulunduğu ülkenin diğer yatırım çeken ülkelerle benzer vergi oranlarına sahip olmasıdır[390].

4.3 Tahkim

Tahkim, geniş manada, tarafların mevcut veya potansiyel bir ihtilafı, aralarındaki bir anlaşmaya göre, hakem denilen özel şahıs(lar)ın kararına götürdükleri, devlet yargısı dışında, özel bir prosedürdür. Hakem heyeti ihtilafın tarafları veya bunların temsilcileri tarafından seçilebilir. Taraflar, ayrıca, hakem heyetinin tahkime uygulayacağı usulü kendi aralarında belirleyebilir. Hakem kararları nihai ve tarafları bağlayıcı niteliktedir. Karar, tarafların heyete sunduğu iddia ve deliller ışığında alınır. Geçerli bir kararın tanınması ve tenfizi için, bazen, mahkeme kararı da gerekebilmektedir.

Yukarıda sayılan hususlar hemen hemen her tahkim davasında bulunabilmesine rağmen tahkim yeknesak bir süreç değildir. Bu genel prensipler, tahkimin içeriği, tarafların milliyeti, tahkim mahalli, tahkim usul hukuku ve ihtilafın karakterine göre değişiklik arz edebilmektedir[391].

Benzer problemleri çözmeye yönelik değişik uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Uluslararası ticaret ve yatırım kapsamında, Genel Gümrükler ve Dış Ticaret

[390] Ertürk, s.19-20.
[391] Uğur Emek, **" Uluslararası Ticarette Tahkim Prosedürü"** Ankara: Devlet Planlama Teşikilat, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal DüzenlemelerDairesi Başkanlığı, 1999, s.7.

Anlaşması (GATT) ve bu anlaşmayı takiben kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) çok kapsamlı ve sofistike prosedürler, enstitüler oluşturularak, uluslararası ticaret ve ihtilaflarını çözmeye çalışmışlardır. İhtilafların çözümüne yönelik temel mekanizma, bağımsız kişilerden ibaret bir tahkim kurulu oluşturmak ve bu kişilerin görüşleri çerçevesinde kararlar almaktadır. Benzer olarak ABD ile Kanada arasındaki serbest ticaret anlaşması ve bu anlaşmanın genişlemesi hali olan NAFTA, dış ticarete ilişkin anti-damping, karşı vergileme vb. gibi konuların çözümüne yönelik tahkim sistemlerini kapsamlarına almışlardır.

Vergi alanındaki, özellikle transfer fiyatlaması ihtilaflarının çözümüne yönelik olarak, AB üyesi ülkeleri kapsamına alan bir tahkim anlaşması 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak bu anlaşmaya ilave olarak, ikili olarak yapılan vergi anlaşmaları da özel tahkim mekanizmaları içermektedirler[392].

4.4 Örtülü Sermaye

Ekonomik globalleşmeyle birlikte; malların, hizmetlerin ve sermayenin uluslararası dolaşım hızı, hacmi ve serbestliği giderek artarken, uluslararası rekabet de yeni boyutlar kazanmaya devam ediyor. Bu durumda, ticaret yaptığınız diğer ülkelerdeki vergi sistemlerini, düşük vergi yüklerini, düşük maliyetleri veya teşvikleri dikkate almadan vergi gelirlerinizi korumanız ve rekabet etmeniz de mümkün görünmüyor. Yeterli ve etkin önlemler alamadığınız takdirde; ulusal kazançlarınızın yurtdışına kayması ve vergi gelirlerinizin, çok uluslu şirketler tarafından aşındırılması kaçınılmaz olmaktadır. Bunun içindir ki, ulusal devletlerin talepleri doğrultusunda; çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları, vergi harmonizasyonu ve transfer fiyatlandırılması gibi düzenlemeler, uzunca bir süredir; Dünya Ticaret Örgütü ve OECD gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde tartışılmaktadır. Daha yakından incelediğimizde; sözünü ettiğimiz vergi gelirlerinin aşındırılması, daha çok; "transfer fiyatlandırılması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı" ve "örtülü sermaye" üzerinden faiz ödenmesi gibi yöntemlerle gerçekleştirildiğini görüyoruz[393].

---

[392] Aktaş, s.147.
[393] Hüseyin Yıldız, **"Örtülü Sermaye ve Örtülü Kazanç Değişiyor"**, Akşam Gazetesi, 15.03.2006.

Örtülü kazanç ve örtülü sermaye müesseselerinin amacı aynı olup kurum kazancının bir takım yollarla eksik gösterilerek vergi matrahının azaltılmasını engellemek amacı ile düzenlenmiştir. Asıl olarak transfer fiyatlandırması ile ilgili yasal düzenlemelere bakmak istersek, çıkış noktamızın örtülü kazanç müessesesi olduğunu görürüz.

Kurumların aralarında dolaylı, dolaysız bir şirket ilişkisi ya da sürekli ve sıkı bir iktisadi ilişki bulunan gerçek ve tüzel kişilerden yapılan borçlanmaların teşebbüste sürekli olarak kullanılması ve bu borçlanmalarla kurumun öz sermayesi arasındaki oranın emsali kurumlarınkine göre açık bir fazlalık göstermesi durumunda bu fonları örtülü sermaye saymıştır[394].

Kurumlar, bilançolarının pasifinde yer alan yabancı kaynaklar için tahakkuk eden ya da ödenen faiz ve kur farklarını gider olarak yazarak dönem karından indirebilirler. Bu durum doğal olarak, vergi öncesi karı, ödenecek vergiyi ve ayrıca dağıtılacak karı azaltan bir mekanizmadır. Bir diğer tanımla, yabancı kaynaklar, karlı işletmeler için bir tür vergi kalkanı işlevi görürler. Oysa işletmeye konulan sermaye için ayrıca gider yazılabilecek bir faiz hesaplanmaz. İşletmelerin hiç yabancı kaynak kullanmadığı durumlarda, normal faaliyet giderlerinden sonra elde edilen faaliyet kazancı, doğrudan vergi matrahına girer ve işletme, yabancı kaynak kullanan nazaran daha fazla kurumlar vergisi öder. Yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde, öz kaynaklara dayalı faaliyette bulunan işletmeler, enflasyon nedeniyle şişen karları üzerinden vergi ödeyecekleri için aynı sektörde faaliyette bulunan işletmelere göre daha dezavantajlı konumda bulunacaklardır. Bu nedenle işletmelerin ortakları, bazı durumlarda şirketlerin kaynak ihtiyaçlarını karşılamak için sermaye artırmak yerine, borçlanma yoluna giderler[395].

Konu OECD Modelinin şerhinde ele alınmış ve sadece borç ilişkisinde geçerli olan faiz oranının emsallere uygun olup olmadığını değil, aynı zamanda, görünüşte borç olan bir ödemenin gerçekten borç olup olmadığını veya başka bir ödeme olarak

[394] Bayram, s.83.
[395] Aktaş, s. 212.

özellikle örtülü sermaye olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini belirlenmesine yönelik düzenlemelerde bulunulmuştur[396].

ÇUŞ'lerin dünya ticaretindeki önemi ve etkileri büyük önem taşımaktadır. Acaba ÇUŞ' ler şirketler, neden bir şirketler grubunun ya da bir holding şirketin üyesi olarak faaliyet gösterirler veya neden çok yoğun biçimde grup içi işlemler yaparlar? Bu konuda pek çok gerekçe gösterilebilir. *İlk olarak,* şirketler bazı mal ve hizmetleri ortak üretmek ya da satın almak suretiyle çok önemli maliyet avantajları sağlayabilirler. Örneğin, satınalma, reklam ve pazarlama, satış, mali işler, finansman, bütçe, iç denetim, insan kaynakları, bilgi sistemleri, hukuk vb. pek çok hizmet türü şirketler tarafından istisnasız olarak ve faaliyetlerinin gereği olarak talep edilirler. Bu hizmetleri piyasadan tek tek almak yerine, grup sinerjisi yaratmak suretiyle birlikte satın almak veya ana şirket (holding şirket) ya da ayrı bir hizmet üretim şirketi aracılığıyla hizmetleri grup bünyesinde üretmek, grup üyesi şirketlere büyük avantajlar sağlayabilmektedir. Örneğin, satın alma işleminin tek tek yapılması yerine toplu olarak yapılması genellikle çok ciddi fiyat avantajları getirebilmektedir. Aynı şekilde finansman hizmetlerinin merkezi olarak yürütülmesi, şirketlerin daha ucuz ve uygun şartlarda kaynak temin etmelerini sağlayabilmektedir. *İkinci olarak,* grup şirketleri, entegre üretim ve dağıtım yapan kuruluşlar olabilmektedir. Birisinin ürettiği ürün diğeri için hammadde ya da satılacak mamul niteliğinde olabilmektedir. Böyle bir entegrasyonun kurulması, ilgili işletmelere, piyasada fiyat ve maliyet yönünden önemli rekabet üstünlükleri getirebilmektedir. Bazı durumlarda, sadece gruba özgü teknoloji ve know-how söz konusu olduğu için, aynı malın ya da hizmetin dışarıdan alınması mümkün olmamakta ve grup içi ilişki mecburi hale gelmektedir.

Grup içi sinerji bazı durumlarda, şirketlerin vergi planlaması yapmalarına da imkan vermektedir. Bu durum, şirketlerin ya vergiden yasal yollarla kaçınma ya da bazı örtülü (muvazaalı) işlemler yapmaları suretiyle ödenecek verginin azaltılması biçiminde olabilmektedir. Vergiden kaçınma, mükelleflerin yasal çerçeve içinde kalmak suretiyle ve kendi iradeleriyle yaptıkları vergi azaltıcı işlemleri ifade etmektedir. Örneğin, grup şirketleri, yeni bir yatırım söz konusu olduğunda, yatırımın en çok kar

[396] Bayram, s. 84.

elde eden şirket nezdinde yapılmasını sağlamak veya benzer alanlarda faaliyet gösteren ancak bazıları zararlı bazıları karlı olan şirketleri birleştirme ve zarar mahsubu yapmak suretiyle, grup dışına çıkacak toplam vergiyi azaltabilmektedir[397].

Bu nedenle örtülü sermaye (örtülü kazanç) her ülke için önemli bir yer tutmaktadır, çünkü hiçbir ülke gelir kaybı istemeyecek ve bunun için ÇUŞ' ler ve ulusal şirketlerine yönelik olarak ulusal ve uluslararası vergi politikaları geliştirerek anlaşmalar ve kanunlar tanzim etmektedirler. Böylelikle vergi gelirlerindeki azalmayı frenlemeye çalışmaktadırlar.

[397] Aktaş, s. 229-230.

SONUÇ

Sömürgecilik dönemi ile başladığı kabul edilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bugün dünyanın neredeyse tüm ülkeleri için büyük bir önem kazanmıştır. Özellikle gelişmekte olan tasarruf ve sermaye açıklarını, teknoloji açıklarını, eğitim açıklarını, istihdam açıklarını, ödemeler dengesi açıklarını, vergi açıklarını kapatabilmek için üretim yapmaya, bu üretimi yapabilmek için de yatırım yapma gereksenimleri bulunmaktadır. Yatırım sermaye demektir. Bu nedenle, sermayesini kendi kaynakları ile sağlayamayan özellikle gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemi büyüktür. Doğrudan yabancı sermayeye sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere gitmemekte aksine gelişmiş ülkelere de gitmektededir. Bunun nedenleri arasında, alt yapı sorunun olmayışı, ekonomik ve politik istikrarın olması, yüksek seviyede endüstileşmenin olması, bürokratik engellerin az olması, geliş bir yan sanayinin olması gibi etkenler sıralanabilir.

Yani başka bir deyişle bir ülkenin ekonomik kalkınmasının bağlı olduğu etkenlerin başında yeterli düzeyde sermaye birikimine sahip olmak gelir. Sermaye birikimi olmaksızın öteki ekonomik ve toplumsal faktörlere sahip olmak yeterli olmayacağı gibi; istenen düzeyde kalkınmayı gerçekleştirmek de sağlanamayacaktır. Bu şartlar bir yandan ülke içi sermaye birikimini arttırma yönünde çabalamayı zorunlu hale getirirken, diğer yandan, gerekli sermayeyi –en azından ilk etapta – dışarıdan, yabancı sermaye yatırımları yoluyla, temin etme yönünde bir arayışı da doğurmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları giriş yaptığı ülkeye beraberinde yönetim ve pazarlama becerisi, bilimsel (know-how) transfer, teknoloji transferi, üretim kapasitesi ve ihracatın artması ve istihdam olanakları getirmektedir. Bu sebeple doğrudan yabancı sermaye sadece gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomiler için değil bugün dünyada gelişmiş ekonomiler için bile önemli bir yere sahiptir. Gelişmekte ve az gelişmiş ekonomilere olan olumlu katkılarının yanında olumsuz katkılarınında olduğu görülmektedir. Fakat olumlu yanlarının fazlalılığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmek için ülkeler tanıtım faaliyetleri düzenlemekte ve teşvikler sağlamaktadır. Ülkeler, yabancı sermayeyi

ülkelerine çekebilmek için vergi sistemlerinde yatırım amaçlı pek çok düzenlemeler yapmakta (örnegin; yatırım indirimi, vergi kredileri, vergi tatilleri, kdv istisnaları, iştirak istisnası, faaliyet zararlarının gelecek dönemlere taşınması gibi) aynı zaman da firmaların yatırım maliyetlerini azaltacak yollar aramaktadırlar.

Yukarıda da değinildiği gibi yabancı yatırımcılar açısından bir ülkeyi yatırım yeri olarak belirlerken göz önünde bulundurduğu bir takım kriterler bulundurmaktadır. Bu kritelerin en önemlileri; ilgili ülkenin genel ekonomik performansı, hukuki altyapısı, ekonomik ve siyasi istikrarı, hukuki ve ticari şeffaflık, pazar büyüklüğü, nitelikli işgücü, ticari rekabet koşulları, sermaye piyasasının gelişmişliği (derinliği), ticaret ve döviz rejimi, uygulanan vergi politikaları, fiziki altyapı, hammadde durumu, stratejik ürün, yatırım maliyetleri ve sağlanan teşviklerdir.

Doğrudan yabancı sermaye bir ülkeye kar elde etmek için ve elde edeceği karın maksimun olmasını ister. Karların maksimize edilmesi ise, firmaların üzerlerindeki özellikle vergi yüklerinin azaltılması yolu ile olur. Vergiler karları negatif yönde etkileyerek karlılığı azaltır. Doğrudan yabancı sermayeyi artırmak, ancak yatırım ve işletme gelirleri üzerindeki vergilerin azaltılması yolu ile olur. Yani uygulanacak olan vergi politikalarının rasyonel ve uygulanabilir olması yapılacak olan yatırımın gerçekleşme aşamasında önemli paya sahiptir. Yapılan çalışmada da görüleceği gibi yabancı yatırımların tercih sıralamasında karlılık % 20,6 ile ilk sırada gelmektedir (Tablo: 3).

Yabancı yatırımcılar için vergilendirme ile ilgili en büyük sorun, sürekli değiştirilen ve istikrara kavuşturulamayan vergi politikası uygulamalarıdır. Söz konusu uygulama yatırımcıyı düşünceye iten en önemli etkendir. Uygulanan vergi politikalarının bir başka sorunu ise belge işinin çokluğu, vergi memurlarının yetersizliği, suni karmaşa, karışık mevzuat, rakip ülkeler arasında uygulanan farklı vergi oranları gibi sorunlar da uygulanacak vergi politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda doğrudan yabancı sermayenin gelmesinde hevesinin kırılmasını ve kararsızlığa sürüklenmesine neden olmaktadır.

Dünya Bankası'nın ülkemiz için yapmış olduğu çalışmalar sonucununda, Türk Vergi Sisteminin Türkiye'ye yatırım yapacak olan girişimcilerin en çok şikayet ettikleri temel sorunlar arasında geldiği tespit edilmiştir. Denilebilir ki Türk Vergi Sistemi ekonominin gelişmesine, tasarruf, yatırım ve istihdama ciddi engeller oluşturmakta, kayıt dışı ekonomiyi ve istihdamı teşvik etmektedir.

Doğrudan yabancı sermayeye karşı uyglanmakta olan vergi politikasının araçlarından sağladığı katkı açısından en güçlü etkisi olan araçlar, yatırım indirimi, gümrük muafiyeti ve Katma Değer Vergisi (KDV) desteğidir.

Son yıllarda ülkeler bünyelerine doğrudan yabancı sermaye çekebilmek için çeşitli vergi politikası araçlarını kullanmışlardır. Bunlardan bir tanesi de kurumlar vergisi oranında indirim yoluna gidilmesidir. Dünyada ki birçok ülke gibi Türkiye'de %33 olarak uygulanmakta olan kurumlar vergisi ve geçici vergi oranını önce %30'a ve 2006 yılı başından itibaren geçerli olmak üzere de %20'ye düşürmüştür. Ancak bununla birlikte, yatırım indirimi uygulamasına son verilmiş ve mükelleflere 31 Aralık 2005 tarihi itibariyle mevcut olup, 2005 yılı kazançlarından indiremedikleri devreden yatırım indirimi istisnası tutarlarını, endeksleme uygulamasına tabi tutulmuş değerleri ile dikkate alarak; 2006, 2007 ve 2008 yıllarında elde ettikleri kazançlarından indirebilme hakkı verilmiştir.

Görüldüğü gibi vergi politikaları her ülke için dinamik bir yapıya sahip olup her an değişime açık olan maliye politikasının önemli bir aracıdır. Bu aracın kullanılmasında istikrarın sağlanması büyük önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımcısı, planını ve hesabını önceden yaparak yurda yatırım yaptığı için, yapılacak geçici düzenlemeler ile kazanılmış hakların devam ettirilmesi, vergi politikalarında istikrarın sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmayı burada sonuçlandırırken, ABD'nin kurucusu olan George Washington'un söylediği sözünün hatırlatılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. " Bir ulus, bir başka ulustan çıkar aramayan lütuflar istemenin çılgınlık olduğunu daima hatırda tutmalıdır. Bir ulus, bu şekilde kabul edeceği her lütfun bedelini mutlaka

bağımsızlığının bir parçasıyla ödeyecektir. Başka bir ulustan gelecek lütufları beklemek ya da lütuflara göre tasarılar hazırlamak kadar büyük bir kötülük olamaz".

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akalın, Uğur Selçuk. **Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politiği**, Set Yayınları: İstanbul, 2002.

Akdiş, Muhammed. **Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler,** İstanbul: Yased Yayınları, 1998.

Akdoğan, Abdurrahman. **" Kamu Maliyesi "**, Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 1993.

Akdoğan, Nalan. " **Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları**", Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.

Akgüç, Öztin, " **Vergilerimizin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkileri**", İstanbul: Sermet Matbaası, 1975.

Aktaş, Mehmet. " **Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları**", Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, 2004.

Altuğ, Osman." **Maliyet Muhasebesi**", İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2001.

Arıkan, Deniz. **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları,** İstanbul: Arıkan Yayınları, 2006.

Aytaç Eker, **" Kamusal Maliye"**, Ankara: Doğuş Matbaası, 1996.

Ay, Hakan. **" Vergi Politikaları ve Baskı Grupları"**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2008.

Bahar, Cevdet Okan.**"Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşmaları ve Yabancıların Türkiye'de Vergilendirilmeleri "**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2007.

Batmaz, Nihat ve Halil Tunca, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003)**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2005.

Bayar, İbrahim Nihat. **" Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları ve Mahsup Sistemi "**, Ankara: Maliye Hukuk Yayınları, 2006.

Bıyık Recep, Aydın Kıratlı, **" Giderler ve İndirimler"**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2007.

Bilici, Nurettin. **"Türkiye Avrupa Birliği İlişkiler"**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004.

Bulutoğlu, Kenan. **100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1970.

Bocutoğlu, Ersan. "**Makro İktisat Keynesyen Teori ve Politikalar**", Trabzon: Derya Kitabevi, 2001.

Çakmak, Şefik." **Gelir ve Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Rehberi**",Ankara: Oluş Yayıncılık, 2008.

Çankaya, İslam.**"Serbest Muhasebecilik Mali Müşavirlik Staja Başlama"**, Ankara: Meslek Yapıtları, 2005.

Demir, Ahmet. **" Enflasyon Muhasebesi ve Uygulaması"**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 2004.

Deryal, Yahya. **"Hukukun Temel Kavramları"**, Trabzon: İber Matbaacılık, 2000.

Eğilmez, Mahfi ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması,** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Eren, Sadun. **" İstihdam, Para, Ve İktisadi Politika"**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.1974.

Erten, Rifat. **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü**, Ankara: Türkiye İş Bankası Vakfı, 2005.

Gönenli, Atilla. **" Vergi İle İşletme Kararları Arasındaki İlişkiler"**, İstanbul: Sermet Matbaası, 1975.

Heinz Haller, **" Maliye Politikası Teorik Esaslar ve Temel Problemler "**, Çeviren: Salih Turhan, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994.

Hesap Uzmanları Derneği, **" Denetim İlke ve Esasları 1.Cilt"**, İstanbul: Yıldız Ofset, 2004.

İnce, Macit. **" Devlet Borçları ve Türkiye "**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2001.

John D. Sullivan, vd., **"Foreign Direct Investment"**, Center for International Private Enterprise (CIPE), The Prosperity Papers No: 0402, 2004, s. 8, Aktaran: Deniz Arıkan, " Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", İstanbul: Arıkan Yayınları, 2006.

Karluk, Rıdvan S., "**Türkiye Ekonomisi"**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2002.

Karluk Rıdvan S. , **"Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları"**, İstanbul: Taştan Matbaası, 1983.

Kara, Çetin. **"Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları Türkiye Uygulaması"**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, Ekim 2000.

Kesim, Atila. **"Mikro İktisat"**, Trabzon: Akademi Yayınları, 2000.

Kılıçoğlu, Ahmet.**"Medeni Hukuk Bilgisi"**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2000.

Kırbaş, Sadık.**" Vergi Hukuku Temel Kavramlar, İlkeler ve Kurumlar "**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003.

Kızılot, Şükrü. **" Türk Vergi Hukukunda Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye"**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2002.

Koyuncu, Mesut. **" Örtülü Sermaye Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Uluslararası Transfer Fiyatlandırması"**, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2005.

Köse, Tunç, Emrah Ferhatoğlu, **" Transfer Fiyatlandırması"**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2008.

Metin Erdem, Doğan Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu, **"Kamu Maliyesi "**, Bursa: Ekin Kitabevi, 1998.

Öncel, Mualla, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, **" Vergi Hukuku "**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.

Öncel, Mualla, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, **"Vergi Hukuku"**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Mutlu, Ayşegül, Nurettin Bilici,Eser Karakaş, Billur Yaltı, Mehmet Şahin, Şebnem Tosunoğlu, M.Oğuz Arslan, Nazan Susam, Binhan Elif Yılmaz, **"Uluslararası Mali İlişkiler"**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları Yayın No: 1742, 2007.

Oktar,Ateş. **" Smmm Yeterlilik ve Staja Başlama Sınavına Hazırlık Kursu Ders Notları-2"**, İstanbul: İsmmmo Yayınları, 2007.

Öz, Semih. **"Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri"**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005.

Pehlivan, Osman. **" Vergi Hukuku "**, Trabzon: Derya Kitabevi, 2002.

Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat,** İstanbul: Güzem Yayınları, 2001.

Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**, İstanbul: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994.

Şener, Sefer, **"Yabancı Sermaye"**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2008.

Şener, Orhan. **" Teori Ve Uygulamada Kamu Ekonomisi"**, İstanbul: Beta, 2001.

Şirin, Ertunç. **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilme** Rejimi, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006.

Soydan, Billur Yaltı.**" Uluslararası Vergi Anlaşmaları"**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 1995.

Sürmen, Yusuf. **"Muhasebe-2"**, Trabzon: Akademi Kitabevi, 1999.

Ted Walter, **"Dünya Ekonomisi"**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Turhan, Salih. **" Vergi Teorisi ve Politikası"**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.

Tokaç, Ahmet.**" Muhasebecinin Başvuru Kılavuzu "**, İstanbul: Tunca Kitabevi, 2005.

Uluatam, Özhan ve Yaşar Methibay, **"Vergi Hukuku"**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001.

Uras, T.Güngör. **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul: Formül Matbaası, 1979.

Süreli Yayınlar

Aklan, Nejla Adanur. "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları", **Dış Ticaret Dergisi,** Yıl: 2 Sayı:6, 1997.

Atilla, Bedir. **" Türkiye Otomotiv Sanayi Gelişme Perspektifi**", Ankara: İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2002.

Başak, Levent. " Türkiye'nin İmzalamış Olduğu Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmalarının Yürürlüğe Girme Prosedürü" **Vergi Sorunları**, Sayı: 201, 2005.

Batırel, Ömer Faruk. "Çifte Vergilemeyi Önleme Konusunda OECD Model Antlasması ve Kurumlar Vergisi Uyumu" , **Vergi Dünyası** , Sayı: 111 , 1990.

Bayraktar, Fulya. "Türkiyede Ve Dünyada Yabancı Sermaye Yatırımları", **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar,** Ocak, 2003.

Benk, Serkan. " Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları ve Vergisel Teşvikler",**İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Kocaeli: Sayı:1, 2004.

Coşkun, Ali **"**Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Derneği Dergisi,** Kasım 2003, Sayı: 4, 2003.

Cömert, Faruk. "İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye", **Hazine Dergisi,** Sayı:13.

Cömert, Faruk. **"**Yabancı Sermayenin Dünü, Bugünü ve Geleceği**"**, **Hazine Dergisi**, 1998.

Çankaya, Mehmet. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Dünyası,** Yıl 23, Sayı: 270, Şubat, 2004.

Erol, Ahmet. "Yabancı Sermaye I", **Mükellefin Dergisi,** Sayı: 93.

Fletcher, Kevin (2002), Tax Incentives in Cambodia, Lao PDR and Vietnam,paper prepared fort he IMF Conference on Foreign Direct Investment: Opportunities and Challenges for Cambodia, Lao PDR and Vietnam, Hanoi, Vietnam, August 16-17, 2002. http://www.worldbank.org,& Zee, Howell H., Janet G. Stotsky ve Eduardo Ley (2002), "Tax Incentives for Business Investment: A Primer for Policy Makers in Developing Countries", World Development, Vol. 30, No:9, ss.1497-1516, Aktaran: Ahmet Tekin, "Vergi teşvikleri ve Ekonomik Etkileri", **Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 16, 2006.

Jones, Graham. **"The Role of Science and Technolongy in Developing Countrles"**, Oxford Univ. P. London, 1971, s. 31-32.

Güngör, Hande. "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar", **İKV Dergisi,** Sayı: 149, Mayıs-Ağustos, 2001.

Günaydın, İhsan."Uluslararası Transfer Fiyatlandırmasının Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası**, Sayı:165, 1999.

Güzeldal, Ömer. "Transfer Fiyatlandırmasında Uygulanacak Yöntemler", **Vergi Dünyası**, Sayı: 317, 2008.

Kapusuzoğlu, Tuncay. " Transfer Fiyatlandırması Nedir?", **Vergi Dünyası**, Sayı.205,1999.

Karluk, Rıdvan S.. **"**Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**"**, **İ.T.O., Ekonomik Yayınlar Dizisi,** No:13, 1983.

Kar Muhsin ve Kara M. Akif , " Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler ", **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 29 Temmuz 2003.

Kara, Çetin.“ Uluslararası Çifte Vergilendirme ve Türkiye’nin Akdettiği Anlaşmalar ”Ankara: **Maliye Dergisi**, Sayı: 120, 1995.

Kovancılar, Birol, Naci B. Muter, “ Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabetinin Türk Kamu Mali Yapısı Üzerine Olası Etkileri: Türk Vergi Ve Teşvik Sistemine Yönelik Öneriler”, Ankara:**Yaklaşım Dergisi**, Sayı:11, 2004.

Oksay Suna, “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı: 8, Ocak 1998.

Örnek, İbrahim. “ Yabancı Sermaye Akımlarının Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği” , Ankara: **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı: 63-2.

Özyıldız, R. Hakan. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü”, **Hazine Dergisi,** Sayı:11.

Özuğurlu, H. Yasemin, Veli Kargı, “ Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005” **Yönetim Ekonomi Dergisi**, Manisa: Sayı:1, 2007 .

Öztürk Lütfü, “ Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:7, 2004.

Öz, Semih.“Karşılastırmalı Vergi İstatistikleri ve Uluslararası Vergilendirmede Geleceğe Yönelik Eğilimler”, **Vergi Sorunları**, Sayı:196, 2005.

Sabır Hasan, “ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl:7, Sayı:26, Ankara, 2002.

Samih, Güven. “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi,** Ağustos 2001.

Selahattin Tuncer, “Vergi Hukuku Açısından İşyeri”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 106, Ekim 1990.

Soydan, Billur Yaltı. “ÇUS’lar ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlandırması Rehberi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:91, 1996.

Tandırcıoğlu, Haluk ve Ahmet Özen, **“**Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:5, Say.4, 2003.

Terzi, Harun ve İhsan Günaydın, “Ekonomik Kalkınmada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi,** Mart 1997.

Tokat, Kaan. “AET İle Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü”, **Yased İnceleme Yarışması Yayınları,** Yayın No:34, 1989.

Tokmakkaya, Murat. “Uluslararası Vergi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması”, **Vergi Dünyası**, Sayı. 182, 1996.

Tuncer, Selahattin. " Vergi Kanunlarımızda İkametgah Kavramı II " **Vergi Dünyası**, Yıl:9, Sayı: 106, 1990.

Türkan, Ercan. "Türkiye' de Ekonomik Aktivite İçinde Yabancı Sermaye Payı", **TCMB,** 19 Ocak 2005.

Yavan, Nuri ve Hamdi Kara, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Say:1, 2003.

Yetkiner, Erkan. " Vergi Cennetleri ve Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası,** Yıl:20, Sayı: 235.

Ulutaş, Ahmet." Avrupa Birliğinde Dolaysız Vergilerin Uyumlaştırılması Sorunu Kapsamında Kurumlar Vergisi Uyumlaştırılaması Çalışmları ", **Gümrük Dünyası Dergisi**, Ankara: Sayı:42, 2004.

Zafer, Yüksel. " Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi", **TCMB Yayınları**, 2005.

Zee, H., Howell, Stotsky, G., Janet, Ley, Eduardo, "Tax Incentives for Business Investment: A primer for Policy Makers in Developing Countries", World Development, Vol.: 30, No:9, 2002,s.1501, Aktaran: Serkan Benk, " Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımları ve Vergisel Teşvikler",**İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Kocaeli: Sayı,1, 2004.

Tezler

Açba, Sait. "Yabancı Sermayeli Yatırımlar ve Vergilendirilmesi (Kuram ve Uygulama)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler, 1986.

Adanur, Nejla. "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımaları", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Akdoğan, Derya Melek. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Altınışık, Aliekber. "Uluslararası Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Özendirmeleri Önlemleri Karşısındaki Durumu Ve Vergisel Teşviklerin Başarısında Çin", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Aslan, Emrullah. "Kurumlar Vergisinde Örtülü Sermaye ve Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Bayram, Hüseyin Deniz. " Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türkiye Uygulması", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Birol, Efe. **“** Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği**”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Ertürk, Cihat. “ Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Sistemindeki Yeri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Hepkula, Ayşe. “Yabancı Sermayeli Şirketlerin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Köse, Hacı Ömer. “Uluslararası Etkileri Açısından Yabancı Sermaye”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Uslu, Cemile Cansu. **“**Yabancı Sermaye Yatırımlarına Sağlanan Vergisel Teşvikler ve Örnek Çalışma**”**, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Yakışık, Harun. “ Geçiş Süreci Yaşanan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kırgızistan Açısından Önemi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

İnternet Kaynakları

Aktaş, Ramazan. **“Yabancı Sermaye Niçin Önemli?”**, www.raktas.etu.edu.tr, s.2, Erişim (12.12.2007).

Akçaoğlu, Emin. **“ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Bir Not”**, Türk Exımbank Bülteni, Temmuz 2002, http://www.akcaoglu.net/2002/08/19/1/, Erişim (10 Aralık 2007)

Altıparmak, Aytekin. **“Türkiye’de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfın Gelişimi”**, http://www.sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s1/makale/c1s1m5.pdf , Erişim (10.04.2008).

Aytulun, Arif. İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası 17.05.2006, www.tmud.org.tr/transfer_fiyatlandirmasi.ppt., Erişim (16.10.2008).

Biyan, Özgür. **“Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Uygulaması Hakkındaki Tespitlerimiz ve Uygulamacılara Tavsiyelerimiz”,** http://www.vergidanismani.com/icerikg.asp?id=676., Erişim (17.10.2008).

Beylik, Ali. **“Transfer Fiyatlaması”**, Yaklaşım Dergisi, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2004104864.htm, Erişim (15.10.2008).

Bozdoğanoğlu, Burçin. **“Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Vergi Politikalarına Kısa Bakış”**,2006, www..muhasebetr.com., Erişim (01.08.2008).

Candemir, Akyan. **"Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkileri**", İşveren Dergisi, Mayıs 2007, http://www.tisk.org.tr/isveren sayfa.asp?yazi_id=1721&id=87, Erişim (10 Nisan 2008).

Çalışkan, Özgür. **"Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme"**, http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/dyy.doc, Erişim (01.02.2008).

Coşkun, İsa.**" Türkiye'de Yabancı Sermaye Rejimi ve Yabancı Sermaye Sağlanan Teşvikler"**, www.treasury.gov.tr, Erişim (01.08.2008).

Eğilmez, Mahfi. http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=185588, 27.04.2006, Erişim (12.12.2007).

Ertürk, Cihat."**AB Sürecinde Çifte Cergilendirme Sorunu"**, 26.10.2006, www.muhasebetr.com.tr, Erişim (03.10.2008).

Frances M. Horner, **"The OECD, Tax Competition and The Future of Tax Reform",Head of Tax Competition Unit, Fiscal Affairs, OECD"**, January 2000, [http://www. oecd.org/daf/FSM/taxcompetitionarticle.html], Çeviren, Ersan Öz, OECD, Vergi Rekabeti ve Vergi Reformunun Geleceği", portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md145/ersanoz.pdf, Erişim (01.08.2008).

Gerçek, Adnan.**" Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları ve Etkinliği"**, http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/tesvik.doc, Erişim (01.08.2008)

İmre, Erol. "**Türkiye'de Yap-İşlet-Devret Modeli; Yasal Çatısı, Uygulaması**", Yüksek Denetleme Kurulu, 2001, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.htm#t2, Erişim (8 Nisan 2008).

Kahveci, İbrahim. http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?i=5054&y=ibrahimkahveci, 06.05.2007, Erişim (12.12.2007).

Kalaycıoğlu, Şerafettin. **"Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması"**, www.muhasebetr.com.tr, Erişim (15.11.2008)

Karluk, Rıdvan S.**" Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı"**, Ankara, T.C.M.B. İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc, (10 Aralık 2007).

Maliye Politikasının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi, http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/maliye_politikasi_nedir.html#, Erişim (05.04.2008).

Mansur, Yusuf. **"What Attracts Foreign Direct Investment (FDI)"**, 2001, www.jordanembassyus.org/ 11262001006.htm, Erişim (01.09.2008).

Menter, Vahit. **"Joınt Venture (Ortak Girişim) Sözleşmeleri ve Türk Mevzuatındaki Durumu"**, http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/vahit/001, Erişim (24.06.2008).

Michael J.Graetz, Michael M. O'Hear, **"The 'Original Intent' of U.S. International Taxation"** Duke Law Journal, Vol. 46, No: 5, 1997,

http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?46+Duke+L.+J.+1021#H2N9, Erişim (03.10.2008)

Ormanoğlu, Burhan. **"Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim"** , Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, Ankara, Mart 2004, http://www.bumko.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFBFA78F5AB8E93754, Erişim (04.03.2008).

Öğredik, Güray. **" Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Bakanlar Kurulu Taslağı Hakkında Düşüncelerimiz"**, www.muhesebete.com.tr, Erişim (25.10.2008).

Saatcioğlu, Cem. **"Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye",** http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc, Erişim (15.04.2008).

Şen, Ali ve Murat Karagöz, "Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi", s. 1066, www.iibf.kou.edu.tr, Erişim (12.12.2007).

Töre, Nahit. " **Dünyada Yabancı Sermaye Akımları**" Ankara, T.C.M.B. İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü , www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/**dunya**yab**sermaye**.doc, Erişim (10 Aralık 2007).

Türkyılmaz, Murat. **"Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Hukuksal Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi ve Konuya İlişkin Siyasal ve Ekonomik Nedenler"** http://www.turkhukuksitesi.com/makale_142.htm, Erişim (15.02.2008).

Diğer Kaynaklar

Atukeren, Erdal. **"AET İle Bütünleşmede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü"**, Yased İnceleme Yarışması Yayınları, Yayın No:34, 1989.

Avrupa Birliği'nin Vergi Politikası, http://www.ikv.org.tr/temelpolitika.php, Erişim (01.08.2008).

DPT, **"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu"**, Yay no:2514, Ankara: 2000.

DPT, **"Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007 – 2013"**, Ankara: Vergi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007.

Duran, Mustafa.**"Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları"**, Ankara: Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003.

Emek, Uğur. **" Uluslararası Ticarette Tahkim Prosedürü"**, Ankara, Devlet Planlama Teşikilat, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal DüzenlemelerDairesi Başkanlığı, 1999.

Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar",** 2006.

Gökçe Akel, **" Maliye Politikasının İktisat Politikası İçindeki Yeri "**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, 2006.

http://www.alomaliye.com./download/yabanci_sermaye_raporu_mart_05.pdf, Erişim (17.03.2008).

http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/iktisat-politika.htm, Erişim (05.04.2008)

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/global.doc, Erişim (02.03.2008).

http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/vergi.doc

"Vergi Politikalarının Üretim ve İhracata Etkileri", Erişim (10.08.2008).

http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf, Erişim (9 Nisan 2008).

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/vergi_orani_vergi_tarifesi.html,Erişim (05.04.2008).

http://www.e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/436.pdf , Erişim (12.12.2007).

Hazine Müsteşarlığı, Uluslar arası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni, http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/%c4%b0statistikler/Uluslararas%c4%b1%20Do%c4%9frudan%20Yat%c4%b1r%c4%b1m%20%c4%b0statistikleri/4875%20Say%c4%b1l%c4%b1%20Kanun'dan%20Sonraki%20B%c3%bclten%20ve%20%c4%b0statistikler/Uluslararas%c4%b1%20Do%c4%9frudan%20Yat%c4%b1r%c4%b1m%20Verileri%20B%c3%bclteni%202008%20Nisan.pdf, Erişim (30.05.2008).

http://www.isletme.biz/yonetim-ve-organizasyon/sirket-birlesmesi.html, Erişim (24.06.2008).

http://www.kobitek.com/makale.php?id=25, Erişim (12.02.2008).

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=28573&tarih=07/02/2002, Erişim (04.03.2008).

http://www.tbmm.gov.tr./sirasayi/donem22/yil01/ss142m.htm, Erişim (12.12.2007).

http://www.tuik.gov.tr, Erişim (24.06.2008).

http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/ek_nisan_2007,Erişim (05.04.2008).

İMKB, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye**, İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Araştırma Yayınları, 1994.

İSO, **"Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Stratejik Plan"**, İstanbul: İSO Yayını, Ocak 2002.

İstanbul Ticaret Odası, "Türkiye'den Yurdışına Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", İstanbul: Yayın no:2003-14, 2003.

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası, **"Yeni Kurumlar Vergisi Taslağında Uluslararası Transfer Fiyatlandırmasına İlişkin Düzenlemeler"**, İstanbul: Rapor, 06/24-25-26-27-28-29, 15 Mayıs 2006.

Jacques Morisseti, Neda Pirnia, **" How Tax Policy Incentives Affect Foreign Direct Investment A Review"**, 2000.

Judıt Gergely, **" Trends in Foreign Direct Investment Incentives"**, Italy, Associazione Universitaria di Studi Europei Esca Italy, 2003.

Kumcu, Ercan. **" Vergi Politikası "**, Hürriyet Gazetesi, 29.05.2007.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, **"2003 Faaliyet Raporu"**, www.gib.gov.tr, Erişim (15.10.2008).

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **"**Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Genel Araştırmalar,** 2003.

Ulu, Cenk. " Türkiye'de Uygulanan Teşvikler ve Yabancı Sermaye" Dünya Gazetesi, 16.5.2007.

Unctad, World Investment 1997.

Unctad, "World Investment Report 2005, Transnational Corporations and The Internationalization of R&D", United Nations-New York and Geneva, 2005.

Unctad, World Investment Report, 2006.

Unctad, "Tax Incentives and Foreign Direct Investment. A Global Survey". United Nations, Geneva, 2000.

Yased, "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Değerlendirme Raporu", Mart, 2008.

Yased, **"UNCTAD Dünya Yatırım Raporu"**, İstanbul: 16 Ekim 2007.

Yılmazcan, Dilek. **" Uluslararası Maliye"**, İstanbul: Ders Notları, 1992.

Yıldız, Hüseyin. **"Örtülü Sermaye ve Örtülü Kzanç Değişiyor"**, Akşam Gazetesi, 15.03.2006.